

agit, et agitur, qui legem adhuc secundum carnem A pro tempore, sciat correptionem temperare, ne observandam putat. absorbeatur; potestate ut iudex ex officio sit ad hoc constitutus? Notandum est quod persona quandoque excedit potestatem. Ut quando aliquis exercet tyrannidem, sumens occasionem ex ipsa potestate; quandoque potestas excedit personam, ut cum indignus ad ordines sacros initiatur.

Et in promptu habentes ulciscendi omnem inobedientiam. Promptitudo ulciscendi omnem inobedientiam in tribus consistit, scilicet in vita, in scientia, in potestate. Vita inobediens et criminosis, quomodo potest alterius inobedientiam, et crimen judicare, scientia, ut pro persona, pro loco,

EXEGETICORUM GENUINORUM

PARS SECUNDA.

COMMENTARIORUM

IN

HIERARCHIAM CŒLESTEM S. DIONYSII AREOPAGITÆ

SECUNDUM INTERPRETATIONEM JOANNIS SCOTI

AD LUDOVICUM

REGEM FRANCORUM, FILIUM LUDOVICI GROSSI,

Qui ædem D. Victoris Parisiensis ædificandum curavit.

LIBRI X.

LIBER PRIMUS

CAP. I. *De differentia mundanæ theologiæ atque divinæ, et de demonstrationibus earumdem.*

CAP. II. *Quæ sit materia hierarchiarum, et dispositio earum.*

CAP. III. *De tribus hierarchiis.*

CAP. IV. *Quare theologiam assumpsit tractandam Dionysius Arcopagites, postquam susceperat fidem catholicam.*

CAP. V. *Quid sit hierarchia, et dispositio illius et exordium.*

CAPITULUM PRIMUM

De differentia mundanæ theologiæ atque divinæ et de demonstrationibus earumdem.

Judæi signa quæerunt, et Græcis sapientiam (I Cor. B manifesta erant Dei, ad illuminationem processerunt; et nota facta sunt ut probarentur corde non puro. Nam illa, quæ videbantur, nota erant, et erant alia quæ nota non erant, et per ea quæ manifesta sunt, putaverunt ire in illa, quæ abscondita fuerunt, et corruerunt mente ultra possibilem veritatem in mendacia figmentorum suorum, ubi non est inventum amplius, quod apprehenderent. Ideo stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi, quia in illa non potuit inveniri sapientia Dei; et monstravit sapien-

tiam aliam, quæ stultitia videbatur, et non erat, ut vera sapientia inveniretur per eam. Prædicatus est Christus crucifixus, ut humilitate veritas quæreretur. Sed mundus medicum [modicum] despexit, et non potuit verum agnoscere. Voluit enim contemplari opera Dei quæ miranda fecerat, et quæ proposuerat imitanda noluit venerari. Neque enim morbum suum attendit, ut pia devotione medicinam quæreret; sed de falsa sanitate præsumens dedit se ut vana curiositate aliena investigaret. Et videbatur extra se proficere, sed defecit in se et eum, qui erat supra se, non invenit. Et proposuit existimationes de illo, quas corde superbo conceperat, ne verum ignorare videretur: et secutus est in via erroris, alia et alia, contra verum plurima, et novissime indecora Deitati, et excellenti majestati deformia, ut error fieret manifestus. Prius enim verum erat, et magnum videbatur et novissime successit falsitas, cum veritas consummari debuisset. Et demonstratum est quasi lumen quoddam in parte una, ut ibi videretur aliquid, et erant contra densæ tenebræ, et caligo profunda ignorationis, ubi erroris laqueus ponebatur in captionem superbiorum. Et viderunt ubi lumen erat, et ubi tenebræ erant videre non potuerunt; et ibi laqueo capti sunt propter audaciam præsumptionis suæ, qua se præcipitaverunt ire in illud: manifesta sunt hæc. Quanto enim illi excellentis ingenii monumenta reliquerunt ubi tam multa investigatione secreta naturæ, et abdita rerum conditarum prosecuti sunt, ut ipsam illorum efficaciam omni studio præferendam existimemus. Legimus artes, et studia, et disciplinas et rationum præcepta plurima, quæ illi sensu et ingenio suo dato in hoc ipsum scrutati sunt, et invenerunt; et scripserunt inventa, et legenda posteris tradiderunt, logicam, et ethicam, et mathematicam, et physicam, de forma ratiocinationum, et vitæ, et morum pro instituto naturæ decentium, de dispositione et ordine, et causis, et proventibus rerum omnium. Et invaluerunt in parte hac, ut verum apprehenderent; quoniam et hæc veritas per eos ministranda erat, quæ non erat ad vitam qui filii vitæ non erant. Ideo datum est illis propter nos, quibus consummatio servabatur et inchoatio parabatur, ut invenirent veritatem illam, quam oportuit suscipere filios vitæ ad obsequium summæ veritatis. Cujus labor ipsis appositus est, iis fructus servatus. Et in omnibus iis lumen intelligentiæ, et acumen ingenii, sensusque virtutem ad documenta prævia perceperunt; in quibus creaturarum vim, et modum naturæ inferioris secundum formam rationis insitæ subtiliter discussissent. Novissime autem theologiam pro ratione divinorum, et scrutatione invisibilium quasi consummaturi sapientiam addixerunt, ut ipsi putaverunt, consummaturi; sed vere amissuri, et veram non inventuri. Nam, ibi corruere cœperunt in mendacia figmentorum, et assumpserunt species visibiles simulacra divinorum, ut invisibilia viderent per ea, quæ videbantur; et erat ibi simile aliquid, sed de

A longe ostendens, quod quærebatur, neque lucem ingerens oculis caligantibus. Natura enim ad servitum condita Creatorem suum demonstravit; sed erat similitudo peregrina ad excellentem, et dominantem majestatem. Neque potuit evidentem declarationem invenire in iis omnibus illa, quæ docenda fuerat natura, quoniam, et ipsa sana non erat, ut multum claresceret in contemplationem. Non enim habuit quæ per gratiam exemplaria formabantur ad sanitatem visionis internæ; neque arcam sapientiæ noverat, et conditorum thesaurorum, carnem Verbi æterni in Jesu humanitate; sed naturali solo documento utens lippienti acie lumen nubilum, et ambiguum adducens speculanti in rerum creaturarum specie contemplabatur. Propterea erraverunt, et evanuerunt, cum transire vellent mente ea quæ sola nosse acceperant et palpantes æstimationibus ad ea quæ videri non poterant, cæci inventi sunt qui se videre putaverunt. Hæc sunt simulacra errorum, quæ theologia (sic enim ipsi vocaverunt studium, quo divina scrutari crediderunt) vanitatis eorum, et deceptionis prædicat veneranda; in quibus tam multa tam præter verum, et rectum, et naturæ bonæ consentaneum mentiuntur, ut ipsi quoque erubescere compellantur in eis. Dignum quippe erat ut confunderentur in summis qui de infimorum cognitione superbi erant, et qui humilitatem fidei in morte Salvatoris despiciunt, celsitudinem ejus admirentur in agnitione Creatoris. Duo enim simulacra erant proposita homini, in quibus invisibilia videre potuisset: unum naturæ, et unum gratiæ. Simulacrum naturæ erat species hujus mundi. Simulacrum autem gratiæ erat humanitas Verbi. Et in utroque Deus monstrabatur, sed non in utroque intelligebatur; quoniam natura quidem specie sua artificem demonstravit, sed contemplatis oculos illuminare non potuit. Humanitas vero Salvatoris et medicina fuit, ut cæci lumen reciperent, et doctrina pariter ut videntes agnoscerent veritatem. Lutum fecit ex sputo: et linivit oculos cæci, et lavit et vidit (*Joan. ix*). Et quid postea? Deinde videnti et nondum cognoscenti ait: Ego sum, et qui loquitur tecum, ipse est Filius Dei (*ibid*). Prius ergo illuminavit, postea demonstravit. Natura enim demonstrare potuit, illuminare non potuit. Et mundus Creatorem suum specie prædicavit, sed intelligentiam veritatis cordibus hominum non infudit. Per simulacra igitur naturæ, Creator tantum significabatur; in simulacris vero gratiæ præsens Deus ostendebatur, quia illa operatus est ut intelligeretur esse; in istis vero operatus est ut agnosceretur præsens esse. Hæc est distantia theologiæ hujus mundi ab illa, quæ divina nominatur theologia. Impossibile enim est invisibilia, nisi per visibilia demonstrari: et propterea omnis theologia necesse habet visibilibus demonstrationibus uti in invisibilium declaratione. Sed mundana, ut diximus, theologia opera conditionis assumpsit, et elementa hujus mundi secundum speciem creata, ut demonstrationem suam faceret in illis.

Theologia vero divina opera restorationis elegit A secundum humanitatem Jesu, et sacramenta ejus quæ ab initio sunt, naturalibus quoque pro modo subjunctis, ut in illis eruditionem conformaret. Major autem, ut diximus, declaratio divinitatis in sacramentis gratiæ, et carne Verbi, et mystica operatione ipsius ostenditur, quam naturali rerum specie prædicetur. Et idcirco mundana theologia parum evidenti demonstratione utens, non valuit incomprehensibilem veritatem sine contagione erroris educere, cum divina noscitur theologia simplici, ac pura assertionem prædicare.

Nunc dicendum est quid sit theologia, altius quidem incipienti ad evidentiam rerum dicendarum. Philosophia omnis in tres principales partes secatur: Logicam, ethicam, theoricam. Quartam B enim, quam in suo loco adjecimus, hic ex superabundanti enumerare est. Philosophia itaque tres continet partes: Primam, id est logicam, quæ vim mundumque ratiocinationum, veri ac falsi judicium assumpsit; secundam autem, id est ethicam, quæ modum vivendi rectum, et disciplinæ formam secundum virtutum instituta disponit; tertiam vero, id est theoricam, quæ sola verum in omni, quod est, et non est scrutari elegit. Hujus, id est theoricæ tres partes sunt: Prima, mathematica; secunda, physica; tertia, theologia, in quibus contemplatio veritatis, quasi quibusdam contemplationum gradibus ad summum conscendit. Prima enim, id est mathematica, speculatur visibiles rerum visibilium formas. Secunda autem, id est phy-

sica, scrutatur invisibiles rerum visibilium causas. Tertia vero sola, id est theologia, contemplatur invisibiles substantias, et invisibilium substantiarum invisibiles naturas. Et est in his quasi progressio quædam, et profectus mentis ad cognoscendum verum conscendentis. Per visibiles enim visibilium formas pervenitur ad invisibiles visibilium causas; et per invisibiles visibilium causas ascenditur ad invisibiles substantias, et earum cognoscendas naturas. Hic autem summa philosophiæ est, et veritatis perfectio, qua nihil altius esse potest animo contemplanti. In hac sapientes hujus mundi propterea, sicut jam diximus, stulti facti sunt; quia solo naturali documento secundum elementa et speciem mundi incedentes, exemplaria gratiæ non habuerunt: in quibus etsi species erat humilis, sed manifestior præstabatur demonstratio veritatis. Hic ergo stultam fecit Deus sapientiam hujus (I Cor. 1); quoniam veritatem agnoscere non potuit; quoniam in sua eruditione formam humilitatis tenere contempsit. Hæc nunc de theologia dixisse sufficiat propter hierarchiam Dionysii, in quam explanationis gratia aliqua dicenda suscepimus. Omnis enim hierarchia theologiæ supponitur; et necesse erat introducendis ad lectionem hierarchiæ aliqua de theologia præmittere, ad definiendam materiam ejus, quæ tota in invisibilibus consistit substantiis, et earum naturis similiter invisibilibus visibili documento utens ad demonstrationem sui.

CAPITULUM II.

Quæ sit materia hierarchiarum, et dispositio earum.

Dionysius Areopagites ex philosopho Christianus C effectus theologus, et hierarchiarum descriptor, divinæ dispositionis ordinem in rerum omnium gubernatione demonstrat; quomodo rationalem creaturam participem fecit Deus potestatis suæ constituens magistratus, et potestates, et principatus sacros in cælo in angelis, et in terra in hominibus, ut dominantur creaturæ ejus. Dignum siquidem fuerat, ut illa pars operi sui particeps fieret potestatis ejus in dispositione sua: quæ in sui conditione similitudinis participationem acceperat, utque sola ad similitudinem Conditoris sui facta fuerat, sola in sui ordinationem imaginem illius retineret. Ipse igitur rerum omnium conditor Deus, cujus ineffabilis majestas, et indeficiens virtus, potens erat sola gubernare quod creaverat D sola, voluit in rerum a se factarum gubernatione participes habere et cooperatores, non ut illorum ipse ministerio juvaretur, sed ut ipsi potestatis ejus consortio sublimes efficerentur. Dominus ergo solus et princeps omnium, dominationes et principatus sub se, et secundum se esse instituit in ministerio perficiendo: quod universatis ordo deposcebat, ut opera ejus complerentur per ordines et dispositiones a summo in universa præcepto decurrente. Majestas ergo et im-

perium, quod in Domino et gubernatore omnium universaliter, et omnipotentissime, et superexcellenter, et ineffabiliter adoratur: in eos qui participes gratiæ et gloriæ consortes et socii majestatis facti sunt, per partes, et divisiones, et gradus, et ordines distributum est, ab eo descendens et respiciens ad eum, et sub eo ordinatum qui fons et causa est omnium, et principium primum: « Unum opus, et artifex unus? unum imperium, et unus rector, unus princeps, et una respublica: unus Dominus, et Pater, a quo omnis paternitas in cælo, et in terra (Ephes. 3) : unus in omnibus omnia: et omnia unum in uno. » Summum namque bonum participatione gratiarum et donorum distributione, per cunctos participes largitionis unum in se manens dividitur, et omnes uno participantes ab ipsius unitatis formam, simplicitatemque veram colliguntur. Neque enim participes potestatis esse potuissent, nisi prius per gratiam consortes fierent virtutis. Neque cum illo esse possent, quod ipse potest, nisi prius ex illo esse mererentur, quod ipse est. Omnipotens autem Conditor non extranea usurpatione, neque perfunctoria appellatione gubernator a se factorum omnium nominatur; sed insita sibi virtute, et bonitate inolita cuncta fovens et nutriens,

regens, et disponens universa, eandem sub se dominantibus bonitatem, et virtutem secundum mensuram participationis et ministerii rationem per ordines et gradus multifariam dispensavit excellentioribus quidem, et supra positus imperio majora et superexcellencia dona impertiens; inferioribus autem, et suppositis gradibus minora charismata, et libere famulantia ad subjecta quoque sine oppressione prælata concedens. Istæ sunt distributiones luminum, descendentes in omnia, quibus ipsa participare datum est a Patre luminum et sole justitiæ, clara specularumina effecta, ut luceant et illuminent. Subjecta quidem in eo quod lucent, et in eo quod illuminant prælata. Et una lux est, et bonum unum est; et plurima sunt lucentia, et participantia bonum unum, et lucem unam; et in eo quod participant unum sunt in uno collecta, et reducta ad unum, et uni conformata. Hæ sunt hierarchiæ, id est sacri principatus, quos summa hierarchia secundum se formavit, et sub se constituit dominari, et præesse in operibus suis secundum ordines con-

A signatos sub uno principio et potestate una, a qua omnis potestas, et omnis virtus, et omnis lux spiritualiter lucens et illuminans spiritualiter lucentia omnia. Hæc est creaturæ rationalis celsitudo, et sublimitas et dignitas admiranda, quo dominari meruit in operibus factoris sui, accepta virtute ab ipso, et tenens potestatem cum ipso. Quæ virtus, quoniam secundum mensuram largitionis et participationis varie multipliciterque ad decorem ac pulchritudinem eorum, quæ sapientia ornavit operum, ab una virtute et potestate una distribuitur, multæ virtutes et potestates multæ efficiuntur. Sed, ne rursus multitudo schisma generet, ac divisionem et adversum se pugnet orbis dominatione contraria, unum principium est, et moderator unus omnium, a quo habent quod sunt, et sub quo moderantur quod possunt, et referunt ad ipsum omne quod efficiunt, ut unitas maneat in omnibus, et pax perseveret in regno cuncta creantis et regentis omnia Dei.

CAPITULUM III.

De tribus hierarchiis.

Tres sunt hierarchiæ, in quarum descriptione theologus et narrator hierarchiarum et potestatum sacrarum, quæ in cælo et in terris sunt, Dionysius, opus consummatum explicuit. Prima principalis omnium, et forma, et exemplar reliquarum summa, et ineffabilis potestas est Trinitatis, simplex, et una, et uniformis sine gradu et differentia, et comparatione, summa, et æterna, et perfecta, et vera in omnia opera sua condenda et regenda propria virtute Omnipotens, nihil externum suscipiens, nihil suum amittens. Secunda hierarchia in angelica natura formata est, adoptione, et participatione, et dignatione, a prima, et sub prima, et ad primam secunda, similitudine sublimis, gradum habens, et differentiam suscipiens, et comparationem admittens, post summam Trinitatem secunda æmula-

C tione, trina divisione distincta. Tertia, et ultima hierarchia in humana natura ordinata est secundam primo, et primam secundo loco imitans, et imaginem summam, et super excellentem similitudinem per mediam participantia suscipiens, et referens per idipsum, ut ab uno totum sit, et ad unum totum, et totum unum. Theologia autem angelicam hierarchiam primam suscepit quasi exemplar humanæ hierarchiæ, ad cujus similitudinem ea quæ in hominibus est hierarchia omnis facta est, et formata, explicandam; et post eam, quæ secundum ejus similitudinem constat, humanam: tertio loco summam, et ineffabilem, et super-excelsam constituens hierarchiam, ut ex præcedentium illuminatione humanis mentibus propinquiore, quæ valde intelligibilis est et obscura, clarescat.

CAPITULUM IV.

Quare theologiam assumpsit tractandam Dionysius Areopagites postquam suscepit fidem catholicam.

Theologus Dionysius sapientiam mundi contra humilitatem fidei Christianæ inflatam cernens, et crucem Christi, et quæ opera humanitatis Verbi in carne remedium facta sunt quasi indigna Deo, et majestati summæ incongrua, et impossibilia veritati contemni, et stultum existimari prædicationis Verbum in redemptionem generis humani, et ex naturæ documento secundum mundi hujus elementa incedentes falsa judicare, quæ de salute hominis perfecta sunt in morte Redemptoris, opponit se ut gloriam ejus evacuet, quæ est secundum sensum hujus sæculi sapientiæ. Et ostendit sapientiam Christianæ fidei in morte quidem Redemptoris humilem, sed

D in agnitione Creatoris esse sublimem, et sacramenta redemptionis, quæ despecta videbantur secundum speciem hujus mundi, et eorum qui mundanam tantum noverant æstimationem, excelsa esse, et veneranda, et supra mundi hujus sapientiam, et rationem, et doctrina efficacia ad demonstrandam summam veritatem. Propterea theologiam divinam, quæ his exemplaribus usa est in demonstratione invisibilium, digna Deo, et consentanea veritati prædicare, theologiam vero mundi, quæ ratione carnis elementa conditionis secuta est, non potuisse veritatem Dei apprehendere. Et ita quidem, ut in ænigmate dicatur, Goliath in capite suo a des-

pecto et modico percussus prosternitur; quia mundi hujus sapientia tumens in altum ab humilitate Christianæ veritatis in summo suo manifesti erroris comprobatur. Et monstratur Deus ab humilibus inventus, et humilibus revelatus, et crucem Christi credentibus contulisse: quod superbientibus, et de se præsumptibus conferre non potuit sapientia mundi. Propterea opponimus theologiam nostram, et excelsorum, et sublimium, et invisibilium cognitionem, subsannantibus, et arguentibus fidem humilem, ut gloriantur si possint ipsi, qui hæc despiciunt de similibus. Et si talia invenerunt, et similia cognoverunt sapientia sua, et ratione sua, et sensu suo, quam fidei nostræ præferre non timent, ut inspiciant theologiam suam, et quæ de Deo dixerunt

A erubescenda, et ridicula, et incongrua, et falsa, ut fidem agnoscant et suscipiant veritatem. Propter hoc enim Deus in natura hominis conversari voluit, ut conversatio hominis in cælo esse posset, et ob hoc ille humana sustinuit, ut divina iste cognoscere mereretur. Hoc est sacramentum humilitatis Dei, et sacramentum fidei, et sacramentum veritatis: quod non cognoverunt superbi corde, inflati sensu suo, et sapientia sua, quæ de carne erat, et non potuit Dei sapientiam invenire, ut inveniretur stultitia esse quæ sapientia putabatur, et non erat. In hoc sublimes facti sumus ad eos; quia sapientia Dei quæ in carne a nobis creditur, ab illis despicitur; in gloria et majestate a nobis agnoscitur, ab illis ignoratur.

CAPITULUM V.

Quid sit hierarchia et dispositio illius et exordium

Quæ oportuit in theologiam Dionysii pro descriptione hierarchiarum ad intelligentiam dicendorum præmittere, superioribus capitulis quantum pro tempore animo suggestum est, explevi. Nunc superest, ut quæ de his a theologo dicta sunt, inspiciamus. Et quia ipsa lectionis superficies magna verborum profunditate tecta est, et quodam alto sermonis superferentis se et extollentis, et involuti secundum magnitudinem et excellentiam rerum secretissimarum ambiguo celata necesse est, ut primum moderata, et communi, facilique ad intelligentiam explanatione reseretur. Et hæc erit fortassis commodior explanatio introducendis ad magnum principium, quoniam non oportet in tantarum tamque sublimium rerum meditatione exercendos animos sermonum involucris occupari. Quæ licet apposita sint secretis venerandis digna velamina ingredientibus, tamen revelata facie ad contemplationem eorum, quæ intrinsecus sunt in libertate spiritus e medio sunt tollenda, ad pandenda mysteria. Hoc nunc ergo suscipimus, et hoc satis nobis est in iis, quæ dicemus. Nam ex reliquo, si quid adjectum, fuerit, ex superabundanti sit dono. Hierarchia ex Græco interpretata sacer dicitur *principatus*: et sunt hierarchiæ, id est principatus sacri tres: quas dicemus, ut supra commemoravimus. Prima et summa hierarchia est potestas divinitatis. Secunda et media est potestas angelica ad similitudinem primæ potestatis facta, et sub prima potestate constituta. Tertia, et ultima hierarchia est potestas humana ad similitudinem angelicæ facta, et sub ea constituta, et per mediam eam sub prima et summa. His hierarchiis, id est principatibus sacris totus regitur mundus: in quibus summa potestas est, quæ imperat tantum et infima, cui tantum imperatur; et media quæ imperat inferiori, et cui a superiori imperatur. Summa ergo potestas, et prima secundam, et tertiam potestatem post se constituit in angelis, et hominibus, ut ei et conformes participatione virtutis, et cooperatrices con-

B sortio potestatis sint. Et divisit dona virtutum, et secundum divisiones donorum distribuit officia potestatum; et dedit dona plurima, et multas potestates constituit, et omnia dona de uno, et omnis potestas sub uno; et unum in omnibus, et omnia ad unum, et in uno. Angelicam vero hierarchiam primo demonstrat theologus. Secundo tractat de humana. Tertio quasi in fine, et consummatione, de divina, et summa. Ipsam autem angelicam in tres subdividit hierarchias, et unamquamque trium per tres ordines distinguit, ut novem angelicorum ordinum numerus compleatur. Et omnem hierarchiam unius potestatis et unius officii, et unius dignitatis, et in unaquaque hierarchia et primos constituit, et medios, et ultimos ordines. Et primos quidem illuminare; ultimos vero illuminari; medios autem et illuminari a primis, et ultimos illuminare. Post hæc de ultima hierarchia similiter divisiones donorum, et distributiones potestatum et dignitatum, et officia, et ordines, et operationes ad similitudinem angelicæ hierarchiæ ordinata prosequitur. Novissime ad divinam, et simplicem, et superexcellentem hierarchiam (quantum possibile est in humanis contemplanti) descendens, et in ipsa consummans, consummata hæc summa est. Exordium autem (quoniam summum bonum), cum sit unum, mirifice multiplicatur, et variatur ad decorem et pulchritudinem divisionis et profusionis in omnes, qui ejus participatione digni sunt, ut in illo unum sint omnes; quoniam dona ejus lumina sunt, et lumina faciunt lucentia, et illuminata lucentia, et illuminantia ipsa, et fiunt lux lucentia, et illuminantia lumina. Lux sunt, et una lux ubique, et unum lucentia in luce una, et multiplicatur in multis una, et multa in una uniuntur. Ex hoc ergo theologia incipit, quia lumina lucentia et illuminantia speculamina sunt divina: et videtur in eis lux lucens et illuminans, quæ incomprehensibilis et inaccessibleis in se manet. Et propter hoc, ut videri possit, exit in ipsa, et infundit se illis, ut apprehendant eam, et

capiant, et videant in seipsis lucentia ex ipsa. Non enim possunt videre vel apprehendere illam, quæ non lucent ex illa, quia sine luce neque ipsa videri lux potest. Et sunt quidem ista speciosa simulacra lucis ad invisibilem profusionem, ut per visibilia invisibilia videantur. Non enim bonum illud, et lux ipsa ista lux est; et tamen secundum aliquid lux est, et vere lux dici potest: et cum dicitur lux, verum dicitur quia lux est, et lux illius imago est. Et quod in hac luce est, in illo bono est; quoniam ipsa lux ab illo bonum est, et totum in illo est, quia ab illo totum est: non enim cum ab illo esse cœpit, in

illo esse desinit; sed processit ab illo, et permansit in illo, propterea servit imago, et monstrat creatura opificem, quoniam ad hoc facta est ut videatur in illa. Propterea dona lumina sunt illuminantia, et participantia lumina illuminata, et ipsa illuminantia, et illuminanti lumini similia. In eo quod illuminantur, fiunt gratiæ participes. In eo vero quod illuminant, efficiuntur potestatis consortes. Et constat his duobus omnis hierarchia; et perficitur gratia, et officio, virtute et ministerio: quæ omnia similitudinibus, et figuris, et ænigmatibus variis a visibilibus sumptis theologice demonstrantur.

LIBER SECUNDUS.

Sequuntur tituli XV capitulorum cœlestis sive angelicæ hierarchiæ divi Dionysii Areopagitæ ad Timotheum; post quos singulorum capitulorum apponetur secundum Joannem Scotum littera; et post litteram, Hugonis nostri expositio (54).

CAP. I. *Quod divina illuminatio secundum bonitatem varie imprævisa proveniens, manet simpla: et non hoc solum, sed et unificat illuminata.*

CAP. II. *Quam pulchre divina et cœlestia per dissimilia symbola manifestantur.*

CAP. III. *Quid est hierarchia, et quæ per hierarchiam intelligantur.*

CAP. IV. *Quid significat angelorum cognominatio.*

CAP. V. *Quare omnes cœlestes essentiæ communiter angeli dicuntur.*

CAP. VI. *Quæ prima cœlestium essentialium dispositio, quæ media, quæ ultima.*

CAP. VII. *De seraphin, et cherubin, et de thronis et de prima eorum hierarchia.*

CAP. VIII. *De dominationibus, et virtutibus, et potestatibus et de media eorum hierarchia.*

CAP. IX. *De principibus, et archangelis, et angelis, et de ultima eorum hierarchia.*

CAP. X. *Repetitio et congregatio angelicæ ordinationis.*

CAP. XI. *Quare omnes cœlestes essentiæ communiter virtutes cœlestes vocantur.*

CAP. XII. *Quare secundum homines summi sacerdotes angeli vocantur.*

CAP. XIII. *Quare a Seraphin dicitur purgatus fuisse propheta Isaias.*

CAP. XIV. *Quid significat traditus angelicus numerus.*

CAP. XV. *Quæ formativæ angelicarum virtutum imagines, et quæ deinde.*

TITULUS CAPITULI I.

Quod divina illuminatio secundum bonitatem varie imprævisa proveniens, manet simpla; et non hoc solum sed et unificat illuminata.

LITTERA.

« Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum (Jac. I). » Sed et omnis, Patre moto, manifestationis luminum processio, in nos optine ac large proveniens: iterum ut unifica virtus restituens nos replet, ac convertit ad congregantis Patris unitatem, et deificam simplicitatem. Etenim ex ipso omnia, et in ipsum (Rom. XI), ut divinum ait verbum. Ego Jesum invocantes patrum lumen, quod est quod rerum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. I) » per quem ad principale lumen Patrem accessum habuimus (Ephes. II): in sanctissimorum eloquiorum Patre traditas illuminationes, quantum possibile est, respiciemus. Et ab ipsis symbolice nobis, et anagogice manifestatas cœlestium animorum hierarchias, quantum potentes sumus, considerabimus. Et princi-

B palem, et super principalem divini Patris claritatem, quæ angelorum nobis in figuratis symbolis manifestat beatissimas hierarchias immaterialibus, et non tremantibus mentis oculis respicientes iterum ex ipsa in simplum illius restituimur radium. Etenim neque ipse usquam, neque unquam radius a propria singulari unitate desertitur. Ad anagogicam vero, et unificam eorum, quæ provisa sunt contemperantium optime et pulchre multiplicatur, et provenit: manetque intra se munite in incommutabili similitudine uniformiter fixus: et in se, quantum fas est, respicientes proportionaliter eis extendit; et unificat secundum simplicem sui unitatem. Etenim neque possibile est aliter nobis lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum anagogice circumvelatum, et iis, quæ secundum nos sunt, providentia paterna connaturaliter, et proprie præparatum. Propter quod et sanctissimam

(54) Confer ejusdem libri expositionem et interpretationem auctore Joanne Scoto, quas ex mss. codicibus multo emendatioribus et auctioribus quam

antea edidit Henricus Josephus Floss, Bonnensis, Patrologiæ tom. CXXII.

nostram hierarchiam perfectissima sacrorum dispositio cœlestium hierarchiarum super mundana imitatione dignam iudicans, et dictas immateriales hierarchias materialibus figuris, et formalibus compositionibus varificans tradidit, ut proportionaliter nobis ipsis a sacratissimis formationibus in simplas, et non figuratas ascendamus altitudines et similitudines. Quoniam neque possibile est nostro animo ad non materialem illam ascendere cœlestium hierarchiarum, et imitationem, et contemplationem, nisi ea, quæ secundum ipsum est, materiali manuactione utatur. Visibiles quidem formas invisibilis pulchritudinis imaginationes arbitrans, et sensibiles suavitates figuras invisibilis distributionis, et immaterialis luculentiae imaginem materialia lumina, et secundum intellectum contemplativæ plenitudinis discursas sacras disciplinas, et adunati ad divina, et ordinati habitus earum, quæ hic sunt, dispositionum, ordines, et Jesu participationis ipsam divinissimæ eucharistiæ assumptionem, et quæcunque alia cœlestibus quidem essentiis super mundane, nobis vero symbolice tradita sunt. Propter hanc ergo nostram corrationalem theosin misericors perfectionis principium, et cœlestes hierarchias nobis manifestans, et comministrum earum perficiens nostram hierarchiam ad virtutem, nostramque similitudinem deiformis earum sanctificationis sensibilibus imaginibus super cœlestes descripsit intellectus, in sacris eloquiorum compositionibus, ut nos reduceret per sensibilia ad intellectualia, et ex sacre figuratis symbolis in simplas cœlestium hierarchiarum summitates.

EXPOSITIO.

Primus liber Dionysii theologi Areopagitæ, qui de cœlesti hierarchia, id est cœlesti principatu inscribitur, quindecim capitulis contextus est: in quibus cœlestium spirituum dona, et officia, virtutes, et operationes per singulos ordines, et gradus, et distributiones, et differentias diligenter enumerat. Titulus autem primi capituli est: Quoniam omnis divina illuminatio secundum bonitatem varie imprævisa proveniens manet simpla, et non hoc solum sed etiam unificat illuminata. Ipsa enim gratia divina illuminatio est, et ipsa dona gratiæ lumina sunt illuminantia eos qui se participant; et omnia gratia ab uno fonte descendit, et omnis illuminatio ab uno lumine; et multi sunt radii, et unum lumen: et spargit se unum lumen, ut multos illuminet; et lucent illuminati multi, et non videtur nisi unum lumen, et fiunt lumen unum in lumine uno. Tali similitudine monstrat theologia quomodo unum bonum multis se participandum præbet, ut unum sint in illo; qui unam trahunt similitudinem ex illo. Deinde prosequitur theologus, et ostendit, quod invisibiles gratiæ operationes, et donorum invisibilium distributiones, non nisi visibilibus signis et similitudinibus possunt demonstrari aut intelligi; et quod omnis visibiles species, et sensibilis natura aliquam similitudinem teneat invisibilium demonstrationem. Quoniam sicut omne bo-

num summo bono est, ita in omni bono secundum æmulationem participationis summum bonum contemplari potest. Ideoque theologiam convenienter ex omni specie, et forma, et qualitate sensibili invisibilium significatione conformare. Et hic sensus est primi capituli. « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum. » Auctoritate apostolica, et divinæ theologiæ primum probat omne bonum esse a summo bono; deinde ex sua subjungit sententia omne bonum respicere, et refundi ad summum bonum; quia, sicut in multis participatione dividitur, ita multa in una similitudinem et imitatione uniuntur. Data optima dona naturæ sunt: dona perfecta, dona gratiæ: Pater luminum auctor et largitor donorum.

« Omne ergo datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum, » quoniam bona omnia sive quæ natura primum bene condita accepit, sive quæ postea per gratiam glorificata obtinere meruit; ab uno auctore naturæ et largitore, gratiæ data sunt. Quibus quasi descendere fuit, a fonte plenitudinis summæ ad participationem inferiorum venire. Omnis enim creatura excellentiæ Creatoris natura inferior est: et idcirco omne bonum, quod dono Creatoris creaturæ infunditur, merito quasi ad inferiora descendere perhibetur. Descendit enim, quia subditæ naturæ et inferiori dignitate se iufundit. Descendit etiam, quia a perfecta et consummata plenitudine in eam, quæ ex parte est, participationem se dividit. Ita tamen, quod nec descendens serviat, nec divisum decrescat; sed manens in se quod est, et in eo, a quo venit, quantum est eis, ad quos venit se præbet, et hoc quod esse accipiunt, et quantum esse in eo quod sunt, meruerunt. Ita ab uno bono omnia bona sunt; et in uno bono omnia bona sunt; et ipsum bonum, a quo sunt omnia bona, bonum est, et lumen est; et eorum, quæ ab ipso sunt, auctor bonorum et Pater luminum; et bona ipsa lumina sunt, et illuminantia ea, quæ lucere possunt, et lumina fieri lucentia ex illuminante lumine. Hoc enim bonum nihil a se conditum alienum relinquit a se; nec tamen illuminat nisi ea tantum quæ creavit ad se et formavit secundum se. Illa enim sola lumen capiunt, quæ lucere possunt ex lumine, quæ lumen veniens, sibi non dissimilia invenit; et infusum ad majorem sui similitudinem et imaginem exteriorem perfectiorem extollit. Ista ergo sola data optima, et dona perfecta accipiunt; quia omnis creatura (præter eam, quæ imaginem conditoris habet, et similitudinis capax est) si in suo genere bonum est, quod a Creatore esse accepit, nec optimum erat cum datum est, nec perfectum consummatum. Rationalis vero creatura quæ sola ad imaginem conditoris facta est, data et dona accepit. Optima quidem dum conderetur ad infima; et perfecta dum sublimaretur ad summa. Neque enim melius aliquid alteri naturæ datum est ab eo quod primum accepit, neque perfectius eo quod postmo-

dum esse meruit, quoniam et primum præ cæteris omnibus bona condita est, et postmodum ad ejus, a quo facta est, imaginem et similitudinem perfecta. Ergo data optima, et dona perfecta a Patre luminum descendunt rationalis tantum creaturæ celsitudinem contingunt, quæ sola sublimis facta est. Primum dum concederetur optima; et postea dum glorificaretur, perfecta est, quodammodo consimilis, et coequalis ad summa. Nam ipsa data optima, et dona perfecta lumina sunt, quæ a Patre luminum descendunt; et ipse lumen est, a quo descendunt Patre luminum, et in quos descendunt ipsi lumina fiunt; quia nec Pater luminis alium gignere potuit quam ipse est, nec susceptor luminis aliud quam lumen fieri potest. Si ergo lumen est qui lumen genuit; et lumen est, qui lumen suscepit, jam quodammodo invenitur esse idem et qui genuit, et qui suscepit. Ita tamen ut ille hoc esse credatur per naturam: iste vero hoc esse agnoscat per gratiam. Propter hanc ergo unum lumen in multa se lumina participatione profudit, ut multos illuminatos ad unum lumen reformaret, ut dum illud participando multi acciperent, in illius forma omnes unum apparerent. Propterea theologus cum ex divina monstrasset auctoritate, quoniam omne bonum a summo bono, ex sua statim subjungit sententia. Quoniam omne bonum ad summum bonum, et quod ab illo quidem divisione participationis profunditur, et ad illud similitudine conformationis unitur.

« Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum. » In hoc ergo probat, quod omne bonum a summo bono est. Post hoc subjungit, quod omne bonum ad summum bonum conversionem habet, et reductionem, et finem. « Sed et omnis Patre moto, manifestationis luminum processio in nos optime, et large proveniens, iterum ut unifica virtus restituens nos replet, et convertit ad congregantis Patris unitatem, et deificam simplicitatem. » Motus Patris, affectus est paternæ benignitatis; sola enim benignitate et pietate sola Pater movetur, ut lumina sua effundat super nos. Movetur non conturbatione sui, sed miseratione nostri. Movetur non se concutiens, sed nos colligens; non se evacuans, sed nos replens. Movetur ergo, ut ad nos veniat, et non movetur, ut a se recedat. Movetur, ut nobis esse incipiat, quod non erat, et non movetur, ut sibi desinat esse, quod erat. Sic ergo Pater luminum movetur super nos, et moto Patre lumina ejus descendunt in nos, et per procedentia in nos manifestantur per nos. Primum nobis, post hoc aliis ex nobis, et omnis ista processio manifestationis luminum, id est per quam lumina manifestantur (non enim manifestarentur, nisi procederent) exiens a Patre moto. Omnis scilicet ista processio manifestationis luminum in nos proveniens hoc operatur, videlicet quod replet nos, non utique alio quam seipsa ex eo quod replet, iterum restituens reparando, sicut pænis constituit creando, restituit scilicet utpote unifica

PATROL. CLXXV.

A virtus, quæ dispersa colligit; diversa componit, et ex multis unam facit, et ita restituens, et reformans convertit nos, qui prius dissimilitudine fuimus aversi, multitudine diversi, pravitate perversi. Convertit dico ad congregantis Patris unitatem, et deificam simplicitatem. Lux enim Patris invisibilis in se, procedens in nos, et exiens ad manifestationem vacuos invenit, et inanes a vero bono; et infundens se nobis replet nos secundum uniuscujusque nostram virtutem et capacitatem; et cum repleverit, convertit nos, ut non dissideamus a Patre, sed in eadem similitudine et imagine respiciamus ad ipsum, qua non discordamus ab ipso. Replet quidem illuminando; et convertit lumina faciendo. Replemur enim in eo quod lumen accipimus; B convertimur autem in eo quod ex accepto lumine, et ipsi lumina sumus. Nam in eo cum lumine unus sumus, et in lumine unum sumus, quod lumen sumus, et est unitas in una similitudine, in uno lumine, in una claritate, et unum illuminans, et lucens lumen. Quia igitur omne bonum a summo bono est, et omne bonum ad summum bonum est; ab illo enim accipimus, quod cum illo unum sumus; nec esset in nobis, quo respiceremus ad illum, nisi prius quod suum est, nostrum fieret per illum. « Etenim ex ipso omnia, et in ipsum, ut divinum ait verbum. » Id est, ut divini verbi auctoritas testatur, ex ipso procedentia, in ipsum conversa; ex ipso principio in ipsum finem. Possumus autem adhuc et motum Patris non inconvenienter accipere principium nostræ contemplationis. C Mens etenim tenebris suis assueta, quando internam claritatem contemplari nititur, quasi tremantibus, et palpantibus luminibus vim insoliti fulgoris non sustinens, ipsis primis aspectus radiis reverberatur; et apparet illi quasi tremulum lumen; et moveri videtur ipsum lumen, cum potius illius tenebræ solæ moveantur, et fugiant præsentiam luminis coruscantis. Et videtur motus luminis hic esse, cum sit tenebrarum fugientium lumen; et post motum ipsum funduntur lumina, et procedunt ad manifestationem, quæ stantibus tenebris videri non potuerunt, et replent nos lumine, ut luceamus, et lumina simus, sicut lumen est ipsum, quod nos illuminat, ut ex ipso sint omnia, et in ipsum; quæ principium subsistendi accipiunt ab ipso, et finem consummationis in ipso, sicut D divinum verbum per Paulum apostolum, testatur: « Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula. Amen (Rom. XI). »

« Ergo Jesum invocantes paternum lumen, quod est, verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1); per quem ad principale lumen Patrem accessum habuimus; in sacratissimorum eloquiorum Patre traditas illuminationes quantum possibile respiciemus, et ab ipsis symbolice nobis, et anagogice manifestatas cœlestium animorum hierarchias, quantum potentes sumus, considerabimus. » Superiori capitulo sequentis operis summam breviter complexus est, quo-

niam omne bonum a summo bono, et omne bonum ad summum bonum. Nunc priusquam textum materię suę ingrediatur, invocationem facit ad Jesum, qui est paternum lumen, quo mediante omnes spirituales illuminationes, et dona gratiarum illuminandis tribuuntur, ut ipso illuminante, et juvante secundum divinorum eloquiorum traditiones, quę et ipsa ad luminanda corda hominum a Patre tradita sunt, possit et veraciter agnoscere, et digne narrare celestium spirituum invisibiles illuminationes, et dispositiones sacras. « Ergo Jesum invocantes ; » ac si diceret : Omnis quidem illuminatio a Patre est, sed sine Jesu mediatore nulla illuminatio haberi potest. « Ergo » nos, qui illuminari poscimus, « Jesum invocantes, » ut scilicet illuminari mereamur. Deinde sequitur de ipso Jesu Christo, quod est « paternum lumen : » pro eo quod dicere debuerat, qui est paternum lumen, ad sequentem dictionem relatio facta est, quod est paternum lumen. Vel « Jesum invocantes paternum lumen, » quod scilicet lumen est ; hoc est, verum et æternum, et incommutabile esse habet, et lumen est, ex eo quod est. Nam sicut illuminata lumina, quę lumina sunt non ex eo quod sunt, sed ex eo quod acceperunt. Quod etiam lumen verum subauditur est lumen ; quoniam ex eo quod est, lucet, et non solum sibi lucet, sed etiam alios illuminat. Quod « illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. » Non quia omnes illuminantur ; sed quia ex omnibus nemo est, qui ex se habeat, cur potius quam alter illuminari mereatur. Gratie enim illuminatio ista est, non naturę ; donum, non debitum ; beneficium largientis, non præmium accipientis. Sive enim omnem hominem in hunc mundum venientem hoc lumen illuminat quantum omnes natura rationis capaces facti sunt, et lumen intelligentię perceperunt. Vel omnem hominem venientem in mundum lumen istud illuminat ; non quia omnes, sicut dictum est, illuminantur ; sed quia aliunde illuminari non habent omnes, qui vel illuminantur, vel non illuminantur. Illuminare enim non est, nisi luminis ; sicut illuminari non est, nisi lumen accipientis. Quapropter sicut omnium est lumen accipere, ita solius luminis est omnes illuminare.

Sequitur : « Per quem ad principale lumen Patrem accessum habuimus. » Per lumen Jesum accessum habuimus ad lumen Patrem. Jesus enim lumen est, et Pater Jesu lumen ; et genitus est a lumine Patre Filius lumen, et unum lumen Pater et Filius. Et dicitur Pater principale lumen, non quia majus lumen vel melius lumen, quia idem lumen ; sed quia non de lumine lumen, ideo principale lumen. Filius lumen de lumine, Pater lumen non de lumine : et tamen unum lumen Pater et Filius, sicut unus Deus Pater et Filius. Et ideo Pater principale lumen, quia de lumine Patre Filius lumen. Potest adhuc et aliter intelligi, quod Pater principale lumen dictus est. Video enim et ipsum Filium secundum aliquid lumen esse, in quo non potest Patri

A æqualis esse. Pater quippe Jesu Deus est, et solum, Deus ; Filius autem Deus est, nec solum, sed etiam homo et Deus ; et est lumen Jesus in eo quod est Deus ; et idem lumen, quod est Pater Deus. In eo vero, quod homo est, lumen est, quoniam et ipsa Jesu humanitas lumen fuit in eo quod veritatem demonstravit, et principale lumen Patrem revelavit. Sed lumen humanitatis Jesu minus fuit lumine deitatis, et in lumine quidem humanitatis Jesus inferior fuit Patre, in lumine vero divinitatis idem cum Patre. Et venimus per ipsum ad ipsum lumen humanitatis, in quo erat solus Filius, ad lumen divinitatis, in quo erat Pater, et Filius. Idcirco accessum habuimus per Filium ad Patrem ; nec ad solum Patrem, sed et ad Filium et ad Patrem. Video et alium accessum per Jesum ad principale lumen Patrem. Jesus enim sapientia Patris est, et ipsa sapientia Patrem revelavit, et exivit sapientia Patris, Patre permanente in abscondito : et mansit Pater invisibilis, et sapientia ejus visibilis facta est : ut ad invisibilem Patrem perduceret, et cum facta est visibilis, non desiit invisibilis esse, quia venit eo ubi non erat : inde, ubi erat, non recessit. Et exivit primum per creaturam mundi, et manifestavit se in operibus suis : et cepit visibiliter videri invisibilis in eo quod erat visibile, et monstratum est quoddam lumen, ut duceret ad majus lumen : et erat primum lumen sapientię, et secundum lumen sapientia. Et factus est nobis Jesus via ad Patrem ; ex inferiori lumine ad lumen principale. Deinde venit secundo sapientia, et exivit ut dictum est per carnem, et facta est lumen in testa, ut illuminaret nos, et assuefaceret ad majus lumen, et perduceret ad principale lumen. Sed et ita accessum habuimus per Jesum ad principale lumen Patrem. « Ergo Jesum invocantes paternum lumen, quod est, quod verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum : per quem ad principale lumen Patrem accessum habuimus. » Hucusque pendet sententia donec sequentibus compleatur ; et est sensus. Nos invocantes Jesum, respiciemus, quantum possibile est nobis, in illuminationes sacratissimorum eloquiorum, hoc est in sacratissima eloquia, quę illuminant nos doctrina veritatis et intelligentia secretorum, a Patre traditas. Tradita sunt enim a Patre illuminationes divinorum eloquiorum, ut nos ex ipsis illuminemur, quousque capaces efficiamur contemplationis luminis principalis, et ipsis illuminantibus nunc agnoscimus secreta celestia, quę nondum sensu comprehendere valemus. Illuminationes quoque sacratissimorum eloquiorum accipere possumus descriptiones sacri eloquii, et configurationes ex formis visibilibus sumptas, in quibus nobis statum invisibilium rerum, et celestium secretorum rationem modumque ex proposita similitudine demonstrat. Ipsi enim signis visibilibus humana mens commodius instruitur, et illuminatur ad invisibilium cognitionem. Propterea pene ubique in sacro eloquio rerum visibilium species pro significatione adhiben-

tur, quando humana mens de iis eruditur, quæ abscondita sunt ab intelligentia humana, ut per ea, quæ novit, capere possit et intelligere quæ non novit. Iestas illuminationes foris ad eruditionem nobis propositas, Jesum invocantes, qui intus corda illuminet, inspicere debemus, et secundum ipsarum demonstrationem secreta cœlestia addiscere.

Hoc est, quod sequitur : « Et ab ipsis symbolice nobis, et anagogice manifestata cœlestium animorum hierarchias quantum potentes sumus considerabimus. » Est itaque ordo, ut primum sanctarum Scripturarum illuminationes cum invocatione Jesu, per quem interna illuminatio datur et sine quo exterior inanis est, inspiciamus : ac deinde, illuminante Jesu, ex ipsis sacræ Scripturæ illuminationibus et demonstrationibus cœlestium animorum, id est spirituum cœlestium principatus sacros et potestates (qui nobis, nisi per Scripturæ sacræ traditiones manifestarentur, invisibiles omnino essent et incogniti), consideremus. Hoc est enim, quod ait : « Considerabimus quantum potentes » sive quantum possumus. Parvum est enim nostrum posse, et exiguum ad tantarum rerum magnitudinem. « Considerabimus hierarchias, » id est sacros principatus cœlestium animorum, id est angelicorum spirituum. Hierarchias dico manifestatas nobis, hoc est demonstratas, vel revelatas ab ipsis, scilicet illuminationibus, id est demonstrationibus sacri eloquii symbolice et anagogice. Symbolum est collatio formarum visibilium ad invisibilium demonstrationem. Anagoge autem ascensio, sive elevatio mentis est ad superna contemplanda. Notat autem hic duplicem modum revelationis divinæ, quæ theologorum et prophetarum mentibus infusa est per visiones et demonstrationes, quas Græci theophanias appellant, id est divinas apparitiones. Quoniam aliquando persigna sensibilibus similia invisibilia demonstrata sunt, aliquando per solam anagogen, id est mentis ascensum, in superna pure contemplata. Ex his vero duobus generibus visionum, duo quoque descriptionum genera in sacro eloquio sunt formata. Unum, quo formis, et figuris, et similitudinibus rerum occultarum veritas adumbratur. Alterum, quo nude et pure sicut est absque integumento exprimitur. Cum itaque formis, et signis, et similitudinibus manifestatur, quod occultum est, vel quod manifestum est, describitur, symbolica demonstratio est. Cum vero puro pura et nuda revelatione ostenditur, vel plana et aperta narratione docetur, anagogica.

Sequitur : « Et principalem, et super principalem divini Patris claritatem, quæ angelorum nobis in figuratis symbolis manifestat beatissimas hierarchias, immaterialibus, et non tremantibus mentis oculis respicientes, iterum ex ipsa in simplum illius restituimur radium. » Hic manifeste edocet quibus gradibus divinæ illuminationis processio fiat usque ad nos ; et rursum quibus progressionibus mens nostra reducat ad summæ claritatis contemplationem. Divinum enim lumen primum in angelicam natu-

ram descendit, et ab ipsa revelationibus, et demonstrationibus divinis, et mystica sacri eloquii narratione ad nostram usque intelligentiam, participationemque se transfundit. Mens vero humana eisdem rursum gradibus ad superna conscendens, sacra divini eloquii inspectione cœlestia secreta, et eam, quæ in angelis est, divinæ claritatis illuminationem perpendit : ex qua paulatim in invisibilium agnitionem succrescens ad ipsum tandem summi luminis splendorem contemplandum convalescit ; et fit, quod in principio dictum est, quia unum lumen et ad multa illuminanda se dividit, ut illuminata omnia ad unius claritatis aspectum similitudinemque reformet. Propterea cognita ex sacris divini eloquii traditionibus cœlestium spirituum claritate, qualiter hanc cognitionem summi luminis contemplatio subsequatur, ostendit, dicens : « Et principalem, et super principalem divini Patris claritatem, quæ angelorum nobis in figuratis symbolis manifestat beatissimas hierarchias, immaterialibus, et non tremantibus mentis oculis respicientes, iterum ex ipsa in simplum illius restituimur radium. » Ordo verborum est : Nos respicientes claritatem divini Patris principalem, et super principalem oculis mentis immaterialibus et non tremantibus : quæ claritas manifestat nobis beatissimas hierarchias angelorum in symbolis figuratis, iterum ex ipsa in simplum illius restituimur radium. Respicientes enim claritatem Patris restituimur, id est reformamur iterum, hoc est reductive conversi ad illud, unde venimus, in simplum ejus radium, ut in uno lumine unum simus, qui lucemus ex lumine uno, et non sit discrepantia lucentium, sicut diversitas luminum non est ulla. Claritas autem Patris principalis et super principalis dicitur, quia non solum dignitate vel causa lucentibus omnibus superior est, sed etiam excelsior natura. Et hæc claritas, quia non corporalis, sed spiritualis est, et spiritualiter lucet : idcirco non nisi immaterialibus tantum, id est incorporeis oculis videri potest. Quos oculos etiam non tremantes, id est sanos, et perspicaces, et irreverberatos esse necesse est, ne lippienti acie tantum lumen intuentes, tenebras sibi ex ipsa claritate inducant. Merito autem post claritatem angelorum per sacra eloquia contemplatam, ad divini Patris claritatem illuminamur ; quia et ipsa nobis angelorum claritas a claritate Patris per eos in nos descendente ex sacri eloquii revelatione manifestatur. Hoc est, quod ait : « Quæ angelorum nobis in figuratis symbolis, » id est signis et conformationibus secundum species visibiles figuratis, manifestat beatissimas hierarchias, id est principatus, dignitates et potestates. Angelorum ordines, et potestates, et divinæ eorum operationes omnino invisibiles sunt : et nisi visibilibus signis, et similitudinibus ex visibilibus sumptis demonstrarentur, intelligi ab iis qui visibilia tantum noverunt nequaquam possunt. Propterea Patris claritas ad principale lumen suum nos reparare volens, primum illuminationibus sacri eloquii ad contemplandam angelorum claritatem

nos excitat, et ex ea claritate illuminatos tandem ad suæ claritatis agnitionem lumenque reformat, ut unum simus in illa, qui unum accepimus ab illa. Hæc vero claritas Patris unius simplicis radii emissionem et illuminationem per cuncta se diffundit, et penetrat cuncta, quoniam unam sapientiam Pater genuit, per quam cuncta opera sua fecit. Verbum quippe Patris lumen de lumine est; unum Verbum, et radius unus, et ipsum Verbum sapientia est, et ipsa sapientia lumen est procedens, a quo nota est: una de uno, et propterea radius unus a claritate una, a quo illuminantur, qui ad ipsum reformantur, ut luceant ex ipso, et lux sint cum ipso, sicut ille lux est. Et cum sint multa lumina illuminata, et varie dissimiliterque lucentia, unum tamen lumen est illuminans in omnibus illuminatis.

Hoc est, quod sequitur: « Etenim neque ipse usquam, neque unquam radius a propria singulari unitate deseritur. » Sapientia enim Dei quamvis se varie dissimiliterque mentibus spiritualiter illuminandis secundum suscipientium capacitatem ac possibilitatem infundat, in se tamen una permanet et simplex. Nec major sibi in iis qui abundant ex ipsa, nec minor in iis qui secundum inferiorem participationis gratiam uniri accipiunt in ipsa; sed tota in toto, et in singulis tota, summa transcendens, et infimis condescendens, numerose se participandam præbens, et in se una permanens. Propterea sese in plura participantia dividit, sed ex sui participatione plura participantia ad unitatem restituit. Nos enim colligi possumus in ipsa; sed ipsa dividi non potest in nobis. Etenim ipse radius, id est ipsa sapientia illuminans a principali lumine Patre exiens, et usque ad illuminanda omnia procedens, a sua unitate propria non deseritur unquam, quoniam semper cum illo est; neque usquam, quoniam ubique in illo est. Nam et cum per diversa tempora mentibus illuminandis dissimiliter se præbet, eadem ac indissimilis est. Et cum diversis locis, diversisque participationis consortibus simul præsentem se exhibet, multiplex non est.

Sequitur: « Ad anagogicam vero, et unificam eorum, quæ provisa sunt, temperantiam optime et pulchre multiplicatur et provenit: manetque intra se munite in incommutabili naturæ similitudine uniformiter fixus: et in se, quantum fas est, respicientes proportionaliter eis extendit, et unificat secundum simplicem sui unitatem. » Ac si diceret: Divinæ claritatis radius, qui spiritualiter lucentes illuminat, quamvis in se unus permaneat, participatione tamen et distributione donorum varie multiplicatur, quoniam multis diversisque modis distribuitur et multiplicatur. Hæc vero multiplicatio et variatio universorum est pulchritudo; quoniam, nisi dissimiliter pulchra essent singula, summe pulchra non essent simul universa. Non enim unum aliquod ex universis diversis capere potuit, quod erat pulchritudinis totum: et idcirco summa pulchritudo varia participatione distributa est in singulis, ut

A perfecta esse posset simul in universis. Ipsa vero distributio multiplicatur optime et pulchre: optime in universis, et pulchre in singulis, vel, optime secundum participati infusionem, pulchre secundum participantium dispositionem. Optime enim multiplicatur, ut majus sit bonum, quod a multis percipitur; et pulchre multiplicatur, ut major sit decor universitatis, quod participantibus singulis varie diversisque modis infunditur, ut ex multitudine numerosa in participantibus boni fiat consummatio, ex distributione dissimili participantium pulchritudo. Sive simplicis radii, quo nos illuminamur multiplicatio convenienter intelligi potest secundum multas ac diversas divinorum eloquiorum figuras ac similitudines: quibus secundum nos sumptis divina sapientia, quæ in sua puritate, ac simplicitate omnino incomprehensibilis est, mentibus humanis varie multipliciterque, cum ipsa una eademque semper sit, declaratur. Multiplicatur ergo, quoniam multis modis declaratur: optime quidem quantum ad se, et pulchre quantum ad nos. Optime multiplicatur, quoniam ex ipsa multiplicatione declarationum perfectius agnoscitur; pulchre declaratur, quoniam pulchra ac decenti se declarantium formarum specie ac dissimilitudine manifestatur. Et ipsa multiplicatio fit ad temperantiam eorum, quæ provisa sunt, hoc est electorum et provisorum ad vitam, ut temperentur et participationis concordia uniantur quasi multa membra in uno corpore, ut ipsa diversitas donorum unitatis et pacis societatem ad invicem confirmet: quatenus unumquodque membrum se a totius corporis compage dividere non præsumat, cum boni plenitudinem, quam in se minus habet, in aliorum societate possideat. Quia enim unumquodque habet, quod aliud non habet: propterea unumquodque in alio habet quod in se non habet, vel in alio plus habet quod in se minus habet. Et idcirco singula invicem tendunt ad se et concordiam ac pacem servant inter se: et ipsa concordia et pax temperantia est, qua sibi consentiunt, ut stent in unum et reformentur ad unum. Propter hoc ergo ipsam temperantiam provisorum anagogicam dicit et unificam. Unificam quidem, ut stent in unum; anagogicam, ut reformentur ad unum. Unificam, quia dispersos in unum colligit; anagogicam, quia dejectos ad superiora reducit. Unificam, per dilectionem proximi; anagogicam, per dilectionem Dei. Propterea pulchra est in congregatione, optima in elevatione. Ipse ergo radius divinæ illustrationis multiplicatus sive per distributionem donorum spiritualium, qua intrinsecus participatur; sive per varietatem mysticarum demonstrationum, qua extrinsecus in sacro eloquio declaratur, provenit, hoc est procedit in corda illuminanda, sive ab intus per aspirationem ea replens, sive a foris per sacri verbi eruditionem se ipsis infundens: et tamen manet intra se munite, ut cum se mentibus illuminandis varie ac multipliciter participandum præstat, extra suæ tamen sim-

plicitatem unitatis non effluat. Ipsa enim ejus unitas propterea semper intra se manet, quoniam inflammunit atque custodit coessentialis incommutabilitas, ut licet ad illius communicationem accedat participantium pluralitas, ad divisionem tamen illius non praevaleat participationis diversitas. Manet ergo intra se munite, ut semper idem sit, neque exeat ab eo quod est, in id quod non est : sed incommutabili similitudine sua uniformiter fixus, ut videlicet a seipso non discrepet quasi sibi dissimilis effectus. Neque solum ipse unus manet, sed etiam respicientes in se, et conversos ad se, quantum fas est, hoc est licitum et possibile illis, extendit se eis, hoc est porrigit ut ad eos etiam veniat qui longe sunt, et a se tamen non recedat. Extendit videlicet proportionaliter, hoc est ut alii plus, alii minus accipiant secundum dispensationem distributionis numerum, vel possibilitatem capacitatis participantium. Qui enim proximi sunt, abundantius ex illo accipiunt : et sic deinde singuli quo magis accedunt, magis accipiunt ; et quo magis recedunt, minus recipiunt. Omnes tamen accipiunt ; unusquisque pro parte sua. Hoc est, quod ait : « Proportionaliter se extendit, quia tamen ad omnes se extendit, et omnibus se infundit, omnes illuminat, et lumina esse facit ex lumine suo, ac per hoc unum esse facit, sicut ipse unus est. Et hoc est, quod dicit : « Unificat eos secundum simplicem sui unitatem. » Una enim illuminatio omnium, una est similitudo, et una forma, in qua unum sunt omnes ex illa, qui illuminantur ab illa, et unum cum illa, quoniam illuminati lumina sunt, sicut ipsa est lumen. Illi tamen, qui ex ipsa unum sunt, unificatione unum sunt non unitate, quia quod unum sunt ex multis, unum sunt in uno. Ipsi enim multi sunt, et propterea unum non sunt in eo quod sunt ; sed, quia multi in uno sunt, ex uno multi unum sunt, et unificatione unum sunt, non unitate. Ipse vero non unificatione, sed unitate unus est, quia unus est ex eo quod est, quod unum est. Et propterea simplicem dixit unitatem, quia ex uno unus est, et idem unum a quo est, ipse est. Idcirco unitas in uno simplex est ; unificatio vero multiplex in uno, quia illi ex uno unum, et unum in uno : hic autem ex multis unum, quia multi in uno, et unum in multis. Deinde subjungit causam quare divinus radius, id est, sapientia divina, quæ a Patre una est, et apud Patrem simplex est, varie multiplicatur per similitudines et formas demonstrationum in sacro eloquio, quoniam videlicet aliter nobis innotescere non potuit invisibilis Dei sapientia, nisi se iis quæ novimus visibilium rerum formis ad similitudinem conformaret, et per eas nobis sua invisibilia quæ non novimus significando exprimeret. Propterea divinus radius, qui in se unus est, et simplex, ad nos veniens, significationum et demonstrationum varietate multiplicatur, quia eum in sua puritate ac simplicitate capere non valet.

A « Etenim neque possibile est aliter nobis lucere divinum radium, nisi varietate sacrorum vel animum anagogice circumvelatum, et iis, quæ secundum nos sunt, providentia paterna connaturaliter, et proprie præparatum. » Sacra velamina, in quibus nobis radius divinus lucet, sunt mysticæ in sacro eloquio descriptiones, quæ visibiles adducunt formas et similitudines invisibilium ad declarationem. Quibus videlicet velaminibus ipse radius divinus anagogice circumvelatur. Anagoge enim, sicut dictum est, ascensio mentis, sive elevatio vocatur in contemplationem supernorum. Anagogice igitur circumvelatur, quia ad hoc velatur ut amplius clarescat ; ob hoc tegitur ut magis appareat. Ejus igitur obumbratio nostri est illuminatio ; et ejus circumvelatio, nostri elevatio. Quemadmodum infirmi oculi solem nube tectum libere conspiciunt, qui coruscum ejus lumen intueri non possunt : sic et divinum radium lippientibus mentis oculis lucere impossibile est, nisi varietate sacrorum velaminum circumvelatum et præparatum providentia paterna connaturaliter et proprie iis, quæ secundum nos sunt. Nisi enim providentia paterna nobis ineffabili bonitate in hoc providisset, oculis nostris lumen ipsius omnino lucere non posset : et idcirco paterne et pie providit nobis, ut ipsum lumen præpararet nobis et coaptaret iis, quæ secundum nos sunt, rebus, et similitudinibus, et formis : et sic connaturaliter et proprie, hoc est secundum naturam nostram, et proprietatem eorum, quæ naturæ nostræ sunt, præparatum et coaptatum ostenderet nobis. Conformatur se nostris, ut per nostra innotescat nobis, ut ea, quæ connaturalia sunt et propria nobis, in demonstrationem proposita facilius intelligantur a nobis.

Sequitur : « Propter quod et sanctissimam nostram hierarchiam perfectissima sacrorum dispositio cœlestium hierarchiarum supermundana imitatione dignam judicans, et dictas immateriales hierarchias materialibus figuris, et formalibus compositionibus varificans tradidit. » Ac si diceret : Quia per visibilia convenienter invisibilia demonstrantur, idcirco divina Sapientia, quæ omnia disponit ad similitudinem angelicæ hierarchiæ, quæ invisibiliter ordinata erat in cœlis, humanam hierarchiam visibiliter formavit in terris, ut essent in hominibus quoque sicut in angelis potestates et principatus sacri, quibus humana conversatio temporaliter incedens gubernetur, ut ex visibili dispositione hominum, invisibilis innotescat dispositio angelorum. Hoc est enim quod ait : Propter quod perfectissima sacrorum, hoc est summa hierarchia ipsa ineffabilis Trinitas, a qua, et secundum quam sacra omnia, id est sacræ ordinationes omnes disponuntur, judicans sanctissimam nostram hierarchiam, id est humanam, dignam supermundana, id est spirituali vel intellectuali imitatione cœlestium hierarchiarum, ut eas spiritualiter imitetur, et secundum illas disponatur. Et idcirco varificans id est varie ac mul-

tipliciter declarans ipsas scilicet jam dictas immateriales, id est spirituales et angelicas hierarchias materialibus, id est corporalibus et visibilibus, vel secundum visibilia sumptis figuris et compositionibus formalibus, hoc est aptis et competenter secundum rationem formationum expressis, tradit, hoc est instituit ipsam videlicet sanctissimam nostram hierarchiam, ut in hoc quoque ratio servaretur visibilium demonstrationum ad invisibilem veritatem, ut nos ascendamus ab ipsis sacratissimis formationibus, quæ foris ad demonstrationem proponuntur, ad altitudines et similitudines non figuratas, hoc est simplices et spirituales. Ascendamus dico proportionaliter nobis ipsis, hoc est, secundum proportionem et mensuram spiritualium donorum illuminati per ea, quæ foris sunt, in invisibilium agnitionem, et ad sublimem, et simplicem, et eandem semper consistentem veritatem. Altitudines enim, et similitudines ipsæ sunt invisibiles potestates. Altitudines quidem dignitate, similitudines incommutabilitate, non figuratæ simplicitate. Ad quarum cognitionem secundum differentiam progressionum, et incrementa illuminationum proportionaliter nobis ipsis ascendimus per gradus spiritalium profectuum in nobis, per differentiam donorum inter nos. Secundum namque illam proportionem, qua nunc dona gratiarum differenter percipimus, merito postea vel hic per mentis contemplationem, vel illic per retributionem in numerum angelorum transimus. Sic enim proportionaliter nobis ipsis ascendimus, quando secundum hoc, quod in præsentis per dona gratiarum, et gradus dignitatum differenter disponimur, ad invisibilis veritatis participationem secreta et invisibili promotione sublevamur. Ipsa autem veritas in nobis quidem per officia spiritualium dignitatum, et gradus, et distributiones ordinum figuratim et materialiter figuratur, atque formatur secundum habitus, et actiones, et signa visibilia, quæ in nostra sicut hierarchia ad declarationem opposita, quæ omnia cœlesti atque angelica hierarchia secundum simplicem veritatem sublimi, et nostræ naturæ superexcellenti modo absque signis et figuris pure et uniformiter constant: secundum quam excellentiam ipsos angelicos ordines altitudines theologia vocat et similitudines, vel quia per nullam mutabilitatem a semetipsis discrepant, vel quia ea in ipsis secundum simplicem veritatem sunt, quasi quædam similitudines et exemplaria esse videntur eorum, quæ per figuras et imagines consistunt. Nisi enim inter hæc et illa aliqua similitudo esset, per hæc ad illa nulla declaratio esset. Nunc autem, quoniam hæc, quæ visibilia sunt ad invisibilium æmulationem divina sapientia in prima conditione formavit, in secunda dispositione ex eisdem quoque rationali animo ad invisibilium agnitionem conscendenti signa et exempla demonstrationum constituit.

Hoc est enim, quod sequitur: « Quoniam neque possibile est nostro animo ad non materialem illam ascendere cœlestium hierarchiarum imitationem,

A et contemplationem, nisi ea, » quæ secundum ipsum est materiali manuactione utatur. Non materialem spiritualem imitationem, vel contemplationem dicit et incorporalem; quoniam omne, quod corporale est, ex materia est. Spirituales autem natura merito immaterialis dicitur, quoniam, neque ex materia est, ut sit de alio, neque materia esse potest, ut de ipsa sit aliud. Materialem autem manuactionem corporalia signa intelligit, quorum quasi manuactione mens humana utitur, ut ex visibilibus ad invisibilium imitationem et contemplationem dirigatur. Ad imitationem quidem per exercitium virtutis; ad contemplationem vero per cognitionem veritatis. Nota autem novam compositionem et similitudinem novam in eo quod ait manuactio. Mens etenim hominis tenebris ignorantie suæ obvoluta ad lumen veritatis exire non potest, nisi dirigatur, et quasi cæcus manuactione utens, quo non videt, incedat. Ipsæ autem manuactiones et directiones, quibus mens ad invisibilia tendens utitur, a visibilibus sumuntur signis, et demonstrationibus secundum visibilia formatis. Et hoc totum disposuit, et ordinavit perfectissima sacrorum dispositio, quæ Græce hierothesia vocatur, hoc est sacrorum positio, summa videlicet Trinitas, a qua et secundum quam omnia sacra disponuntur et ordinantur in cœlo, et in terra, et alio nomine teletarche, id est principium purgationis dicitur, quoniam ab ipsa omnis emundatio est et principium purgationis non solum ut bona fiant, quæ mala sunt; sed et illustrationis et deificationis, ut meliora efficiantur, quæ bona fuerunt. Ipsam ergo summam sacerdotium, vel summam paternitatem omnia emundans, et sanctificans, et illustrans, hoc instituit et ordinavit, ut primo loco secundum ipsam angelicam naturam invisibiliter formetur, et secundo loco humana natura ad eandem imaginem per visibilia excitata reformetur; quia non potest humanus animus ad invisibilium cognitionem vel imitationem reduci, nisi per visibiles demonstrationes eruditus, quoniam et ipsa visibilia a Deo sic facta sunt, ut secundum illam similitudinem et æmulationem, quam ad ipsa invisibilia acceperunt, eadem convenienter declarare possunt, ut noster animus horum manuactione utens ad illa dirigatur secundum ista, pro similitudine demonstrationis illa æstimans et perpendens.

Quemadmodum sequitur: « Visibiles quidem formas invisibilis pulchritudinis imaginationes, sive imagines arbitrans, » videlicet ipse noster animus; « et sensibiles suavitates figuras invisibilis distributionis, » subauditur, arbitrans ipse noster animus; « et immaterialis luculentie imaginem materialia lumina, » ut iterum subaudiatur, arbitrans ipse noster animus; « secundum intellectum contemplativæ plenitudinis discursas sacras disciplinas, » hic plus subaudiendum est, arbitrans noster animus imagines esse; « et adunati ad divina, et ordinati habitus earum, quæ hic sunt, dispositionum ordines, » iterum subaudiatur, arbitrans noster animus ima-

gines esse ; « Jesu participationis ipsam divinissimæ Eucharistiæ assumptionem, » iterum subintelligit, arbitrans noster animus imaginem esse. Summa igitur totius capituli hæc est : Quoniam non potest noster animus ad invisibilium imitationem et contemplationem ascendere, nisi per visibilia dirigatur, ita videlicet, ut ex ipsis visibilibus invisibilia arbitrari, et æstimare sciat, secundum quod ipsa ad illa similitudinem habent, et significationem faciunt. Quas vero visibilium similitudines ad invisibilia ipse noster animus arbitrari debeat et existimare, quædam distincta subjiciens exempla ostendit, ac si diceret : Ideo per visibilia invisibilium veritas demonstrata est ; quia non potest noster animus ad invisibilium ipsorum veritatem ascendere, nisi per visibilium considerationem eruditus, ita videlicet, ut arbitretur visibiles formas esse imaginationes invisibilis pulchritudinis. Quia enim in formis rerum visibilium pulchritudo earundem consistit, congrue ex formis visibilibus invisibilem pulchritudinem demonstrari dicit, quoniam visibilis pulchritudo invisibilis pulchritudinis imago est. Quia tamen in rebus visibilibus aliud est forma, et aliud est essentia, idcirco quæcumque visibilia sunt mutabiliter pulchra sunt, quoniam quæcumque numero diversa sunt, et natura mutabilia inseparabiliter simul non consistunt. Invisibilia autem quibus aliud non est forma, et aliud essentia, quia omne quod est, unum est et simplex, et idem esse : pulchra sunt ex eo quod sunt, et non est pulchritudo illorum compacta ex multis concurrentibus in unum, sicut visibilis natura videtur, cujus forma secundum spatia locorum explicatur, et per figuras ex multis coaptatas disponitur. Idcirco alia est pulchritudo visibilis, et alia invisibilis naturæ, quoniam illa simplex, et uniformis est ; ista autem multiplex et varia proportione conducta. Est tamen aliqua similitudo visibilis pulchritudinis ad invisibilem pulchritudinem, secundum æmulationem, quam invisibilis artifex ad utramque constituit, in qua quasi speculamina quædam diversorum proportionum unam imaginem effingunt. Secundum hoc ergo a pulchritudine visibili ad invisibilem pulchritudinem mens humana convenienter excitata ascendit ; quasi de simili ad similia conducta facile in semetipsa invisibiliter intelligens quæ sit eorum, quæ foris visibiliter comprehendit, ad invisibilia cognatio. Nam secundum invisibilem lucem insitam sibi noster animus ad invisibilia respiciens, facile arbitratur visibile formas invisibilis pulchritudinis imagines esse, illi, quod invisibile intus ipse habet, amica quadam similitudine respondentes, eas secundum approbationem et affectum inveniens. Quod enim in animo est, invisibile est, sicut ipse animus invisibilis est ; et concipit tamen ipse, qui invisibilis est ex iis quæ visibilia sunt, gaudium, et amorem, et affectum ; et diligit ex his quædam quasi similia, et amica, et cognata et præstat se illis voluntarie, et exultat in ipsis. Alia autem aspernatur, et odit, et refugit, et longe

A se facit ab illis, amore, et dilectione ; et judicat peregrina a se, et disconvenientia, et nullam secum habentia similitudinem. Atque in hunc modum noster animus ex propria natura docetur quod visibilia ad invisibilia cognationem habent et similitudinem : et quod ipsa visibilia imagines sunt et simulacra eorum, quæ visibiliter videri non possunt, quoniam ex his intelliguntur ea, quæ non videntur ; et quia secundum aliquid totum illic in incommutabili natura invisibiliter consistit, quod hic visibiliter et sensibiliter natura mutabilis accepit, ut ad invisibilia conducat. Est enim hic species et forma, quæ delectat visum ; est suavitas odoris, quæ reficit olfactum ; est dulcedo saporis, quæ infundit gustum ; et lenitas corporum, quæ fovet et blande excipit tactum. Illic autem species est virtus, et forma justitia, dulcedo amor, et odor desiderium ; cantus vero gaudium et exultatio ; contactus autem amati, et desiderati, et quæsi boni inventio. Hæc enim omnia ibi sunt, et vera ibi sunt, et habent ad hæc, quæ non vera sunt, aliquod simile secundum quod intelliguntur a nobis. Ex his enim noster animus ad illorum cognitionem et imitationem ascendit, arbitrans visibiles formas, quas vel natura secundum primam conditionem inditas ostendit, vel sacrum eloquium dispensatorie ad declarationem faciendam in significationem proponit, invisibilis pulchritudinis imagines esse et sensibiles suavitates, id est dulcedines sensibiles, figuras esse et similitudines invisibilis distributionis, hoc est dulcedinis, quæ invisibiliter distribuitur, id est diversis modis tribuitur : ut videlicet alius plus, alius minus accipiat secundum mensuram, et dona gratiæ largitoris. Et similiter immaterialis luculentæ, hoc est spiritualis lucis imaginem esse materialia, id est corporalia lumina ; et rursus sacras disciplinas, id est investigatas et perscrutatas ingenio, imagines esse contemplatiæ plenitudinis, id est plenæ ac perfectæ contemplationis, quæ secundum intellectum, id est intellectualiter solum et invisibiliter et percipitur, et ministratur. Omnis enim illa cognitio, quam modo per sacrum eloquium studio lectionis vel meditationis discimus, quasi imago tantum est illius plenæ ac perfectæ cognitionis, quam postmodum ex præsentis contemplatione hauriemus. Unde et Apostolus ait : « Videmus nunc per speculum in ænigmate ; tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii). » Quid ergo mirum est, si ea, quæ foris apparent sensibilia, invisibilium imagines esse dicuntur, cum ipsa nostra scientia, quæ ad horum comparisonem spiritualis et invisibilis creditur, imaginis et similitudinis loca ad illa existimetur ?

Sequitur : « Et adunati ad divina, et ordinati habitus earum, quæ hic sunt, dispositionum ordines. » Iterum subaudi, arbitrans noster animus ordines dispositionum : « quæ dispositiones hic, » hoc est exterius sunt, esse imagines habitus adunati ad divina. Est enim quidam habitus mentis bonæ

adunatæ ad divína, et quasi collectæ in unum a variis desideriorum scissuris, et ordinatæ, ut recte incedat. Adunatæ videlicet per dilectionem, et ordinatæ per discretionem. Adunatæ ad unum, et ordinatæ in uno. Cujus videlicet habitus invisibiliter ordinati, et subsistentis imagines sunt ordines dispositionum, quæ extrinsecus in gradibus, et officiis, et ministeriis in Ecclesia sancta dispensantur. Sicut enim in una Ecclesia diversi ordines, et dispositiones unam in universitate pacem et concordiam sudministrando, et cooperando, efficiunt, sic in una anima multæ virtutes cooperando, et sudministrando sibi unam perfectionis formam componunt. Sed et in unoquoque nostrum exterioris hominis dispositio, et ordo vivendi, atque agendi modus interioris hominis formam habitumque demonstret.

Sequitur : « Et Jesu participationis ipsam divinissimæ eucharistiæ assumptionem. » Rursum subintellige, quod supra, arbitrans noster animus ipsam assumptionem divinissimæ eucharistiæ imaginem esse participationis Jesu. Ipsa enim assumptio divinissimæ Eucharistiæ, id est sanctissimæ perceptionis corporis et sanguinis Jesus Christi, quam nunc sacramentaliter et visibiliter in altari tractamus, imago est et forma illius participationis Jesu, qua vel nunc ei in spiritu per dilectionem jungimur, vel postmodum in eadem forma gloriæ apparentes plena similitudine uniemur. Sane hic notandum quod quidam ex hoc loco munimentum erroris sui dicere putaverunt, dicentes in sacramento altaris veritatem corporis et sanguinis Christi non esse, sed imaginem illius tantum et figuram : propterea quia Scriptura dicit, id quod in eucharistia altaris sumitur, imaginem esse illius quod in participatione Jesu percipitur. Qui profecto in hunc erroris laqueum non inciderent, si vel sacramenta Dei recta, et humili fide susciperent, vel Scripturas sacras convenienti intelligentia tractarent. Nunc autem, quia in sacramenti Dei sensum fidei præferunt, et in Scripturis sacris sanam interpretationis formam tenere contemnunt, fit ut ipse sermo veritatis amplius eos caligare faciat, dum non recte intellectus errorem pro veritate ministrat. Quod tamen Scripturæ vitium non est, sed legentium et non intelligentium cæcitas ; neque sacramentorum Dei confusio, sed præsumptium pravitas. Hic autem periculose erraverunt tot manifestis sententiis et assertionibus non dubiis unum ambiguum præferentes, et in ipso magis mendacium, quam veritatem eligentes, non quia hoc ibi magis dicebatur, sed quia hoc ab illis magis credebatur. Quid enim ? nunquid ideo sacramentum altaris veritas non est, quia figura est ? Ergo nec mors Christi veritas est, quia figura est ; et resurrectio Christi veritas non est, quia figura est. Nam et mortem Christi, et resurrectionem figuram esse, et imaginem esse, et similitudinem, et sacramentum, et exemplum Apostolus manifeste declarat, dicens : « Christus mortuus est pro delictis nostris, et surrexit propter justificationem nostram : ut

A peccatis mortui justitiæ vivamus (I Cor. xv). » Et apostolus Petrus dixit : « Christus est passus pro nobis ; vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus (I Petr. ii). » Ergo mors Christi exemplum fuit ut peccato moriamur, et resurrectio ejus exemplum fuit ut justitiæ vivamus. Nunquid ideo veritas non fuit ? ergo Christus vere mortuus non est, et vero non surrexit, si mors ejus, vel resurrectio vera non fuit. Absit ! Nam de ipso scriptum est : « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit » (Isa. lxxv). Ergo mors Christi vera fuit, et tamen exemplum fuit ; et resurrectio Christi vera fuit, et tamen exemplum fuit. Quare ergo sacramentum altaris similitudo esse non potest, et veritas ? In alio quidem similitudo, et in alio veritas. Nam, cum unum sit sacramentum, tria ibi discreta proponuntur, species scilicet visibilis, et veritas corporis, et virtus gratiæ spiritualis. Aliud est enim visibilis species, quæ visibiliter cernitur. Aliud est veritas corporis et sanguinis, quæ sub visibili specie invisibiliter creditur. Atque alud gratia spiritualis, quæ cum corpore et sanguine invisibiliter et spiritualiter percipitur. Quod enim videmus, species est panis et vini ; quod autem sub specie illa credimus, verum corpus est, et verus sanguis Christi Jesu, quod pependit in cruce, et qui fluxit de latere. Nec per panem et vinum corpus et sanguinem tantum significari ; sed sub specie panis et vini verum corpus et verum sanguinem consecrari. Et speciem quidem visibilem sacramentum esse veri corporis et veri sanguinis ; corpus autem et sanguinem sacramentum esse gratiæ spiritualis. Et sicut species illic cernitur, cujus res vel substantia tibi esse non creditur, sic res ibi esse veraciter et substantialiter præsens creditur, cujus species non cernitur. Videtur enim species panis et vini, et substantia panis et vini non creditur. Creditur autem substantia corporis et sanguinis Christi, et tamen illius species non cernitur.

Quod ergo videtur secundum speciem sacramentum est, et imago illius quod creditur secundum corporis veritatem, et quod creditur secundum corporis veritatem, sacramentum est illud, quod percipitur secundum gratiam spiritualem. Sacramentum ergo altaris et eucharistia divina in vero corpore et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, et imago est secundum speciem panis et vini, in qua cernitur, et res est secundum substantiæ suæ veritatem, in qua creditur illic atque percipitur. Et rursum, quod nunc visibiliter secundum speciem sacramenti, et corporaliter secundum carnis et sanguinis veritatem, Christum in altari sumimus, sacramentum est et imago, quod ipsum eundem invisibiliter et spiritualiter secundum gratiæ infusionem, et spiritus sui participationem in corde sumere debemus. Ego divinissima eucharistia, quæ in altari et secundum speciem panis et vini, et secundum corporis et sanguinis Christi veritatem visibiliter et corporaliter tractatur, sacramentum est, et signum, et imago

invisibilis, et spiritualis participationis Jesu, quæ A intus in corde per fidem et dilectionem perficitur. Voluit enim sapientia Dei, quæ se per visibile manifestat, ostendere, quod ipsa animorum cibus et refectio est, et propterea carnem assumptam in edulium proposuit, ut per cibum carnis ad gustum invitaret Divinitatis. Sed, ne rursus humana infirmitas contactum carnis in assumptione horreret, consueti et principalis edulii specie illam velavit, et sic sumendam proposuit, ut sensus in uno foveretur, et fides in altero ædificaretur. Sensus enim fovetur in uno, dum solita tantum et consueta percipit; ædificatur autem fides in altero, dum in eo quod videt, quale sit illud quod non videt agnoscit. Proponitur igitur species panis et vini, ut doceatur plena et perfecta refectio esse in sumptione corporis et sanguinis Christi ex divinitate Christi. Plena autem refectio cibus et potus est; cibi autem et potus, panis et vinum principalis substantia est. Et proponitur species ex principali substantia refectionis, ut in ea sumatur, et per eum significetur veritas corporis et sanguinis, sicut ipse testatur, dicens: « Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (*Joan. vi*). » Quæ tamen corporis et sanguinis sumptio, quod sola sine spirituali effectu salutem non conferat, ipse idem Salvator manifestat, dicens: « Caro nihil prodest; spiritus est, qui vivificat (*ibid.*). » Virtus ergo et plenitudo spiritualis refectionis, quæ in corpore et sanguine Christi est, per speciem quidem panis et vini significatur; in perceptione autem gratiæ, et infusione internæ et æternæ refectionis perficitur. Et sic quidem, cum tria in uno ibi sint, in primo quidem signum invenitur secundi; in secundo autem causa tertii; in tertio vero virtus secundi, et veritas primi. Et hæc tria in uno sunt, et unum sacramentum. Claret itaque quod divinissimæ eucharistiæ assumptio sacramentum est, et imago participationis Jesu; quia hoc, quod ejus sacramentum visibiliter percipimus signum est, quod ei spiritualiter et invisibiliter uniri debemus. Ipsa autem eucharistia, id est bona gratia, ipsa scilicet hostia sacra divinissima vocatur, quoniam divinos facit et participes Divinitatis eos qui se participant. Et quia ipsa signum est, et veritas in qua vera caro Christi sub specie panis sumitur, et in carne ejus digne sumpta ipsius etiam Divinitatis susceptio, et participatio, et consortium condonatur. Propterea dignissima est, et sanctissima, et sanctificans sanctificantia omnia, et sancta.

Sequitur: « Et quæcunque alia cœlestibus quibus essentiis supermundane, nobis vero symbolice tradita sunt. » Postquam quædam, exempli gratia, ad ostendendam visibilium ad invisibilia similitudinem proposuit, nunc generaliter de toto concludit, dicens: « Et quæcunque alia cœlestibus quidem essentiis supermundane, nobis vero symbolice tradita sunt, » ac si diceret: Hæc quæ superius memorata sunt, visibilia, arbitrari debet roster

A animus secundum exempla proposita ad invisibilia similitudinem habere: et non sola hæc, sed quæcunque alia, quæ nobis symbolice tradita sunt, vel quæ cœlestibus essentiis supermundane. Non enim sola hæc, quæ posita sunt, visibilia, id est formæ suavitates, lumina disciplinæ, ordines, eucharistia sacra, invisibilium habent, etsi multitudinem, et demonstrationem; sed et alia omnia visibilia quæcunque nobis, visibiliter erudiendis symbolice, id est figurative tradita, sunt proposita ad invisibilium significationem et declarationem. Et non sola hæc visibilia, quæ nobis symbolice tradita sunt, invisibilium demonstrationem habent; sed illa quoque, quæ cœlestibus essentiis, id est angelicis spiritibus, supermundane, id est invisibiliter et spiritualiter, et non secundum hujus mundi species tradita sunt, signa sunt invisibilium, et imagines eorum, quæ in excellenti et incomprehensibili Divinitatis natura supra omnem intelligentiam subsistunt, et sensum. Hoc est enim, quod dicit, quod non sola ea invisibilium signa sunt, quæ nobis tradita sunt symbolice; sed illa quoque, quæ cœlestibus essentiis tradita sunt supermundane. Habent namque et ipsi angelici spiritus signa sua, et demonstrationes, per quas de invisibilibus Dei, et valde occultis, et secretis absconditis intus immaterialiter, et invisibiliter, et simpliciter erudiuntur. Quæ quidem signa quantum ad nos, et ea quæ apud nos sunt visibilia, invisibilia omnino existimantur; quantum vero ad illam multum invisibilem, et inaccessibilem lucem, et incomprehensibilem Deitatis, quasi foris sunt et procedunt abintus in demonstrationem. Propter quod et ipsa signa, quæ superveniunt mentibus, sive animis divinitus illuminatis, theophaniæ, id est divinæ apparitiones vocantur; quia in eis ad manifestationem venientibus id, quod omnino occultum Dei est demonstratur. Hæc ergo sunt, quæ cœlestibus supermundane traduntur, non secundum eam, quæ apud nos est, demonstrationem; sed invisibiliter et simpliciter aspirata. Multa quidem hic dicenda fuerant de hoc contemplationis genere, quo theophaniæ, id est divinæ apparitiones divinitus aspiratæ mentibus illuminandis superveniunt, et eas de occultis et invisibilibus Dei miro, et abscondito, et secreto, et singulari modo erudiendo sapientes efficiunt: præcipue quoniam et hic quoque quidam in cogitationibus suis evanuisse inveniuntur, Deum rationali animo omnino incomprehensibilem et inaccessibilem, prædicantes, præterquam quod theophaniis quibusdam, id est divinis apparitionibus, vel similitudinibus divinis in contemplationem propositis, de ipso eruditur. Ipsa autem quasi quædam simulacra absconditæ Divinitatis inter rationales animos ac Deum media ponunt, altiora quidem mente, inferiora autem Divinitate. Et hoc quidem solum de Deo videri, et in hoc solo Deum videri, utpote qui in ipso a nulla mente vel animo videri possit. Hæc vero simulacra sunt eorum, et phantasmata vanitatis: in quibus dum solum Divinitatis lucem visibilem et

perceptibilem conantur asserere, veram Deitatis cognitionem et visionem mentibus sanctis probantur auferre. Quid est enim in illis solum Deum videri, et extra illa non videri, nisi nunquam vere videri, et verum nunquam videri? Si enim imago sola semper videtur, et veritas nunquam videtur, quoniam imago veritas non est, etiam cum de veritate est. Tollant ergo phantasias suas, quibus lumen mentium nostrarum obumbrare nituntur; neque nobis Deum nostrum simulacris autumationum suarum intersepian; quia nos sicut satiare non potest aliquid præter ipsum, ita nec sistere usque ad ipsum. Ipsas igitur theophanias alio modo, et veritati consentaneo existimemus. Sicut enim duo sunt, lumen et quod suscipit lumen corpus: et ex his duobus unum efficitur lucens, et ipsum lucens imago quodammodo est, et similitudo luminis, in eo quod lucet sicut ipsum lumen: ita et Deus noster lumen est, et verum lumen est, et ipsum lumen rationales animi mundi et puri concipiunt: et ex eo lucentes flunt, et non sunt ipsi imago luminis in eo quod sunt: sed in eo quod lucent ex lumine, sicut ipsum lumen lucet; et sunt ipsa lucentia theophanæ luminis, in quibus lumen videtur, quoniam a nullo lumen videretur, si nullus a lumine illuminaretur. Nam et qui in se lumen videt, lucentem se videt; qui profecto non videret, si non lucret, et se lucentem non videret. Sic ergo non constituimus alium inter Deum nostrum et nos, sed immediate viam facimus et nobis ad ipsum, et ipsi usque ad nos, ut simus in ipso, et ipse in nobis: ut non sit aliud extra ipsum, in quo beatificemur, sicut aliud esse non potuit præter ipsum, a quo crearemur. Propter hoc ergo supradictam sententiam theologiæ ad commodiorem intelligentiam interpretemur. Quia enim dixerat invisibilia quædam per eas quæ determinatæ sunt visibiles imagines, demonstrari, nunc generalem de ipsis invisibilibus sententiam subjungit, dicens: « Et quæcunque alia, etc. » Ac si diceret: Non solum illa invisibilia, quorum hæc signa proposita sunt, in manifestationem venerunt; sed etiam quæcunque alia invisibilia, quæ nobis quidem, scilicet hominibus symbolice, id est figurative et per sensibiles demonstrationes sunt tradita, id est proposita et manifesta;

A cœlestibus autem essentiis, id est angelicis spiritibus supermundane et spiritualiter per nudam et simplicem veritatem impressam revelata.

Sequitur: « Propter hanc ergo nostram corrationalem theosin, » id est divinitatem, quæ nobis est corrationalis, id est congrua vel apta. Congruum enim est ut per ea, quæ nota sunt nobis, divinorum participes efficiamur, « Propter hanc ergo, etc., » quasi diceret: Quia humanus animus non potest de invisibilibus erudiri, nisi per visibilia et cognita, ac cognata sibi, igitur « misericors principium perfectionis, » id est Deus, a quo omnis perfectio initium habet, sicut in ipso consummationem capit, et finem sola gratia et misericordia, ut nos ad suam cognitionem revocaret, et similitudinem reformaret: « manifestans nobis cœlestes hierarchias, » id est angelicas potestates; « et perficiens etiam nostram hierarchiam comministræ earum, » scilicet cœlestium hierarchiarum, ut sit illis et in dignitate conformis, et in ministerio divino consimilis, servata in nobis similitudine deiformis earum sanctificationis, ut simus similes sanctificationi earum quæ Deo conformes sunt, « ad virtutem nostram, » id est secundum possibilitatem nostram, hoc est quantum similes esse possumus, qui homines, et mortales, et peccato adhuc obnoxii sumus; « descripsit supercœlestes intellectus, » invisibiles spiritus, qui nobis incogniti erant, sensibilibus imaginibus, ut per nota incognita disceremus. Et hanc descriptionem fecit « in sacris eloquiorum compositionibus, » id est in sacri eloquii descriptionibus: quæ compositiones, et figuras, et similitudines proponunt nobis ad invisibilium demonstrationem. Et hoc ideo fecit, « ut nos reduceret per sensibilia ad intellectualia, » hoc est per visibilia ad invisibilia. Et ut nos etiam reduceret et « ex sacre figuratis symbolis, » id est de figuris sacris et sacrarum rerum figuris; « in simplas summitates, » id est in simplices et spirituales excellentias cognoscendas « cœlestium hierarchiarum, » id est angelicarum potestatum. Propterea enim illas visibilibus signis nobis descripsit, ut eas nobis intelligibiles faceret, et ad earum nos imitationem conformaret.

LIBER TERTIUS.

TITULUS CAPITULI II:

Quod pulchre divina et cœlestia etiam per dissimilia symbola manifestantur.

LITTERA.

Oportet ergo, ut existimo, primum exponere quam quidem esse speculationem omnis hierarchiæ existimamus, et quid ipsius unaqueque divinis profuit laudatoribus. Deinde cœlestes hierarchias laudare secundum ipsarum in eloquiis manifestationem consequentibusque his dicere, qualibus divinis formationibus cœlestes figurant

D ordines eloquiorum sacræ descriptiones, et ad qualem oportet ascendere per formas veritatem. Ut non et nos eodem modo multis immunde existimemus cœlestes, et deiformes animos, multipedes esse quosdam, et multorum vultuum, et ad boum et pecudalitatem [pecuinitatem], aut od leonum bestialem imaginationem formatos, aut ad aquilarum curvo rostro speciem, aut ad volatilium tripertitam alarum commotionem effiguratos: et rotas quasdam

igneas super cœlum imaginemur, et thronos materiales Divinitati ad recubitus necessarios; et equos quosdam multicolores, et armiferos archistrategos; et quæcunque alia ex eloquiis nobis sacræ, et formabiliter in varietate manifestativorum symbolorum tradita sunt (Ezech. 1; Apoc. 14; Isa. 6; Dan. 7; Zach. 1; Apoc. 6; Ezech. 23; Job. 41; Sap. 7; Josue 5; II Machab. 11). Etenim valde artificialiter theologia poeticis sacris formationibus in non figuratis intellectibus usa est: nostrum, ut dictum est, animum revelans, et ipsi propria, et connaturali reductione providens, et ad ipsam reformans anagogicas sanctas Scripturas, si cui autem videtur sacras quidem recipi debere compositiones tanquam simplicium in seipsis ignotorumque nobis, et incontemplabilem subsistentium: inconvenientes vero existimat sanctorum intellectuum in eloquiis sacris descriptiones. et omne sic dicere durum, hoc angelicorum nominum theatrum; et debuisse, ait, theologos ad corpoream facturam universaliter in corporalium venientes propriis ea, et quantum possibile cognatis et formare, et manifestare figurationibus ex apud nos pretiosissimis, et immaterialibus quoquo modo, et supereminentibus essentiis, et non cœlestibus, et deiformibus simplicitatibus terrenas novissimas circumpositas multiformitates. Hoc quidem et nostrum sublimius futurum esset, et supermundanas manifestationes non deduceret in inconvenientes dissimilitudines. Hoc etiam in divinas simul injuste non injuriam faceret virtutes, et æque nostrum non seduceret animum in immundas se inserentem compositiones. Et fortassis etiam existimabuntur supercœlestia leoninis quibusdam, et equinis multitudinibus repleti; et mugitiva laudum oratione, et volatili angelorum præcipitatu, et animalibus aliis, et materiis ignobilioribus tanquam ad inconsequens, et ignobile, et passibile reclusa, dum describuntur per omnia deiformes claræ manifestativorum eloquiorum similitudines. Sed veritatis, ut existimo, inquisitio ostendit eloquiorum sacratissimam sapientiam (Ezech. 28; Job. 38) in animorum cœlestium formationibus utrumque valde providisse: ita ut neque in divinas (sic forsitan diceret quis) injuriam faceret virtutes; neque vos in viles passibiliter infingeret imaginum humilitates. Quia quidem enim pulchre procuratæ sunt informium formæ et figuræ carentium figuris, non unam causam diceret quis esse nostram analogiam non valentem immediate in invisibiles extendi contemplationes, et desiderantem proprias, et connaturales reductiones: quæ passibiles nobis formationes prætendunt informium supernaturaliumque speculationum. Sed quia et hoc mysticis eloquiis est decantissimum, per incomprehensibilia divina ænigmat occultare, et inviam multis ponere sacram, audita inque supermundanorum intellectuum veritatem. Est enim non omnis sacer, neque omnium, ut eloquia aiunt, scientia (Matth. 7; I Cor. 12). Si autem deformes imaginum descriptionis causas existimaverit quis inhonestum, dicens, referrî sic turpes

A formationes deiformibus et sanctissimis dispositionibus, sufficit ad eum dicere: Quomodo duplex est sanctæ manifestationis modus? Unus quidem quasi consequens propter similes provenientium sacrarum figurarum imagines; alter vero propter dissimiles formarum facturas in omnino inconsequens, et indecorum conformatus. Itaque colendam super essentiam divinitatis beatitudinem manifestativorum eloquiorum mysticæ traditiones, aliquando quidem ut rationem, et intellectum, et essentiam laudant; divinam rationalitatem, et sapientiam ejus declarantes, et vere existentem substantiam, et eorum, quæ sunt substantiæ, causam veram; et quasi lumen eam formant, et vitam vocant tantis mirabilibus formationibus castioribus manentibus, et materiales formationes excellere quoquomodo probatis deficientibus; et sic divina ad veritatem similitudine. Est enim super omnem essentiam et vitam, nullo quidem ipsam lumine characterizante, omnique ratione, et intellectu similitudine ipsius incomparabiliter derelictis. Aliquando vero dissimilibus manifestationibus ab ipsis eloquiis (Rom. 11; I Tim. 6; Psalm. 101) supermundane laudatur, eam invisibilem, et infinitam, et incomprehensam vocantibus: et quæ, ex quibus non quid est, sed quid non est, significatur. Hoc enim, ut existimo, potentius est in ipsa. Quoniam quidem, ut occulta, et sacerdotalis traditio subintroduxit, hoc quidem non esse secundum quid eorum, quæ sunt, eam vere dicimus. Ignoramus autem superessentialem ipsius, et invisibilem, et ineffabilem infinalitatem. Si igitur negationes in divinis veræ sunt affirmationes vero incompactæ, obscuritati arcanorum magis apta per dissimiles formationes manifestatio. Et nunc itaque non turpes replent cœlestes ornatus eloquiorum sacræ descriptiones dissimilibus eos formarum facturis manifestantes, et per has ostendentes materialibus simul omnibus supermundalium excellentias. Quin vero et nostrum animum reducant magis dissimiles similitudines: non existimo quemquam bene sapientum contradicere. Per quidem enim pretiosiores sacras formationes consequens est seduci, auriformes quasdam existimantes esse cœlestes essentias, et quosdam viros fulgoreos decora indutos vestimenta, candidum, et igneum innocue respergentes, et quibuscunque altis similibus imaginatis formis theologia cœlestes figuravit intellectus. Quod quidem ne paterentur, qui nihil visibilibus bonis altius intelligunt, sanctorum theologorum restitutiva sapientia ad indecoras dissimilitudines mirabiliter descendit: non concedens materiale nostrum in turpibus imaginibus remanens quiescere; purgans vero sursumque ferens, et animæ suggerens deformitate compositionum, tanquam neque justo neque vero probante, esse nequaquam valde materialibus, quia sic turpibus, similia secundum veritatem supercœlestia, et divina spectacula. Sed itaque et hoc intelligere oportet: Nihil eorum, quæ sunt, esse universaliter boni participatione privatum: siquidem, ut eloquiorum Veritas ait: « Omnia bona valde (Gen. 1). » Est ergo ex omnibus intel-

ligere bonas speculationes, et invisibilibus, et intellectualibus, ex materialibusque formare dictas dissimiles similitudines: altero modo intellectualibus habentibus, quæ sensibilibus aliter distributa sunt. Etenim furor in irrationalibus quidem ex passibili motu est: et omnis irrationabilitatis repletus est furibundus eorum motus; sed intellectualibus altero modo oportet irascibile intelligere, declarans, ut existimo, eorum virilem rationabilitatem, et immanem [immanentem] quietem in divinis, et immutabilibus fundamentis. Eodem modo concupiscentiam quidem esse dicimus in irrationalibus inconsultam quamdam, et materialem ex naturali motu, aut consuetudine in mutabilibus incontinenter ingentam impassibilitatem, et irrationabilem corporalis voluptatis continuitatem; simul omne animal compellentis secundum sensum inconcupiscibile. Cum vero dissimiles similitudines intellectualibus circumponentes concupiscentiam eis circumformamus amorem divinum, ipsum intelligere oportet super rationem, et intellectum immaterialitatis, et inflexibile, et non indigens desiderium superessentialiter castæ, et impassibilis contemplationis et illam puram, et sublimissimam claritatem, et invisibilem, et formificam pulchritudinem æternæ, veræ et invisibilis societatis. Et veluti potentiam excipit quidem in sufficientia, et in conversibilitate; et a nulla affigitur virtute, per inconfusum, et immutabilem divinæ pulchritudinis amorem, et universalem revocationem in id quod vere est appetendum. Sed et ipsam irrationabilitatem et insensualitatem in quidem irrationalibus animalibus, aut in animatis materiis, defectum rationis, et sensus proprie vocamus; in autem immaterialibus et intellectualibus essentiis sanctæ, et decenter supereminentias earum, ut super mundalium confitemur, nostram transitoriam, et corporalem rationem, et materialem, et alienatum incorporalibus animi sensum excellentes. Est itaque non dissonas formare cælestibus formas, et ex vilibus materiæ partibus. Quoniam et ipsa ex vere bono subsistentiam possidens per omnem sui materialem dispositionem imagines quasdam intellectualis pulchritudinis habet; et possibile est per eas reduci ad immateriales primas formas dissimiliter, ut dictum est, similitudinibus acceptis, et eisdem non similiter: compacte autem, et pulchre intellectualibusque et sensibilibus proprietatibus definitis. Hæc mysticos theologos inveniemus non solum cælestium dispositionum declarationibus mirabiliter conformantes, sed ipsis aliquando divinis manifestationibus. Et aliquando quidem ipsam ex luminibus pretiosis laudant, ut solem justitiæ, ut stellam matutinam in animum sancte orientem, et ut lumen incircumvolute, et invisibiliter resplendens (Malach. I; Apoc. II). Aliquando vero ex mediis, ut ignem innocue resplendentem, ut aquam vitalis plenitudinis datricem, et, ut symbolice dicendum, in ventrem subeuntem, fluminaque redundantem immensurabiliter refluentia. Aliquando autem ex novissimis, ut unguentum suave, ut lapidem angularem (Exod. III; Joan. I) Sed et

A bestialem ipsi formam circumponunt; et Leonis ei, et pantheræ specialitatem coaptant, et pardalinam vestiunt, et ursam sævientem (Cant. II; Isa. XXVIII; Osee V). Addam vero, et quod omnium vilius esse, et magis significare visum est: quia et vermis specie ipsam seipsam circumformantem divina sapientes [divinam sapientiam] tradiderunt (Psal. XXI). Sic et omnes theosophi, et occulta inspiratione prophetæ a sanctis incontaminatis distinguunt Sancta sanctorum, et dissimilem sanctam figurationem honorant, ut neque divina immundis recte accepta sint, neque mirabilium imaginum studiosi contemplationis tanquam veris remanent figuris. Divina itaque honorificant veris negationibus, et ad novissima compactarum imaginationum diversis similitudinibus. Nihil ergo inconsequens est, si et cælestes essentias ex inconvenientibus dissimilibus similitudinibus formant secundum dictas causas. Non enim fortassis utique, non nos in quæstionem quidem ex indigentia in anagogen per diligentem divinorum scrutationem veniremus, nisi deformitas nos extorqueret manifestatoriæ angelorum deformationis: non sinens nostrum animum remanere in dissimilibus formarum facturis, sed reluctantem negare materiales passibilitates, et assuescentem pure extendere per visibilia in supermundanas altitudines. Tanta quidem a nobis dicta sunt propter materiales et inconvenientes divinorum eloquiorum angelicas imaginum descriptiones. Deinde autem segregare oportet quid ipsam quidem esse hierarchiam existimamus, quidque ab ipsa hierarchia prosunt hierarchiam sortientes. Dux vero sit Christus (siquidem mihi fas dicere) meus, totius hierarchicæ manifestationis inspiratio. Tu vero, o puer, secundum sanctam nostræ sacerdotalis traditionis legislationem, ipse sancte, et decenter ausculta, mirabiliter dictorum divinus divina in doctrina factus, secreto animi quæ sancta sunt circumtegens, ex immunda multitudine tanquam uniformia custodi. non enim fas, ut eloquia aiunt in porcos projicerent invisibilium margaritarum inconfusum, et luciformem, beneficumque ornatum (Matth. VII).

EXPOSITIO.

Primum dixi, et dico nunc, ne vos expectatione detineam, quod in hierarchiam Dionysii petitionem vestram suscepi, non ut profunda rerum scrutari persequar, sed ut detegam solum, et in lucem exponam tecta verborum. Hoc enim introducendis primum magis conveniens est: præcipue quia illa, quæ disserenda censuimus, magna nimis, et supra nostram possibilitatem agnoscimus. Titulus secundæ capituli hic est: « Quod pulchre divina, et cælestia etiam per dissimilia symbola manifestantur. » Supra jam diximus quid sit symbolum, collatio videlicet: id est coaptatio visibilium formarum ad demonstrationem rei invisibilis propositarum. Verbi gratia, cum spirituum cælestium naturas exprimere visibiliter volumus humanos quidem vultus, sed alas avium in unam compositionis speciem coaptamus, ut pro vultu hominis, qui solus ex visibilibus ratione utitur, ipsi quoque invisibiles spiritus rationales et sapientes esse intelligantur per alas autem agilitatem

naturæ illorum, et velox ad omnia motus exprimitur. Quia ergo in primo capitulo generaliter de omni hierarchia disseruit, quasi summam sequentis operis breviter ad doctrinam faciendam prælibans; primum, quia omne bonum a summo bono participatione multiplicatur, et omne bonum ad summum bonum similitudine et conversione unitur; deinde, quia convenienter Scriptura ad declarationem invisibilium visibilia signa assumpsit: nunc sequenti capitulo ostendit, sicut titulus ipse præloquitur, quod videlicet pulchre, id est apte et convenienter manifestantur, hoc est repræsentantur et significantur, ut manifesta fiant, divina scilicet ea quæ in summa sunt hierarchia, et cœlestia quæ in angelica sunt hierarchia. Utraque hæc convenienter manifestantur, non solum per similia symbola, id est non solum per pulchras et decentes, atque eorum majestati et puritati congruas, sive consimiles figuras et formas; sed etiam per dissimilia symbola, id est per tales formas et descriptiones, quæ ab eorum excellentia alienæ et puritate indignæ videantur. Quod quidem aliquibus minus conveniens videatur esse. Sed bene considerantibus ratione magna, et dispensatione necessaria ordinatum invenitur. Ratione quidem, ut dum hæc aliena in demonstrationem assumpta cernimus, illa quoque, quæ propria esse videbantur secundum aliquid, aliena esse, et dissimilia a summa veritate agnoscamus. Dispensatione vero, ut dum illa, quæ mens pia in divinis collocari secundum proprietatem non sustinet, significatione illorum cernit attribui: alia quoque quæ digna videbantur, ac per hoc vera et propria credi poterant, figurativa esse, et per similitudinem veritati adducta nullatenus possit dubitari. Ergo symbola similia in demonstrationem ad hoc proposita sunt, ut invisibilium veritatem specie consimili ostenderent; dissimilia autem, ut significando a figura ad veritatem exeundum, et non remanendum in iis, quæ vera esse non poterant, demonstrarent. Ergo quantum similia symbola præcellunt specie, tamen dissimilia symbola transcendunt significatione; quoniam, etsi illa habent speciem pulchriorem, tamen ista significationem tenent manifestatiorem. Illa veritatem ostendunt; ista a falsitate exire compellunt. Illa sic veritatem significant, ut facile possit rudis animus in eis detineri; ista sic erudiunt, ut non sinat in sui veneratione animos considerantium falli. Illa, cum sint signa veritatis tamen, aliquando fortassis se pro veritate propter excellentem speciem recipi facerent, nisi ista signa essent, in quibus veritas non creditur, etiamsi per ipsa veritas significetur. Aliud enim est veritas, atque aliud signum veritatis; quia signum veritas non est, etiam cum veritatis signum est, et verum est. Illa igitur signa evidentiorum demonstrationem habent, quæ et per similitudinem, qua appropinquant veritati, ipsam veritatem manifestant; et per dissimilitudinem, qua elongant a veritate, se non esse veritatem, sed signa tamen, et imaginem veritatis demonstrant.

A Hoc est ergo, quod in isto capitulo demonstrare intendit, sicut per titulum ipsius exprimitur: quod divina, et cœlestia pulchre, et decenter non solum per similes, sed etiam per dissimiles formas, etfigurationes demonstratur. Et quod nulla, sicut quidam existimaverunt, ipsis divinis et cœlestibus injuria fiat, si aliquando in Scripturis sacris per humiles formationes, et quasi ab eorum excellentia remotas, et indignas figurentur, quemadmodum in Scriptura Deus plastro, et angeli bobus comparantur: et cætera in huuc modum.

« Oportet ergo, ut existimo, primum exponere quam quidem esse speculationem omnis hierarchiæ existimamus, etc. » Pudice temperat assertionem suam, ut prudentem decet; nec in rebus excellentibus, et a sensu humano remotis ultra hominis possibilitatem præsumere videtur, dicens: « Ut existimo. » Noverat enim hoc ipse, quod dicebat, quoniam ab eo doctus erat qui viderat, et sciebat. Sed servavit modestiam dictionis, ut hæc humilitate, non elatione quærenda et invenienda ostenderet. Oportet ergo, ut existimo, primum exponere quam quidem esse speculationem « omnis hierarchiæ existimamus. » Quinque hic primum generaliter consideranda modo introductionis legitibus proponit: quæ per sequentia capitula singillatim exponet. Primum, generalem omnis hierarchiæ definitionem. Secundum, uniuscujusque hierarchiæ utilitatem. Tertium cœlestium hierarchiarum secundum visibiles formationes, quæ in eloquio sacro reperiuntur, laudationem. Quartum, ipsarum formationum et descriptionum, quibus cœlestes virtutes significantur, qualitatem. Quintum, qualem ex ipsis, quæ visibiliter ad invisibilium declarationem et laudationem proponuntur, mens humana in ipsis invisibilibus concipere debeat, veritatem. Hoc est, considerare primum, quid sit hierarchia. Secundo, quid prosit, id est quæ in unaquaque utilitas consistat. Tertio, quomodo excellentia invisibilium hierarchiarum per visibilia signa ostenditur. Quarto qualitatem signorum, et demonstrationum mysticarum cognoscere. Quinto, signatum a signo, veritatem a figura separare. Oportet primum exponere quam speculationem, id est quam definitionem existimamus esse omnis hierarchiæ, hoc est quomodo generaliter vel universaliter definienda est hierarchia. Definitionem autem idcirco speculationem vocat; quoniam definitio rei quasi speculum est, in qua ipsius rei natura cernitur, sicut in speculo natura corporis apppositi imago videtur. Generalis definitio est, quæ definitio universaliter convenit, et in toto invenitur. Qui enim dicit principatus angelicos hierarchiam esse, verum dicit; sed universaliter non definit, quoniam in hominibus quoque hierarchia invenitur. Item, qui dicit hierarchiam esse ordinem, verum dicit; quoniam ubi potestas est, ordo est. Sed non totum dicit; quoniam non omnis ordo hierarchia est, quia non omnis ordo potestas est. Itaque generalis, definitio est, quæ omni convenit et continet totum.

Hanc itaque generalem definitionem hierarchiæ speculationem omnis hierarchiæ auctor nominavit : quæ et omni convenit, et continet totum. Hanc autem quia in subsequentibus ipse positurus est et expositurus, nos in præsentibus præoccupare non oportet. Deinde subjungit aliud ex iis ; quæ exquirere vel exponere oportet, videlicet quod profuit unaqueque hierarchia divinis laudatoribus ipsius, hoc est, quid vel quantum profuit unaqueque hierarchia, id est sacra potestas, divinis laudatoribus suis, id est illis qui in ea constituti et ordinati Deum laudant, sive laudes divinas celebrant, et frequentant. Omnes enim hierarchiæ ad laudem divinam ordinatæ sunt et institutæ, sive superiores, sive inferiores, ut ab omnibus laudentur Deus : a quo et per quem sunt omnes et in omnibus omnia (*I Cor.* xv). Et qui excellentiores sunt, amplius laudant; et qui amplius laudant, sublimius remunerantur. Itaque omnis hierarchia tamen suis divinis laudatoribus prodest, quantum accepit secundum gratiæ distributionem et dona largitionis, ut sit vel in cognitione sublimior, vel in amore ferventior. Secundum gratiam enim sunt dona, et secundum dona sunt merita, et secundum diversitatem meritorum, præmiorum diversitas constat. Omnis ergo hierarchia Dei laudatoribus suis tamen in præmio profuit quantum contulit in dono ; quia omnis dignitas et potestas secundum ministerii et officii gratiam, qua Dei laudem, et honorem, et gloriam prædicare et amplificare potuit, in fructu retributionis exerescit. Sed et ipsæ cælestes virtutes, quibus hoc ipsum præmium est Deum laudare, tantum singulæ secundum ordines suos et dignitates in principatibus, et hierarchiis suis utilitatis accipiunt, quanto plus vel minus in laudem Creatoris per donum gratiæ cooperantis assurgunt. Deinde, ait, « oportet, » id est post expositam divinam definitionem omnis hierarchiæ et utilitatem, oportet laudare cælestes hierarchias, hoc est, angelicos principatus, id est laudes eorum describere et demonstrare secundum ipsarum, videlicet hierarchiarum, in eloquiis manifestationem, id est secundum hoc quod laudes earum in eloquiis, hoc est divinis Scripturis manifestantur. Proponuntur enim in sacro eloquio figuræ et demonstrationes, quibus virtutes et laudes angelicarum potestatum declarantur : quas auctor inspiciendas, et considerandas dicit, ad angelicæ hierarchiæ manifestationem.

Sequitur : « Consequentibusque iis, » hoc est consequenter post ista supradicta, vel in consequentibus iis, qui sequuntur : Oportet « dicere qualibus divinis formationibus figurant sacræ descriptiones eloquiorum scilicet divinorum, cælestes ordines. » Ac si diceret : Primum oportet considerare quomodo divina eloquia cælestes virtutes per descriptionum formationes laudabiles prædicant. Deinde quales etiam sint ipsæ descriptiones et formationes, quas divina quadam oratione in earum scilicet cælestium virtutum declarationem figurant. Novissime autem oportet considerare ad qualem oportet

ascendere per formas veritatem. Non enim sufficit hoc solum, quod visibile est attendere, nisi etiam sciamus qualem oporteat ex eo quod visibiliter demonstratur, invisibiliter veritatem cogitare. Si enim putamus hoc solum esse quod visibiliter in demonstrationem cernitur, nunquam veritatis participes efficimur. Discernamus ergo signum a veritate, et sciamus aliud esse, quod foris sensui erudiendo apponitur ; aliud autem, quod intus animo beatificando reservatur. Ideo autem dicere oportet ad qualem veritatem ascendere debeamus, ab his figurationum visibilium formis, ne nos etiam, sicut multi, existimemus hæc omnia, quæ pro signis cælestium in Scripturis figurate proponuntur, ita esse illic quemadmodum hic mystice figurantur in similitudinibus et formis et figuris ad corporalia tamen, et sensibilia pertinentibus : quæ in divina, et spiritualia omnino non cadunt.

Hoc est enim, quod sequitur : « Ut non et nos eodem modo multis immunde existimemus cælestes, et deiformes animos, multipedes esse quosdam, et multorum vultuum : et ad boum pecudalitate, aut ad leonum bestialem imaginationem formatos : et ad aquilarum curvo rostro speciem, aut ad volatilium tripertitam alarum commotionem effiguratos. Et rotas quasdam igneas super cælum imaginemur ; et thronos materiales Divinitati ad recubitum necessarios, et equos quosdam multicolores, et armiferos archistrategos ; et quæcunque alia ex eloquiis nobis sacre et formabiliter in varietate manifestativorum symbolorum tradita sunt. » Ut ergo non existimemus etiam nos eodem modo multis, id est quemadmodum multi existimant, cælestes et deiformes animos, id est spiritus invisibiles, incorporeos, et Dei non corporum similitudinem ac formam habentes, multipedes esse quemadmodum videlicet figurative in eloquio sacro sub figuris et formis animalium describuntur, ut in Ezechiele, in Isaia, et Zacharia, et Michea, et aliis prophetis, angelici spiritus per animalia figurantur quadrupedia, et volatilia, et cætera ad humanum. Et ne existimemus etiam quosdam illorum spirituum multorum vultuum esse, id est multos vultus sive facies habere, ut in Ezechiele scriptum est de animalibus sanctis : « Quatuor facies uni erant (*Ezech.* 1) : » quod licet ad sanctos evangelistas, vel apostolos, vel quoslibet justos congrue referatur, tamen etiam de sanctis angelis, incarnationem Verbi, et passionem, et resurrectionem, et ascensionem annuntiantibus, et in his omnibus Verbum incarnatum ministerii famulatu prosequentibus non inconvenienter accipitur.

Sequitur : « Et ad boum pecudalitate, » subaudiendum est, et ne existimemus quosdam formatos ad boum pecudalitate, hoc est ad similitudinem formamque boum, quæ pecudalis est, non angelica, sicut in Ezechiele forma bovis, vel vituli in animalium figuratione exprimitur. Aut etiam, ne existimemus eosdem spiritus formatos ad leonum bestialem imaginationem hoc est ad imaginationem sive

imaginem leonum, quæ bestialis est, et spiritua-
li ac rationali natura indigna, sicut in Ezechiele
facies hominis, et facies leonis in figurazione
animalium memoratur. Et ad aquilarum curvo
rostro speciem, iterum subauditur, formatos non
existimemus. Quod autem ait « curvo rostro, »
expresse dignam movet irrisionem, sicut in cæteris,
adversum eos qui hæc putant spirituali naturæ
secundum proprietatem assignata. Notum est autem
quod in discretionem Ezechielis etiam facies aquilæ
memoratur.

Sequitur : « Aut volatilium tripertitam alarum
commotionem effiguratos, » subauditur ne existi-
memus. Sicut enim in Isaia scriptum est de solio
sedentis et templo : « Seraphim stabat super illud :
sex alæ uni, et sex alæ alteri. Duabus velabant
caput, duabus velabant pedes ; et duabus vola-
bant alter ad alterum (*Isa. vi*). » Et alibi : « Quo-
niam duabus tegebant corpora sua (*Ezech. i*). » Ubi
quidem in sex alarum per binas et binas distin-
ctiones terna vel tripertita commotio invenitur. Sex
enim binæ et binæ junctæ simul tria paria alarum
conficiunt.

Sequitur : « Et rota quasdam igneas super cæ-
lum imaginemur. » Subauditur negativa particula
a superiori, videlicet ne imaginemur rotas quasdam
igneas super cælum, et ne imaginemur etiam thronos
materiales quasi necessarios Divinitati ad recu-
bitum, cum divina natura, quæ sola omnia portat,
fulcumento non egeat. De rotis autem igneis et
thronis in libro Danielis testimonium habemus
(*Dan. vii*), et in Isaia (*Isa. vi*), et Michea de solio
excelsa et sublimi sedentis.

Sequitur : « Et equos quosdam multicolores »
(sicut in Zacharia leguntur equi albi, et nigri, et
nigri, et varii (*Zach. vi*) ; et in Apocalypsi simili-
ter (*Apoc. vi*) subauditur ne imaginemur. « Et ar-
miferos archistrategos, » similiter ne imaginemur,
id est principes, et duces militiæ arma ferentes,
sive armis indutos sicut in Zacharia legimus, et in
Michea. Item Dominum sedentem super solium
excelsum, et exercitum cæli a dextris ejus, et si-
nistris ; et in libro Regum currus, et equos, et
equites in montibus igneos demonstratos Eliseo, et
puero ejus in auxilium venientes (*IV Reg. vi*),
Archistrategi dicti sunt quasi duces, vel ductores
principum exercitus. Compositum nomen ab eo
quod est ἀρχός archos, id est princeps, et στρατηγός
strategos, quod est dux et imperator exercitus.
Archistrategi itaque duces intelliguntur princi-
pum exercitus : qui ipsis etiam principibus prin-
cipantur, sive ducatum præbent superiores. Hæc
igitur omnia ab iis, quæ secundum nos sunt per
similitudinem sumpta, atque illis spiritibus cæle-
stibus ad ea : quæ ipsis invisibilia sunt, significanda
attributa, sic a nobis accipienda sunt, ut hæc ita in
ipsis esse non existimemus, sed per hæc alia, quæ
in ipsis, nobis sunt invisibilia, visibiliter proposita
perpendere studeamus. Non enim species corrupti-
bilis ad illorum munditiam attingit et propterea

A quodammodo immunda existimatio est, quæ sine
discretionem, tam humilia et indigna illi excellenti
naturæ per proprietatem attribuit. Sive igitur hæc,
sive quæcunque alia ex eloquiis, id est Scripturis,
nobis sacre et formabiliter, hoc est sacra sive
sacræ rei formatione vel figurazione, tradita sunt,
in varietate manifestativorum symbolorum, id est
figurarum et descriptionum sacrarum, quibus ma-
nifestantur secreta et abscondita : omnia sic ac-
cipiamus, ut secundum similitudinem et significa-
tionem eorum illa, de quibus facta sunt, omnia
vera esse credamus : et tamen nihil horum in illis
per proprietatem esse cogitemus.

B Sequitur : « Etenim valde artificialiter theologia
poeticis sacris formationibus in non figuratis intelle-
ctibus usa est : nostrum, ut dictum est, animum
revelans, et ipsi propria, et connaturali reductione
providens : et ad ipsum reformans anagogi-
cas sanctas Scripturas. » Ad hoc respondet,
quod supradixerat, considerandum esse qualibus
formationibus sacra Scriptura cælestes ordines fi-
guraret. Ac si diceret : Propterea ipsæ formationes
cælestium ordinum in sacro eloquio diligenter
inspiciendæ sunt ; quoniam idcirco factæ sunt, ut
nostrum animum ad invisibilium cognitionem per
hæc visibilia et nota revelarent, id est illuminarent.
Etenim valde artificialiter vel prudenter, sive con-
siderare usa est theologia, id est divina Scriptura,
poeticis sacris formationibus, id est descriptioni-
bus formarum vel figurarum ad sacra vel sancta
repræsentanda propositarum, formationibus poeti-
cis, id est excogitatis, vel adinventis ratione et ex-
positis per similitudinem mysticæ traditionis in
non figuratis intellectibus, id est spiritibus sine
figura et corporali forma in sua simplicitate con-
sistentibus significandis. « Nostrum, ut dictum
est, » videlicet in superiori capitulo « animum reve-
lans » ab alto ignorantie velamine, ut nuda et
aperta facie cælestia contempletur : « et ipsi scilicet
animo propria et connaturali reductione provi-
dens, » ut videlicet reducatur ad invisibilia cogno-
scenda instructus per ea quæ connaturalia et pro-
pria illi sunt ; et ad ipsum videlicet animum refor-
mans vel coaptans, sive contemperans sanctas
Scripturas anagogicas. ut prius nostra nobis con-
formata ad nos descenderent, et postea ad supe-
riora reducendo illuminatos sublevarent. Hoc ergo
theologia valde artificialiter fecit, ut nobis loquens
nostra susciperet, et per nostram admonitos et
eruditos ad sua sublevaret. Sed si cui fortassis hoc
probandum videatur, in quantum ipsa theologia ad
significationem visibilium pulchras et decentes ab
iis quæ nostra sunt, formationes assumpsit ; repre-
hensibile autem et incongruum illud, quod inde-
coras et indignas tantæ puritati et majestati
similitudines apposuit : illi respondendum, pro-
pterea theologiam non solum similes, sed etiam
dissimiles in demonstrationem divinorum formas
assumpsisse, ut per illud quod dissimile et quasi
alienum manifeste de ipsis per figuram dicitur

etiam id, quod proprium videri poterat, figuratum et alienum ad proprietatem agnoscatur :

Hoc est, quod sequitur : « Si cui autem videtur sacras quidem recipi debere compositiones, tanquam simplicium in seipsis ignotorumque nobis, et incontemplabilium subsistentium. » Hoc est, dignum esse ut recipiantur sacræ compositiones, id est figurationes vel formationes sacræ, quæ de ipsis divinis et invisibilibus factæ sunt, utpote de iis quæ simplicia et incomposita sine figuratione corporali, et forma, ac per hoc nobis, qui corporalia tantum contemplari et cogitare novimus, ignota et incontemplabilia subsistunt, et nisi per visibilia et demonstrationes visibiles ostendi, ac percipi ab humano corde non possunt. Si cui ergo dignum videtur, et necessarium propter ejusmodi causas sacras compositiones recipiendas esse, ita duntaxat si pulchre et decenter, tantæque puritati convenientes formarentur, nunc autem indecentes esse, « et inconvenientes existimat, » ille videlicet quæcunque, « sanctorum intellectuum, » id est spirituum descriptiones, quæ « in eloquiis sacris » factæ sunt ; et existimat ille etiam inconveniens esse, omne hoc angelicorum nomen, ut theatrale sibi videtur figmentum, ut videlicet angeli, boves, et leones, et aquilæ, et equi, et rotæ, et currus, et throni, et cætera hujusmodi introducantur et nominentur : quod secundum ipsius existimationem theatrale videtur, et theatrale recitatione et irrisione dignum. Nobis autem pie sentientibus, et recte credentibus sic dicere durum, vel omne sic dicere durum, id est omnes sic duræ et inconvenientes dictiones, et descriptiones, quod est quasi quoddam angelicorum nomen theatrum ; vel si existimat ille sic dicere, id est sic dicendum esse hoc, in quod Scriptura fingitur, quasi durum, id est inconsonum et inconveniens angelicorum nomen theatrum esse : et si ille etiam ait debuisse theologos venientes vel descendentes et corpoream, facturam id est materialem figurationem, universaliter, id est omnino incorporalium, cælestium videlicet et invisibilium, formare ea, scilicet invisibilia, et manifestare, quantum possibile eis esset propriis et cognatis figurationibus, id est inconvenientibus et similibus figurationibus sumptis apud nos, id est inter visibilia ista ex pretiosissimis, vel sumptis ex pretiosissimis apud nos, hoc est ex eis, quæ pretiosissima sunt apud nos ; et ex immaterialibus quoquomodo, id est ex eis, quæ quoquo, id est aliquod modo immaterialia esse videntur et incorporalia, sicut videlicet lux, et ignis, et splendor, et calor, et cætera hujusmodi : quæ, cum materialia sint, corporalia, multum tamen spirituali naturæ subtilitate et puritate appropinquant. Si ergo dicat ille ex iis pretiosissimis, et aliquo modo immaterialibus et supereminentibus essentiis debere theologos sumpsisse figuras eorum, quæ omnino incorporalia sunt, ut per ea, quæ fere immaterialia et incorporalia sunt, vere incorporalia significarentur. Etsi adhuc dicat non debere circumpo-

asitas esse terrenas et novissimas, id est ultimas et intimas, sive abjectas multiformitates, id est et multis formis et variis compositas figuras, deiformibus simplicitatibus, id est spiritualibus naturis : quæ quia deiformes sunt in gloria, terrenæ et novissimæ, et quia simplices in essentia, multiformitates ei omnino attribui non debuerunt. Et si dicat adhuc : Hoc quidem, id est si ex pretiosis et supereminentibus essentiis figuræ invisibilium sumerentur, et terrenæ, et novissimæ formitates deiformibus simplicitatibus non circumponerentur, vel aptarentur : hoc quidem et nostrum sublimius futurum esset, hoc est, sublimius nos ad cognitionem spiritualium proveheret. Vel hoc quidem et nostrum esset, quia corporale esset, et materiale ; et sublimius futurum esset, id est divinis et spiritualibus vicinius, ut ex utraque parte rationale fieret : ut per hoc, quod nostrum esset, id est familiare et cognitum nobis, erudire non posset ; et per hoc, quod sublimius et dignius esset, spiritualium excellentia et dignitati congrueret. Et supermundanas etiam, id est cælestes et spirituales manifestationes non deduceret in inconvenientes dissimilitudines quemadmodum istæ descriptiones faciunt ; quia exterrenis et novissimis essentiis similitudines inconvenientes et dissimiles rebus spiritualibus adducunt. Hoc etiam, id est si ex pulchris et decentibus formis tantum spiritualium figuræ formarentur, non faceret injuriam in divinas virtutes non convenientes formas eis attribuendo : quod facere est injustum. Et æque, id est, similiter non seduceret animum nostrum, sicut ista turpis et indecens formatio seducit, ut aliena de illis virtutibus et indigna cogitet, dum se in istas immundas inserit, vel ingerit compositiones : quæ de ipsis indecenter factæ sunt. Et fortassis adhuc aliud de his turpibus compositionibus malum proveniat, quod existimabuntur supercælestia repleti, vel repleta esse leoninis quibusdam, et equinis multitudinibus, id est equorum et leonum, et mugitiva laudum oratione, et volatili angelorum præcipitatu ; quia figuræ leonum, et equorum, et boum, et avium, quorum rugire, et hinnire, et volare est, et qui Deum laudare non possunt nisi mugiendo, vel rugiendo, angelis tribuuntur. Et existimabuntur ipsa cælestia non solum his, sed etiam aliis animalibus et materiis ignobilioribus, ut vermibus, et carbonibus, et aliis hujusmodi, quæ per figuram de spiritualibus dicta inveniuntur repleta, tanquam reclusa, id est patefacta, et aperta sint ipsa cælestia, ad in consequens, id est inconveniens et ignobile, et possibile supra sit, ut ejusmodi admittantur in ea, vel et passibile, id est corruptibile. Et hæc quidem omnia existimabuntur, dum describuntur, similitudines manifestativorum eloquiorum : quas ad manifestationem eloquia proponunt clare, id est manifeste, deiformes. Si cū ergo hoc totum videatur (ut hæc usque pendeat sententia, et demum ita inferatur et quidem ita videri, solas scilicet pulchras et excellentes species spiritualium, et divinorum signi-

ficationi apponendas. Sed tamen si quis veritatem diligenter inquirat, eum agnoscere, quod sapientia divinorum eloquiorum utrasque convenienter apposuit.

Hoc est, quod sequitur: « Sed veritatis, ut existimo, inquisitio ostendit eloquiorum sacratissimam sapientiam in animorum, sive spirituum celestium formationem utrumque valde providisse, ita ut neque in divinas (sic forsitan diceret quis) injuriam faceret virtutes, » id est ut neque per ipsas humiles figurationes injuriam faceret divinis virtutibus, id est spiritibus, qui divini sunt et sacri et incorporei: quod tamen fortassis aliquis injuriam diceret, et dicendam putaret, cum tamen injuria non sit, « neque nos » per easdem figurationes « infingeret passibiliter in viles humilitates imaginum, » id est in vilitatem humilium, sive in humilitatem vilium imaginum. Utrumque enim sapientia divini eloquii providit et cavit, ut per istas humiles figurationes, neque divinis injuriam faceret, neque nostrum animum ad viles cogitationes vel existimationes falsas informaret. Et quidem primum quare divinis et invisibilibus manifestandis corporales et visibiles figuræ et formæ appositæ sunt, necessaria et conveniens causa demonstratur, quam fortassis aliquis non unam diceret esse, sed duplicem, id est non solum ideo quia illa nisi per ista animo nostro manifestari non poterant, sed etiam ideo, quia in figuris et ænigmatibus mysticarum descriptionum ab impuris mentibus, et a malevolis divina secreta tegenda fuerant, et celanda. Ita, inquit, mysticarum descriptionum causam aliquis dicit: quod cum et ipse indubitanter et veraciter dicere potuisset, modeste alteri attribuit, ne forte suam auctoritatem commendare videretur.

Hoc est ergo, quod ait: « Quia quidem enim pulchre procuratæ sunt informium formæ, et figuræ carentium figuris: non unam causam diceret quis esse nostram analogiam. Quia quidem enim. » Contra usum latinitatis secundum idioma linguæ Græcæ conjunctiones glomeravit, sive quia pro quod legatur, ut sibi hic sensus: Quod quidem quis, id est aliquis, diceret non unam esse causam, hanc scilicet nostram analogiam, id est non solum nostram analogiam, causam esse hujus rei, quod procuratæ sunt pulchre, id est convenienter a sacro eloquio formæ informium et figuræ carentium figuris, id est quod in sacro eloquio attributæ sunt formæ et figuræ illis celestibus spiritibus, qui in sua natura nec formas corporales habent, nec figuras. Hujus, inquam, rei diceret quis non solum esse causam analogiam, id est conditionem nostram aliter non valentem ad invisibilium cognitionem pertingere, neque valentem immediate, id est sine medio aliquo extendit per intellectum in invisibiles contemplationes, id est in contemplationes invisibilium. Nostram analogiam dico etiam desiderantem proprias, et connaturales reductiones, hoc est, reduci ad invisibilium cognitionem, et con-

PATROL. CLXXV.

A temptationem per ea, quæ propria illi sunt et connaturalia, id est visibilia et corporalia quæ videlicet corporalia prætendunt, id est proponunt formationes informium, id est spiritualium speculationum et supernaturalium, id est nostram naturam excedentium speculationum et omnino incomprehensibilium nobis, nisi per istas formationes passibiles demonstrarentur, et insinuarentur nobis. Analogiam conditionem dicit humanam; quoniam analogia est juxta rationem et convenientiam plurium similium in uno proprietas, quemadmodum et grammatici analogias verborum assignare solent secundum similitudinem plurium sub una proprietate cadentium. Analogia igitur humanæ naturæ, id est conditio vel proprietas, sive convenientia, est ea posse et nosse quæ ad hominem pertinent, et quæ homo esse et posse accepit. Supra analogiam autem nostram, id est supra convenientiam et æqualitatem nostram et celestia scrutari, nisi per ea quæ apud nos sunt visibilia et nota nobis erudiamur. Hæc ergo analogia, id est conditio humana, causa fuit quare sacrum eloquium mentibus humanis erudiendis de invisibilibus visibilia signa proposuit. Et non sola hæc causa fuit, sed etiam « quia et hoc decentissimum est mysticis eloquiis, » occultare scilicet, « et inviam multis ponere sacram, et abditam, » id est occultam veritatem « supermundanorum intellectuum, » id est invisibilium spirituum « per incomprehensibilia divina ænigmata. » Propter enim ænigmata, et parabolæ, et figuræ in mystico eloquio Scripturarum apponuntur, ne veritas spiritualium rerum carnalibus et immundis spiritibus patescat, et ut simul studiosos et devotos ipsa sua profunditate exercent. Quam tamen causam hic auctor ex superabundanti commemorare judicat. Ideo igitur tecta sunt ne omnibus pateant divina sacramenta, quia non omnes digni sunt agnitione veritatis. « Est enim non omnis sacer, neque omnium, ut eloquia aiunt, scientia. » Propterea enim quia omnis homo sacer et idcirco veritas omnibus manifestanda non est; quoniam, si cunctis manifestaretur, multi illam per malitiam contradicendo roderent, vel immunde vivendo inquinarent. Unde dictum est: « Nolite Sanctum dare canibus (Matth. vii), » iis videlicet, qui dente malitiæ veritatem propositam rodunt; « neque margaritas projicere ante porcos (ibid.), » ante eos scilicet qui oblatam, quantum in se est, male vivendo polluunt. Hi sunt namque non sacri, id est non digni sacris, quorum non est scientia, « ut eloquia dicunt, » Scripturæ sacræ. Apostolus enim dicit, quod « fideles omnium non est (II Thess. iii), » quoniam illa veritatis cognitio, qua Deus a sanctis, et justis pie creditur, a perversis quibusque vel non recipitur, vel non tenetur.

« Si autem deformes imaginum descriptionis causas existimaverit quis inhonestum, dicens referri sic turpes formationes deiformibus et sanctissimis dispositionibus, sufficit ad eum dicere: Quomodo

duplex est sanctæ manifestationis modus? » Nunc tandem ad quæstionem superius objectam respondet, in qua continebatur sacris et divinis non convenienter in sacro eloquio viles et abjectas formationes apponi, dicens: « Si quis, existimaverit causas descriptionis imaginum deformes, » id est si quis existimaverit deformes, id est inconvenientes esse causas describendi imagines, dicens, inhonestum esse referri, id est aptari sic turpes formationes deiformibus et sanctissimis dispositionibus, id est ordinibus. Si quis inquam, ita existimaverit, et ita dixerit: « Ad eum sufficit dicere quomodo duplex est sanctæ manifestationis modus: » id est existimationi et oppositioni ejusmodi sufficienter respondetur in eo, quod sanctæ manifestationis, quæ fit per Scripturas, duplex modus esse ostenditur. « Unus quidem quasi consequens, » id est conveniens et decens. in quo signa signatam veritatem per consimilem proprietatem sequantur: propter similes imagines sacrarum figurarum convenientium, id est procedentium ad faciendam manifestationem, vel provenientium id est aptarum et concordantium cum eo, quod significant. « Alter vero modus est conformatus in omnino, inconsequens, » id est ciscrepans, et inconveniens, et indecorum, propterea quod ipsæ figuræ et ipsa signa manifestantia veritatem non dicere videantur. Hoc est, quod ait: « Propter dissimiles formarum facturas. »

Sequitur: « Itaque colendam superessentialis divinitatis beatitudinem manifestativorum eloquiorum mysticæ traditiones, aliquando quidem ut rationem, et intellectum, et essentiam laudant, divinam rationalitatem, et sapientiam ejus declarantes, et vere existentem subsistentiam, et eorum quæ sunt subsistentiæ, causam veram. » Ac si diceret: Quia duplex est modus manifestationis in sacro eloquio; alter videlicet per similia signa, alter per dissimilia signa formatus. Itaque etiam divinæ naturæ majestatem ipsa sacra eloquia aliquando per similes, aliquando per dissimiles formationes representant. Per similes quidem aliquando a corporalibus sumptas, aliquando ab incorporalibus. A corporalibus, sicut cum eam rationem et intellectum: a corporalibus, quemadmodum cum eam lumen et splendorem nominant, et cætera quæ fiunt ad hunc modum. Aliquando autem per dissimiles formationes similiter ab incorporalibus, vel a corporalibus sumptas divinam naturam manifestant. Ab incorporalibus quidem, ut cum ei iram, zelum pœnitentiam attribuunt; a corporalibus vero, quando illi formas, vel figuras bestiarum, vel aliarum quarumlibet rerum corporalium in significatione apponunt. Hoc est ergo, quod dicit: « Itaque mysticæ traditiones manifestativorum eloquiorum laudant colendam beatitudinem superessentialis divinitatis; aliquando quidem ut rationem, et intellectum, et essentiam, declarantes divinam subsistentiam ejus vere existentem, et veram causam subsistentiæ omnium eorum, quæ sunt; » quoniam et in se vere subsistit,

A et subsistentia omnia subsistere facit, in eo quod illam essentiam appellant cum ipsa tamen supra omnem rationem, et intellectum, et essentiam in sua majestate nec intelligibilis, nec comprehensibilis supra omnia subsistentia subsistat.

Sequitur: « Et quasi lumen eum formant, et vitam vocant. » Colendam scilicet beatitudinem mysticæ traditiones, cum tamen ipsa super omne lumen sit lumen et super omnem vitam vita subsistat. Tot ergo, ac tantis modis sacra eloquia divinam majestatem in figuracione formant. « Ipsi tantis mirabilibus formationibus castioribus mantibus, quam cæteræ, quæ incongruæ videntur, et indignæ, et ipsis tantis mirabilibus formationibus probatis quoquo modo excellere cæteras materiales formationes. » Ac si diceret: Quamvis ad illam excellentiam omnis formatio, vel representatio inferior inveniatur, ad comparationem tamen aliarum formationum tam pulchræ, et tam decoræ formationes excellere probantur. Cum scilicet divinitatis natura, ratio, et intellectus, et essentia et lumen, et vita nominatur, quamvis et in his quoque formationibus ad ineffabilem veritatem exprimendam similitudo in manifestatione deficiat. Unde ait: « Deficientibus, et sic divina ad veritatem similitudine. » Ipsi videlicet excellentioribus similitudinibus etiam sic deficientibus, id est etiam in tanta excellentia deficientibus a divina similitudine, deficientibus scilicet ad veritatem subauditur exprimendam. Omne enim, quod hic in signo est, minus est quam quod illic in veritate est. « Est enim, » scilicet divina natura, » super omnes essentiam, et vitam nullo quidem lumine characterizante, id est figurante, vel exprimente: et est excellens omni ratione, et intellectu incomparabiliter derelictis retrorsum, sive inferius a similitudine ipsius. Unde apparet, si ejus similitudo ratione et intellectu tanto superior est, quod ad ejus similitudinem æquandam nec ratio, nec intellectus incendere potest.

Sequitur: « Aliquando vero dissimilibus manifestationibus ab ipsis eloquiis super mundane laudatur, eam invisibilem, et infinitam et incomprehensibilem, vocantibus, et quæ, ex quibus non quid est sed qui non est, significatur. » Ac si dicat: Non solum similibus et excellentibus manifestationibus, atque ad ejus imaginem accedentibus manifestatur: sed aliquando etiam manifestationibus dissimilibus, et ab ipsius natura peregrinis, ab eloquiis « supermundane, » id est mystice et spirituatiter, et super hujus mundi speciem laudatur. Quando enim per pulchras formas laudatur, secundum species hujus mundi laudatur, id est dicitur secundum aliquid, quod est ipsum per quod laudatur. Quando vero per dissimiles et a se alienas formationes laudatur, supermundane laudatur; quoniam, nec idem esse dicitur, nec secundum id, sed supra id totum aliud, per quod laudatur. Propterea ergo supermundane laudatur ab ipsis eloquiis formationibus dissimilibus. Eloquiis dico sive ipsis formationibus vocantibus eam, divinam scilicet naturam, invisibilem, et

infinitam, et incomprehensam : primum infinitam in se ; deinde invisibilem nobis ; post incomprehensam a nobis ; et alia quoque multa ipsis eloquiis vocantibus divinam naturam, quæ talia sunt, ex quibus non quid est, sed quid non est, significatur. Cum enim invisibilis, et infinitus, et incomprehensus dicitur Deus : non quid est dicitur, sed quid non est enim visibilis, quia videri non potest, neque finitur, quia loco non clauditur, nec tempore terminatur ; nec comprehensibilis est, quia etsi quod est creditur, quantum est non capitur. Qui ergo invisibilem dicit, non esse dicit quod est, sed non esse quod non est. Similiter et qui infinitum dicit, et incomprehensum, non dicit esse quod est, quia nihil esse affirmat. Sed non esse dicit quod non est, quia aliquid esse negat ; quoniam quod non affirmat, est quod dici non potest ; et quod negat, est quod potest intelligi.

Sequitur : « Hoc enim, ut existimo, potentius est in ipsa. » Hoc videlicet, ex quo non quid est, sed quid non est significatur, potentius est, id est efficacius, et magis proprium, et expressum in ipsa ; quoniam, qui dicit quod non est, dicit quod aliquo modo potest intelligi ; qui autem dicit quod est, dicit quod nullo modo potest comprehendi. Sed potentius est et excellentius quantum ad veritatis expressionem, dicere, quod non est Deus, quam quod est. « Quoniam quidem ut occulta, et sacerdotalis traditio subintroduxit : hoc quidem non esse secundum quid eorum, quæ sunt, eam vere dicimus : ignoramus autem superessentialem ipsius, et invisibilem, et ineffabilem infinalitatem. » Ac si diceret : Sicut testatur auctoritas sacræ Scripturæ, subintroducta ex occulto ad manifestationem, et tradita ad correctionem et informationem. Sicut ergo ipsa traditio, id est ipsa auctoritas tradita, occulta quantum ad mysteria sacramentorum occultorum, et sacerdotalis quantum ad ipsorum divinorum scriptorum dignitatem et sanctitatem, et sui sanctificationem, quia et a divinis sacerdotibus, et prophetis tradita est, et propter sanctificandos per eam divinus sanctificata. Sicut ergo ipsa occulta et sacerdotalis traditio subintroduxit, didicimus eorum, quæ sunt omnium non esse hoc, id est tale quid secundum quod vere dicimus esse eam, id est divinam naturam, quia nulla rerum creaturarum species ita ejus similitudini approximatur, ut id, quod vere in ipsa est, expresse et secundum proprietatem ostendat. Vel ita didicimus non esse eam vere quod dicimus eam esse secundum quid, hoc est secundum aliquid eorum quæ sunt : quod enim vere est secundum aliquid eorum, quæ sunt, totum dici non potest : et ideo cum eam secundum illa, quæ sunt, aliquid esse dicimus, nondum quod vere est per expressionem manifestamus. Ignoramus autem superessentialem ipsius, et invisibilem, et ineffabilem infinalitatem. Quod enim infinitum est ab humana scientia existimari non potest : quod, quia ineffabile est, non dicitur ; et quia invisibile est, non cognoscitur ; et

A quia superessentiale est, non comprehenditur. De ipso igitur mens humana aliquid capere potest, ipsum non potest ; et lingua humana de ipso aliquid dicere potest, ipsum non potest, nec idcirco tamen falsum existimandum est quod de ipso dicitur ; quoniam de ipso tantum est, et non ipse hoc, quod dicitur ; neque vanum, quod de ipso cogitatur, quoniam de ipso tantum est, et non ipse hoc, quod cogitatur ; quoniam verum dicitur, et veritas cogitatur : quæ sic ducit ad ipsum, quamvis sublimius et excelsius consistat in ipso.

Sequitur : « Si igitur negationes in divinis veræ, affirmationes vero incompactæ ; obscuritati arcanorum magis apta est per dissimiles formationes manifestatio : » Ac si dicat : Quia expressius et magis proprie Deum non esse quidquam esse dicimus, cum et esse aliquid, et non esse veraciter dicamus, manifestum est in divinis, id est iis quæ de Deo dicuntur, et Deo attribuuntur, negationes veras esse, id est proprias ; affirmationes vero incompactas, id est improprias et non coherentes, quoniam dissimilia jungere et coaptare conantur secundum illum modum dicendi, quo de Deo formari non potest aliter humana locutio. Si autem negationes in divinis veræ sunt, id est propriæ, et affirmationes incompactæ, id est impropriæ, manifestum est quoniam obscuritati arcanorum revelandorum magis apta est manifestatio facta per dissimiles formationes, quam per similes ; quoniam illa removendo quasi per negationem quid non sit Deus demonstrare nititur ; ista vero ponendo, quasi per affirmationem quid sit ostendere conatur. « Et nunc itaque non turpes replent cælestes ornatus eloquiorum sacræ descriptiones dissimilibus eos formarum facturis manifestantes ; et per has ostendentes materialibus simul omnibus super mundalium excellentias. Et nunc itaque » quandoquidem dissimiles figurationes in divinis magis proprie constant secundum eum modum, quo de Deo ex omnibus, quæ sunt, nihil proprie nominatur : secundum hunc itaque modum non replent, id est repletos asserunt, cælestes ornatus, id est cælestes ordines vel dispositiones, ipsæ turpes, id est deformes, quæ in sacro eloquio proponuntur formationes ; manifestantes eos scilicet ornatus, dissimilibus facturis, id est compositionibus formarum dissimilibus, et alienis ab eorum excellentia ; et per has facturas ostendentes supermundalium, id est cælestium et invisibilium excellentias simul omnibus materialibus ; hoc est excellentias ad omnia materialia ; id est ostendentes, quod ipsa supermundalia, et spiritualia omnibus materialibus excellunt. In hoc enim, quod eis dissimiles figuras attribuunt, ostendunt quod et illa quoque, quæ et secundum similitudinem de ipsis dici videntur, ad proprietatem illorum non assurgunt.

Sequitur : « Quin vero et nostrum animum reducant magis dissimiles similitudines, non existimo quemquam bene sapientum contradicere. » Ac si dicat : Non solum ideo dissimiles figurationes proba-

biles sunt, quod supermundalium excellentias ostendunt; sed ideo etiam quod nostrum animum magis quam similes figurationes a materialibus et corporalibus reducunt, neque in se quiescere sinunt. Audi magnum sacramentum. Quod Deus est, super omne est; et cum quæritur quid est, hoc dici non potest, quia cogitari non potest. Quod enim cogitari potest, ascendit in cor hominis, et capitur a corde hominis, vel in his quæ videntur secundum speciem, vel secundum ea quæ per imaginationem, vel in iis quæ sentiuntur intus per experientiam et veritatem; et non capit cor hominis, nisi quæ novit, vel secundum ea quæ novit. Novit autem ea, quæ foris per sensum concipit, et ea quæ intus per experientiam sentit; et omne quod capit, vel in istis capit, vel secundum ista conjicit. Quod autem nec in istis, nec secundum ista est, cor humanum capere non potest. Quod autem Deus est, nec horum aliquid est, quia creatura non est; nec secundum ista est, quia Creator est. Quod ergo Deus est, nec in istis inveniri potest, nec secundum ista intelligi quale est. Si enim intelligeretur secundum ista, in eadem similitudine deduceretur ad ista, et esset hoc in istis, quod in illo est. Quæcunque autem in creaturis sunt, magis sibi vicina sunt et cognata, quia facta sunt; quam opus artificii, et factura plasmatori. Omne enim tempus ad æternitatem comparatum, et omne spatium ad immensitatem compositum, minus invenitur habens, quam quælibet prolixitas temporis ad momentum collata, vel quantitatis extensio quantumvis excrescens, ad atomi proportionem relata. Sic quod Deus est, ad creaturam comparatum amplius excellens invenitur, quam quod summum est conditum ad ea, quæ sunt ima, vel extrema facta, comparatum. Non ergo secundum ista potest cogitari Deus quod est; quoniam aliud est, et aliter est, et longe, et remote, et dissimiliter; et quid est dici non potest. Si enim aliquod horum dicitur, aliud est. Si secundum aliquid horum dicitur, aliter est. Quid ergo dicendum est quod Deus est? Si cælum dicitur, aliud est. Si terra dicitur, aliud est; et quidquid in cælo est, et in terra est, non est hoc quod Deus est. Ergo aliud est hoc quod Deus est. Et hoc quid est? Solum hoc dici potest, quod aliud est, et quid est, dici non potest. Habemus ergo quod dicamus, non est hoc Deus; sed non habemus quod dicamus, hoc est Deus; quia omne quod habemus, hoc non est Deus, et non habemus in his omnibus neque invenimus quod est Deus. Omne enim hoc aliud est a Deo; quia non est Deus omne quod factum est a Deo, et non videt oculus, neque mens capit, nisi hoc, vel secundum hoc quod non est Deus, sed a Deo. Homo enim sensum hominis habet, et sentit secundum sensum hominis, vel quod extra est secundum carnem, vel quod intus est secundum mentem, et non habet amplius homo. Oculus carnis quæ ad carnem, oculus mentis quæ ad mentem. Amplius quid? « Nemo hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in homine. »

A (*I Cor. II*). » Sic quæ Dei sunt, nemo scit, nisi spiritus Dei; et qui habet spiritum Dei, sit per spiritum Dei quæ sunt Dei. Est autem oculus triplex: oculus carnis, oculus rationis, oculus contemplationis. Oculus carnis apertus est, oculus rationis lippus, oculus contemplationis clausus et cæcus. Oculo carnis videtur mundus, et ea quæ sunt in mundo. Oculo rationis animus, et ea quæ sunt in animo. Oculo contemplationis Deus, et ea quæ sunt in Deo. Oculo carnis videt homo quæ sunt extra se; oculo rationis quæ sunt in se; oculo contemplationis quæ sunt intra se et supra se. Ergo Deus, quod est, incogitabilis est, sed hominum, et humanæ rationi: quæ non percipit, nisi quod novit, vel secundum id quod novit, quod est in se vel extra se. Qui autem spiritum Dei in se habent, et Deum habent: hi Deum vident, quia oculum illuminatum habent quo Deus videri potest, et sentiunt non in alio, vel secundum aliud quod ipsum non est, sed ipsum et in ipso quod est, quod præsens est. Nec tamen id dici potest, quia ineffabile est, quia incogitabile est; et sentitur, et non exprimitur. Ergo, omne quod dicitur de Deo quia est, secundum id dicitur, quod dici et cogitari potest, quoniam aliter dici non potest; et omne quod dici et cogitari potest, minus est et infra est quam quod Deus est. Ipsum hoc, quod dicitur, minus dicitur, et ipsum hoc non dicitur quod est Deus quia qui aliquid dicit secundum aliquid dicit, et cogitat quod dicit, et secundum quod dicit.

C Nominas Deum, et duas syllabas formas; et totum dixisse putas quod est. Quid cogitasti? Quod enim cogitasti, hoc dixisti. Cogitavi, inquis, quod supra omnia est: hoc quid est? Si cogitare potes, quid est, hoc dicere potes. Si autem cogitare non potes, dicere non potes; quia, quod non potest cogitari, non potest dici. Dixisti Deus: et quid est Deus? Quid cogitas, aut quale cogitas cum dicis Deus? Quod enim sonat, hoc est inspiciens vel currens, sive timor, vel quolibet aliud existimaveris ut potes de ipso. Ergo cum dicis Deus, inspicientem dicis et contemplantem, et considerantem omnia. Et quid est hoc? Quomodo inspicit Deus, et quomodo videt? Quid est videre ejus, nisi esse ejus? Et hoc quale est? Si autem currentem intelligis, quia penetrat omnia, et apprehendit, et continet omne quod est currere illi hoc stare est. Et hoc quis capiat? Si vero timorem interpretaris; et ipsum sub hoc nomine cogitandum asseris cum dicitur Deus: quis explicare possit quomodo timor sit Deus? Quod si idcirco timorem dici putes quoniam timetur, quomodo timetur quod non videtur? quomodo videri potest quod non potest cogitari? et quomodo timeri potest quod non potest sciri? Vide ergo quid dicas, cum dicis Deus; aut quid cogites, cum dicis Deus; Creatorem, inquis, omnium cogito, cum dico Deus, qui omnia fecit, et ipse factus non est. Ergo cum dicis Deus, cogitas quod fecit omnia. Cogitas quod fecit, et non cogitas quod est ipse qui fecit. Nondum adhuc attigisti quod sponderas, ut cogites, et in-

telligas quid est Deus. Minus est totum hoc quod A dicis ; et non est hoc totum ipse de quo dicis ; et tamen de ipso hoc dicis, non ut accedas ad ipsum, sed ut ipsi appropinques. Magnum est enim homini nunc ad ipsum ire, etsi non detur pervenire. Dabitur autem postea, cum venerit quod perfectum est ; et cæperit videre homo sicut videtur, non per speculum imaginem, sed facie ad faciem veritatem. Nunc autem interim totum imago est, et ipsa imago longe a veritate est ; et tamen facit quod potest quasi imago ; et convertit animum, sed non perducit. Hoc enim solum potest in nobis et nos in illa hoc solum, quia nec ipsa amplius ostendere potest, neque nos aliud comprehendere, et est tamen imago quædam sublimior, et magis appropinquans veritati, ita ut magis nobis appellari veritas possit, quia aliud nihil est super illam, quo expressius veritas demonstrari possit. Dicitur namque quod Deus ignis est ; et manifesta est figura ; quoniam Deus ad proprietatem, ignis non est ; quoniam ignis corpus est, Deus corpus non est. Dicitur etiam, quod Deus lumen est : et apparet hic similiter imago veritatis, aliud a veritate, quoniam Deus lumen non est secundum proprietatem, quod secundum figuram nominatur. Omnia enim hæc visibilia sunt, et longe a Deo sunt per proprietatem naturæ, etiamsi secundum similitudinem solam, quæ et ipsa ad excellentiam majestatis exigua est, coaptantur. Est autem alia natura incorporea magis vicina Deo, inter quam ac Deum nulla alia media est natura : et hæc ad similitudinem magis accedit, quamvis et ipsa a veritate longe sit. Secundum hanc itaque a nobis altissimam naturam ad Deum nobis sublimis similitudo formatur, cum dicitur Deus spiritus, et sapientia, et ratio, et amor ; quia anima spiritus est, et angelus spiritus est, et in ipso spiritu ratio, sapientia et amor est. Et novimus quid sit spiritus, quantum animam novimus, et angelum novimus ; et per animam angelum novimus, quantum nosmetipsos novimus ; quamvis et hoc modicum, et vix dici possit cognitio. Cum ergo audimus quod Deus spiritus est, cogitamus animam, et angelum, et existimamus similitudinem, quoniam tale aliquid Deus est qualis anima est, et angelus, quia anima et angelus spiritus est. Et nescimus quam longe hoc est a veritate incomprehensibilis excellentiæ. Qui enim diceret corpus spiritum, falsum diceret, quoniam corpus spiritus non est nec spiritus corpus. Qui ergo hoc diceret, jure reprehenderetur ; et veritati contrarius judicaretur, et tamen qui dicit Deum esse spiritum, verum dixisse existimatur. Nemo illum falsitatis arguit, cum tamen magis vicina sunt natura, et conditione corpus et spiritus, quam spiritus et Deus. Hic enim utrumque creatura est, et utrumque comprehensibile est, et mutabile utrumque, et finitum. Illic autem unum quidem æternum est, alterum temporale : unum immensum, alterum comprehensibile ; unum semper idem manens, alterum mutabile ; unum sub scientiam cadens, alterum

incogitabile. Et tamen, quia aliud dici non potest, hoc dicitur ; ne nihil dicatur, ubi aliud dicendum est, et dici non potest quod est ; vel si dici potest, intelligi non potest. Hoc ergo dicitur, et tolerat hoc veritas de se, et commendat hoc nobis pro veritate, qui ipsam adhuc veritatem capere non possumus, donec transeat figura, et veritas manifestetur, super omne hoc, et extra omne hoc, nude et aperte ut est ipsa. Nunc ergo usque adhuc manent figuræ, et ex ipsis quædam longe sunt, et apparent quod sunt similitudo tantum ; quædam vero propriæ sunt, et accipiuntur quasi pro veritate, cum sint tantum signa veritatis et non veritas, in quibus quidem si nihil altius fuerit ad ipsam, concedit hæc veritas nobis, et non reputat impossibilitatem. Si autem propinquæ fuerint et consimiles, proximæ tamen non fuerint, et appareat aliud sublimius ad veritatem manifestandum ; non patitur veritas ad ipsas deduci secundum proprietatem, quoniam in altero perfectius se demonstrat, in quo probat se hic esse tantum per similitudinem. In illo vero supremo, quo altius nihil est, ad ipsam non apparet alterum, quo figura probetur ; et idcirco ipsum sic accipere oportet ut est, quoniam aliud non datur, donec veniat quod perfectum est. Omnis ergo figura tanto evidentius veritatem demonstrat, quanto apertius per dissimilem similitudinem figuram se esse, et non veritatem probat ; atque in hoc nostrum animum dissimiles similitudines magis ad veritatem reducant, quo ipsum in sola similitudine manere non permittunt.

Quapropter inquit, « non existimo quemquam bene sapientum contradicere » contra hoc quod dissimiles similitudines nostrum animum ad veritatem reducant. Siquidem « consequens est, per pretiosiores sacras formationes seduci, » id est consequi, vel provenire, vel contingere potest facile, ut per illas sacrarum rerum formationes, qui pretiosiores repræsentantur in sacro eloquio, seducantur cogitationes hominum « existimantes quasdam coelestes essentias esse auriformes, » sicut in quibusdam locis Scripturarum per similitudinem repræsentantur ; et existimantes etiam in cælo esse quosdam fulgureos viros decora indutos vestimenta, quemadmodum angeli apparuisse leguntur splendidis vestibus et vultibus fulgoreis, « candidum, et igneum innocue respergentes, » id est emittentes, vel fundentes claritatem, et lumen ; candidum quidem quantum ad vestimenta, et igneum quantum ad vultus flammeos et ardentes ; innocue, id est sine læsione, constante in hoc ipso divino miraculo, quia in divinis et cælestibus naturis, quæ hic demonstrantur per speciem aliter illic sunt secundum veritatem, in quibus naturæ visibilis species cernitur, effectus non invenitur.

Sequitur : « Et quibuscunque aliis similibus imaginatis formis, » id est secundum imaginabilia expressis, « Theologia cælestes figuravit intellectus, » id est spirituales naturas repræsentavit, ut a supe-

rioribus (subauditur) hic consequens est seduci existimantes cœlestes essentias in sua natura tales existere. « Quod quidem ne paterentur, qui nihil visibilibus bonis altius intelligunt, » id est hoc existimarent ii qui alia bona esse non putant altiora, vel meliora his visibilibus bonis; ideo « sanctorum theologorum sapientia restitutiva mirabiliter descendit ad indecoras similitudines, » id est ideo sancti theologi, qui per sapientiam suam restituentem, et reformantem nos ad cognitionem veritatis divina nobis eloquia tradiderunt, mirabili consideratione descenderunt ad indecoras similitudines assumendas, ut eas divinis et cœlestibus naturis aptarent; et per ipsas alia quoque quæ de illis magnifice, et decore dici videntur, ad similitudinem, et non ad proprietatem referenda ostenderent. Hoc ergo fecit sapientia sanctorum theologorum « non concedens materiale nostrum in turpibus imaginibus remanens quiescere; purgans vero, sursum ferens animæ, et suggerens deformitate compositionum tanquam neque justo, neque vero probante esse: et quod neque valde materialibus sic turpibus similia secundum veritatem sint super cœlestia, et divina spectacula. » Ac si diceret: Sapientia theologorum ad indecoras similitudines descendens, in hoc ipso mirabiliter nostræ restitutioni providit, non concedens materiale nostrum, id est carnalem sensum nostrum, et materialibus inhærentem, quiescere materiale dico remanens in turpibus imaginibus, id est quantum in se est remanere volens, ut hæc sola cogitet, et sola hæc quasi vere accipiat, si in eis quiescere permetteretur, et non ipsarum turpitudine imaginum ad alia pulchra, et vera quærenda exire compelleretur; vel non concedens materiale nostrum quiescere remanens in turpibus, imaginibus, id est non concedens, ut vel quiescat, vel remaneat per ipsarum turpitudinem imaginum illud expellens, et ad superiora promovens; purgans vero sursum ferens scilicet virtutem animæ, id est intellectualem vim animæ, quæ sursum fert, et ad superiora intendit; purgans ab imaginum admistione, ut spiritualia, et invisibilia pure, et simpliciter contemplari assuescat; et suggerens, id est admonens et persuadens animæ ex ipsa deformitate compositionum, quod super cœlestia, et divina spectacula non valde similia sunt, secundum veritatem materialibus, præcipue sic turpibus tanquam neque justo, neque vero probante esse, videlicet his illa similia; vel suggerens deformitate compositionum tanquam neque justo, neque vero probante esse; subauditur eo modo in proprietate spiritualium, et invisibilium naturarum quemadmodum in specie, et imagine visibilium demonstratur; et suggerens etiam, quod neque valde, id est non multum similia sunt secundum veritatem suam supercœlestia, et divina spectacula materialibus sic turpibus.

Sequitur: « Sed itaque et hoc intelligere oportet, nihil eorum, quæ sunt, esse universaliter boni participatione privatum. Siquidem, ut eloquiorum ve-

ritas ait, omnia bona valde. » Superius demonstravit dissimiles repræsentationes propterea ad divinorum manifestationem convenienter adduci, ut ex eis, quæ evidenter dissimilia apparent, illa quoque, quæ similia videbantur, extra proprietatem esse agnoscantur. Nunc vero demonstrat, quod propter hoc etiam non inconvenienter dissimilitudines assumuntur; quoniam et illa quoque, quæ dissimilia a divinorum, et spiritualium veritate esse videntur, aliquid habent cum ipsis, in quo similia dici possunt, quoniam nihil in universitate est, quod a summo bono participationem non trahat; ac per hoc eo quod cum illo participat, convenienter imaginem illius, ac similitudinem repræsentat. Itaque non solus superiorem causam considerare oportet, sed et hoc etiam intelligere oportet, nihil eorum, quæ sunt universaliter, esse boni participatione privatum. Quia « sicut eloquiorum veritas ait, » id est vera eloquia aiunt, « omnia bona valde. » Si enim scriptum est in Genesi: « Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. 1). » Si ergo omnia bona erant, in omnibus bonum erat, et omnia bona participabant, et ex bono omnia habebant aliquid simile cum bono; ex quo bonum ipsum intelligi possit, et cognosci in ipsis. Unde sequitur: « Est ergo, » id est contingit « ex omnibus » scilicet rebus « intelligere bonas speculationes; et invisibilibus, et intellectualibus formare, » sive aptare « similitudines dictas dissimiles; » quas scilicet superius diximus dissimiles: « formare » dico « ex ipsis materialibus, id est corporalibus et visibilibus. Sic tamen ut ea, quæ secundum similitudinem visibilium invisibilibus tribuuntur, aliter in ipsis visibilibus, aliter in invisibilibus subsistere agnoscantur. Hoc enim quidem ait: « Altero modo intellectualibus habentibus, » ea scilicet quæ sensibilibus aliter distributa sunt.

Sequitur: « Etenim furor irrationabilibus quidem ex passibili motu inest; et omnis irrationabilitatis est repletus furibundus eorum motus. » Modo quibusdam exemplis propositis probat quod ea, quæ de visibilium natura ad invisibilia referuntur aliter hic atque aliter ibi subsistunt; quemadmodum furor, et concupiscentia, et cætera, quæ de visibilibus ad invisibilia per similitudinem referuntur; ac si diceret: Ea, quæ visibilibus ad invisibilia aptantur, aliter se in ipsis visibilibus, atque aliter in invisibilibus habere credenda sunt; sicut in iis, quæ subsequuntur, aperte potest intelligi. « Furor » enim « in irrationabilibus, » id est irrationabiliter incedentibus et agentibus, sive ea rationem non habeant, sive rationem habentia secundum rationem non incedant. His quidem furor inest ex passibili motu, id est impetuoso, et ferventi, et secundum passionem dominantem nato; et omnis irrationabilitatis repletus est furibundus eorum motus. Ille namque motus furor nominatur, qui omnino extra rationem fervens sola impetu fertur passionis. « Sed in intellectualibus altero modo oportet irascibile intelli-

gere; » hoc modo videlicet, ut ipsum irascibile in illis intelligatur, declarans eorum virilem rationabilitatem, et immanem quietem in divinis, et immutabilibus fundamentis. Cum enim furor in spiritali, cœlestique natura nominatur, non impetus, vel motus nominatur, sed quies, et immutabilitas intelligitur. Hæc ratione inter dissimilia, et contraria considerata, quod sicut in his furor impetu, et vehementia supervenientem molestiam propellere nititur; ita illic quies immobilis persistens nulla concussione superveniente turbatur, propter hoc ipsam quietem immanem vocat, id est fortem, et robustum, et imperturbabilem; omnem motum sine motu repellentem, et omnem violentiam sine concussione, et conturbatione sui comprimentem; quæ tamen quies non ex ipsis est, sed ex divinis et immutabilibus fundamentis, quibus inhærent, id est amore et contemplatione divina, quibus ad æternitatem firmanur, ne ullatenus amodo commoveri possint. Hæc autem quies, quoniam non necessitatis est, ut inviti teneantur, sed voluntatis, ut infatigabiliter amantes non deserantur; idcirco quieti rationabilitatem virilem adjunxit, ostendens quod per rationem illuminantem, mala quæ discernunt, viriliter respuunt, et per amorem afficientem in bonis, quæ sentiunt, quieti sunt, ut quies per rationem muniatur, ne affectum malorum suscipiat; et ratio per quietem custodiatur, ne in odio mali se opponens tranquillitatis terminos transcendat. Hanc ergo virilem rationem, et immanem quietem, liberam et absolutam, nullamque perturbationem suscipientem furor divinis aptatus significat; quia, sicut diximus, quemadmodum hic furor ingruentem molestiam per insaniam repellit, ita illic rationabilis, et voluntaria quies per immutabilitatem concussione non recipit.

Sequitur: « Eodem modo concupiscentiam esse dicimus in irrationalibus inconsultam quamdam, et materialem ex naturali motu, aut consuetudine in mutabilibus incontinenter ingentam, passibilitatem, et irrationabilem corporalis voluptatis continuitatem; simul omne animal compellentis in secundum sensum concupiscibile. » Postquam demonstravit quid significet furor sensibilibus et materialibus attributus, quid item immaterialibus et invisibilibus naturis coaptatus; nunc consequenter differentiam concupiscentiæ ostendit, sive quando de corporalibus dicitur, sive quando in spiritualibus, et divinis nominatur. Corporalium quidem concupiscentium definiens esse passibilitatem quamdam, sive passionem, id est dominantem affectionem, inconsultam quidem, quia ratione non fertur, sed trahitur temerario appetitu in ea, quorum delectatione afficitur: et materialem, id est ex carne et ex sensu carnali surgentem, et carnalia, et sensibilia apparentem, passibilitatem dico ingentam aut ex naturali motu, quando scilicet secundum naturam est appetitus ejus; aut ex consuetudine in ipsis mutabilibus incontinenter habita, quando extra na-

turam, vel contra fertur desiderium illius; et irrationabilem corporalis voluptatis continuitatem; subauditur dicimus esse ipsam concupiscentiam, irrationabilem continuitatem, id est productionem, vel intentionem, vel effusionem corporalis voluptatis, hoc est de corpore surgentis, et ad corporalia tendentis, et compellentis etiam omne animal scilicet per appetitus sui violentiam, in id quod concupiscibile est secundum sensum. Et talem quidem concupiscentiam corporalium esse intelligimus. « Cum vero dissimiles similitudines non intellectualibus, et spiritualibus circumponentes, » vel vestientes: « circumformatus, » id est adaptamus « eis concupiscentiam; » tunc ipsam concupiscentiam, non qualem prius, sed amorem potius divinum intelligere oportet, et desiderium immaterialitatis, sive incorporeitatis, et divinitatis super rationem, et intellectum existens; quoniam plus amari potest quam investigari vel intelligi; et inflexibile, quoniam ad unum semper est; et non indigens, quoniam quod amatur præsens est. Desiderium dico contemplationis superessentialiter castæ et impassibilis, hoc est ejus rei, quam contemplantur superessentialiter, omnem scilicet essentialitatem, et naturam animo transeuntes, cujus rei amor et castus est, quoniam corruptionem amanti non ingerit, et impassibilis quoniam suaviter reficiens desiderantem non affligit. « Et oportet etiam intelligere ipsam concupiscentiam desiderium esse, tendens ad illam puram, et sublimissimam claritatem; et ad invisibilem, et formificam pulchritudinem æternæ, veræ, et invisibilis societatis, » quæ videlicet pulchritudo formifica dicitur, quoniam sibi conformat conversos ad se, ut pulchri fiant, amantes pulchritudinem veram, non sicut in carne, et secundum carnem, ubi amator pulchritudinis turpi esse potest: et pulchritudinis possessor non bonus inveniri; illic autem qui amat, possidet, et esse incipit qui habere diligit. Talem ergo amorem, et tale desiderium inconcupiscentia spiritualium ac divinorum intelligere oportet.

Sequitur: Et veluti potentiam suscipit quidem in sufficientia, et in conversibilitate; et a nulla affligitur; virtute per inconfusum, et immutabilem divinæ pulchritudinis amorem, et universalem revocationem in id quod vere est appetendum. » Ac si diceret: Ipsa concupiscentia, sive desiderium castum æternorum, et invisibilium honorum, quia inflexibile est, sicut dictum est, et non indigens, idcirco exceptit, sive accipit in sua sufficientia, et conversibilitate ad Deum, et ad divina, quasi potentia quamdam sive excellentiam et firmitatem, ut affligi omnino non possit ab aliqua contraria virtute, vel violentia, vel fortitudine. Nullus enim lædi potest, vel affligi, nisi in eo quod diligit; et propterea qui illud solum diligit quod auferri non potest, lædi omnino non potest, quia nec extra illud aliud appetit, in illo sufficientiam habens, nec de illius amissione sollicitatur, illud immutabiliter obtinens. Quia ergo

sufficiens est, non patitur indigentiam; et quia inflexibile est, sustinere non potest violentiam. Et hoc quidem ei confertur per inconfusum, et immutabilem divinæ pulchritudinis amorem et universalem revocationem in id quod vere est appetendum. Quid enim in illis amor Dei inconfusus est, vel, ut aliter dicatur, impermixtus et purus; idcirco desiderium eorum ad diversa non scinditur. Et quia immutabilis est, ab eodem non flectitur. Et quia universaliter revocantur, et colliguntur in id quod vere est appetendum, nulla exteriori violentia turbatur. Si enim toto desiderio ad veritatem amandam non revocarentur, nec colligerentur, procul dubio lædi et affligi possent, ubi mutabilibus, et transitoriis mente inhærerent. Nunc autem, quia toti illi sunt, ubi omnia immutabiliter consistunt; fit ut ipsi quoque per cohæsiōem dilectionis, afflictionis mutabilitatem sentire non possint.

Sequitur: « Sed et ipsam irrationabilitatem, et insensualitatem in quidem irrationalibus animalibus, aut in animatis materiis, defectum rationis et sensus proprie vocamus; in autem immaterialibus, et intellectualibus essentiis sancte, et decenter supereminencias earum ut supermundalium confitemur, nostram transitoriam, et corporalem rationem et materialem, et alienatum incorporalibus animi sensum excellentes. Aliis exemplis propositis ostendit ea quæ de visibilibus et invisibilibus eadem dicuntur, non similiter dici, neque eodem modo. Ac si diceret: Non solum furor, et concupiscentia aliter hic atque aliter illic intelligere oportet. Irrationabilitas enim, quæ significat excelsum rationis; et insensualitas, quæ excessum sensibilitatis demonstrat, quando hic nominantur, id est in irrationalibus et sensum non habentibus, defectum ostendit rationis et sensibilitatis; quando vero illic, hoc est, in divinis et intellectualibus naturis dicitur, supra rationem et sensum aliquid non per defectum, sed per profectum significatur. Excessus enim rationis et sensibilitatis vel sursum fit, vel deorsum, cum videlicet a ratione, et sensu vel deficiens corrui, ut hoc non habeat, vel supra proficiens transcendit, ut amplius habeat. Unde et in sacra Scriptura sanctos viros Spiritu Dei afflatos extasim, id est mentis excessum aliquoties passos invenimus; quoniam supra rationem et sensum humanum ducti in hoc a ratione et sensu excesserunt, quo ad id, quod altius ratione erat, pertinentes in ipso vivificari et ab ipso illuminari cœperunt. Illis ergo excessus fuit in eo quod amplius acceperunt, sicut istis excessus factus est in eo, quod id ipsum perdiderunt. Propterea ergo irrationabilitatem et insensualitatem in irrationalibus quidem animalibus et in materiis inanimatis defectum rationis, et sensus proprie vocamus; in immaterialibus autem, et intellectualibus essentiis quoties irrationabilitatem, et insensualitatem nominamus, confitemur non defectum earum; sed potius supereminencias earum, utpote supermundalium. Confitemur, dico, sancte, et decenter, id

A est nihil irreverenter vel indecenter eis attribuentes; sed, sicut decet supereminencias vel excellentias supermundalium, id est spiritualium essentialium, quæ excellunt nostram transitoriam et corporalem rationem, id est rationem quæ neque supra transitoria ascendere, neque extra corporalia omnino comprehendere aliquid potest; et excellentes sensum animi nostri materialem et alienatum in corporalibus hoc est, ad materialia tantum vigentem; et per materialia et corporalia ad immaterialibus, et incorporalibus alienatum, eadem percipere non valentem. Quia ergo supra talem rationem, supra talem sensum per excellentiam contemplationis constitutæ sunt, merito a tali ratione, et sensu alienæ perhibentur, ut hæc ipsa eorum insensibilitas et irrationabilitas, non intelligatur stupor sive ignorantia, sed alia esse et viri cognitio, et boni perceptio; et qualis apud nos est, vel secundum nos, non esse.

Sequitur: « Est itaque non dissonas formare cœlestibus formas, et ex vilibus materiæ partibus; quoniam et ipsa ex vere bono subsistentiam possidens, per omnem sui materialem dispositionem imagines quasdam intellectualis pulchritudinis habet; et possibile est per eas reduci ad immateriales primas formas, dissimiliter, ut dictum est, similitudinibus acceptis, et eisdem non similiter; compacte autem, et pulchro intellectualibusque, et sensibilibus proprietatibus definitis. » Subjungit C aliam causam priori, pro qua convenienter ex visibilibus ad invisibilia similitudines trahuntur, secundum ea etiam, quæ contraria videntur; non solum videlicet quia ea, quæ dicuntur aliter hic, et aliter ibi subsistere intelliguntur, sed ideo etiam, quia quæcunque hic sunt secundum aliud similitudinem habent ad ea quæ ibi subsistunt, quoniam et hæc, et illa ab uno bono sunt, quod sunt; et secundum imaginem, quam ad illud possident ista, illorum quoque figuram et similitudinem prætendunt. Hoc est quod dicit: « Est, » id est contingit, « formare cœlestibus, » videlicet essentiis formas non dissonas, etiam « ex vilibus partibus materiæ, » id est corporalis substantiæ, quoniam et ipsa scilicet materia possidens subsistentiam ex vere bono habet quasdam imagines intellectualis pulchritudinis per omnem sui materialem dispositionem: et per eas scilicet imagines possibile est reduci animum ad illas primas immateriales formas, id est ad formas immaterialium et spiritualium essentialium, quæ primæ sunt ad ista quia secundum illa ista, et ad illa ista, et propter illa ista. Possibile est dico reduci de istis, ad illa tamen, similitudinibus ipsis dissimiliter acceptis, ut videlicet quæ hic sunt, et de illis dicuntur, aliter ibi esse, et subsistere intelligantur. Et proprietatibus eisdem non similiter definitis. Sed tamen compacte, id est convenienter, et apte, et pulchre, id est decenter subauditur definitis eisdem proprietatibus, utrobique videlicet et intellectualibus et insensibilibus. Similitudinem dicit.

quando per extrinsecas formas vel figuras, vel qualitates descriptiones invisibilium a visibilibus sumuntur; proprietatem autem, quando ab interiori natura similitudo conducitur. Sive ergo similitudines ex rebus visibilibus ad invisibilium naturam, extrinsecus transferendæ proponantur, sive proprietates ab eisdem visibilibus, et materialibus rebus ad demonstrationem invisibilium intrinsecus assumantur, sic utrinque comparatio, et coaptatio temperanda est, ut et ipsæ similitudines, quæ similiter utrinque proponi videntur, dissimiliter tamen accipiantur; et aliter hic, aliter illic esse intelligantur; et ipsæ proprietates quæ utrisque eadem attribui videntur, aliter in istis, atque aliter in illis definiantur, et aliæ esse intelligantur, ita ut unicuique, quod sibi conveniens est et aptum secundum naturam attribuat.

Sequitur: « Hæc mysticos theologos inveniemus non solum cœlestium dispositionum declarationibus mirabiliter conformantes, sed et ipsis aliquando divinis manifestationibus. » Idem superius commemoravit, quoniam scilicet mystici theologo, id est theologi, qui mystica et secreta narrant, hæc, id est has similitudines et proprietates sumptas a visibilibus, conformant, et coaptant non solum declarationibus cœlestium dispositionum, id est cœlestium ordinum angelicorum scilicet spirituum, id est non solum ad declarandas vel demonstrandas cœlestes dispositiones, et angelicas ordinationes has similitudines, et proprietates rerum visibilium proponunt; sed etiam ipsis aliquando divinis manifestationibus, hoc est, ad ipsam divinitatem manifestandam, et indicandam adducunt. « Et aliquando quidem ipsam » scilicet divinitatem, « ex luminibus pretiosis laudant, » eam luminibus pretiosis comparando, et laudem ejus per illius rei, quæ inter cæteras res visibiles pretiosa est, et decora demonstrando, ut verbi gratia cum eam solem vocant, non hunc visibilem, qui oculos corporales etiam ad iniquitatem perpetrandam illuminat; sed solem justitiæ, qui spirituales oculos ad veritatem, et virtutem cognoscendam illustrat. Et sicut cum eam vocant « stellam matutinam, » cujus ortus tenebras fugat, non in hunc mundum visibiliter illustrandum ascendentem, sed in animum rationalem, qui solus hoc lumen capere potest, sancte, id est sanctificationem faciendam orientem. Et sicut etiam cum eam vocant « lumen incircumvolute, et invisibiliter resplendens; » non quemadmodum hoc visibile lumen, quod et tenebris obscurari, et circumvolvi, et loco concludi, et termino coarctari potest. Si ergo per species et formas summarum et pretiosarum rerum divinæ majestatis excellentiam laudat mystica theologia. « Aliquando vero ex mediis, » subauditur rebus, quæ in ordine conditionis nec summa sunt, nec infima, laudas ipsa theologia divinam majestatem, ut videlicet ignem eam vocando; non qualis iste est corporalis ignis, qui licet prosit illuminando, nocet urendo, et consumendo; sed « ignem innocue splen-

A dentem; » illuminantem scilicet, et non comburentem; accendentem, et non consumentem. Et quemadmodum cum eam vocat « aquam vitalis plenitudinis datricem; » quæ dat videlicet plenitudinem vitæ, et vita implet haurientes et portantes eam; et aquam etiam, « ut symbolice, » id est figurative, sic dicatur, « in ventrem subeuntem; fluminaque redundantem immensurabiliter refluentia. » Hæc enim omnia non in proprietate, sed in figura sola de ipsa dicuntur. In omnibus his divinitatis majestatem et bonitatem laudat mystica theologia. « Aliquando autem etiam ex novissimis » ut ex inferioribus et terrenis ipsam laudat, et laudem ipsius figurative manifestat, ut cum eam nominat « unguentum suave » et similiter cum vocat eam « lapidem angularem. » Et in tantum rerum infirmarum species per similitudinem ei coaptat, ut aliquando etiam ad inconvenientes, et contrarias formas in ejus descriptione descendere videatur. Quod tamen secundum causam superius memoratam congrua, necessariaque dispensatione peragitur. « Sed et bestialem ipsi formam circumponunt. » Ac si diceret: Non solum in declaratione divinitatis theologi ex rebus inferioribus similitudines assumunt, sed (quod mirum videtur!) etiam ad contrarias ac dissimiles, et quæ si secundum proprietatem intelligerentur, indignæ omnino ejus majestate essent, formationes descendunt. « Nam et bestialem ipsi formam circumponunt; et leonis ei, et pantheræ specialitatem, » id est speciem, vel formam, vel figuram « coaptant; et vestiunt eam, scilicet divinitatem: « pardalineam, » subauditur formam, id est formam pardi. « Et vestiunt eam, » subauditur iterum divinitatem; ursam sævientem, hoc est specie ursæ sævientis, vel « ursam sævientem » eam dicunt, ut in utroque disconvenientia appareat, cum etiam deformitatem pulchro, et miti crudelitatem attribuant.

Sequitur: « Addam vero et quod omnium vilibus esse, et magis significare visum est. » Ac si diceret: Liceret in præcedentibus, quæ commemorata sunt, et cæteris ejusmodi, magna indignitas videatur tamen in hoc quod subjungo, multo major apparet injuria. « Addam vero, » præsumam quidem, et audacter loqui videbor, qui et hoc divinis significationibus adjiciam, « quod omnium vilissimum esse visum est; » ac per hoc secundum rationem supradictam, qua dissimilia symbola magis declarationem faciunt, amplius cæteris significare probatur. Quod tamen fortassis homo divinæ majestati aptare non auderet si non ipsa sibi hæc sapientia Dei spontanea dignatione assumeret. « Quia et vermis specie tradiderunt ipsam divina sapientes seipsam circumformantem. » Sicut scriptum est: « Ego sum vermis, et non homo; opprobrium hominum, et abjectio plebis (Psal. xxi). » Nisi enim ipsa prius de se hoc dixisset, quis de ipsa hoc dicere auderet? Cum enim nihil verme vilius et humilior esse videatur quis summam majestatem in hanc abjectionem

deducere præsumeret, nisi ipsa se prius propria dispensatione tali specie significando circumformaretur. Propterea ipsa hoc prius de se dignata est dicere, quod sciebat. humanam conscientiam per se in Creatorem suum non audere. « Sic omnes theosophi, et occulta inspiratione prophetæ a sanctis incontaminatis distinguunt Sancta sanctorum. » Theosophi, id est divina sapientes et qui occulta inspiratione prophetæ facti sunt. Si omnes cum per visibiles species et visibilium rerum proprietates invisibilia designare volunt, distinguunt ita ut superius demonstravimus, « a sanctis incontaminatis Sancta sanctorum. » Sancta incontaminata sunt symbola divinorum ex pulchris et decentibus formis assumpta; Sancta sanctorum sunt ipsa. quæ per hæc figurantur, divina. Theosophi ergo per hoc quod dissimiles figuras divinis attribuunt, etiam similes formationes, et eas quæ dignæ videbantur, ab illorum excellentia et majestate secernunt. Quia enim et illa coaptant significationi eorum, quæ non dubitantur esse aliena; ostendunt et alia quoque, quæ vera videri poterant, secundum proprietatem non esse similia. Sic ergo in una eademque re, et in similibus figuram a veritate separant, et in dissimilibus veritatis societate figuram veritatis honorant, quoniam et illa cum ostenduntur, discernuntur, et ista, cum ad similitudinem coaptantur, honorantur. Sic enim conveniens erat, ut id quod factum est, omne ad Creatoris excellentiam comparatum, et in sublimibus demonstraretur non esse æquales et in infimis non esse dissimile. Quia enim factum est, non potest ad æqualitatem esse comparabile, et quia ab eo factum est, non potest illi, a quo factum est, omnino esse dissimile.

Sequitur: « Ut neque divina immundis recte sint accepta, neque mirabilium imaginum studiosi contemplationis tanquam veris remaneant figuris. » Hoc ergo agitur per dissimiles figurationes, ut in earum consideratione immundi corde, et indigni cognitione veritatis amplius excæcentur; et ii qui studiosi sunt, in contemplatione mirabilium imaginum, hoc est sacrarum representationum mirabiliter factarum amplius exerceantur. Sic enim utrobique justum institutum perficitur, ut dum veritas in manifestatione quasi vili indumento se contegit, et indignos ad contemptum sui provocet, et dignos, et illam speciem suam, quæ latet, concupiscendam, et quærendam invitet, ut non sint contenti eo quod foris aspiciunt, sed ipse deformitate exterioris demonstrationis repulsi in figuris non remaneant tanquam veris, quoniam signum veritas esse non potest, etiam cum veritatis est signum.

Sequitur: « Divina itaque honorificant veris negationibus, et ad novissima compactarum imaginationum diversis similitudinibus. » Ac si diceret: quandoquidem negationes in divinis factæ expressius veritatem eorum significant, et dissimiles formationes imaginum evidentius puritatem eorum

monstrant, ergo nullam injuriam faciunt ipsis divinis theologi sancti, et veras negationes de ipsis faciendo, et dissimiles formationes, ipsis attribuendo, sed honorificant potius ipsa divina veris negationibus, quibus ostendunt illorum excellentiam tantam esse, ut quid sint, nullo modo possit exprimi, etiamsi aliquo modo quid non sint possit dici; et honorificant etiam ea similitudinibus ab eorum sublimitate per humilem formationem diversis; et similitudinibus imaginationum compactarum ad novissima, hoc est compositarum, et conjunctarum ex novissimis, id est infimis et vilibus rerum corruptibilium speciebus.

Sequitur: « Nihil ergo inconsequens est, si et cælestes essentias ex inconvenientibus dissimilibus similitudinibus formam secundum dictas causas. » Ac si dicat: Quandoquidem veris negationibus, et formationibus diversis divina honorificantur; nihil inconsequens est, hoc est inconveniens, si formant theologi, id est representant cælestes essentias ex similitudinibus dissimilibus, et inconvenientibus; hoc est per representationes figurarum ab earum natura dissimilium, et quodammodo inconvenientium. Non est inconsequens dico secundum superius dictas causas.

Sequitur: « Non enim fortassis utique, non nos in questionem quidem ex indigentia in anagogen per diligentem divinorum scrutationem veniremus, nisi deformitas nos extorqueret manifestatoris angelorum formationis. » Quasi diceret: Ex indigentia nostra in questionem hanc, hoc est ad ista quærenda quantum ad imaginum visibilium compositionem, vel in anagogen quantum ad invisibilis veritatis investigationem; ex nostra inquam indigentia, qui veritatem scientes iis quæstionibus non indigemus; in hanc, inquam quæstionem non veniremus, nisi (propter alios qui inde scandalizari possent, si non erudirentur) deformitas nos extorqueret. Primum negationis geminationem nota, qua expressio facta est: vel in hoc manifestum est formationes deformes in divinis utiles esse, quia et nos divinorum veritatem ita diligenter non scrutaremur, nisi deformitas manifestationum nos extorqueret, id est compelleret. Hoc est quod dicit: « Non utique fortassis veniremus in quæstionem ducentes in anagogen, » hoc est supernorum contemplationem; ex indigentia scilicet intelligentis veritatis: non veniremus, dico, per diligentem divinorum scrutationem, « nisi nos extorqueret. » hoc est compelleret « venire in quæstionem ex indigentia, et per quæstionem in anagogen, » ipsa deformitas manifestatoris deformationis, angelorum, id est nisi deformitas formationis, per quam in Scriptura sacra manifestantur, angeli compelleret; dico: « Non sinens nostrum animum remanere in dissimilibus formarum factoris, » id est in deformibus representationum compositionibus, quæ a veritate spiritualium dissimiles sunt. Nisi ergo ipsa deformitas representationum nostrum animum a visibilibus figuris ad

quærendam veritatem compelleret ; ipse noster animus in iis, quæ foris proposita sunt, solis credendis et venerandis remaneret, nec indigentiam suam agnosceret, ut alia extra hæc concupiscenda sibi et quærenda putaret. Nunc autem ipsa deformitas interveniens compellit animum egredi a figura ad veritatem : animum dico non valentem remanere in iis quæ per se indigna sunt, et incongrua divino- rum veritati. « Sed luctantem negare » ab ipsius divinis istas « materiales possibilitates, » quæ foris in signis proponuntur ; ac per hoc quod ita sanctæ abominatur « assuescentem pure extendere se per visibilia » excitatum « in supermundanas altitudines » : id est excellentias angelicas, quæ mundanis omnibus supereminent et excellunt. Nisi enim ab istis excitatus per contemplationis provectum eadem ipsa omnino relinqueret, illa ad quæ contem- planda nititur, pure intueri non valeret.

Sequitur : « Tanta quidem a nobis dicta sunt » etc. Continuat ipse præcedentia ad sequentem nar- rationem. « Tanta quidem, quanta hactenus diximus, » dicta sunt a nobis propter descriptiones imaginum angelicas, » id est propter descriptiones angelorum, quæ factæ sunt per imagines, et formas visibiles, et a visibilibus sumptas, quæ descri- ptiones sunt « divinorum eloquiorum, » id est per divina eloquia factæ, et in divinis eloquiis præpo- sitæ, quæ etiam descriptiones materiales sunt, id est secundum materialium et corporalium natu- ram, et similitudinem formatæ ; et sunt etiam in- convenientes propter incongruas et turpes figura- tiones eorum, quibus attributæ sunt excellentiæ. Propter ejusmodi enim quæstio, quæ hactenus ventilata est, proposita fuit. « Deinde autem segre- gare oportet, quid ipsam quidem esse hierarchiam existimamus ; quidque ab ipsa hierarchia prosunt hierarchiam sortientes. Oportet, inquit, deinde, » hoc est, post supradicta, segregare, hoc est distin- guere quid existimamus esse ipsam hierarchiam generaliter acceptam definitione ejus proposita. « Deinde » etiam « oportet segregare, quid pro- sunt, » hoc est quid utilitatis accipiunt sortientes hierarchiam ab ipsa scilicet hierarchia, quam sin- guli sortiuntur. Atque in hoc dicendo precor, in- quit, ut sit « dux » sermonis mei « Christus meus ; » ita tamen si mihi fas est, hoc est licet dicere « meus. » Magnum enim est hoc, et quasi præsum- ptioni proximum esse videtur, ut peccator præ- mium justî accipiat, et abjectus de altissimi fami- liaritate confidat. Propterea dico « Christus » (et si

A amplius audeo, dico « meus ») dux sit sermonis mei. Sine quo nec sermo potest esse rectus, quia verbum est ; nec intelligentia vera, quia sapientia est. Nam omnes qui verum sapiunt, per ipsum sa- piunt ; et ipse est inspiratio « totius hierarchicæ manifestationis, » quoniam ipse sapientia mentibus sanctorum theologorum inspiratus omnem hierar- chicæ dispositionis rationem sive quæ in cælo est, sive quæ in terra est iis, quibus ipse vult, modis manifestat. « Tu vero, o puer, » etc. Ad Timotheum loquitur Pauli discipulum, ad quem scripsisse fer- tur, quem et puerum vocat propterea vel quia æta- te antecedebat ipsum, vel quia doctoris et magistri loco et dignitate fungebatur ad ipsum. « Tu vero, o puer, ausculta. » Ac si dicat : Quia ea quæ dicen- da sunt, magna sunt, idcirco tu sancte ac decenter ausculta, sicut ipsa sancta quæ dicenda sunt, de- cet. « Ausculta » dico ; secundum sanctam nostræ sacerdotalis traditionis legislationem quæ non contendere jubet, nec resistere in doctrina, sed reverenter, et humiliter auscultare. Sive ausculta hæc, quæ dicta sunt « secundum sanctam legisla- tionem nostræ sacerdotalis traditionis, » id est quæ dicta sunt secundum sanctam legem ; id est san- ctam Scripturam, quæ allata est nobis a Deo per traditionem sacerdotalem, id est per traditionem sanctorum et sanctificatorum. Sic ergo « ausculta mirabiliter dictorum » hoc est ea quæ mirabiliter dicta sunt : « tu » dico, qui factus es divinus in divina doctrina, quæ audientes et facientes divinos facit ; vel in divina doctrina mirabiliter dictorum divinus factus ausculta quæ dicenda propono. Et non solum ausculta, ut dicta reverenter suscipias, sed etiam « secreto animi quæ sancta sunt circum- tegens ex immunda multitudine, » id est ab iis qui et conversatione immundi et desideriis divisi sunt : « tanquam uniformia, » id est indivisa et intacta « custodi, » ne imprudenter lanianda et polluenda exponas. « Non enim fas est, ut eloquia aiunt, in porcos projicere invisibilium margaritarum incon- fusum, et luciformem, beneficumque ornatum. » Ipsi enim sunt immunda illa multitudo qui per porcos in sacra Scriptura significantur, qui Ver- bum Dei male vivendo polluunt, et invisibiles margaritas, id est spirituales intelligentias, quæ ornant moribus intelligentias, lucent per puram veritatem, inconfusæ sunt per affluentiam gratiæ, beneficiæ sunt in eos, qui ipsas cum reverentia et honore contingunt.

LIBER QUARTUS.

TITULUS CAPITULI III.

Quid est hierarchia et quæ per hierarchiam utilitas.

LITTERA.

*Est quidem hierarchia, secundum me, ordo di-
vinus, et scientia, et actio deiforme quantum pos-*

*sibile similans, et ad inditas ei divinitus illumina-
tiones proportionaliter in Dei similitudinem ascen-
dens. Divina pulchritudo ut simpla, et optima ut
consummativa. Pura quidem est universaliter om-*

nium dissimilitudine, distributiva vero secundum uniuscujusque proprii luminis: et perfectiva in sacrificio divinissimo secundum ad ipsam perfectorum compacte immutabilem formationem. Interpretatio igitur hierarchiæ est ad Deum, quantum possibile est similitudo, et unitas, ipsum habens omnis sanctæ actionis, et scientiæ ducem; et ad suum divinissimum decorem immutabiliter quidem definiens: quantum vero possibile reformat, et suos laudatores agalmata divina perfecit specula clarissima, et munda receptiva principalis luminis, et divini radii, et inditæ quidem claritatis sacræ repleta: eamque iterum copiose in ea, quæ sequuntur declarantia divinas leges. Non enim fas est sanctorum perfectioribus ac sancte perfectis; operari quod omnino præter hostiarum † mysteria, aut sacras ordinationes; sed neque subsistere aliter si divinam ipsius claritatem appetunt; et ad ipsam sacræ et decenter respiciunt, et reformantur, secundum uniuscujusque sanctorum intellectuum anagogiam. Nonne ergo hierarchiam qui dicit, sacram quamdam universaliter declarat dispositionem, imaginem divinæ speciositatis in ordinibus, et scientiis hierarchicis propriæ illuminationis sacrificantem mysteria, et ad proprium principium, ut licet assimilata? Est enim unicuique hierarchiam sortientium perfectio; hoc est secundum propriam analogiam in Dei imitationem ascendere, et omnium divinius, ut eloquia aiunt, Dei cooperatorem fieri (I Cor. III; III Joan. I; Matth. V), et ostendere divinam in seipso actionem, secundum quod possibile est, relucens. Utpote quoniam ordo hierarchiæ est quosdam purgari, quosdam vero purgare; et quosdam quidem illuminari quosdam vero illuminare; et quosdam quidem perfici, quosdam vero perficere; unicuique deiforme adunationi qualicumque modo. Divina beatitudo, quantum in hominibus dicendum, pura quidem est sine omni dissimilitudine, plena vero luminis æterni, perfecta et non indigens, simul omnis perfectionis; purgans, et illuminans et perficiens; magna autem purgatio, sancta et illuminatio, et perfectio, super purgationem, super lumen, ante perfecta: per seipsam perfecta perfectionis principium; et omnis quidem hierarchiæ causa, omnisque sacri secundum supereminentem celsitudinem. Oportet itaque, ut existimo, purgandos quidem puro perfici omnino, et omni liberari dissimilitudinis confusione. Illuminandos vero repleti divino lumine ad contemplativam habitudinem et virtutem in castissimis mentis oculis reducendos. Ex imperfecto restaurando participes fieri exploratorum sacrorum perfectivæ scientiæ. Purgatores vero magnitudine purgationis aliis tradere ex propria castitate. Illuminatores autem luculentiores animos, et ad participationem luminis, et distributionem proprie habentes, et ditissime sanctæ repleti charitatis, omnino suum superexcellens lumen in eos, qui digni sunt lumine, supervehere. Perfectores vero tanquam præceptores perfectivæ traditionis perficiendos sacratissima doctrina per inspectorum sacrorum scientiam. Non-

ne ergo unusquisque hierarchia dispositionis ordo secundum propriam analogiam reducit ad divinam cooperationem, illa perficiens gratia, et Deo data virtute, quæ divinitati naturaliter, et supernaturaliter insunt, et ab ea superessentialiter acta, et ad possibilem Deum diligentium animorum imitationem hierarchiæ manifestata.

EXPOSITIO.

Hactenus quæ universaliter dicenda erant introducendis in hierarchiarum cognitionem pro ratione demonstrationum visibilium in significationem visibilium propositarum theologus disseruit. Deinde nunc principalem narrationem ingrediens primum definit quid sit hierarchia; non universaliter tamen, sed secundum eam tantum, quæ in angelis et hominibus constat hierarchiam, significatione restricta. « Est quidem, » inquit, « hierarchia, secundum me, ordo divinus et scientia, et actio, deiforme, quantum possibile similans; et ad inditas ei divinitus illuminationes proportionaliter in Dei similitudinem ascendens. » Quod ait, « secundum me, » ita accipiendum, ac si dixisset, secundum existimationem meam. Pudice enim temperat assertionem suam, ne de sua existimatione plus justo præsumere videatur. Deinde tria in definitione hierarchiæ principalia proponit, quæ perficiunt ipsam hierarchiæ definitionem. Sunt autem hæc: ordo, scientia et actio. Horum trium si defuerit omnium aliquod, non constat hierarchia. Primum est ordo divinus; quia non est potestas, si ordinata non est a Deo; propter hoc ait, ordo divinus. « Omnis » enim « potestas a Deo est; et quæ a Deo sunt, omnia bona et ordinata sunt; propterea qui potestati resistit a Deo ordinatæ, Deo resistit (Rom. XIII). » Propter hoc ergo hierarchia est ordo divinus, id est potestas a Deo ordinata, et secundum Deum disposita. A Deo quippe est per ordinationem; et secundum Deum est per imitationem; et propterea ordo divinus, quia a Deo est, ut sit; et secundum Deum est, ut qualis et quantus sit. Deinde quia omnis potestas, quæ a Deo ordinata est, ad aliquid perficiendum, atque complendum ordinata est; sequitur in definitione post ordinem « scientia et actio. » Scientia quidem, qua quid faciendum sit, intelligant; actio vero, qua quod intellexerint agendum, perficiant. In ordine officium; in scientia discretio; in actione ministerium. Sine ordine præsumptio est actio, sine actione negligentia est ordo, sine scientia vero et actio reprehensibilis et ordo inutilis. Propter hæc ergo hierarchia est ordo divinus, et scientia, et actio. Hierarchia dico tam in ordine quam scientia et actione, similans deiforme, hoc est conformitatem Dei imitans quantum possibile scilicet illi est; et ascendens in Dei similitudinem proportionaliter ad illuminationes, id est secundum illuminationes divinitus ei inditas: unaquæque scilicet secundum modum et mensuram gratiæ divinitus ei infusæ in ordine suo perficiens, et ascendens ad imitationem Dei, ut recte discernendo et bene ope-

rando ipsum imitetur. In utroque enim divinam similitudinem æmulatur omnis hierarchia, sive in eo videlicet quod ab ipso disponitur sive in eo quod secundum ipsum operatur. Hæc autem definitio, sicut diximus, angelicam tantum et humanam hierarchiam complectitur, quæ ad similitudinem summæ et æternæ factæ sunt hierarchiæ: et ipsam imitantur secundum ipsam dispositæ.

Sequitur: « Divina pulchritudo ut simpla, et optima ut consummativa; pura quidem est universaliter omni dissimilitudine; distributiva vero secundum dignitatem uniuscujusque proprii luminis; et perfectiva in sacrificio divinissimo secundum ad ipsam perfectorum compacte immutabilem formationem. » Sensus hic est. Quod divina pulchritudo, quam summam nominamus hierarchiam, secundum quam cæteræ factæ sunt hierarchiæ, pura est universaliter, id est omnino, utpote quæ semper simpla quidem est unitate, optima bonitate, consummativa perfectione. Ubi enim unitas est, diversitas non est; et ubi diversitas non est, dissimilitudo nulla esse potest. Item ubi perfectio est, ibi gradus non est; ubi gradus non est, differentia non est; ubi differentia non est, dissimilitudo nulla est. Ergo divina pulchritudo, quæ forma et exemplar est bene, et pulchre dispositorum omnium; quia una est, pluralitatem non recipit; et quia optima est, et consummata, nec solum consummata, sed etiam consummandorum omnium consummativa, et consummationis causa, diversitatem non admittit, ac per hoc omnino dissimilitudinem nescit; quæ et una est simplicitate et eadem perfectione. Et cum in semetipsa talis sit, ut nec dividatur pluralitate, nec inferior sit diversitate; in ipsis tamen qui participes fiunt gratiæ, distributiva est proprii luminis, proprium lumen diversis modis tribuens; secundum dignitatem, videlicet uniuscujusque participantium; altioribus quidem majora, inferioribus autem minora largiendo dona gratiarum, ut in ipsis pulchre multiplicetur, quæ in se vere una consistit. Perfectiva est et ipsa divina pulchritudo, quoniam perficit, et consummatos facit participes luminum suorum; perfectiva dico in sacrificio divinissimo, quo perficit perficiendos secundum immutabilem formationem compacte perfectorum ad ipsam. Divinissimum sacrificium vocat ipsam illuminationem divinam, et gratiam, et propitiationem; quo purgantur, et emundantur purgandi omnes et salvandi, non solum a corruptione mali, ut boni fiant; sed a defectu quoque boni purgantur, ut meliores assistant. Ipsa ergo oblatio summa, et teletargis, id est principalis purgationis hostia; ipsa videlicet gratia divina quæ nobis offertur et pro nobis offertur. Offertur nobis ad purgationem, offertur pro nobis ad propitiationem. Offertur pro nobis, ut eam habeamus; offertur pro nobis, ut per eam placeamus. Offertur nobis per infusionem, offertur pro nobis per emundationem. Offertur nobis dum incipimus esse quod non fuimus; offertur a nobis, dum exhibemus et

A præsentamus quod sumus. Ipsa ergo teletargis, id est principalis purgationis hostia, et sacrificium divinissimum, sine quo omnes hostiæ et sacrificia omnia nec affectum habere possunt, nec prodesse; ipsum est, quo divina pulchritudo perficit, et perfectos facit eos, qui perfecti sunt, ad ipsam, id est ad similitudinem ipsius reformati, id est concorditer, ut ab ea videlicet non discrepent secundum immutabilem formationem ipsorum scilicet perfectorum, ad ipsam, id est secundum similitudinem ejus, quam semel acceptam immutabiliter servant, ut non defluant ab ipsa, Divina enim pulchritudo quæ in se una est, et perfecta perficiendos ad se per principalis purgationis hostiam, id est infusionem gratiæ suæ, quam a sua plenitudine propter purgandos, et perficiendos in participatione diffundit, purgat et perficit, secundum uniuscujusque modum, et mensuram, et capacitatem, quam donò ejusdem gratiæ perceperunt secundum immutabilem formationem illorum ad ipsam; quæ videlicet formatio vel ideo immutabilis, sicut diximus, vocatur quod ipsos, quod formantur et reformantur ad immutabilitatem convertat; vel quia immutabilis consistit in eo, a quo est, etiam si mutetur iis quibus est et in quibus est.

Sequitur: « Interpretatio [*intentio*] igitur hierarchiæ est ad Deum, quantum possibile, similitudo et unitas. » Quod in Græco dicitur σκοπός *scopos*, et quod translator interpretationem vocat magis proprie *intentio* vel *directio* nominatur. Est enim intentio sive directio, quæ scopos dicitur, certa destinatio in aliquem finem. Omnis enim actio in aliquem finem tendit et per aliquam directionem tendit. Scopos autem, id est directio vel destinatio est qua tendit. Omnis ergo hierarchia scopon habet, id est directionem secundum quam incedat in ministerio suo explendo; imitationem scilicet, et similitudinem divinam, ut quemadmodum ab ipso ordinata est in officio et dignitate, ita secundum ipsum incedat in ministerio et operatione, ut præter modum et mensuram ab ipso assignatam et ordini suo debitam, nihil agere præsumat. Est ergo interpretatio, id est definitio, sive potius directio et contemplatio hierarchiæ, qua intendere debet et dirigit omnis hierarchia: similitudo, et unitas, hoc est imitatio et identitas ad Deum, ut in nullo deviet vel declinet ab ipsius similitudine, in qua posita est; sed eum quantum possibile est æmuletur per omnia. Similitudo ad Deum est ipsum imitari; unitas vero solum sequi. Et hic est scopus, id est directio, vel destinatio omnis hierarchiæ, ut secundum ipsum ad ipsum incedat, ipsum habens omnis sanctæ et scientiæ, et actionis ducem, ipsum sequens iudicio, et actione illuminata ab ipso ad cognitionem veritatis, et adjuta ad executionem boni operis. « Ipsum habens ducem » intus præsentem in demonstratione veritatis, et foris præcedentem in exemplo bonæ actionis. « Et ad usum divinissimum decorem immutabiliter quidem defi-

niens ; quantum vero possibile, reformat, et suos laudatores agalmata divina perficit. » Ipsa quidem scilicet hierarchia immutabiliter definiens, hoc est invariabiliter sive inflexibiliter conversa, vel intendens per suum scopum ad divinissimum decorem ipsius Dei, imitando, et sequendo ipsum, ut pulchritudini ipsius et decori divinissimo conformetur, secundum quem omnis hierarchia pulchre et decenter in suo ordine et gradu disposita est : quantum possibile est reformat suos laudatores, hoc est eos qui in ipsa Deum laudant, et ad laudem Dei dispositi sunt et ordinati : reformat, dico, in eo ipso quod imitatores Dei facit, et ad similitudinem ipsius in suo ministerio convertit, et convertendo, ac reformando agalmata divina perficit, ut sint ipsi divina agalmata, id est sancta simulacra et receptacula divinitatis, et specula clarissima ; ut sint ipsi agalmata quidem divina divinum lumen perficiendo, specula autem clarissima lucenda ex suscepto lumine. Perficit etiam ipsos laudatores suos, « munda receptiva, » sive receptacula « principalis luminis, et divini radii » hoc est luminis immediate illuminantis, et ad ipsa prima illuminanda descendens, ut post susceptum quidem lumen repleta sint claritatis sacræ, inditæ sibi, hoc est, infusæ : et ut sint etiam declarantia eam, videlicet claritatem, « iterum, » hoc est secundo loco, « in ea, quæ sequuntur, declarantia » copiose secundum « divinas leges. » Sensus hic est : Quoniam hierarchia secundum illam dispositionem, qua divinam pulchritudinem imitatur, laudatores suos universaliter quidem, id est sive superiores, sive inferiores, tales facit ut digni sint, et lumen divinum percipere et lucere ex lumine : specialiter autem quosdam ita mundos perficit ut sint capaces principalis luminis, et immediate illuminentur a Deo, ac deinde ad eos, qui sequuntur post se et dignitate constituti sunt sub se, lumen suum transfundant : copiose quidem ex abundantia perceptionis primæ secundam participationem ministrantes, servata duntaxat lege divina, in qua unicuique perscriptum est quid, vel quantum, aut cui ex dono gratiæ sibi concessa debeat impertiri. Nam quod non sine divina lege, id est ea dispensatione divina, qua dona gratiæ in participes largitionis secundum certam mensuram, et proportionem tribuuntur : et assignantur officia, ut sciat unusquisque quantum sibi liceat secundum ministerium assignatum vel fieri liceat, manifestat cum subdit :

« Non enim fas est sanctorum perfectioribus ac sancte perfectis operari quid omnino præter propria mysteria hostiarum, ac sacras ordinationes. » Ac si dicat : Propterea ii qui in ordine hierarchiarum superiores sunt secundum divinas leges, lumina sua ad inferiores transfundunt ; quia fas non est, hoc est, licitum omnino aliquid operari, aut sanctorum perfectioribus, id est iis qui alios in sanctitate perficiunt, aut sancte perfectis, id est iis qui ab aliis in sanctitate perficiuntur, præter propria hostiarum mysteria, id est propria gratiarum dona, et proprias sacras ordinationes, id est sacros ordi-

nes unicuique proprios assignatos. Nam sine gratia operari, vanum est ; præter ordinem operari aut contra, perversum. Habent namque singuli propria dona, secundum quæ valeant operari ; et ordines proprios secundum quos debeant operationem suam moderari. Propterea necesse est ut studeat unusquisque gratiam, quam accepit agnoscere, ne incipiat præsumere in eo quod non potest ; et officium proprium, ordinemque attendere, ne audeat transgredi in eo quod non debet. Hunc namque ordinem divinæ dispositionis diligenter servandum esse Petrus apostolus admonet, dicens : « Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum administrantes » (I Petr. iv). Et Paulus apostolus eos qui hanc divinam ordinationem, et dispensationem tenere noluerunt, reprehendit, dicens : « Nunquid omnes apostoli ? Nunquid omnes prophetæ ? Nunquid omnes doctores ? Nunquid omnes virtutes ? Nunquid omnem gratiam curationum habent ? Nunquid omnes linguis loquuntur ? Nunquid omnes interpretantur ? Æmulamini charismata meliora. » (I Cor. xii) Propterea igitur fas non est iis, qui divinæ gratiæ participes facti sunt, sive immediate a Deo, sive per hominem eam acceperint, aliquid operari præter propria dona, et officia, ut divina pulchritudo in omnibus conservetur, et ordo dispensationis summæ perseveret. Sanctorum perfectiores vocat eos, qui tantam a Deo gratiam perceperunt, ut alios etiam illuminando, et erudiendo ad sanctitatem perficiant. Sancte perfecti sunt, qui ab ipsis superioribus illuminati, et eruditi in sanctitate perficiuntur. Mysteria hostiarum, sive dona gratiarum intelligi vult : quæ propterea mysteria dicuntur, quia occulte inspirantur ; hostiæ autem, quia ad emundationem et expiationem percipientium tribuuntur. Sive ministeria hostiarum exhibitiones sanctorum operum dicit, et administrationes divinorum sacramentorum : quæ et hostiæ sunt, quia offerentur per exhibitionem actionis, et mysteria per sacramenta significationis ; quia per id, quod foris visibiliter in sacramento agitur, invisibilis virtus veritatis significatur. Ita ergo præter propria hostiarum mysteria, id est dona ; vel ministeria propria, fas non est operari aliquid, vel sanctorum perfectioribus, id est iis qui gratiam acceptam aliis perficiendis administrant, vel ipsis perfectis, id est qui per acceptam gratiam, in sanctitatis perfectionem perficiuntur. Neque fas est etiam sive his, sive illis aliquid operari præter sacras ordinationes suas, hoc est, præter id quod ad sacras ordinationes suas spectat, ut videlicet id solum unusquisque operari præsumat, quod ad ordinem, et officium sibi assignatum spectare probatur.

Sequitur : « Sed neque subsistere aliter, si divinam ipsius claritatem appetunt, et ad ipsam sacre, et decenter respiciunt, et reformantur, secundum uniuscujusque sanctorum intellectum analogiam. » Quasi dicat : Non solum debitum illis est ut sacra mysteria et ordinationes sacras, custodiant sed ne-

cessarium quoque, quoniam aliter subsistere non possunt, in eo videlicet statu, quo divinam pulchritudinem imitantur, nisi ordines suos servando secundum leges divinas incedant. Si ergo appetunt divinam ipsius Creatoris sui claritatem et ad ipsam percipiendam respiciunt imitando, et desiderando sacre per affectum, decenter per habitum, et reformamur ad ipsius similitudinem imitando ipsam, et sequendo : unusquisque videlicet sanctorum intellectuum, id est angelorum, « secundum uniuscujusque analogiam, » id est secundum modum et mensuram possibilitatis suæ, quam habet secundum ordinem, et gradum, et proprietatem suam unusquisque ; aliter nullatenus subsistere possunt in eo bono, quod appetunt, nisi secundum leges divinas incedant, ordinationes suas servando, et ministeria propria exsequendo.

Sequitur : « Nonne ergo hierarchiam qui dicit, sacram quamdam universaliter declarat dispositionem, imaginem divinæ speciositatis in ordinibus, et scientiis hierarchicis propriæ illuminationis sacrificantem mysteria, et ad proprium principium, ut licet, assimilata ? » Quando, inquit, necesse est ut omnis hierarchia divinam appetat similitudinem, neque aliter subsistere potest, nisi in ejus imitatione perseveret. Ergo qui dicit hierarchiam, declarat sacram dispositionem quamdam, quæ imago est divinæ speciositatis, id est pulchritudinis. Dispositionem, dico sacrificantem mysteria, id est exercentem sive exhibentem mystica opera, vel divina ministeria propriæ illuminationis, hoc est secundum propriam illuminationem in ordinibus et scientiis hierarchicis, quantum videlicet unicuique datum est operi secundum ordinem, et gradum suum, et donum gratiæ illuminantis ; et operando assimilata, ut licet, id est quantum possibile est creaturæ secundum modum et dignitatem suam ad proprium principium suum a quo et facta est ut aliquid sit, et secundum quod disposita est ut talis sit. « Nonne ergo qui hierarchiam dicit declarat dispositionem quamdam sacram universaliter, » id est in omni ordine et gradu suo sic se habentem ; quoniam, videlicet disposita est et ordinata ad imaginem divinæ pulchritudinis in ordinibus, et scientiis hierarchicis, et sacrificat mysteria propriæ illuminationis, ut in omni dispositione sua, et ordine dignitatis, ei scientia discretionis, et imitatione operis, principium suum æmuletur. Mysteria propriæ illuminationis sacrificat, qui ex occulto aspirationis, dono bonum opus repræsentat ; mysteria etiam propriæ illuminationis sacrificat, qui perceptam gratiam ad alios transfundens talentum commissum multiplicat ; mysteria etiam propriæ illuminationis sacrificat, qui ea solum quæ suo ordini et officio conveniunt administrat. « Est enim unicuique hierarchiam sortientium perfectio, hoc est, secundum propriam analogiam in Dei imitationem ascendere, et omnium divinus [divinissime], ut eloquia aiunt, Dei cooperatorem fieri, et ostendere divinam in seipso actionem, secundum quod possibile est

relucentem. » Propterea ait : Qui dicit : hierarchiam generalem quamdam dispositionem significat, pulchritudinem divinam in sua ordinatione imitantem, quia hæc est perfectio unicuique ordini scilicet sive personæ omnium hierarchiam sortientium ascendere, videlicet secundum propriam analogiam, id est modum et mensuram in Dei imitationem, et fieri cooperatorem Dei, ut eloquia aiunt, divinius omnium, id est quo nihil divinius aiunt eloquia, vel omnium divinius fieri cooperatorem Dei, id est, quo nihil magis divinos facit quam scilicet Dei cooperationem fieri, et ostendere in seipso divinam actionem relucentem : ut scilicet ad alios relucendo transfundat per exemplum operis quod primum percipere meruit per donum occultæ aspirationis. Sic ergo perfectio constat hierarchiæ, ut qui purgantur purgent, et qui illuminantur illuminent, et qui perficiuntur perficiant. « Utpote quoniam ita scilicet est ordo hierarchiæ : Quosdam quidem purgari, quosdam vero purgare ; et quosdam quidem illuminari, quosdam vero illuminare ; quosdam quidem perfici, quosdam vero perficere : unicuique deiforme adunationi qualicumque modo. » Primum purgantur, postea illuminantur, deinde perficiuntur. Nisi enim præcederet purgatio, non sequeretur illuminatio ; et nisi esset illuminatio, non veniret consummatio. Sicut enim illuminari non potest qui non est purgatus, sic consummari non potest qui non est illuminatus ; quia cognitio veritatis non nisi mundos illuminat, et perfectio virtutis non nisi illuminatis veritate appropinquat. Sed sunt superiores et sublimes, et ipsi appropinquantes divinitati immediate ab ipsa accipientes et purgationem ut sint mundi, et illuminationem ut sint clari, et perfectionem ut sint sancti. Et ab illis rursus secundum ordinem divinæ dispositionis, iis qui sequuntur, et in ordine subjecti sunt, et purgantur, et illuminantur, et perficiuntur. Et sic secundum hunc modum unicuique adunationi, id est ordini est distributioni qualicumque modo deiforme, id est deiformitas sive similitudo, ipsum videlicet purgari, illuminari et perfici, ut in hoc suo modo, et mensura singuli deiformitatem, et Dei similitudinem habeant : qui sunt purgatione mundi, veritate illuminati, bonitate perfecti.

Sequitur : « Divina beatitudo (quantum in hominibus dicendum) pura quidem est simul omni dissimilitudine ; plena vero luminis æterni : perfecta et non indigens simul omnis perfectionis, purgans, et illuminans, et perficiens. » Nunc demonstrare vult, quod bonum, quod in creatura sive purgata, sive illuminata, sive perfecta constat per gratiam, in ipso Creatore, a quo est, subsistit per naturam : cuius divina beatitudo, et munda est sine purgatione, et lucens sine illuminatione, et perfecta sine susceptione. Non enim ut munda sit, purgatur ; neque ut luceat, illuminatur ; neque accipit, ut perficiatur. Sed habens in se totum alieno non indiget ; et suum ministrans, ea, quæ per se indigentia sunt, replet. Pura quidem, inquit, est ab omni pariter

dissimilitudine, hoc est ergo, propter quod munda jure nominatur, et dissimilitudinem non habet ullam. Ubi enim puritas est, dissimilitudo non est; quia id ipsum est totum, et concordans unum. Corruptio enim dissimilitudinem inducit, et alterum facit quod a suo esse recedit, et deficit ut si alterum quam fuit. Quod ergo semper idem est, dissimilitudinem non capit; et quod immutabile perseverat, corruptionem non admittit. Propterea divina beatitudo munda est, et incorrupta, et ab omni dissimilitudine aliena, consistens in eo, quod est, et incorruptum servans quod habet. Est quoque plena luminis æterni, non tamen quasi illuminata, quoniam ipsa lumen est; nec lucere incipiens, quoniam æterna est; nec crescens in lumine, quoniam plena est. Perfecta quoque est, et non indigens simul omnis perfectionis hoc est nullo indigens, quod ad perfectionem pertineat; quia totum habet et possidet, et est totum ipsa, quod possidet: et idcirco nec major esse potest, quia totum habet; nec minor, quoniam immutabiliter æternaliter habet. Et cum in se talis sit, ut nec purgari egeat, pura; nec illuminari, lumine plena; nec perfici, consummata: purgat tamen, et illuminat et perficit omnes, qui purgari, et illuminari, et perfici merentur, sive primo loco immediate gratiam accipientes, sive mediate per eos, qui primum accipere meruerunt, participant. Hoc vero totum, videlicet quod divina beatitudo plena, et lumine plena, et perfecta vocatur: dicendum est quantum in hominibus, id est secundum eum modum, quo id, quod ineffabile est, ab hominibus dici potest. Nam quantum ad ipsam ineffabilem summæ veritatis puritatem, magis dicenda est ipsa divina natura purgatio sancta, et illuminatio, et perfectio, ut parum id esse intelligatur, quod pura dicitur, sed magis ipsa purgatio; quod illuminata, sed magis ipsa illuminatio; quod perfecta, sed magis ipsa perfectio: quod et ipsum tamen minus adhuc invenitur, nisi cogitetur purgatio super omnem purgationem, illuminatio super omnem illuminationem, perfectio super omnem perfectionem. Propterea ait: « Purgatio, illuminatio, perfectio, super purgationem, super lumen ante perfecta, » sive plusquam perfecta, id est supra perfectionem; quia omne hoc, quod dicitur, secundum aliquid dicitur, a quo longe est qui summe est, et propterea supra omne hoc est, quod est. Idcirco purgatio est, quoniam in se coinquinatum non recipit, coinquinationem vel corruptionem recipientibus et patientibus corruptionem tollit: et tamen supra purgationem, quoniam corruptionem non contingit. Et est illuminatio, quoniam in se lucet, et a se tenebrosa clarescere facit, et supra illuminationem, quoniam omnia irradians, et penetrans a se non exit; et perfectio, quoniam nihil minus habet in se, et minus habentibus quod deest largitur, et præstat ex se; et tamen ante perfecta, sive plusquam perfecta, quoniam in singularitate boni constat tota, et in participatione indivisa, ut nec minus ejus

A bonum sit, quia unum est, nec multiplex, quia participatum. Propter hoc, « per seipsam perfecta est, » quia quod habet, aliunde non accepit; et « per seipsam perfectionis principium, » quia perficiendis quod habet largiendo ipsa non amittit. Et est « causa omnis hierarchiæ, et omnis sacri secundum supereminentem celsitudinem. » Principium est, quoniam ab ipsa; et causa, quoniam per ipsam, et propter ipsam: et forma, quoniam secundum ipsam omnis hierarchia in ordine dignitatis, et omne sacrum in ministerio actionis dispensatur. Ab ipsa, prædestinatione; per ipsam, creatione; propter ipsam, glorificatione; ad ipsam, conversione, ut ipsam imitetur et in ipsa beatificetur.

Sequitur: « Oportet itaque, ut existimo, etc. »
 B Postquam demonstravit divinam beatitudinem formam esse, et causam omnis sacræ potestatis et dispositionis; ipsamque et mundam esse, et lucentem, et perfectam: mundam quidem ac puram in eo quod omni dissimilitudine, et confusione careat; lucentem autem in eo quod æterni luminis plenitudinem in se contineat; perfectam vero in eo quod omnia habens nullo indigeat. Modo infert, probans eos quoque, qui ad ipsius similitudinem et imitationem in sacris dispositionibus ordinati sunt, similiter mundos esse debere ab omni contagione, et confusione, et lucentes veritate, et perfectos bonitate, ut et ipsi quoque alios emundare possint, et illuminare, et perficere doctrina, et exemplo, ut in utroque ad imaginem et similitudinem Creatoris sui assurgant, sive in
 C eo videlicet quod ipsi mundi, et clari, et perfecti sunt, sive in eo quod alios mundant, et illuminant, et perficiunt. « Oportet, » inquit, « ut existimo purgandos quidem, » sive eos videlicet, qui primo loco, sive eos, qui mediantibus aliis purgationem accipiunt: « puros perfici omnino, et liberari ab omni dissimilitudinis confusione, » quam vel ignorantia veri, vel concupiscentia mali induxit. « Illuminandos vero oportet repleri divino lumine, » utpote reducendos in castissimis mentis oculis « ad contemplativam beatitudinem, et virtutem, id est ut mentis oculis castis, et mundis ex præcedenti purgatione peccati, et erroris existentibus « contemplativam habeant habitudinem, et virtutem. » Habitudinem videlicet per mentis puritatem; virtutem autem per contemplationis stabilitatem, ut possint contemplari divina, quæ et veraciter apprehendunt, et retinet perseveranter. « Ex imperfecto » autem « restaurandos oportet participes fieri exploratorum sacrorum perfectivæ scientiæ, » ut videlicet vera bona, et sacra illa, quæ per scientiam perfectam explorant, dilectione sequendo, et sanctitate participando apprehendant; ut sicut per scientiam perfectam perfecti sunt in cognitione, ita per bonitatem perfectam perfecti sint in participatione. « Purgatores vero magnitudine purgationis aliis tradere ex propria castitate, » id est ipsos purgatores, quorum scilicet ministerium est, ut per eos alii purgentur ab errore et culpa: oportet tales esse, ut magnitudine

purgationis suæ, id est munditiæ suæ, quam in se habent, aliis tradant purgationem propria castitate, non alieno, sed proprio exemplo purgandorum vitam castificantes. « Illuminatores autem oportet suum superexcellens lumen in eos, qui digni sunt lumine, supervehere, » utpote habentes luculentiores animos ad participationem luminis, qua lumen ipsi percipiunt, et ad distributionem luminis, qua perceptum lumen ad alios illuminandos transfundunt: « habentes » dico « proprie, » id est singulariter et excellenter, quia qui alius illuminare debent, plus aliis lucere debent: « et ditissime, » id est abundanter repleti esse debent sanctæ claritatis, ut ex abundantia perceptionis singulis tribuere possint quod opus est. Nam qui omnes docere debet, omnium scientiam habere debet; quia non potest unicuique quod expedit, ministrare, qui causas omnium non novit, et utilitates. Supervehere autem debent lumen suum, ut quod verbo docent, per excellentiam vitæ commendent, quasi in sublimi lucentes, et lumina fundentes ad eos, qui conversatione inferius manent. Perfectores vero oportet perficiendos sacratissima doctrina per inspectorum sacrorum scientiam, tanquam præceptores perfectivæ scientiæ. Sacra veraciter inspicit, qui habitum per experientiam cognoscit; sacra veraciter inspicit, qui interna bona gustando percipit. Sacratissimam ergo doctrinam habet, qui docet quod sapit; qui instruit quod sentit; qui docet non solum cognoscere verum, sed apprehendere bonum et amare justum. Quæ traditio idcirco perfecta vocatur, quia hoc solum hominem ad perfectum ducit, quando bona, quæ per intelligentiam cognoscere non potuit, per studium boni operis apprehendit. Tali ergo doctrina ipsi perfectores perficiendos perficere debent, ut sint sancti et perfecti bonitate, imitantes illum, ad cuius formam et similitudinem reformantur, et superiores tribuendo, et inferiores percipiendo gratiæ divinæ participationem.

Unde sequitur: « Nonne ergo unusquisque hierarchiæ dispositionis ordo secundum propriam analogiam, id est, » modum, et mensuram, et ordinem, « reducitur ad divinam cooperationem: illa agens et perficiens per gratiam et virtutem a Deo datam, quæ divinitati naturaliter et supernaturaliter insunt, et ab ipsa » scilicet divinitate « superessentialiter acta, postea manifestata sunt hierarchiæ ad possibilem imitationem animorum, id est, » spirituum « Deum diligentium? » Nisi enim illa bona, quæ in Deo sunt per naturam, ad istos descenderet per gratiam, non essent illi similes; et nisi ipsi agendo obtinerent, quæ ipse non agendo sed habendo possidet, non essent illius imitatores. Postremo, nisi ab ejus secreto invisibili, bona illa ad manifestationem deducta essent, nequaquam possibilitati creaturæ imitabilia fuissent; nec dignitas secundum ipsum esset, nisi gratia ab ipso exisset. Ecce quid charitas facit. Solis animis diligentibus Deum, abscondita

PATROL. CLXXV.

divina manifesta facta dicuntur, et ad imitandum possibilem. Interna namque, et æterna bona rationales animi per solam charitatem percipiunt: illa per dilectionem et gustando ut intelligant, et sequendo ut apprehendant. Nisi enim diligerent non intelligerent, quia non intelliguntur nisi cum diliguntur; et rursum nisi amarent non quærent, et nisi quærerent non invenirent, quia non inveniuntur, si non quærentur. Hinc enim scriptum est: « Jam non dicam vos servos, quia servus nescit qui faciat Dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (Joan. xv). » Et iterum: « Pater, gratias ago tibi, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis (Luc. x). » Ecce ergo quomodo sola charitas revelat ea quæ abscondita sunt Dei, similiter quoque et ipsa ad possibilitatem deducit, quæ sunt ineffabilia, et superessentialia, et supernaturalia omni creaturæ secundum incomprehensibilem sublimitatem Dei. « Si quis, inquit, diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv). » Sic ergo omnis ordo dispositionis hierarchiæ gratia, et virtute accepta a Deo per solam charitatem perficitur, agendo, et imitando Deum, ut illi actione et imitatione inesse incipiant, quæ divinitati naturaliter insunt, quoniam ex ipsa sunt; et supernaturaliter, quoniam coæterna; supernaturaliter, quoniam coessentialia: quod enim semper inest, naturale est; quod autem idem est, supernaturale est, quoniam natura ipsa est, et ipsum natura est.

Sequitur: « Et ab ea superessentialiter acta; et ad possibilem Deum diligentium animorum imitationem hierarchiæ manifestata. » Quæ sunt ea, quæ divinitate supernaturaliter insunt, et ab ea super essentialiter acta sunt, postremo ad possibilem imitationem animorum Deum diligentium hierarchiæ manifestata. Bona quædam intelligi vult invisibilia, et ineffabilia, quæ apud Deum fuerunt, et in Deo fuerunt, et non venerant adhuc in cognitionem per participationem, ut cognoscerentur et haberentur nisi ab eo solo cuius erant, in quo erant: et postea ab ipso facta sunt, quando factum est, ut fierent in nobis; et superessentialiter facta sunt, quoniam primum ab ipso facta sunt, nobis, ut postmodum per ipsum fierent in nobis. Facta nobis prædestinatione, ut fierent in nobis perceptione; facta nobis cum tribuuntur, ut fierent in nobis cum percipiuntur. Facta supra nos, cum incipiunt venire ad nos; facta in nobis, cum incipiunt haberi a nobis. Facta in nos, cum descendunt ab ipso; facta in nobis, cum tribuuntur per ipsum. Hæc ergo sunt, quæ divinitati ante nos supernaturaliter insunt, et ab ea ad nos superessentialiter facta sunt: postremo in nobis per eam manifestata. « Manifestatæ, inquit, sunt hierarchiæ, » id est sacræ dispositioni, quæ secundum Deum ordinata est, et incedit: et hoc factum

32

est « ad possibilem imitationem animorum Deum diligentium, » id est, ut animi Deum diligentes eum imitari possint; quia, nisi manifestata fuissent, imitabilia non essent. Nisi enim cognoscerentur non quærentur, et nisi quærentur non cognoscerentur. Hoc autem diligenter attendendum est, quod non singulis quibusque, sed hierarchiæ, id est universitati, bona illa manifestata dicuntur, ita

tamen ut a singulis in universitate imitationis studio exerceantur, quia gratia ad universos effunditur et in singulis operatur. Extra unitatem nullus illam accipere potest, et in unitate alteri data nulli sufficere potest. Propterea hierarchiæ manifestantur ad possibilem imitationem Deum diligentium animorum deducendam.

LIBER QUINTUS.

TITULUS CAPITULI IV.

Quid significat angelorum cognominatio.

LITTERA.

Igitur hierarchia quid est, ut existimo, bene a nobis definita angelica hierarchia, deinde laudanda, mirabilesque ejus in eloquiis formarum facturæ supermundanis oculis intuendæ, ut ascendamus in deiformissimam eorum simplicitatem per mysticas formationes. Et simul omnis hierarchiæ scientiæ principium laudabimus in divina religiositate, et perfectissimis gratiarum actionibus: primum simul omnium illud dicere verum, ut bonitate universali, superessentialis divinitas eorum quæ, sunt essentias ad esse substituens adduxit. Est enim hoc omnium causæ, et super omnia bonitatis, proprium, ad communionem suam ea, quæ sunt, vocare, ut unicuique eorum, quæ sunt, ex propria definitur analogia. Omnia igitur quæ sunt participant providentiam ex superessentiali, et causalissima divinitate manantem. Non enim fortassis essent nisi eorum, quæ sunt, essentiæ principii assumptione. Existencia igitur omnia ejus esse participant, Esse enim omnium est superesse divinitatis: viventia autem eandem super omnem vitam vivificantem virtutem. Rationabilia, et intellectualia eandem super omnem, et rationem, et intellectum per se perfectam, et ante perfectam sapientiam. Clarumque quod circa eam illæ essentialium sunt, quæcunque innumerabiliter ab ea acceperunt. Sanctæ ergo cælestium essentialium dispositiones super ea, quæ tantum sunt et irrationabiliter viventia (secundum quæ nos rationalia) in hierarchiæ traditionis participatione facta sunt. Invisibiliter enim in divinam similitudinem supermundane aspicientes, et formare appetentes intellectualem suam speciem copiosiores pulchre habent ad eam communionem. Attendentes enim sunt omnem vitam. Ipsæ ergo sunt primo, et multipliciter, et semper ad summum, quantum fas est, in conformatione divini, et inflexibilis amoris intentæ, et principales illuminationes immaterialiter, et pure recipientes, et ad ipsas ordinatæ, et intellectualem habentes omnem vitam. Ipsæ ergo sunt primo, et multipliciter in participatione Dei factæ: et primo, et multipliciter manifestatrices divinæ occultationis. Propterea et ultra

B omnia cognominatione angelica et selectim digna factæ sunt: eo quod primo in seipsas edunt divinam illuminationem, et per se in nos deferunt, quæ supra nos sunt, manifestationes. Sic quidem, ut theologia ait, per angelos nobis donatæ sunt. Et gloriosos quoque ante legem, et post legem nostros patres angeli ad divinum reducebant: quod agendum introducunt, et ad rectam veritatis viam ex errore et vita immunda reducentes, aut ordines sacros mysteriorum supermundalium, aut occultas visiones, aut divinas quasdam ante prædicationes [prædicationes] propheticæ revelantes (Gen. xix, xxii, xxxi; Judith. vi; Dan. vii; Matth. ii; Act. x; Apoc. iv). Si autem quis dixerit et inde immediate fuisse quibusdam sanctorum theophanias, discat hoc sapienter ex sacratissimis eloquiis, quomodo hoc quidem quid est, Dei occultum nemo videt, neque videbit (Num. xii; I Tim. vi). Theophaniæ autem sanctis factæ sunt, [sed] secundum decentes Deum, perque quasdam sacras videntibus proportionatium visionum manifestationes. Ipsa igitur sapientissima theologia visionem illam, quæ in ipsa est descripta, revelavit divinam, quasi in forma informium similitudinem ex videntium in divinum reductione pulchre vocari theophaniam, quas per ipsam videntibus divina facta illuminatione, et quidem divinis ipsis sancte perficientibus. Has autem divinas visiones gloriosi patres nostri perfecterunt per medias cælestes virtutes. An non et sacram legislationem eloquiorum traditio velut per se quidem dicit ex Deo Moysi donatam, ut etiam nos vere doceat, divinos eam esse, et sacros characteres? (Deut. ix) Docet autem et sapienter theologia per angelos eam in nos pervenire, tanquam divino legali ordine illud legaliter ponente, hoc est, per prima secunda in divinum reduci. Et enim non solum in superpositis, et subjectis animis sed et æque potentibus ipsa lex definitur ex superessentiali omnium ordinationis principio. Hoc est per unam quamque hierarchiam primas, et medias, ultimas esse, et ordinationes, et virtutes, et minimorum esse diviniore doctores, et manuatores in divinam adductionem, et illuminationem

nem, et communicationem. Video autem quod et divinum humanitatis Christi mysterium angeli primum docuere deinde per ipsos in nos scientiæ gratia descendit (Matth. 1; Luc. 1, 11). Sic ergo divinissimus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem mysteria edocuit (Luc. 1), hoc est, prophetam fore ex ipso contra spem, gratia divina nasciturum puerum divinitus, et salutariter mundo manifestandæ virilis Jesu divinæ operationis. Mariam quoque quomodo in ipsa foret divinum ineffabilis divinæ formationis mysterium (ibid.). Ast alius angelorum Joseph erudiebat, quomodo vere implerentur divinitus promissa progenitori David (Matth. 1; Luc. 11). Alius vero pastores tanquam multorum reditu, et silentio purgatos evangelizavit, et cum eo multitudo exercitus cælestis illam valde laudabilem tradebant iis, qui in terra sunt, doxologiam. Respiciamque et ad excellentissimas eloquiorum luminis apparitiones. Video enim quoniam et ipse Jesus supercælestium essentialium superessentialis essentia; ad id, quod secundum nos est, immutabiliter veniens, non resilit a se ordinata, et assumpta humana ordinatione, sed obediens subditur Patris, et Dei per angelos dispositionibus. Et per medios ipsos annuntiatur Joseph a Patre disposita Filii ad Ægyptum recessio, et iterum ad Judæam ex Ægypto traductio (Matth. 11). Et per angelos ipsum videmus sub paternis legislationibus ordinatum (Luc. 22). Insto enim dicere (ut scienti nostris sacerdotibus traditionibus expressa) et de angelo ipsum Jesum confortante; aut quia et ipse Jesus per nostram salutarem, beneficam, et manifestatoriam veniens ordinationem Angelus magni consilii appellatur. Etenim, ut ipse angelus dixit, quæcunque audivit a Patre, annuntiavit nobis (Joan. xv; Isai. ix).

EXPOSITIO.

Postquam demonstravit, data et exposita generali definitione, quomodo intelligenda sit hierarchia secundum angelicam et humanam ordinationem (divina enim, quæ infinita est, definiri non potest), nunc de angelica hierarchia specialiter tractare incipit, primum ostendens quomodo nomina angelorum, quæ ab hominibus, et secundum homines data sunt, in illa spirituali, cælestique natura intelligenda sunt. Continuat præcedentia ad narrationem subsequentem dicens: « Igitur hierarchia quid est, ut existimo, bene a nobis definita angelica hierarchia, deinde laudanda: mirabilesque ejus in eloquiis formarum facturæ supermundanis oculis intuendæ. » Ac si diceret: Postquam secundum nostram existimationem bene ostendimus quid sit hierarchia ex definitione ejus proposita; nunc consequens est, ut laudemus angelicam hierarchiam, id est ut ostendamus quantum laudata sit in Scripturis sacris, sive quantum ex iis, quæ de ipsa dicta sunt, laudabilis appareat, demonstremus. Et ad hoc demonstrandum conveniens est ut intueamur supermundanis oculis, id est spiritualibus, et spiritualiter videntibus oculis mirabiles facturas, id est compositiones vel adaptiones formarum, quæ

A in eloquiis sacris illi attribuuntur, ad invisibilem ejus naturam demonstrandam. Ideo enim spiritualibus oculis ea, quæ visibiliter proponuntur, intuenda sunt, ne hoc solum esse putetur quod videtur, ne mens in illo remaneat quod foris conspicit. Sed per illud quod exterius in demonstrationem proponitur, ad illud verius et sublimius contemplandum invitatur.

Ideo sequitur: « Ut ascendamus in deiformissimam eorum » scilicet angelorum, « simplicitatem per mysticas formationes. » Ideo, inquit, « super mundanis oculis intuendæ sunt mirabiles formarum facturæ, ut per ipsas mysticas formationes » extrinsecus consideratas excitati, intrinsecus « ascendamus ad deiformissimam » ipsorum angelorum « simplicitatem. » Quasi enim multiplicitas quædam angelis est ipsa, per quam exterius demonstratur mysticarum formationum veritas. Simpliciter autem illorum spiritualis et invariabilis nature suæ unitas est. In multiplicitate ergo sua deiformitatem non habent, sed in simplicitate: quia in ea parte, qua per visibiles formas demonstrantur, corporeæ nature similitudinem assumunt. In ea autem parte, qua spirituales ipsi et incorporea natura intelliguntur, ad imaginem, et similitudinem Dei respiciunt. Quæ similitudo non solum deiformis, sed etiam deiformissima appellatur; quia cum eadem ipsa in hominibus quoque inveniatur, in angelis tamen excellentior creditur.

Sequitur: « Et simul omnis hierarchiæ scientiæ principium laudabimus in divina religiositate, et perfectissimis gratiarum actionibus. » In eo, inquit, quod angelicam hierarchiam laudabimus, simul etiam laudabimus divinam, et summam hierarchiam, quæ principium est omnis scientiæ hierarchiæ, id est quam habet omnis hierarchia, et per quam disposita est omnis hierarchia, quia omnis hierarchia et per eam disponitur et ab ea illuminatur. « Laudabimus, inquam, principium omnis hierarchiæ, » scientiæ, non tamen definitione et demonstratione sicut angelicam, nec definitione et comprehensione sicut humanam, quarum altera invisibilis per visibilia demonstratur; altera visibilis in seipsa cognoscitur. Sed laudabimus divina religiositate, et perfectissimis gratiarum actionibus. Neque enim demonstratione laudatur, quod incogitabile est, neque comprehensione laudatur, quod est incomprehensibile. Sola ergo religione et gratiarum actione Deus laudari potest, qui investigari et comprehendi non potest. Si ergo dicendo non potes, lauda vivendo. Quod lingua non explicat vita bona commendat; bona voluntate contingitur, qui per scientiam non investigatur. Si ergo non comprehendis ipsum, vivendo secundum ipsum, tende ad ipsum; hoc est laudare divina religione. Rursum si dicere non potes ipsum, dicere potes quæ data sunt ab ipso; dona ejus optima commendare, ipsum ineffabiliter bonum prædicare hoc est laudare perfectissima gratiarum actione; sic ergo laudabimus principium nostrum divina religiositate, et

perfectissimis gratiarum actionibus. In ipsa autem laudatione principii nostri primo omnium hoc commemorandum est, qualiter divina bonitas, quæ ad omnia diffunditur, primum creanda ad esse adduxit; postea gubernanda sub se constituit et nutrienda ad se reformavit. Hoc est, quod dicit: « Primum simul omnium, » id est primum ante omnia, oportet « illud dicere verum, » id est illam veritatem dicere, « ut, » hoc est qualiter, scilicet superessentialis divinitas « universali bonitate sua adduxit ad esse essentias eorum, quæ sunt; substituens, post creationem, videlicet disponens et ordinans, vel statuens sub se, et ordinans secundum se. « Est enim. » etc. Ac si diceret: Propter hoc divina bonitas ea, quæ creavit, ad se revocat et reformat, quia proprium illi est ex insita benignitate illa, quæ esse acceperunt ab ea, ut beate esse possint, ad suam communionem vocare; quantum scilicet unumquodque secundum ordinem conditionis suæ, et modum capax esse potest participationis illius. « Est enim, inquit, hoc proprium causæ omnium, et bonitatis super omnia, » id est bonitatis, quæ causa est omnium, quia per eam facta sunt omnia, et super omnia est, quia trahit ad se facta a se; hoc scilicet proprium illi est, vocare ea, quæ sunt, ad communionem suam, ut hoc est, sicut unicuique eorum quæ sunt, definitur vel dispensatur ex propria analogia, id est mensura, et modo, et ordine. Nam in hoc ipso pulchritudo universitatis perficitur, quod non uno et eodem modo omnia, sed singula quæque secundum ordinem et gradum suum varie, ac multifariam ad communionem divinæ bonitatis revocantur, ut in eo quod non deseruntur, compleatur opus bonitatis; in eo vero, quod varie disponuntur ad decorem et pulchritudinem omnium opus sapientiæ perficiatur. « Omnia igitur, quæ sunt, participant providentiam ex superessentiali, et causalissima divinitate manantem. » Quandoquidem, inquit, hoc proprium est divinæ bonitatis, ut omnia revocet ad sui participationem, ut conversa ad eam subsistant, quæ ab ea processerunt, ut esse acciperent. Ergo « omnia quæ sunt, participant providentiam, » id est provisum bonum, et provisam gratiam manantem ex ipsa divinitate, quasi de fonte, et primo principio omnis bonitatis, quæ superessentialis est, quia in suæ naturæ excellentia omnibus essentiis, et subsistentibus naturis supereminet; et causalissima est, id est causarum omnium causa, et prima causa, quoniam ab ejus bonitate procedit bonum omne quod rebus a se conditis omnibus, ut subsistant, participandum præbet. « Non enim fortassis essent nisi eorum, quæ sunt, essentiæ, et principii assumptione. » Ex hoc, inquit, probari potest, omnia quæ sunt, divinam providentiam participare, quia aliter subsistere non possent, nisi ipsius divinæ bonitatis, a qua omnia esse acceperunt, et in qua omnia subsistent, participatione subsisterent. Omnia enim, quæ sunt, nisi a divina bonitate principium acce-

missent, non inceperunt; et nisi in illa essentiam haberent, in eo quod sunt, non permanerent. Propterea ipsa principium omnium est, quam assumendo, et participando incipiunt; et essentia omnium est, quam assumendo, et participando subsistent.

Unde sequitur: « Existentia igitur omnia ejus esse participant. » Ac si diceret: Quia sine ea nihil subsistere potest, manifestum est, quod esse ejus participant omnia, quæ subsistent. Ipsa ergo una et eandem existens in se divina natura quantum ad effectum, et virtutem, et operationem, omnibus subsistentibus, et a se creatis essentiis, et naturis, et principium est, a quo esse accipiunt, et essentia omnium est, in qua subsistent, et vita est non omnium quidem (quia non omnia vivunt) sed viventium omnium vita est, ex qua, et per quam vivificantur, et vivunt: et sapientia est non omnium existentium, aut viventium, quia non omnia existentia, aut viventia sapiunt, sed sapientium omnium sapientia est; et intellectus, et ratio, a qua et per quam illuminantur, et sapiunt, et intelligunt et discernunt.

Hoc est quod dicit: « Esse enim omnium est superesse divinitatis, » quia per esse divinitatis, quod super omne esse est, esse habet et subsistit quidquid est, « viventia autem, » quæ jam non solum esse sed et vivere ab ea accipiunt, participando eandem vitam, quæ est super omnem vitam, et eandem vivificantem virtutem participando, vivificantur, et vivunt. « Rationalia autem et intellectualia, » participando « eandem » ipsam sapientiam existentem « super omnem et rationem, et intellectum, per se perfectam, et ante perfectam, » id est supra omnia perfectam sapientiam participando, ratiocinantur, et intelligunt, et sapiunt. Ratiocinantur quidem investigando, intelligunt cognoscendo sapientiam participando ut una et eadem divina bonitas et subsistentibus essentia sit, et viventibus vita, et sapientibus sapientia. Ex quo claret, quod illa creata creatrici naturæ similitudine, et veritate magis propinqua sunt, quæ ab illa magis in dono perceperunt.

Hoc est quod sequitur: « Clarumque quod circa eam illæ essentialium sunt, quæ innumerabiliter ab ea acceperunt. » Circa eam videlicet divinam naturam, id est propinquæ et vicinæ illi sunt, et immediate conjunctæ, illæ essentialium, hoc est illæ essentiæ, sive naturæ, quæcunque post ipsum esse datum innumerabiliter, vel multipliciter ab ea dona virtutum acceperunt. In quibus primo loco censentur cælestes illæ et spirituales naturæ angelorum, quæ non solum per subtilitatem sapientiæ rationabilia sunt, quæ intellectu discernunt; sed per subtilitatem quoque spiritualis naturæ intellectualia, quia solo intellectu in sua natura percipiuntur, et sensum corporis non contingunt; ac per hoc super omnia, quæ sunt, factæ sunt, quia vivunt; et si-

per omnia, quæ irrationabiliter vivunt, quia discernunt.

Hoc est, quod ait : « Sanctæ ergo cœlestium essentialium dispositiones, » id est sancti cœlestium spirituum ordines, « factæ sunt participatione traditionis hierarchiæ, » id est participatione gratiæ, quæ traditur hierarchiæ secundum Deum ordinatæ, « super ea, quæ tantum sunt, » quia vivunt : « et super ea, » quæ irrationabiliter viventia sunt, » quia discernunt ; secundum quæ irrationabiliter viventia nos homines rationalia animalia vocamur et sumus. Nec mirum, inquit, est, si spiritus angelici non solum super existentia et non viventia et super viventia et non discernentia, sed etiam super rationalia et corporalia dignitate facti sunt, quia rationalia corporalia, id est homines, licet ad divinam similitudinem reformentur, non nisi corporalibus tamen mediantibus eruditi et excitati ad illam respiciunt. Angelica autem sublimitas super corporalia omnia constituta invisibiliter, et immediate nulla alia creatura inter ipsam, et Deum constituta, ad divinam similitudinem conformatur copiosius, et multiplicius ad illa gratiam hauriendo, et vicinius illam, ut proximam contemplando. « Invisibiliter, » ait, hoc est sine materialibus et corporalibus instrumentis et signis visibilibus in divinam imitationem seipsas conformantes ; ipsæ scilicet cœlestium essentialium dispositiones. « Et ad divinam similitudinem, » per imitationem et conformationem « supermundane, » id est spiritualiter « aspicientes copiosiores pulchre habent ad eam communionem, » id est multipliciores ab ea videlicet divina similitudine sumunt donorum spiritualium perceptiones, in quibus communionem cum ipsa habent, quia bonum ejus in ipsis spiritualibus donis percipiendo et communicando, in ipsa et cum ipsa possident. Pulchre quidem, et pure, et sine corporali contagione, et materiali tactu ; simpliciter in illud assumpto. « Attendentes » quidem « sunt omnem vitam, » id est summam vitam, in qua est omnis vita ; et quæ tota est vita, nec aliunde vivens, sed vita ; ac per hoc percipientes ex summa vita omnem vitam, ut in ea ipso quod immediate plenitudinem vitæ accipiunt in ipsis, vita nunquam deficiat.

Sequitur : « Ipsæ ergo sunt primo, et multipliciter ; et semper ad summum, quantum fas est, in conformatione divini, et inflexibilis amoris intentæ ; et principales illuminationes immaterialiter, et pure recipientes, et ad ipsas ordinate, et intellectualem, habentes omnem vitam. » Ipsæ, inquit, sunt intentæ, ad summum videlicet bonum, primo quia immediate, et multipliciter quia perfecte, et semper quia sine intermissione intentæ, « videlicet quantum fas est, » id est licitum, vel possibile creature positæ, « in conformatione divini et inflexibilis amoris, » id est creature inflexibiliter vel immutabiliter Deum amanti ; et per inflexibilem et divinum amorem ad Deum se convertenti, et reformanti. « Sunt etiam ipsæ, » scilicet cœlestes virtutes « recipientes prin-

cipales illuminationes, » hoc est primo, et principaliter datas, immaterialiter sine corpore, et pure sine contagione. Immaterialiter sine visibili significatione, et pure sine erroris contagione. « Sunt etiam ordinate ad ipsas, » videlicet illuminationes percipiendas, ut secundum differentiam ordinis differentia sit perceptionis ; vel ordinate ad illas per justitiam sunt subjicientes se, et coaptantes divinæ voluntati per omnia, ut in eo ipso gratiæ illuminationem sine impedimento percipiant, quo ab ejus veritate per desiderium iniquitatis non discordant. « Sunt » etiam « habentes intellectualem omnem vitam, » quia ipsum quod sunt, vita sunt, et eorum spirituales substantiæ hoc ipsum vivere habent quod esse. Quia ergo in eis aliud non est, quod vivificat ; et aliud quod vivificatur, sed unum ipsum totum ; omnem vitam habere dicuntur, vel omnis vita esse, quia totum quod sunt, vita sunt, sicut et ipsa summa vita, in qua sunt, et in qua vivunt, omnis vita est ; quia ex se vivit, et vita est, et totum quod est ipsum, vita est.

Sequitur : « Ipsæ ergo sunt primo, et multipliciter in participatione Dei factæ, et primo, et multipliciter manifestatrices divinæ occultationis. » Ipsæ, inquit, cœlestes dispositiones « factæ sunt in participatione Dei, » id est ut Deum et gratiam divinam participant ; primo, quia nulla creatura ante ipsas : « et multipliciter, » quia nulla creatura supra ipsas. « Primo, » quia ante omnia : « et multipliciter, » quia plus omnia. Et sunt « manifestatrices divinæ occultationis, » id est divinæ gratiæ invisibiliter et occulte sibi aspiratæ, dum id quod ipsæ intus ex occulta inspiratione percipiunt ad alios postmodum manifestando transfundunt. Vel « divinæ occultationis, » id est divinitatis occultæ et invisibilis manifestatrices sunt ; quia in eis, et per eas invisibilia Dei ad manifestationem exeunt, cum claritas divina et in eis primum lucet, et per eas postea illuminat subjectos ordines provisorum. Propterea, ait, « dignæ factæ sunt selectim, » id est specialiter vel singulariter, « ultra omnia cognominatione angelica, eo quod primo in seipsas edunt divinam illuminationem, et per se in nos deferunt, quæ supra nos sunt, manifestationes. » Propterea quia divinum lumen in ipsas primo loco se effundit, et per ipsas ad nos illuminandos postea descendit, dignæ factæ sunt ultra omnia, cognominatione angelica. Angelus quippe *nuntius* interpretatur. Qui ergo acceptam gratiam aliis ministrando deferunt, quid aliud quam auctoris et largitoris gratiæ ejusdem nuntii sunt ? Sed sunt nuntii, alii priores, alii posteriores. Angeli enim, qui primo loco gratiam divinam percipientes illam postmodum ad hominum cognitionem deferunt, quasi ejusdem gratiæ primi nuntii sunt. Ipsi vero homines cum gratiam perceptam aliis prædicando, et annuntiando deferunt, nuntii quidem nominantur, sed primi nuntii non sunt, quia ab aliis primo illuminatis, et prius nuntiantibus, quod nuntiant, perceperunt. Propterea cœlestes illi, et invis-

biles spiritus et singulari dignitate, et propria cognominatione angeli nominantur; quia eis primum per occultam aspirationem manifestatur, quod de invisibili divinitatis luce in semetipsis aspiciant, et per eos primo loco ad nos transfunditur, quod per se ipsi ad nostram cognitionem manifestandum portant. Primo namque loco quasi ex occulto conceptionis divinæ parturiendo, in seipsos divinam illuminationem edunt, non extrinsecus hauriendo, sed ab intus concipiendo lucem claritatis æternæ, ut ab intus prodeat ad se, quod videant in se, et ad nos transfundant per se. Sic enim primo in semetipsis illuminationes divinas percipiendo per se, postea deferunt ad nos manifestationes ipsarum illuminationum, quæ sunt supra nos. Nam « sic quidem donatæ sunt nobis per angelos manifestationes, » scilicet divinæ, « sicut theologia, » id est, sacra Scriptura « testatur. Et gloriosos quoque ante legem, et post legem nostros patres angeli ad divinum reducebant, quod agendum introducunt, et ad rectam veritatis viam ex errore, et vita immunda reducentes, aut ordines sacros mysteriorum supermundalium, aut occultas visiones, aut divinas quasdam ante prædicationes prophetice revelantes. » Ita, ait, sicut theologia, id est sacra Scriptura, testatur, manifestatur, manifestationes divinæ nobis per angelos donatæ sunt; quia et ante legem, scilicet datam, et post legem datam, id est sub lege et gratia, gloriosos patres nostros, id est electos et justos, quorum vitam imitando filii sumus, angeli ad divinum, id est ad divinam cognitionem reducebant: quod agendum scilicet erat introducunt, id est juste et pie ducentes vivere, et ad rectam veritatis viam ex errore, et vita immunda reducentes, hoc est, docentes recte credere, ut et fides illorum esset recta, et vita munda. Aut etiam revelantes ordines sacros mysteriorum supermundalium, id est secretorum cœlestium de vita scilicet beata, et cœlestis patriæ gaudiis, et invisibili beatorum spirituum ordinatione, qualiter omnes in uno bono felices sunt, non tamen cœquales; et quod superiores sine superbia prælati sunt, inferiores sine miseria subjecti; aut ordines sacros mysteriorum supermundalium, id est secretorum divinorum revelantes, qualiter scilicet visibiliter et temporaliter ab hominibus impleri oportet, quod Deus invisibili, et secreta dispensatione agendum disposuit; aut etiam revelantes occultas aliquas visiones de præteritis, sive presentibus, sive futuris aliquid significantes; aut revelantes divinas quasdam ante prædicationes prophetice factas, id est prædicationes divinas, in quibus aliquid antequam fieret prophetice prædicabatur, revelantes, ut iis videlicet, quæ dixerunt cognitionem futurorum, vel iis qui audierunt intelligentiam dictorum ministrantes, et in his omnibus sanctos viros sive ad rectam fidem, sive ad bonam operationem instruendo, ad divinam cognitionem et participationem reducentes.

Sequitur: « Si autem quis dixerit, et inde imme-

A diate fuisse quibusdam theophanias, discat et hoc sapienter ex sacratissimis eloquiis: quomodo hoc quidem quid est: Dei occultum nemo vidit, neque videbit. » Si quis, inquit, contra hoc, quod dixi, revelationes divinas per angelos ad hominum cognitionem venire dixerit, etiam angelis non median-
 B tibus nonnunquam quosdam sanctorum Patrum ab ipsa divinitate revelationes accepisse, discat ex sacratissimis eloquiis hoc, quod, ipsum Dei occultum nemo vidit, aut videbit. Si ergo quis, hoc est aliquis dixerit inde, id est, a secreto divino fuisse scilicet factas quibusdam sanctorum theophanias, id est divinas apparitiones immediate, hoc est, primo loco in ipsos descendentes nulla alia creatura mediante; si quis, inquam, hoc dixerit, discat
 C ille etiam hoc sapienter intelligere ex sacratissimis eloquiis, quomodo « nemo » unquam « vidit, neque videbit occultum Dei, » hoc est divinam naturam, quæ occulta est et ab omni sensu remota. Vidit, dico, quid scilicet est hoc ipsum occultum: hoc est: Et si vidit in figura, non vidit in essentia: non vidit in specie, etsi vidit in significatione. Cumque hoc ex sacratissimis eloquiis cognoverit, intelligat quod humana mens ad inaccessibilis lucis contemplationem per semetipsam immediate accedere non potest, nisi theophaniis, id est apparitionibus divinis excitata sublevetur. « Theophaniæ autem sanctis factæ sunt [sed] secundum decentes Deum: perque quasdam sacras videntibus proportionalium visionum manifestationes. »
 D Theophaniæ inquit, id est divinæ revelationes vel divinitatis revelationes sanctis factæ sunt, non hoc quidem modo, ut mens humana in carne mortali posita, et intra sensum humanum constituta ad incomprehensibilem naturam contingendam immediate accederet; sed factæ sunt secundum quasdam sacras manifestationes, sive visibilium formarum extrinsecus sensui adhibitas, sive imaginationum secundum visibilia intrinsecus animo ingestas, sive alio qualicumque modo altiori et excellentiori spiritaliter humanæ rationi impressas, tali convenientia coaptatas, ut et ipsum Deum, de quo factæ erant, decerent, et ipsis, quibus fiebant videntibus secundum proportionem uniuscujusque, et capacitatem congruerent.

Hoc est, quod dicit: Sanctis factæ sunt theophaniæ secundum quasdam sacras manifestationes decentes Deum, et per manifestationes visionum proportionalium videntibus. Quæ scilicet ita proportionaliter temperatæ erant possibilitati videntium, ut imperfectiores quidem inferiori et imperfectiori genere visionis cœlestium veritatem perciperent; excellentiores autem sublimiori modo secreta divina cognoscerent. Et tamen sive in istis, sive in illis quidquid de Deo ad humanam cognitionem venire potuit, minus ipso, et quodammodo infra ipsum fuit. Hinc enim scriptum est: « Ea, quæ sub ipso erant, replebant templum (Isai. vi): » quia omne quod mens humana in hac vita de cognitione

illius capere potest, ineffabili majestati ejus æquari non potest. Tamen divina Scriptura manifestationes illas, quibus Deus mentibus humanis se revelat, theophanias, id est divinas apparitiones vocare consuevit; quoniam, etsi natura Deus non est, quod cernitur, secundum demonstrationem est, quia tamen per ipsum, et in ipso Deus manifestatur.

Hoc est, quod sequitur: « Ipsa igitur sapientissima theologia visionem illam, quæ in ipsa est descripta, revelavit divinam, quasi in forma informium similitudinem ex videntium in divinum reductione pulchre vocari theophaniam. » « Ipsa, inquit, sapientissima theologia, » id est, divina Scriptura, quæ secreta divina sapienter ad humanam cognitionem educit, « revelavit pulchre, » id est, convenienter vocari theophaniam visionem illam, quæ in ipsa descripta est, utpote « divinam similitudinem informium, » id est spiritualium, et corporalem formam non habentium naturarum, in forma visibili vel secundum visibilia sumpta expressam. Revelavit, dico, pulchre, vocari theophaniam ex reductione videntium in divina, id est, quia per eam videntes in divina cognoscenda reducuntur, quasi per ipsam videntibus divina facta illuminatione et quidem divinis ipsis sancte perficientibus, id est, non solum ideo quia divina videntibus manifestavit, sed quia ipsos etiam videntes divinos effecit.

Sequitur: « Has autem divinas visiones gloriosi patres nostri perfecerunt, per medias cœlestes virtutes, » id est, mediantibus cœlestibus virtutibus, per quas ad hominum cognitionem deductæ sunt: adepti sunt, et consecuti, et perfecte comprehenderunt visiones istas gloriosi patres nostri.

Sequitur: « An non et sacram legislationem eloquiorum traditio velut per se quidem dicit ex Deo Moysi donatam, ut etiam nos vere doceat divinos eam esse et sacros characteres? » Nonne, inquit, « traditio eloquiorum, » id est, auctoritas Scripturarum « dicit sacram legislationem, id est lationem sacræ legis. » donatam esse Moysi ex Deo per se, » nullum videlicet mediatorem commemorans in latione legis inter Deum et Moysen. Sed ipsum per se Deum Moysi locutum fuisse contestans: ut etiam doceat nos eam, videlicet legem, sacros esse, et divinos characteres, hoc est sacrorum et divinorum signa, ut per ea, quæ visibiliter in legislatione gesta sunt, alia quædam invisibilia significata et demonstrata ostendat, sicut scriptum est: « Facies ergo tabernaculum juxta exemplar, quod tibi monstratum est in monte (*Exod.* xxvi). » Secundum hunc ergo modum et ipsa visibilis manifestatio ac materialis allocutio, qua invisibilis Dei hominibus se demonstrare voluit, Deus esse vel Dei esse dicitur, quia in ea invisibilis Deus ad manifestationem prodiit, et quæ occulta erant sua ad cognitionem eduxit. In quia tamen visibili manifestatione ministerio angelorum mediante cuncta operatus est, ut id quidem quod visibile factum est, et Dei dici possit per pri-

A mam auctoritatem, et angelorum per subjectam operationem.

Hinc est enim quod sequitur: « Docet autem et hoc sapienter theologia, per angelos eam in nos pervenire. » Non solum, inquit testatur theologia legislationem donatam Moysi ex Deo immediate, sed docet etiam eam, scilicet legem, pervenire in nos, hoc est ad nostram cognitionem expositam per angelos, ut aperte demonstretur quod illa legislatio et Dei erat, ex cujus auctoritate processit; et angelorum erat, quorum etiam ministerium exhibuit « Tanquam, inquit, divino legali ordine illud legaliter ponente, hoc est per prima secunda in divinum reduci. » Ita, inquit, Scriptura legislationem Deo per angelos in hominibus ordinatam ostendit, tanquam ipso legali ordine divinitus facto illud legaliter ponente, id est instituyente, vel sanciente, hoc est, secunda reduci in divinum per prima. Cum enim divina lex primum a Deo in angelos, ac deinde per angelos in homines processisse perhibetur, manifeste ostenditur quod per prima et superiora, secunda et inferiora ad divinam cognitionem reducuntur: et hoc non solum inter Deum et angelos, vel inter angelos et homines, sed in ipsis quoque angelis intelligi oportet, quoniam superiores inferiores ad divinam reducunt cognitionem. Quoniam et in ipsis angelis ordines sunt, alii superiores, alii inferiores: et qui superiores sunt, copiosius lumen divinitatis hauriunt, et ad eos qui sequuntur post se, illuminandos transfundunt. Et in ipsis quoque ordinibus, in quibus secundum parem dispositionem multi æquales sunt, hæc legis definitio servatur, ut sint in divinæ gratiæ perceptionem alii primi, alii secundi, alii ultimi; et ii etiam, qui ordine pares sunt, non sint in gratiæ perceptione æquales. Hoc est quod dicit: « Etenim non solum et in super positis, et in subjectis animis, id est spiritibus; sed et in æque potentibus ipsa lex definitur ex superessentiali principio ordinationis omnium, hoc est, » id scilicet, « per unamquamque hierarchiam, » id est sacram ordinationem, « esse et primas, et medias, et ultimas, et ordinationes, et virtutes: » et in ipsis ordinationibus, et virtutibus diviniore semper esse doctores, « et manductores, » divinorum, ut eos doceant, et adducant « in divinam adductionem, et illuminationem, et communicationem. In adductionem » per conversionem, « in illuminationem » per cognitionem; « in communicationem » per perceptionem.

Sequitur: « Video autem quod et divinum Christi humanitatis mysterium angeli primum docuere. Deinde per ipsos in nos scientiæ gratia descendit. » Ex hoc, inquit, patet quod quæ a Deo mandantur hominibus per angelos nuntiantur, quoniam et ipsum divinum mysterium humanitatis Christi angeli docuerunt, tam eos qui prædixerunt et crediderunt, quam eos qui viderunt et susceperunt. Et deinde, hoc est consequenter per ipsos angelos in nos hujus scientiæ gratia descendit. Sic ergo, sicut

videlicet Christi nativitas per angelos nuntiata est : nativitas quoque præcursoris ejus per Gabrielem angelum legitur nuntiata. « Sic, inquit, divinissimus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem docuit mysteria, hoc est, puerum nasciturum ex ipso contra spem, » quia ex sterili matre et sine patre : gratia divina « Prophetam fore manifestandæ virilis divinæ operationis Jesu mundo divinitus et salutariter. » Ac si diceret : Divinissimus Gabriel docuit Zachariam summum sacerdotem, quod puer nasciturus ex ipso propheta foret operationis Jesu virilis; quia in natura humanitatis, qua sexum carnis assumpsit, exhibita est ; et divinæ, quia per potentiam divinitatis, in qua etiam carnem suam condidit, est perfecta. Operationis, dico, manifestandæ mundo per eum divinitus, et salutariter, hoc est ad salutem mundi divinitus proventuram. Docuit enim idem divinissimus Gabriel « Mariam quomodo, » scilicet « in ipsa » foret complendum divinum mysterium ineffabilis divinæ formationis. » Quod scilicet divina operatio ineffabiliter super usum, et legem naturæ de carne ipsius virginis sine virilis seminis admistione carnem sumeret, et eam indumentum Verbi æterni mirabiliter formaret. « Ast alius angelorum Joseph erudiebat, quomodo vere implerentur divinitus promissa progenitori David. » Id est, quomodo implerentur ea, quæ promissa erant divinitus hoc est a Deo progenitori ejus David.

« Alius vero pastores tanquam multorum reditu, et silentio purgatos evangelizavit : et cum eo multitudo exercitus cœlestis illam valde laudabilem tradebant iis, qui in terra sunt, doxologiam. Alius, inquit, rursum angelus evangelizavit pastores, tanquam purgatos, et puros effectos multorum reditu, » id est separatione vel segregatione multitudinis, et tumultus, et strepitus ; et purgatos etiam silentio, id est quiete mentis et pace interna, ut in hoc ipso digni Evangelio, et Evangelico fierent alloquio, quod seorsum a multitudine ad semetipsos redeuntes in silentio, et quiete mentis constituti spiritalis annuntiationis capaces exstiterant. Unde paulatim crescente gratia post unius evangelizationem cœlestis exercitus multitudo auditur, qui illam valde laudabilem doxologiam, id est hymnum gloriæ, tradebant iis qui in terra sunt hominibus scilicet bonæ voluntatis.

Sequitur : « Respiciamque et ad excellentissimas eloquiorum luminis apparitiones. » Ac si diceret : Non solum in iis, quæ de Verbi incarnatione hominibus per angelos nuntiata sunt, apparet, quod divinatorum cognitio ipsis angelis mediantibus et ministrantibus ad homines descendit ; sed in ipsa quoque persona Verbi incarnati idem videri potest : quæ licet divinitatis majestate angelis imperaret, ea tamen, quæ circa ejus humanitatem temporaliter facienda fuerant, per angelos voluit dispensari : in hoc ipso conditionem humanitatis dignanter suscipiens, quod omni necessitate carens sola dispensatione ad exemplum humanitatis, et documentum ve-

ritatis dispositionibus angelicis se inclinavit. « Respiciam, inquit, etiam ad excellentissimas apparitiones eloquiorum luminis, » id est apparitiones ipsius Jesu Christi, quando videlicet ipse Jesus, qui lumen est verum, in carne assumpta visibilis apparuit. Quæ apparitiones luminis excellentissimæ existunt, præ cæteris omnibus apparitionibus eloquiorum, id est præ cæteris omnibus apparitionibus quæ in eloquiis sacris referuntur ; quia nunquam prius ita excellenter Deus mundo se manifestavit, sicut quando in carne assumpta ipse visibilis apparuit. Ad has igitur, inquit apparitiones luminis excelsissimas præ omnibus apparitionibus eloquiorum respiciam, ut in eis etiam hoc probem, quod divina arcana in homines per angelos dispensantur. Si enim circa illum hominem, qui super homines est angelica dispensatio non est repudiata, quanto magis in eis, qui peccato obnoxii sunt, et in tenebris ignorantie constituti probatur esse necessaria. In illo ergo homine, qui caput est hominum, agnoscere possumus quid de aliis hominibus, membris ejus sentire debeamus.

« Video enim, inquit, quoniam et ipse Jesus supercœlestium essentialium in superessentialis essentia ad id, quod secundum nos est, immutabiliter veniens, non resilit, a se ordinata et assumpta humana ordinatione. » Ipse, inquit, Jesus, qui secundum divinitatem suam, qua universa subsistunt supercœlestium quoque essentialium, id est angelicorum spirituum, qui non solum terrena puritate, sed et cœlestia quoque subtilitate transcendunt, essentia est ; nec solum essentia, quia in eo subsistunt ; sed superessentialis essentia, quia ad ejus æqualitatem non pertingunt. Ipse Jesus cujus ineffabilis majestas et divinitatis potentia ipsos quoque angelos et portat per gratiam, et transcendit per naturam, veniens ad id quod secundum nos est, hoc est, ad susceptionem carnis, quæ nostræ naturæ erat, et nobis similis erat ; et immutabiliter veniens, hoc est, sine diminutione, vel mutatione suæ divinitatis, non resilit ab humana ordinatione, hoc est ab ordinatione sive lege humanitati dubita. Ordinatione, dico, primum ab eo ordinata, quando prius hominem instravit : postea ab eo assumpta quando humanitatis formam et naturam suscepit. Si autem humanam naturam assumpsisset, et humanam conditionem respueret, ab humana ordinatione resiliet. Quasi enim resilire illi esset, id, quod per naturam assumpserat, per conditionem nolle tolerare. Nunc autem veniens ad humanam naturam per assumptionem carnis, ab humana ordinatione non resilit per custodiam humilitatis. « Sed obediens subditur dispositionibus Dei Patris per angelos, » circa ejus humanitatem administratis : « et per medios ipsos » angelos, id est mediantibus ipsis angelis « annuntiat Joseph, » utpote pædagogo infantie ejus, « recessio » ipsius « filii » Dei « ad Ægyptum » a Patre Deo disposita, « et iterum ad Judæam ex Ægypto traductio, » sive reductio. « Sed et ipsum, inquit,

videmus per angelos sub paternis legislationibus A ordinatum. » Ipsum videmus ordinatum per angelos, hoc est, dispositum, « sub paternis legislationibus, » id est sub mandatis legalibus, quæ mandata ii, quos secundum carnem patres habuit et antecessores, acceperant observanda. Sub his itaque mandatis legalibus ordinatibus est per angelos, quando secundum legis paternæ præcepta et circumcisisus est die octava, et quadragesima die in templo cum muneribus, et hostiis præsentatus, legem per angelos datam observans Dominus angelorum.

Sequitur: Insto enim dicere, ut scienti nostris sacerdotalibus traditionibus expressa, et de angelo ipsum Jesum confortante. » Parum est, inquit, quod dico, quod Jesus in humanitate ab angelis sub B paternis legibus ordinatus est: qui in eadem humanitate ab angelo passioni propinquans etiam est confortatus. Insto dicere, quod fortasse si prius dictum non esset, credibile omnino non esset. Insto dicere et de angelo ipsum Jesum confortante. Insto dicere, quod est ipse ego sine admiratione proferre non possum, quod credo certe, et studeo: quod si inscienti dicturus essem, dicere omnino non præsumerem. Insto dicere, quod tam magnum est, ut a parvis fide scientia comprehendere non possit; tam mirabile, ut a parvis fide non possit credi, de angelo ipsum confortante. Insto dicere, quod si a me dictum putaretur, non crederetur. Tibi autem scienti quæ expressa sunt, id est manifestate prolata a nostris traditionibus C sacerdotalibus, id est a Scripturis, quæ nobis traditæ sunt a sacerdotalibus, et sacra ministrantibus ac sanctificatis viris, tibi audacter insto dicere veritatem nihil hæsitans de tua fide, quæ firma est, et scandalum non recipit, habens discretionem quid factum, quid dictum sit. Tibi ergo, o Thimothee fili, ut scienti nostris sacerdotalibus traditionibus expressa, tibi fiducialiter « insto dicere et de angelo Jesum confortante, » ut in hoc

sine dubitatione patescat, quantum humanitas secundum divinam ordinationem angelicæ dispensationi subjecta sit quæ in homine de tempore passionis ab angelo confortari voluit; non tamen quærens auxilium, sed formans exemplum; non habens necessitatem, et tamen monstrans conditionem. Propterea ergo « insto » tibi « dicere, et de angelo ipsum Jesum confortante. » Aut etiam hoc « insto » tibi « dicere, quod ipse Jesus per nostram salutarem beneficam, et manifestatoriam veniens ordinationem, angelus magni consilii appellatur. » Hoc est quod ipse Jesus appellatur « magni consilii angelus, veniens, » hoc est, in eo quod venit ad nos, per nostram ordinationem, id est secundum quod ordinaverat, vel ordinatum erat venire in nostra natura: quæ ordinatio salutaris erat, et benefica, et manifestatoria. Salutaris in redemptione, benefica in gratiæ largitione, manifestatoria in glorificatione. Salutaris, quia a morte redemit; benefica, quia redemptis ad justificationem dona gratiarum contulit; manifestatoria, quia primum justificandis Deum in humanitate visibiliter videndum proposuit, et postea justificados per visionem humanitatis ad contemplationem divinitatis perducit. Secundum hanc ergo « manifestatoriam ordinationem veniens Jesus angelus magni consilii appellatur. » Quia, « ut ipse angelus dicit, quæcunque audivit a Patre, annuntiavit nobis. » Si ergo angelus nuntius dicitur, merito et ipse Salvator nuntius vocatur. Qui voluntatem Dei Patris nobis annuntiat, et interna bona per Spiritum suum nostris mentibus aspirando revelat. In quo etiam dignitas angelica manifeste ostenditur, quod et ipse Salvator ad nos mandata Patris deferens angelus cognominatur. Nam, cum summa nostræ salutis per redemptionem non sine angelica cognominatione perficitur, patet quod et cætera quoque, quæ ad eandem salutem pertinent, angelica, administratione dispensantur. Et hæc quidem de angelica cognominatione dicta sunt.

TITULUS CAPITULI V

Quare omnes cælestes essentiæ communiter angeli dicuntur, et specialiter proprias, præterquam primi et secundi ordinum habent agnominationes

LITTERA.

Hæc quidem est, quantum ad nos, causa angelicæ in eloquiis cognominationis. Scrutari autem, ut existimo, oportet, ob quam causam theologi omnes quidem simul cælestes essentiæ angelos vocant: ad manifestationem autem venientes supermundalium ipsarum dispositionum ordinem angelicum specialiter nominant, complete terminantem divinas, et cælestes res: ante ipsum vero superpositæ archangelicos ordinant ornatus, principesque, et potestates, et virtutes, et quasunque his superfirmatas essentiæ eloquiorum cognoscunt manifestatoriarum traditiones. Dicimus autem, quod per omnem sanctam dispositionem excellentes quidem ordines habent inferiorum dispositionum et illuminationes, et virtutes, non autem participantes excellentium

D se, sunt ultimi. Ergo sanctissimos excellentissimarum essentialium ordines angelos vocant theologi; etenim sunt manifestatores et ipsi divinæ illuminationis (Hebr. 1). Ordinem vero extremum animorum cælestium non habent rationem archas, aut thronos, aut seraphim nominandi. Neque enim et in participatione excelsissimarum virtutum. Sed sicut ipse, nostros divinos summos sacerdotes reducit ad cognitos ei divinitatis fulgores, sic et ipsum ante se essentialium [adhuc immundæ] omnino sacræ virtutes reduciunt, et ad divinum sunt consummanti angelicas hierarchias dispositioni. Nisi quidem quis et hoc dixerit, communes esse omnes angelicas nominationes secundum omnium cælestium virtutum in deiforme, et ex Deo datum lumen subjectionem, et superemi-

nentem communicationem. Sed ut magis a nobis ratio dijudicata sit, considerabimus sacræ in eloquiis expressas sanctas, et decoras proprietates uniuscujusque cælestis dispositionis.

EXPOSITIO.

« Hæc quidem est, » etc. Hoc quinto capite disquiritur quare omnes cælestes essentiæ angeli cognominantur. Hæc autem quæstio ex eo orta videtur, quod in sacro eloquio cælestium spirituum quidam Deo semper assistere, faciemque ejus semper videre perhibentur; quidam vero foras ad exteriora ministeria complenda mitti dicuntur. Hinc namque consequens esse videtur quod ii, qui semper vultui divino assistunt, ad exteriora nuntianda non exeant; ii autem, qui foras mittuntur, divino conspectui immobiliter, sive immutabiliter non assistant. Scriptum quippe est in libro Danielis prophetæ: « Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei (Dan. vii). » In qua distinctione per assistentes quidem ii significati esse videntur, qui ad exteriora non exeunt; per ministrantes vero ii qui ad exteriora exeundo non semper assistunt. Propter quod quia inferiores simul, et postremi ordines ad exteriora exeunt, superiores tantum, et excellentiores divinæ contemplationi sine intermissione assistunt; pauciores assistentes, plures vero ministrantes esse perhibentur. Nam cum novem sint ordines angelorum, duo tantum, id est angeli et archangeli pro eo quod specialiter ex officii sui distributione mitti habent, ex re ipsa cognominationem susceperunt. Angeli videlicet nuntii, archangeli vero principales nuntii dicti; quoniam et illi minora, isti vero majora quasi ex ministerii dignitate annuntiant. Sed quia rursum in Scriptura sacra quosdam de superioribus ordinibus missos legimus, sicut in Isaia unus de seraphim volasse ad prophetam, atque labia ejus carbone, quem forcipe de altari tulerat, tetigisse memoratur (Isa. vi); et in Epistola ad Hebræos Apostolus omnes administratorios spiritus, et in ministerium missos testatur, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis (Hebr. i): magna nobis ambiguitatis difficultas oboritur, et quid potius hinc asserendum sit non facile invenitur. Auctor hanc quæstionem in hunc modum solvit. Nomen angelorum inferioribus tantum ordinibus, et ex officio proprie exteriora nuntiari habent, convenire testatur. Sed quia divina secreta, quæ ab ipsis inferioribus exterius ad hominum cognitionem deferuntur, eisdem a superioribus nuntiantur; nomen quoque angelorum superioribus esse communicabile: qui licet ad exteriora nuntianda non exeant, ea tamen, quæ exterius nuntianda sunt, desuper ipsi accipiendo secundum legem divinæ ordinationis ad inferiores, et post se subsequentes ordines nuntiando transportans, omnemque virtutem, et gratiam, et proprietatem inferiorum superiores participare: proptereaque etiam cognominationes inferiorum ad superiores transire; virtutem autem, et gratiam, et

proprietatem superiorum non omnem inferioribus esse communicabilem, et ideo cognominationes quoque ipsorum simili ratione ad inferiores universaliter non posse deduci. Aliquando tamen inferiores quando superiorum proprietatem ex officii qualitate suscipiunt, nomen quoque ipsorum in ejusdem officii executione assumunt. Hinc esse illud, quod superius commemoravimus, quod angelus, qui prophetæ labia accendere, et purgare venerat, seraphim dicitur, quia in hujus operis qualitate accendentis sive inflammantis proprietatem exsequatur. Illud vero quod Apostolus dicit, omnes esse administratorios spiritus, et in ministerium missos, hoc modo intelligendum putant, quod sicut superius diximus, illi quoque non inconvenienter missi dicuntur; quia, licet ad exteriora non exeant, ea tamen quæ exterius nuntianda sunt, inferioribus et subsequentibus ordinibus nuntiando apportant. Alii putant omnes cælestes ordines tam superiores, quam inferiores pro tempore, et loco, et causa ad exteriora dirigi: eos tamen, qui hoc ex officio proprium habent, specialiter angelos sive archangelos cognominari. Nam quod omnes aliquando mittantur, apostolus, in eo quod superius commemoravimus, testimonio asserere videtur, dicens: « Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis? » Quod autem etiam superiores quidam aliquando non ex officio, sed ex causa accidentali ad exteriora dirigantur, Psalmista asserere videtur, cum dicit: « Qui facit angelos suo spiritus, et ministros sue ignem urentem (Psal. ciii). Sic ergo et alii sunt, qui ex officio assistunt; atque alii, qui ad exteriora complenda exeunt, et tamen assistentes aliquando in ministerium missi, dum proprietatem inferiorum suscipiunt, nomen quoque ipsorum in significatione assumunt. Qui tamen cum ad exteriora exeunt, ab interiori contemplatione non recedunt, quia illum aspiciunt, qui præsens ipsis est, quocumque vadunt. Et hoc modo quidem priusquam verba libri discuteremus, ad evidentiam descendorum hujusmodi quæstionis mentionem breviter faciendam esse putavimus, nihil temere detinens, sed secretum venerantes, quod fortassis nescisse venialis est infirmitas, asserere autem præsumptuose, damnalis temeritas. Hoc tamen sciendum est quod auctor illi potius parti assensum præbere videtur, quosdam solummodo, et non omnes cælestes ordines ad exteriora mitti: et tamen propter ejusdem proprietatis participationem, qua superiores inferiorum gratiam et virtutem communicant, nomina quoque inferiorum a superioribus assumi. Sicut etiam aliquando inferiores, quando superiorum proprietatem ex officii qualitate suscipiunt nomen quoque illorum in significatione assumunt. Nunc ad litteram: « Hæc quidem est, quantum ad nos, causa angelicæ in eloquiis cognominationis. » « Hæc, inquit est, » quod superius diximus, « causa angelicæ cognominationis; » quia videlicet secreta divina per eos nobis

nuntiantur, et idcirco quia ad nos divina præcepta nuntiando deferunt, quantum ad nos, id est quantum ad id, sive propter id quod erga nos operantur, angelorum nomen assumunt. Sed quia hoc, id est interni præceptoris nuntia foras ad hominum cognitionem efferte, utrum omnibus conveniat nondum manifesta ratione, vel auctoritate probatur, quærendum nunc est, inquit, quare angelorum nomen in sacro eloquio omnibus communiter cœlestibus virtutibus attribuit.

Hoc est, quod ait : « Scrutari, ut existimo, oportet, ob quam causam theologi omnes quidem simul cœlestes essentias angelos vocant ; ad manifestationem autem unientes supermundalium ipsarum dispositionum ordinem angelicum specialiter nominant, complete terminantem divinas et cœlestes res ; » ac si diceret : Hoc nunc quærendum restat quare theologi omnes illas cœlestes naturas universaliter angelos nominant, cum tamen specialiter unum ordinem illorum videlicet spirituum, qui veniunt ad nos ad manifestandas ipsas supermundales dispositiones, id est spirituales, et divinas, et invisibiles ordinationes, ordinem angelicum nominant ; « complete terminantem divinas, et cœlestes res, » id est usque ad completionem, et terminum perducentem res divinitus in cœlesti, secretaque ordinatione dispositas. Præceptum namque divinum a summo deorsum currens, per superiores ordines ad inferiores deferitur, donec tandem ad hominum cognitionem veniens opere compleatur : propter quod ille ordo cœlestis, ad quem novissime per superpositas virtutes mandatum divinitatis descendit ; ac deinde per ipsum foras nuntiatur, complete sive ad completionem illud terminare dicitur, quia per eum illuc, ubi novissimæ visibili operatione complendum est, annuntiationem defertur. Hoc ergo quærendum est quare scilicet, cum novissimus iste ordo specialiter angelica cognominatione signetur, omnes cœlestium essentiarum ordines angeli nominantur. « Ante ipsum vero superpositæ archangelicos ordinant ornatus principesque et potestates, et virtutes, et quascunque his superfirmitas essentias eloquiorum cognoscunt manifestatorie traditiones. » Ac si diceret : Ipsum quidem angelicum ordinem ultimum et novissimum, rebusque humanis proximum, divinasque visiones postremo annuntiatione efferentem, et determinantem theologi constituunt ; ante ipsum autem ordinant superposite, id est in ordine superpositos describunt. « Archangelicos ornatus, » id est choros archangelorum ordinatos, et pulchre dispositos, qui in ordine ipsis angelis et superiores sunt dignitate, et priores annuntiatione. Deinde etiam constituunt ipsi theologi non solum scilicet super angelos, sed etiam super archangelos : principes, id est principatus, et potestates, et virtutes, et alias essentias, id est « spirituales naturas quascunque cognoscunt, » id est ad cognitionem proponunt manifestatorie traditiones eloquiorum sacrorum. Essentias, dico, superfirmitas his vide-

licet angelis, vel quascunque alias his supradictis omnibus superfirmitas, ut sint non solum dignitate sublimiores, sed etiam perfectionis firmitate fortiores, et magis ad æternitatem et immutabilitatem stabiles.

Sequitur : « Dicimus autem quod per omnem sanctam dispositionem excellentes quidem ordines habent inferiorum dispositionum et illuminationes et virtutes, non autem participantes excellentium se sunt ultimi. » Ac si diceret : Cum in illa cœlestium spirituum dispositione alii superiores sint, alii inferiores, superiores quidem omnem illuminationem, et virtutem inferiorum habent ; sed inferiores superiorum ordinum illuminationes, et virtutes non omnes habent. Proptereaque inferiorum nomina aliquando ad superiores ordines transferuntur, utpote qui ipsis iu eisdem nominum proprietatibus participant. Nomina vero superiorum non ita ab inferioribus assumi possunt, quoniam ad eos proprietates nominum universaliter non transeunt : hoc est quod ait : « Dicimus autem, quod per omnem sanctam dispositionem » cœlestium videlicet spirituum, « excellentes quidem » sive superiores « ordines habent » omnes illuminationes, et virtutes « inferiorum dispositionum, » hoc est subjectorum ordinum. Sed ultimi, id est inferiores, et in ordine sequentes non sunt participantes, omnes subauditur illuminationes et virtutes excellentium se, id est eorum qui ipsis sunt excellentiores. Illuminationes intelligimus in cognitione veritatis ; virtutes autem in amore bonitatis et perfectione operis.

Sequitur : « Ergo sanctissimos excellentissimarum essentiarum ordines angelos vocant theologi. Etenim sunt manifestatores et ipsi divinæ illuminationis. » Quia ait superiores ordines omnes proprietates habent inferiorum : ergo theologi sanctissimos ordines excellentissimarum essentiarum, id est excellentissimorum spirituum, vocant angelos ; quoniam ipsi angelicam proprietatem participant, in eo quod, licet ad exteriora nuntianda non creant, tamen eis, qui post se sequuntur ordinibus divinam illuminationem, quam de se accipiunt transfundendo, et quasi nuntiando manifestant. « Ordinem vero extremum animorum cœlestium non habent rationem archas, aut thronos, aut seraphim nominandi. » — « Non habent, inquit, rationem » ipsi theologi « nominandi extremum ordinem animorum cœlestium, » id est ultimum ordinem spirituum cœlestium, angelos videlicet : « archas, » id est principes, aut thronos, aut seraphim, quia ipse scilicet extremus ordo angelorum non est in participatione excelsissimarum virtutum. Propterea enim non possunt angeli principes, aut throni, aut seraphim nominari, sicut principes, et throni, et seraphim angeli nominantur ; quia superiores angelicam proprietatem universaliter participant, angeli vero superiorum illuminationes, et virtutes non universaliter participant : et eas præcipue, pro quibus speciales cognominationes acceperunt, sed ex parte

possident ; dignitatem tamen, ac proprietatem cognominationis ejus non habent. Neque enim omnis, qui aliquam virtutem aut proprietatem participando habet, secundum illam statim proprietatem cognominari debet, nisi illam vel inter cæteros singulariter, vel præ cæteris excellenter obtineat. Non enim omnis ; qui aliquid sapit, statim sapiens nominatur ; nec qui rectum quidpiam fecerit, continuo justus dicitur. Sed hic solus qui sapientiam et justitiam vel singulariter, vel excellenter obtinet, sapiens et justus propria et expressa cognominatione appellari debet. Sic itaque cælestes illi ordines spirituum sanctorum proprias cognominationes habent, in quibus designatur, non quod singulariter acceperint, sed quid possideant excellenter. Seraphim namque, quia ex amore Creatoris sui tanquam vicini et proximi, et in se ardentes sunt et ex se alios accendunt, *ardentes* sive *incendentes* interpretantur, non quod soli hoc inter cæteros habeant singulariter, sed cum cæteris, et præ cæteris excellenter. Omnes enim amore Dei ardent, et tamen ipsi specialiter ardentes vocari debuerunt, qui ipsius amoris ignem et primi concipiunt, et fortius ardentes ad cæteros quoque accendendos flammam dilectionis emittunt. Sic est cherubim (quod nomen *plenitudo scientiæ* interpretatur) quia majorem cæteris cognitionem Dei habent, ex eo soli nomen accipiunt quod cum cæteris possidentes præ cæteris omnibus excellentius percipere meruerunt. Throni quoque dicti sunt, non quod in eis solis Deus sedeat, et judicia sua discernat ; sed quia hoc excellentius cæteris in munere acceperunt, propter hoc ex ipso specialiter cognominationem trahunt. Et ad hunc modum quidem de cæteris etiam ordinibus intelligendum est, ut videlicet inde credantur singuli proprias cognominationes accipere, quod excellentius probantur ex dono gratiæ possidere.

Sed oritur non contemnenda quæstio, et quæ magnam animo confusionem inducat, si ratione adhibita discussa non fuerit. Si enim, ut dictum est, in illa cælesti dispositione singuli quique ordines ex ea proprietate singulares cognominationes trahunt, in qua cæteris excellentiores esse comprobantur, cum subjectorum ordinum omnes illuminationes et virtutes superiores universaliter et excellenter possideant, nihil suppositis consequentibusque ordinibus singulare relinquatur, ex quo propriam discretamque inter cæteros cognominationem sortiantur. Unde oportet diligentius considerare quemadmodum utrumque simul verum sit : quod videlicet subjectorum ordinum superiores universaliter et excellenter illuminationes et dona possident, et tamen singuli quique aliquid proprium ac speciale retinent unde propria discretaque appellatione signari valent. Seraphim namque ex nomine singularem dilectionem exprimunt. Cherubim autem excellentiorem cognitionem innuunt. Throni vero majorem vim discretionis ostendunt. Constat tamen, quod qui ardentius diligunt, profundius prospiciunt, et sub-

tilius discernunt. Qui enim magis e vicino respiciunt, procul dubio evidentius agnoscunt. Quomodo ergo ordo cherubim ex singularis gratiæ privilegio cognominatus, dicitur, si hoc alter in munere excellentius retinet, unde ipse appellationem sortitur ? Hæc vero quæstio hac fortassis ratione non inconvenienter solvitur : ita tamen, si secretum veritatis nulla præjudicii temeritate violetur. Fieri namque potest ut, licet omnia virtutum dona superiores ordines excellentius possideant, ab iis tamen quæ inter ipsa dona virtutum sublimiora sunt, solum cognominationem trahant ; atque alia quæ ordine dignitatis sequuntur, post se sequentibus ad denominationem relinquunt, ut primus a prima, secundus a secunda, tertius a tertia vocabulum sortiatur. Simus scilicet, teste Scriptura, quod inter omnia virtutum dona charitas excellit : propter quod consequens erat, ut ille ordo, qui omnium eminentissimus est, a charitate sola singularem sumeret in sui discretionem appellationem. quamvis et alia quoque dona virtutum excellentius possideret, a quibus appellationem et vocabulum sumere potuisset. Quia autem cognitio veritatis, post amorem virtutis proxima dignitate cognoscitur : idcirco ab ipsa dignitate qui secundi sunt, post primos angelici spiritus merito cognominantur. Judicium autem discernendæ veritatis quia sententiam adhuc quasi dubiam habere videtur, et suspensam quodammodo minus perfecta cognitione apparet : et idcirco quia ipsum post plenam contemplationem, in qua veritas non quæritur, sed habetur, ad eandem veritatis summæ cognitionem respicit, tertio post duos prores ordini nomen dedit : hoc tamen secundum hominem propter quem nomina spiritibus ipsis data sunt, intelligi oportet. Nam illic judicium non est ambiguitatis definitio, sed veritatis discretio ; neque ibi ubi manifesta sunt omnia, aliquid, quod latet, discutitur, sed quod certum est, pro merito existimatur. Quocirca in hoc quoque judicio scientiam veritatis antependendam existimamus, quoniam sapientia simplicitatem et unitatem judicat ; judicium autem per vim discretionis ad diversa se, contrariaque respicere probat. Unde excellentior cognominatio ab ipsa sapientia sumenda erat, per quam ordo excellentior designandus erat : qui licet et sapientiam, et judicium utpote sublimior et perfectior plenius possideret, a sola tamen sapientia vocabulum sumens, sequentis post se ordinis judicium cognominationis relinqueret. Secundum hanc itaque considerationem quisquis angelorum cognominationes interpretari voluerit, nihil fortassis inconvenientiæ erit, si omnia virtutum dona superiores ordines perfectius possident, et tamen inferiores ordines ex quibusdam specialiter donis proprias cognominationes habent. De ipsis autem ordinibus angelorum in primis quidem, et ultimis eadem omnium sententia constat. Nam seraphim, loco supremo positos, et post illos cherubim, ac deinde thronos nulli, qui sanctarum Scripturarum testimonia novit, ignotum esse potest.

Inferioribus quoque ab imo sursum ascendentibus primum angelos atque archangelos collocari manifestum est. Sequentes quatuor ordines quidam hoc modo disponunt, ut a thronis deorsum primum dominationes, deinde principatus, deinde potestates, deinde virtutes constituent, ut in hunc modum novem ordines tribus ternariis distinguantur: quorum primus, et supremus seraphim, cherubim, thronos continet; secundus et medius dominationes, principatus, et potestates complectitur; tertius, et infimus virtutes, archangelos et angelos simul disponit. Sicque ab imo sursum primum angeli numerantur; deinde archangeli, deinde virtutes, deinde potestates, deinde principatus, deinde dominationes, deinde throni, deinde cherubim, deinde seraphim. Theologus autem primum angelos ponit, deinde archangelos, deinde principatus, et hos primo ternario deputat. In secundo autem primum potestates, deinde virtutes, deinde dominationes constituit. In tertio vero primum thronos, postea cherubim, postea seraphim ab inferiori ad superiora progressionem facta collocandos censet. Sed in hac terna triplici distinctione hoc maxime considerare oportet quod supremi quidem tres ordines, id est seraphim, et cherubim, et throni ex virtute singularis excellentiæ, et vi denominationis suæ ad interiora tantummodo respicere videntur. Amare enim et cognoscere, et iudicare intus præsentium, et conversionem ad interiora habentium proprium est. Ultimi vero tres, et extremi ordines ex proprietate cognominationis suæ ad exteriora solum secundum officium ministerii sui dispositi esse probantur; sive angeli et archangeli pro eo quod, agenda quæque et manifestanda hominibus, exterius nuntiant; sive principatus pro eo quod, quæ circa homines administranda sunt et disponenda, invisibili potestate dispensant. Medii autem ordines sicut dispositione, ita officio quoque inter invisibilia et visibilia ferri videntur: et quæ a superioribus ad inferiores deferenda sunt secundum dignitatem, et officium suum administrare. In his autem dominationes primæ sunt, quæ singulari excellentia invisibilem annuntiationem in virtutibus solo imperio formant; virtutes autem secundæ, quæ præceptum imperium exsequendo in potestatibus edunt. Potestates vero tertiæ, quæ conceptum mandatum in principatibus, archangelis et angelis sibi ad operationem subjectis perficiunt. Qui autem post angelos et archangelos constituit virtutes, illos nimirum spiritus intelligi volunt, per quos frequentius signa et miracula fiunt. In hoc quoque postremæ dispositionis proprietas servetur, cujus ministerium ad exteriora sola dispensanda ordinatum esse putamus. Potestates vero dicunt illos spiritus vocari, qui adversas virtutes subjectas habent, et eas secundum datam potestatem libere comprimunt, ne tantum nocere valeant, quantum volunt. Principatus autem appellatos putant eos nimirum spiritus, qui ipsis etiam bonis angelorum spiritibus prælati sunt; quibus dum agenda quæque impe-

rant, subjectis ad explenda divina ministeria principantur, et superiores existunt. Dominationes autem dictos, qui etiam principatus excellentiori potestate transcendunt, ut ipsos quoque subjectos habeant, qui aliis ad ministerium implendum imperare meruerunt. Hæc breviter de ordinibus angelorum, et nominibus ad futuram narrationem necessaria prælibanda esse putavimus, ut semel dicta lector ad singula quæque, prout ratio poposcerit, et causa, in sequentibus commemoranda, super his, et fortassis sine his obscura dicenda assumat. Nunc ad ipsius textus seriem explanandam revertamur. Superius dixit, quod non habent rationem theologi nominandi angelicum ordinem archas, aut thronos, aut seraphim; quia ipse videlicet angelicus ordo non est in participatione illarum excelsissimarum virtutum, ut ipsis participet in nomine, quibus non participat in nominis proprietate. Nunc idipsum sequentibus probat verbis, quod videlicet angelicus ordo excelsissimis virtutibus non participat. Non, inquit, participat cum ipsis; sed quod participat, participat ex ipsis. Aliud quippe est in plenitudine participare, atque aliud ex plenitudine participationem accipere. Sic itaque angelicus ordo excelsissimis virtutibus subjectus est, ut non participet cum ipsis, sed ex ipsis; quia, sicut ipse eos, qui in hominibus ad divinam cognitionem reducuntur, illuminando, et erudiendo reducit; sic et ab iis, qui ante ipsum sunt, virtutibus divinam ipse illuminationem percipit.

Hoc est, quod ait: « Sicut ipse, » videlicet angelicus ordo, « nostros divinos summos sacerdotes, » id est sanctos viros, qui sacra divina ab angelis immediate perceperunt, et nobis tradiderunt, « reducit ad cognitos ei divinitatis fulgores, » id est divinam cognitionem quam ipse percepit, et perceptam tribuit, « sic ipsum etiam reducunt virtutes essentialium quæ sunt ante se, » id est ante ipsum, vel super ipsum, « virtutes dico mundæ, » id est valde sacræ, vel omnino sacræ, ut possint per excellentiam sanctitatis forma perfectionis esse subjectis. Et sunt etiam ipsæ « virtutes sacræ ad divinum, » scilicet conferendum; id est divinitatis cognitionem dandam, « dispositioni consummanti, angelicas hierarchias, » id est dispositioni, quæ perficit, vel perfectas continet sive terminat angelicas hierarchias; hoc est, videlicet ultima dispositio, in qua et ordo angelicus in eo quod perfecta est, consummatur, et in eo quod ultima est, omnium spirituum hierarchiæ terminantur. Sane hic execrabilis interpretis error cavendus est, qui cœlestes virtutes immundas dici existimavit. Nam Græcum πανιερον panieron, quod valde sacrum, vel omnino sacrum, vel universaliter sacrum interpretatur, hic ανιερον anieron, id est insacrum, vel non sacrum, vel sine sacro intelligendum putavit.

Sequitur: « Nisi quidem quis et hoc dixerit communes esse omnes angelicas nominationes secundum omnium cœlestium virtutum in deiforme, et

ex Deo datum lumen subjectionem, et supereminentem communicationem. » Non possunt, inquit, inferiores ordines superiorum nomina assumere, quia in eadem excellentia virtutum cum eis non participant, nisi quis dicere velit, propterea nominationes angelorum omnes communes esse debere, quod omnes pariter unum lumen a Deo datum subjecti percipiunt, et ex ipso lumine percepto omnes Deo conformes fiunt, et unius supereminentis communicationis in uno lumine participes existunt. Nisi, ait, quis etiam hoc dixerit, omnes angelicas cognominationes communes esse, secundum omnium cœlestium virtutum subjectionem in lumen, sive ad lumen deiforme, et ex Deo datum percipiendum, et secundum communicationem superiorem gratiæ spiritualis vel specialis : ut que-

A madmodum una gratia ad omnium participationem se diffundit, sic una omnibus cognominatio rationabiliter tribui possit. « Sed ut magis a nobis ratio dijudicata sit, considerabimus sacræ in eloquiis expressas sanctas, et decoras proprietates uniuscujusque cœlestis dispositionis. » Ut magis possimus, inquit, judicare hanc rationem, utrum videlicet cognominationes angelicæ communes esse debeant an non, considerabimus sanctas et decoras proprietates uniuscujusque cœlestis dispositionis sacræ expressas in eloquiis. Ex proprietatibus enim uniuscujusque diligenter consideratis fortassis poterit agnosci, utrum communicatio nominationis eadem esse possit : quibus et si gratia una infunditur, una tamen mensura, ac proportione non datur.

TITULUS CAPITULI VI.

Quæ sit prima cœlestium essentialium dispositio : quæ media, et quæ ultima.

LITTERA.

Quanti quidem sunt et quales supercœlestium essentialium ornatus, et quomodo secundum eos Hierarchiæ perficiuntur, solam diligenter scire dico contemplativam eorum perfectionis principem; adhuc et eos ignorare proprias virtutes et illuminationes, et suam sacram, et superornatam ordinationem. Impossibile enim est nos scire supercœlestium animorum ministeria, et sanctissimas eorum perfectiones, nisi sibi dixerit quis, quæcumque per eos nos tanquam propria bene scientes divinitas mysteria docuit. Non ergo nos quidem quidquam proprio motu dicimus. Quæcumque autem angelicarum speculationum a sanctis theologis contemplata sunt, hæc docentes nos, quantum potentes sumus, exponemus. Omnes theologia cœlestes essentialias novem vocavit manifestativis cognominatibus (Colos. 1). Has divinus noster sanctus perfectior in tres segregat ternas dispositiones. Et primam quidem esse dicit circa Deum existentem semper, et attente ipsi et ante alias immediate uniri traditam. Sanctissimos enim thronos, et oculos, et pennosos ordines cherubim Hebræorum voce, et seraphim nominatos, secundum omnibus superpositam propinquitatem, circa Deum immediate collocari, ait, tradere divinatorum eloquiorum manifestationem. Trinum ergo hunc ornatum, quasi unam, et æque ordinatam, et vere primam hierarchiam communis noster magister ait : qua (Ephes. III; Coloss. 1) non est alia deiformior, et per se præoperantibus divinitatis illuminationibus immediate intentior. Secundam vero esse ait, ex potestatibus, et dominationibus, et virtutibus completam. Et ternarum novissime cœlestium hierarchiarum, angelorum et archangelorum, et principatum (I Thess. IV) dispositionem.

EXPOSITIO.

Sexti capitis titulus est : « Quæ sit prima cœlestium essentialium dispositio, quæ media, et quæ

B ultima. » Agit enim in hoc capite de trina dispositione novem ordinum : quarum prima, quæ et summa, tres ordines continet, seraphim, cherubim et thronos ; secunda quæ et media, similiter tres, dominationes, virtutes, et potestates ; tertia, quæ et ultima, tres similiter, principatus, archangelos et angelos : in quibus novem ordinum dispositio consummatur. Tractaturus autem de rebus tam sublimibus, et ab humano sensu remotis, primum ignorantiam suam pudice confitetur, ostendens secreta illa cœlestia non solum hominibus ignota esse, sed ab ipsis quoque angelicis spiritibus perfecte, ut sunt, omnino comprehendi non posse, solamque ipsam, a qua sunt, divinam virtutem perfecte scire quod sunt.

C Illoc est, quod dicit : « Quanti quidem sunt, et quales, super cœlestium essentialium ornatus et quomodo secundum eos hierarchiæ perficiuntur : solam diligenter scire dico contemplativam eorum perfectionis principem, » id est solam divinam sapientiam, quam et principium habent ut sint, et ad ipsam per contemplationem respiciunt ut perfecti sint. Ipsam ergo, inquit, divinam sapientiam solam scire dico, quanti et quales sunt ornatus supercœlestium essentialium, id est invisibilium naturarum : quia nimirum quales a Deo conditi sunt, nec ipsi perfecte comprehendere possunt. Propterea, inquit, dico adhuc et eos ignorare proprias virtutes, et illuminationes, et suam sacram, et superornatam ordinationem. Sola ergo ipsa, quæ fecit, divina sapientia perfecte comprehendit, et quales eos fecit : qualiter disposuit, ut in hoc aperte demonstraretur quantum Creatoris immensitas omnem creaturæ possibilitatem transcendat, cum ad semetipsam etiam comprehendendam nequaquam ipsa creatura sufficiat.

Sequitur : « Impossibile enim est nos scire supercœlestium animorum ministeria, et sanctissimas

eorum perfectiones. » Neque enim valde mirandum est, si nos de ipsis hoc non possumus scire, quod ipsi etiam de se non valent comprehendere qui id ipsum etiam quod de illis scimus, non nisi per illos a Deo datum, et ministratum scire possumus. Propterea impossibile est nos scire de ipsis aliquid, nisi quod divinitas per ipsos non docuit. « Nisi, inquit, ibi dixerit quis, quaecunque per eos tanquam propria bene scientes divinitas mysteria docuit. » Impossibile est nos scire, nisi quis dixerit ibi, nos tantummodo scire ubi per eos edocti sumus quaecunque mysteria, id est secreta, divinitas nos docuit per eos, tanquam bene scientes propria ministeria. Bene ergo sciunt propria ministeria, quantum sufficit ad nostram eruditionem : et bene nesciunt, quantum sufficit ad plenam, et perfectam comprehensionem.

Sequitur : « Non ergo nos quidem quidquam proprio motu dicimus : quaecunque autem angelicorum speculationum a sanctis theologis contemplata sunt hæc docentes nos quantum potentes sumus, exponemus. » Quandoquidem, inquit, nos per nos de ipsis, nihil scire possumus, quod ad ipsis non didicerimus : ergo in iis, quæ de ipsis dicere volumus, non dicimus nos, id est ex proprio motu, vel sensu, sive cogitatione nihil dicimus. Sed quaecunque sancti theologi per contemplationem de ipsis angelis speculati sunt, nos eorum auctoritatem quantum possumus sequendo, hoc docemus. « Omnes theologia cœlestes essentias novem vocavit manifestativis cognominationibus. » Omnes, inquit, cœlestes essentias, id est spiritus, vocavit theologia novem manifestativis cognominationibus, id est, discrevit per novem manifestas, et evidentes cognominationes, scilicet angelos, archangelos, principatus, potestates, virtutes, dominationes, thronos, cherubim et seraphim propriis vocabulis distinguens. « Has, inquit, divinus noster sanctus perfectior in tres segregat ternas dispositiones. » Divinum, sanctumque perfectorem, sive doctorem suum neminem hic melius significasse creditur, quam apostolum Paulum, a quo baptizatus, et in fide catholica eruditus fuerat ; qui usque ad tertium cœlum in paradysum Dei raptus, ibique secreta, quæ non licet homini loqui, audiens ; quantum de his huic vitæ mortali cognoscere vel utile, vel possibile fuit, tam huic viro sancto quam aliis, qui per Spiritum Dei humanam intelligentiam excesserant, ad memoriam posteritatis transmittendo per eos potius revelasse putatur. Hujus ergo auctoritate fretus, sanctarumque Scripturarum testimoniis fultus, cœlestium cognitionem in terram deduxit. Has, inquit, scilicet essentias, id est, hos novem ordines, « divinus noster sanctus perfectior segregat, » id est, distinguit « in tres ternas, » id est ternarias « dispositiones. Et primam quidem esse dicit circa Deum existentem, semper, et attente ipsi, et ante alias immediate uniri traditam. » Primam quidem dispositionem dicit circa Deum esse semper

A existentem, neque ad exteriora aliquando exeuntem ; et traditam, id est ordinatam, et dispositam uniri ipsi scilicet Deo, id est, ut ipsi uniatur attente, semper scilicet in ipsum intendens ; et ut ipsi uniatur ante alias cœlestes virtutes, quæ sunt post ipsam, et immediate uniatur, ut nullæ sint ante ipsam. « Sanctissimos enim thronos et oculos et pennosos ordines cherubim Hebræorum voce, et seraphim nominatos, secundum omnibus superpositam propinquitatem circa Deum immediate collocari, ait, tradere divinatorum eloquiorum manifestationem. » Ait ergo ipse perfectior et doctor noster divinatorum eloquiorum manifestationem sive auctoritatem tradere, aut perhibere sanctissimos thronos, et oculos, et pennosos ordines Hebræorum voce nominatos cherubim et seraphim ; oculos scilicet cherubim propter contemplationem, pennosos scilicet seraphim propter dilectionem. Hos, inquam, ordines, id est thronos, cherubim et seraphim, ait ipse collocari circa Deum immediate secundum propinquitatem, quam habent ad Deum superpositam, et excellentiorum omnibus aliis ordinibus. « Trinum ergo hunc ornatum, quasi unam, et æque ordinatam, et vere primam hierarchiam communis noster magister ait. » Hos ergo tres ordines ait unam constituere hierarchiam primam ad alias, æque ordinatam in se. In qua, scilicet hierarchia licet aliis exceliores sint in singulari gratia, pares tamen quodammodo omnes sunt in dispositione una : et ex eo secundum aliquid æquales existunt, quod omnes immediate Deum respiciunt : primi in dilectione, secundi in cognitione, tertii in discretionem. « Qua » scilicet hierarchia : « non est alia aliqua deformior, et per se præoperantibus divinitatis illuminationibus immediate intentior. » Nulla, inquit, alia hierarchia deformior est quam ista, neque similitudini Dei magis appropinquans, neque magis intendens illuminationibus divinitatis in ipsa sola præoperantibus, quia ante alias ; et per se operantibus, quia non per alias. Divinæ enim illuminationes in ista sola hierarchia ante alias operantur, quia omnes post hanc hierarchiam ab ipsis divinis illuminationibus illuminantur ; et per se in ista sola divinæ illuminationes operantur, quia per istam omnes aliæ hierarchiæ a divinis illuminationibus consequenter illuminantur. « Secundam vero esse, ait, » scilicet hierarchiam « ex potestatibus, et dominationibus, et virtutibus completam : » ordine tamen commutato, ut dominationes primæ, et secundæ virtutes, tertiæ potestates intelligantur. « Et ternarum novissime cœlestium hierarchiarum, angelorum, archangelorum, et principatum dispositionem. » Subaudiendum est a superiori, ait ipse magister noster, ternarum cœlestium hierarchiarum novissime collocaram dispositionem, angelorum, archangelorum et principatum. Ubi si quæretur quare Paulus in Epistolis suis cum angelorum dispositionem distinguendo enumeraret, hunc ordinem non servaverit, cum

talem esse ordinem in eis, aliis astruxerit. Potest dici illic eum non tantum ordinem dispositionum cœlestium quantum numerum explicare voluisse, maxime cum in uno loco quosdam tantum enumeret; in alio autem eos, quos illic tacuerat, sine aliorum repetitione explanet. In quo manifestum est quia, si ordinem et numerum attenderet, simul omnes in una narrationis serie explicare studisset. Et si qua alia ratio est, quæ ad hanc objectionem convenienter responderi possit.

LIBER SEXTUS.

TITULUS CAPITULI VII.

De seraphim et thronis, hoc est de prima angelorum hierarchia.

LITTERA.

Hunc nos recepturi sanctarum hierarchiarum ordinem, dicimus, quod omnes cœlestium intellectuum cognominationes declarationem habent uniuscujusque deiformis proprietatis. Et quidem sanctam seraphim nominationem, quæ Hebræorum sunt, scientes, aut intendentes manifestare, aut calefacientes; eam vero cherubim, multitudinem scientiæ, aut fusionem sapientiæ. Pulchre igitur prima cœlestium hierarchiarum ab excellentissimis essentiis sanctificatur, ordinem habens omnibus altiolem, hoc est, circa Deum immediate collocatur; et primo operantes theophaniæ, et perfectiones in eam tanquam proximam principaliter deferuntur. Calefacientes ergo nominantur et throni, et fusio sapientiæ manifestativo deiformium suarum habitudinum nomine. Mobile enim semper eorum circa divina, et incessabile, et calidum, et acutum, et superfervidum intentæ, et forsan intimæ, et inflexibilis semper motionis, et suppositorum reductivæ, et activæ exemplativum tanquam recalificans illa, et resuscitans in similem caliditatem, et igneum cœlitus, et holocauste purgativum, et incircumvelatum, et inexstinguibile, habentemque sic semper luciformem et illuminativam proprietatem, omnis tenebræ obscurificationis persecutricem, et manifestatricem, seraphim manifestatio, aut cognominatio docet. Ipsa vero cherubim cognoscibile eorum, et denudum, et altissimæ luminum dationis acceptivum et contemplativum, in prima operatrice virtute divinæ pulchritudinis, et sapientificæ traditionis repletum, et communicativum copiose ad secunda fusioni donatæ sapientiæ. Ipsa autem altissimarum et compactarum sedium omni diligenter exaltari ignominia subjectionis, et ad summum supermundane sursum ferens, et omni extremitate ineffabiliter in sublissimum, et circa vere excelsum totis virtutibus incommutabiliter et stabiliter collocatum, et divini superadventus in omni impossibilitate et immaterialitate acceptivum, et deiferum, et famulanter in divinas susceptiones apertum. Hæc quidem nominum ipsorum, quantum ad nos, declaratio. Dicendum vero, quam hierarchiam eorum existimamus. Omnis quidem enim hierarchiæ speculationem Deum imitanti deiformitate dependentem ineffabiliter esse, et dividi omnem hierarchicam actionem in participationem sacram, et traditionem

B purgationis puræ, et divini luminis, et perfectiæ scientiæ, sufficienter jam a nobis dictum esse arbitror. Nunc autem dicere digne prosequamur excellentissimos intellectus, quomodo jam secundum eos hierarchia ab eloquiis manifestatur. In primis essentiis, quæ post substantificam earum divinitatem collocatæ, et veluti in vestibulis ipsius ordinatæ, omnem sunt visibilem et invisibilem superexcellentes factam virtutem, propriam existimandum est esse, et omnino æquiformem hierarchiam. Puras igitur eas esse existimandum, non ut immundis maculis et inquisitionibus liberatas: neque ut materialium receptivas phantasiarum, sed ut omni diminutione mundas, et altiores, et omni superfirmitate templo secundum excelsissimam castitatem omnibus deiformissimis virtutibus supercollocatus, et proprio per se motu secundum diligentis Deum inconversibile ordinis, ineffabiliter receptas, et in subjectis contumeliam omnino necientes, sed incasualem, ut et intransmutabilem habentes propriæ deiformis specialitatis purissimam collocationem. Contemplativasque iterum sensibilibus symbolorum, aut intellectualium speculativas, neque ut varietate sacræ scribentis theoriæ in divinum reductas, sed ut omnis immaterialis scientiæ altiori lumine repletas, et formificas, et principalis pulchritudinis, et superessentialis, et terlucentis contemplatione, quantum fas, refertas, communionem autem Jesu similiter digne factas. Non in imaginibus sacræ fictis, formativis figurant deificam similitudinem, sed ut vere ipsi approximantes in prima participatione scientiæ deificæ ejus luminum, et quia Deo simile ipsi substantialiter donatum est. Communicat autem hujusmodi, ut possibile, in præoperatrice virtute deificis ipsius, et humanis virtutibus. Perfectas autem similiter, non ut sacræ varietate analecticam [analyticam] scientiam illuminatas, sed ut prima, et supereminenti deificatione repletas, secundum excellentissimam, quantum in angelis, divinorum operum scientiam. Non enim per alias sanctas essentias, sed ab ipsa divinitate sanctificatæ, ipsam immediate extenduntur omnibus supereminenti virtute et ordine, et ad castissimam omnino fortitudinem collocantur, et ad termaterialem et invisibilem pulchritudinem, quantum fas, in contemplationem adducuntur, et ad divinorum operum scibiles rationes, ut primæ, et circa

Deum essentia flectuntur, et ab ipso perfectionis A principe excellentissime [excelsissime] sanctificatae sunt. Hoc ergo et theologi aperte declarant, suppositas quidem caelestium essentiarum dispositiones superfirmitatis ornate erudiri deificas scientias: omnium vero altiores ab ipsa divinitate, quantum fas, doctrinam illuminari. Quasdam enim earum introducunt a prioribus sacre eruditas, Dominum esse caelestium virtutum, et Regem gloriae in caelos humanitus receptum (Psal. xxiii). Quasdam vero apud ipsum Jesum quaerentes, et pro nobis suae divinae actionis scientiam discentes, et eas ipsum Jesum immediate docentem, et praelargiens eis manifestantem suam humanam benignitatem. Ego enim, inquit, disputo justitiam, et iudicium salutaris (Isa. lxiii). Miror autem quod et caelestium es-

B sentiarum primae, et tantum simul omnes supereminentes divinis illuminationibus, ut mediatae quaestiones reverenter appetunt. Etenim non inde interrogant: Quare tua [tibi] rubra vestimenta? Apud seipsas vero deliberant ante interrogare, ostendentes quidem, quod discunt, et deificam scientiam appetunt, non autem praesilientes per divinam processionem inditam illuminationem. Num ergo prima caelestium intellectuum hierarchia, ab ipsa perfectionis principe sanctificata, quo in eam immediate extenditur sanctissima purgatione, multo lumine, ante perfecta consummatione, proportionaliter eam implens purgatur, et illuminatur, et perficitur; omni quidem minoratione pura, primi vero luminis plena, et primo data cognitione et scientia participans perfecta. Comprehendens autem (et hoc dixerim fortassis non immerito), quod et purgatio est, et illuminatio, et perfectio divinae scientiae assumptio. Ignorantiam quidem utpote purgans secundum ordinem indita scientia perfectarum doctrinarum, illuminans autem ipsa divina cognitione per quam et purgat non prius contemplantem, quam manifestat per altiore illuminationem, et perficiens iterum ipso lumine secundum habitum scientia lucidissimarum doctrinarum. Ipsa ergo est, quantum ad nostram scientiam, prima caelestium essentiarum dispositio, in circuitu Dei, et circa Deum immediate stans, et simpliciter, et incessanter circuiens aeternam ejus scientiam, secundum excellentissimam, quantum in angelis, semper mobilem collocationem. Multas quidem, et beatas videns pure contemplationes, simplosque, et immediate fulgores illuminata, et divino alimento repleta; multa quidem primo data fusione, solaque domestica, et unifica divinae refectionis unitate, multaque communionem Dei, et cooperationem digna effecta ad eam, ut possibile, similitudine bonarum habitudinum et actionum; multaque divinorum superposite cognoscens, et divinae scientiae, et cognitionis in participatione, secundum quod fas est, facta. Propterea et laudes ipsius theologia iis, qui in terra sunt, tradidit; in quibus mirabiliter manifestatur excellentissimae ipsius illuminationis eminentia. Alii enim quidam ejus sensibilibus dicendo tanquam vox aquarum reboant: Benedicta

PATROL. CLXXV.

A gloria Domini ex loco suo. Alii vero et illam valde laudabilem et piissimam reclamant theologiam: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth; plena omnis terra gloria ipsius (Ezech. i; Ezech. iii; Isa. vi; Apoc. iv). Has autem excelsissimas caelestium animorum hymnologias, jam quidem in iis, quae sunt de divinis laudibus, quantum possibile, aperuimus, et dictum est de iis in illis, quantum ad nos, sufficienter. Ex quibus in recordationem sufficit dicere tantum secundum praesens tempus, quod theologiam scientiam ipsa prima dispositio, quantum fas, illuminata est a divina bonitate, per quam, tanquam deiformem hierarchiam et aliis seipsam deinde tradidit, illud per breviter dicendo subintroducens, ipsam piissimam, et summe benedictam, et omnino benedictam divinitatem fas est benedictum esse ex Deum recipientibus quantum possibile cognosci, et laudari intellectibus. Ipsi enim sunt tanquam deiformes divini loci, divinae, ut eloquia aiunt (Psal. ix, xlvi, lxxxix; Isa. lxvi), quietis. Et quia monas est et unitas tres substantialiter, et supercaelestibus essentiis usque novissima terrae extendens bonitatem suam in omnia quae sunt, providentiam, tanquam omnis essentiae super principale principium, et causa, et omnium super essentialiter immensurabili contentia circumligans.

EXPOSITIO

Septimi capitis titulus est: De interpretatione C seraphim, et cherubim, et thronorum; et de prima, quae eorum est, hierarchia. Postquam enim enumeravit ordines caelestium hierarchiarum, nunc de interpretatione, et significatione cognominatum tractare incipit. Et primum de iis, qui in prima sunt hierarchia computati, id est de seraphim, et cherubim, et thronis secundum proprietatem appellationis virtutem eorum demonstrans.

« Hunc nos recepturi sanctarum hierarchiarum ordinem. » Hunc, inquit, ordinem sanctarum hierarchiarum, quem superius diximus, nos recepturi et approbaturi: « Dicimus » consequenter « quod omnes caelestium intellectuum cognominationes declarationem habent uniuscujusque deiformis proprietatis. » Omnes enim cognominationes sanctorum intellectuum, id est spirituum, declarationem habent deiformis proprietatis uniuscujusque ordinis. Cognominatio declarat quod proprium illi est, et singulare, per excellentiam doni in deiformitate collatum. Omnis enim gratia ad Dei similitudinem animum reformat; et tamen quod in ipsa una forma singulis collatum est proprium, sicut discretum est in munere, sic discernendum erat in appellatione.

Sequitur: « Et quidem sanctam seraphim nominationem, quae Hebraeorum sunt, scientes, aut incendentes manifestare, aut calefacientes; eam vero cherubim, multitudinem scientiae, aut fusionem sapientiae. Dicimus, inquit, quod omnes caelestium intellectuum cognominationes declarationem ha-

bent uniuscujusque deiformis proprietatis. » Nos, dico, scientes nominationes seraphim : quæ seraphim Hebræorum sunt, id est, Hebraice sic appellantur, manifestare aut incendentes, aut calefacientes ; eam vero subaudi nominationem, quæ est cherubim, scientes manifestare multitudinem scientiæ, aut fusionem sapientiæ, ut in ipsa expressione nominum spiritualium declaretur gratia donorum, quæ etsi singula non sint excellentia tamen constant. « Pulchre igitur prima cælestium hierarchiarum ab excellentissimis essentiis sanctificatur, ordinem habens omnibus altiore, hoc est circa Deum immediate collocatur : et primo operantes theophaniæ, et perfectiones in eam tanquam proximam principaliter deferuntur, » Hoc, inquit, pulchrum et conveniens est, ut prima hierarchia spiritus habeat excellentiores, quoniam et ipsa ordine cæteris omnibus altior est hierarchiis, et Deo vicinior circa ipsum immediate, id est nulla alia inter ipsam et Deum consistente, collocata. Et propterea quia proxima Deo est, idcirco theophaniæ, id est divine apparitiones, vel manifestationes, sive illuminationes primo operantes, a creatore scilicet in creaturam, non per creaturam (illæ enim primæ sunt operationes divine illuminationis in creaturam sive creatura, secundæ per creaturam in creaturam) : et perfectiones etiam donorum spiritualium in ipsam primam hierarchiam principaliter deferuntur, quam in cæteras consequentes, et subjectas : quippe quæ omnem participationem spiritualis gratiæ non nisi ipsa mediante concipiunt. « Calefacientes ergo nominantur, et throni, et fusio sapientiæ manifestativo deiformium suarum habitudinum nomine. » Quandoquidem divine illuminationes et perfectiones in ipsam principaliter deferuntur, idcirco qui in ea sunt ordines constituti, alii ignem amoris concipiendo et præbendo calefacientes nominantur, sicut seraphim ; alii iudicio veritatis potentes, throni ; alii cognitione scientiæ lucentes et illuminantes, fusio sapientiæ, sicut cherubim, appellantur manifestativo nomine deiformium suarum habitudinum. Ex ipso quippe nomine appellationis manifestatur virtus deiformis habitudinis, ut ipso noscantur divina similitudine præditi, quo discreta, ac singulari appellatione noscuntur signati. Nam quod in unoquoque ordine discretio nominis singularem quamdam, ac propriam notat habitudinem divine participationis, ex subjecta sententia probat, dicens :

« Mobile enim semper eorum circa divina, et incessabile, et calidum, et acutum, et superfervidum, intentæ, et forsitan intimæ, et inflexibilis semper, motionis et suppositorum reductivæ, et activæ exemplativum tanquam recalificans illa, et resuscitans in similem caliditatem, et igneum cælitus, et holocauste purgativum, et incircumvelatum, et inextinguibile habentemque sic semper luciformem, et illuminativam proprietatem omnis tenebræ obscurificationis persecutricem, et manifestatricem, seraphim nominatio, aut ma-

nifestatio docet. » Si ego quod sentio dicam, primum hoc fateor, quod verba audivi aut non homini dicta, aut non dicta ab homine. Nam et per hominem ea dici tam magnum mihi videtur, ut nihil amplius homini dari possit. Et forte, quia verba ista ab illis nata sunt, quæ audiri potuerunt, dici non debuerunt. Nam ille quidem, qui hæc suggerebat, vel docebat, usque ad tertium cælum pervenerat, et intraverat in paradysum, Dei ibique verba quædam de verbo audierat secreta omnino, et proxima silentio, usque ad quæ auris humana non contingeret : quæ nemo audiret, donec sciret. Intus enim audiebantur ubi dicebantur, et non poterant exire foras ubi erat homo. Propterea ab eo qui intus erat, et valde intus, intus et introrsum audiri potuerunt ; sed illis, qui foris erant, dici non debuerunt. Ne tamen vel illi, qui foris erant, derelinquerentur, si ab eo, qui intus erat, non vocarentur : nata sunt de verbis verba, sicut verba de verbo nata fuerunt : de verbis, quæ intus servari debuerunt, verba quæ foras proferri potuerunt ; de immensis magna, ac occultis obscura, de impenetrabilibus profunda, quæ a nobis audita sunt utrum intellecta, nescio. Hæc sunt verba ipsa, quæ magistri discipulis, et discipulorum magister nobis scrutanda, vel potius miranda proposuit. Primus enim discipulus Verbi verba audivit a Verbo, et ille Verbis aliis doctor factus discipulum habuit, et doctorem fecit. Quo tandem ad nostrum auditum descendente quasi de cælo vox in terram personuit, et ipsa aures nostras jam stupore implevit ; nondum tamen corda manifesta veritate illuminavit. Propterea qui homines fuerunt, et nondum divina capere potuerunt, dixerunt, quod tonitruum factum fuerat, quia solum consternabantur, et non erudiebantur. Alii ad modicum illuminati, nondum consummati, angelum putaverunt, Deum non intellexerunt. Itaque et nos supernæ vocis tonitruum audivimus, et cœpimus mirari, nondum illuminari. Si tamen fuerit nostra admiratio excitatio, ipsa admiratione convertemur, ut conversione illuminemur. Et erunt tunc verba ipsa dulcia non solum miranda, sed amanda, cum cœperint audiri et sciri, si tamen ad ipsa gratiosi fuerimus. Si enim non diliguntur, non intelliguntur ; neque amantur, si non gustantur. Quid ergo : Quare audivimus, si non intelligimus ; aut quomodo intelligimus, si non diligimus ? Ego pro mea parte respondeo : Si non præsumo de dilectione, non discedo ab admiratione. Forsitan ipsa admiratione evigilabo ad cognitionem : et si minus excitor ad cognitionem, incitabor ad dilectionem. Et erit interim dilectio ipsa refectio, donec ex ea oriatur contemplatio, per quam fiat illuminatio.

Quid est illud angelorum « mobile semper circa divina, et incessabile, et calidum, et acutum, et superfervidum motionis semper intenta, et forsitan intimæ, et inflexibilis semper ? » Si dixerimus quod dilectio hoc est, fortassis parum dixisse videamur.

nescientibus quid sit dilectio. Nunquam enim par-
 rum dicit, qui dilectionem dicit, nisi forte parvam
 dicat dilectionem. Non autem iste parvam dilectio-
 nem dicere voluit, qui tam multa de dilectione di-
 xit: « Mobile, inquit, et incessabile, et calidum, et
 acutum, et superfervidum. » Mobile, quia vita; in-
 cessabile, quia perpetua; calidum, quia amor;
 acutum, quia sapientia. Nunquid satis est hoc?
 vitam dixit, perpetuam nominavit, amorem posuit,
 et sapientiam adjunxit. Et totum hoc in una dile-
 ctione est, et una dilectio est. Vis scire, quod dile-
 ctio vita est? Audi dilectum illum, et dilectorem
 dilectionem commendantem. « Qui non diligit,
 inquit, manet in morte (*Joan. 1*). » Ergo dilectio
 vita est; et qualis vita? « Charitas nunquam exci-
 dit (*1 Cor. xiii*). » Si autem charitas nunquam exci-
 dit, vita perpetua est dilectio. Et quid amor? Ubi
 calidum illud, et fervidum ostendere poterimus in
 dilectionem? Ubi fervorem, et calorem amor ha-
 buit; vel potius, ubi amor sine calore, et fervore
 fuit? Ambulantes et amantes, incendentes et fer-
 ventes, qui dixerunt de Jesu, quem audierunt, et
 non cognoverunt in via? Ambulabant enim et mo-
 vebantur, impatientia dilectionis acti, quia si sta-
 rent non amarent. Mobile enim amoris est sicut et
 calidum, ut non torpescat dilectio vera. Ambula-
 bant ergo in mobili amoris, et ardebant in calido,
 et dicebant: « Nonne cor nostrum ardens erat in
 nobis de Jesu, dum loqueretur nobis in via? (*Luc.*
xxiv). » Quia enim ambulabant, mobile habebant;
 et calidum, quia ardebant; acutum autem non
 habebant, quia non cognoscebant. Propterea enim
 quia acutum non habuerunt, audierunt: « Stulti,
 et tardi ad credendum in omnibus quæ locuti
 sunt prophetæ (*ibid.*). » Ergo hebetes fuerunt, et
 tardi ad cognoscendum; sed non tepidi, aut pigri
 ad diligendum. Quia tamen prius dilexerunt pos-
 tea cognoverunt, ut acutum in dilectione esset si-
 cut et calidum. Prius calidum, postea acutum.
 Propterea non dilexit acutum et calidum, sed cali-
 dum et acutum: quemadmodum prius mobile,
 postea incessabile, ut mobile ad inquisitionem ex-
 citet incessabile, ad perseverantiam confirmet; cali-
 dum, ut sensum vivificet; acutum autem, ut pene-
 tret ad comprehensionem. Significat enim acutum
 impetum quemdam amoris, et vehementiam desi-
 derii ardentis, ferentis se in amatum, et intrantis,
 et penetrantis, ut ibi sit, ubi est ipsum, quod ama-
 tur, cum ipso, et in ipso, ut non solum ab ipso cali-
 dum sit, sed transeat acutum in ipsum. Poterat
 enim calidum esse, et quasi de longe calefieri:
 cui hoc satis esset amare ita absentem, et præsen-
 tem non videre, vel præsentissimam possidere.
 Sed non erat amor hierarchiæ perfectus, neque
 amabilis multum, nisi acutum faceret sibi, et
 transiret omnia, et penetraret, donec ad dilectum
 perveniret, imo potius in dilectum iret. Si enim in
 dilectum non vadis, adhuc foris amas, neque acu-
 tum habes dilectionis. Sed habes, et torpens divi-
 sus manes, et extra illum, ut unum non efficiaris
 Amor autem unum te facere vult cum ipso: et id-

A circo penetrat omnia, et appropinquat quantum
 potest, ad unum ipsum.

Considera modo quomodo acutum habebant
 amoris de quibus dictum est: « Ubi erat impetus
 spiritus, illuc gradiebantur (*Ezech. 1*). » Impetus
 namque ipse acutum fuit, sicut et liquidum in alio
 quodam loco acutum nominatur dilectionis. Et puto
 quod sponsa erat ipsa, quæ loquebatur; et non
 oportebat durum aliquid aut asperum paventi et
 timidæ adduci. Idcirco liquidum nominatum est
 pro acuto in blandimento dilectionis. Nam et ipsum
 liquidum penetrat sicut acutum, et non cessat do-
 nec ad interiora pervenerit. Idcirco ait: « Anima
 mea liquefacta est, ut dilectus locutus est; quæsi-
 vi illum (*Cant. iii*). » Propterea enim quæsi-
 vi illum, quia liquefacta est ad illum. Nisi enim liquefieret
 ad illum, non curreret post illum; sed dura staret,
 et non intraret. Nunc autem liquefacta est, et cur-
 rere cœpit; sed nondum statim invenit, donec
 pervenit. Idcirco et hic quoque incessabile neces-
 sarium erat, ut intraret, et penetraret et diceret;
 « Tenui illum, nec dimittam, donec introducam,
 inquit, eum in domum matris meæ, et in cubicu-
 lum genitricis meæ (*Cant. v*). Introducam, inquit,
 eum in domum matris meæ, in cubiculum geni-
 tricis meæ. » Ergo ipse intrabit, ut tu ingrediaris
 ad ipsum. Tunc enim tu intras ad ipsum, quando
 ipse ad te ingreditur. Quando amor illius cor
 tuum intrat, et penetrat, et ad intimum cordis
 tui dilectio illius pertingit; tunc intrat in te ipse,
 et tu quoque intras teipsum, ut ingrediaris ad
 ipsum. Igitur tu ipsum ad te introducito; nec
 quolibet modo ad te introducito, ut maneat sci-
 licet vel subsistat extra apud te, vel in portis
 tuis, vel in atriis tuis; sive ante ostium domus
 tuæ, aut etiam solummodo in domo tua, quia non
 multum est, neque magnum hoc dilectioni ma-
 gnæ, nisi usque ad thalamum perveniat, et cubi-
 culum ingrediatur, et usque ad interiora penetret,
 et in intimis tuis requiescat. Adhuc amplius dicam,
 quia, et cubiculum genitoris forte non amat nisi
 in cubiculum genitricis introducat, ubi dilectio
 magis tenera est et blandimenta dulciora, ut ni-
 hil apud te durum aut rigidum inveniat virilis
 truculentiae. Sed totum liquefiat, et mollescat
 igne dilectionis. Nunc enim nihil duritiæ obsistet,
 ut ad intima charitas perveniat, et acutum ha-
 beat omnia penetrare dilectio; hoc nobis di-
 cendum erat, pro acuto dilectionis, et liquido ut
 intelligas vim amoris et dilectionis quanta est.
 Si tamen hoc intelligi potest, quoniam dilectio
 supereminet scientiæ, et major est intelligentia. Plus
 enim diligitur, quam intelligitur, et intrat dilectio,
 et appropinquat, ubi scientia foris est. Nec mirum:
 quia dilectio semper amplius præsumit, et confidit
 semper; ingerit se sine cunctatione amor. Pro-
 pterea acutum habet, et liquidum penetrans om-
 nia, et impetum sequens ardentis desiderii sui,
 non dissimulare valens donec ad amatum per-
 veniat; et eo ipso amplius adhuc sitiens intrare
 in ipsum, et esse cum ipso, et tam prope ut

si fieri possit, hoc idem ipsum sit quod ipse. Nunquid non acutum valde est, hæc omnia penetrare, et ad intima intrare, ut nec repellere possit aliqua virtute, donec perveniat ubi amat? « Quis, inquit Apostolus, separabit nos a charitate Christi? Persecutio, an fames, an gladius? (Rom. viii) » et cætera multa, quæ impedimento esse potuissent, si dilectio illis non obstitisset. Dilectio autem, quia acutum habuit, teneri non potuit; sed pertransivit, et penetravit, evadens libere, et currens ad desiderium suum. Si ergo tale est calidum et acutum dilectionis, quale putas est quod sequitur, « superfervidum? » Nam illud oportet aliquid amplius habere, quod ad incrementum adjectum est præcedentium virtutum. Sed et ipsa res admonet in eo majus quiddam cogitare, quod superfervidum est, quam quod calidum et acutum.

Nostis enim quomodo id, quod fervet quadam caloris et incendii sui violentia jactatur extra se, et tollitur supra se, et facit motionem magnam ex subjecta et invisibili æstuatione concepti fervoris. Et non videtur, qui intus est et movet, calor incendii latentis; sed quod movetur, videtur eo: et ex eo quod videtur, concipimus et intelligimus vim magnam, et virtutem robustam, et violentiam fortem ejus, qui latet, et non videtur. Quis poterit digne visibilium æmulationem ad invisibilium majestatem conducere? Spectacula proposita sunt, et ostenditur nobis fervor ex calore, et humore, sive potius in humore ex calore: et videmus quemadmodum calor sine tumultuatione sensim ad humorem ingreditur, ut ingressus illum potenter et violenter ejiciat. Suggestit se invisibiliter, ut illum manifeste attollat, quasi eum illic esse nolit, quem tam vehementi velut impetus cujusdam indignatione ejicere festinat. Movetur ergo calidum ad acutum, deinde promovetur acutum ad superfervidum. Quod enim prius acutum fuit, et liquidum in dilectione obsistentia alia penetrare valens, superfervidum fit jam, et bulliens in seipso stare non valens. Acutum enim est amoris, cum omnia transeundo despicit; superfervidum autem, cum etiam semetipsum contemnendo relinquit. Nam qui hoc solum appetit, quod amat in illius comparatione etiam, semetipsum despicit. Neque enim vere illud solum appeteret, si vel semetipsum cum illo amaret. Non autem hoc facere potest nisi magna et singularis dilectio, ut præ amore illius, quod solum diligitur, ille etiam, qui amat quemadmodum a semetipso, despiciatur. Fit ergo miro quodammodo, ut dum per dilectionis ignem in illum sustollitur, qui est supra se, per vim amoris expelli incipiat, et exire etiam a se. Quomodo ergo fervet, et quomodo bullit corde, qui per conceptum superni amoris ignem, dum in illum solum, qui sursum est, appetendum fertur cogitatione et desiderio extra semetipsum projicitur, et supra se elevatur, nec se cogitat, dum illum solum amat? Sic intelligimus mobile, et incessabile, et calidum, et acutum et superfervidum dilectionis.

A Sed quomodo hæc assignare poterimus in illis supercælestibus naturis, quibus idem est vita quod essentia, quia non aliam habent essentiam quam vitam? Quis est ille incessabilis earum motus circa divina, et calidum, et acutum, et superfervidum? Quæ sunt illa divina, circa quæ incessabiliter moventur, et calescunt, et acuuntur, et superfervent? Nam qui in circuitu est, nondum intrat; quia vel tepet a calido, vel torpet ab acuto. Si ergo acutum habent, quomodo in circuitu sunt? Forte quia divina illa de quibus Scriptura locuta est, intus sunt omni creaturæ, et ita prorsus secreta et latentia, ut si etiam contingi possunt penetrari non possint. Alia vero divina quædam sunt, quæ in manifestationem veniunt, et se quodammodo ad cognitionem exponunt, vel dum prodeunt intro ad animum, vel dum procedunt foras usque ad sensum. Nam quædam divina prorsus intus esse, et abscondita et latentia, quædam vero foras exisse, et manifestata esse Apostolus insinuat, dicens: « Quod notum Dei est, manifestum est in illis (Rom. i). » Cum enim dicit: « Quod notum Dei est, » id est noscibile de Deo, ostendit, plane ex iis quæ Dei sunt, et in Deo sunt aliquid esse manifestum, aliquid occultum. Et id quidem quod manifestum est, per scientiam posse contingi; id vero, quod prorsus absconditum est, nulla ratione posse penetrari. Sunt ergo divina quædam, et Dei quædam ad manifestationem proposita, quæ secundum aliquid penetrari possunt, et comprehendi; quædam vero tam profunda, et occulta, et intima valde, et impenetrabilia omnino, ut scrutari non possit illa omnis intellectus, neque ulla sapientia investigare: de quibus magnum hoc est, cum datur ad illa contingere, etiamsi non detur illa penetrare; et cum ad illa penetrando pervenitur, illa tamen non penetrantur, sed manent impenetrabilia et incomprehensibilia, in quibus hoc solum, quod foris est, pervenienti intelligentiæ ad cognitionem ostenditur, et id, quod semper intus est, ad comprehensionem non aperitur.

Considera modo et vide, si non te erudiant de invisibilibus Dei ea, quæ visibilia facta sunt a Deo. Nam quæ sola ratione aliquando minus investigantur, nonnunquam luce exemplorum cognoscibilia efficiuntur. Vide ergo, quid possit sensus carnis in mundo, ut ex eo intelligas sicut intelligi potest, quid possit sensus mentis in Deo. Quando mundum justum visibilem oculo carnis contingimus: ea, quæ foris ipsi sunt, percipimus; et ad ea, quæ intus latent, sensu eodem penetrare non valemus. Et si aperiuntur aliquando quædam, quæ latuerunt, latent adhuc alia multa quæ comprehendi non possunt, vel immensitate quia sensum excedunt; vel subtilitate, quia sensum effugiunt; vel obscuritate, quia sensum ad se non admittunt. Ita cogita quod sensus mentis rationalis, ille, quo divina percipimus, si quando ad Deum contingendum admittatur, ea solum, quæ quasi sunt foris illi, percipit; et illa quæ intus occulta et abscondita latent non comprehendit.

Idcirco autem dixit, quod illi foris est, et non nobis; quoniam omne, quod in Deo est, ad omnem creaturam intus est: sed tamen ad comparationem eorum, quæ omnino comprehendi non possunt, illi quodammodo, sive in illo foris dicitur, id quod de illo secretissimæ et subtilissimæ intelligentiæ manifestatur. Per acutum igitur amoris penetrant ad ipsum: et tamen per incomprehensibilem majestatem, ipsius permanent circa ipsum, ut non ad totum ingrediantur, etiamsi penetrant usque ad aliquid. Sed et hoc ipsum considerare oportet, quod circa ipsum esse dicuntur, et non in una parte aliqua. Ambiunt enim desiderio, quod intellectu non penetrant, ut non relinquunt quidquam inconsideratum ex omnibus, quæ possunt agnosci, semper videntes, et semper videre sitientes. Stabiles, ne recedant; mobiles, ut incessanter appetant. In circuitu, quia ad totum quod est, non intrant. In circuitu, quia immediate appropinquant. In circuitu, quia omne, quod in illo noscibile est, per contemplationem et dilectionem lustrant. Sic ergo mobile eorum circa divina, et incessabile, et ipsius motionis incessabile, et intentæ, et forsitan intimæ, et inflexibilis calidum, et acutum, et superfervidum possunt convenienter intelligi. Hoc tamen præterire non oportet, quod motionem invisibilium naturarum incessabilem, et intentam, et forsitan intimam, et inflexibilem nominavit, in uno solo dubitantis voce usus, cum ait forsitan, quasi cætera sine hæsitatione asseret, hoc solum nisi cum determinatione dubitationis astruere non auderet. Motio igitur illorum spirituum summæ divinitati approximantium incessabilis dicitur, et intima, et inflexibilis; quia a se per amoris desiderium in Deum tendens, et mobilis semper est, ut nunquam in se subsistat; et intenta ut in illum pergat; et intima, ut ad exteriora non effluat; et inflexibilis, ut ad alia extra seipsum et præter ipsum non divertat. Quare ergo non dicit absolute intimæ; sed quasi dubitans, et an ita esset sive ita dicendum esset, nesciret, forsitan addidit? Fortassis, quia vere intimum hoc solum intelligendum et dicendum putavit, quo interius nihil est. Intima ergo motio non est, nisi quæ vel ab intimo est, vel usque ad intimum est. Quia ergo divina natura sola omni naturæ intus est, sola ipsa ad omnem naturam intima est; cujus motus sine motu ad creaturam solus in re intimus dicitur, quia ab eo est, quo nihil magis intimum invenitur. Motus autem creaturæ ad Creatorem quamlibet secretus, et penetrans intimus tamen proprie dici non potest; quia ab eo est, quod in foris est, ad quem est: et cum ad ipsum, qui intimus est contingendum dicitur, via illi usque ad ipsius intima non aperitur. Quia ergo secundum aliquid et foris venit a creatura exiens, et foris subsistit usque ad intima Creatoris penetranda non pertingens, intimus omnino nominari non debuit, licet tamen pro eo, quod ab interiori natura ad intimam est, convenienter intimus dici possit: propter hoc bene ait, forsitan intimæ, ut in-

A nueret quod secundum aliquid intimum dici poterat, quod secundum omnem modum intimum non erat. Potest namque intima dici proprietate, non comparatione. Intima illi, a quo est; sed non illi, ad quem est.

Sequitur: « Et suppositorum reductivæ, et activæ exemplativum. » In superiori enumeratione expressit virtutem dilectionis veræ in Deum, si quantum est, nescio; sed puto quantum dici potest. Nunc subsequenter ostendit ejusdem dilectionis vim, effectumque ad proximum. Illic motum ejus et conversionem ad superiora demonstravit, qua Creatorem suum sitiunt: hic vero exponit motum ejus, et conversionem ad inferiora, et proxima, qua ab invicem non recedunt. Motio igitur dilectionis, quæ illic ad superiora intenta, et intima, et inflexibilis dicitur, hic ad supposita et inferiora reductivæ et activæ exemplativum nominatur. Motus enim ille, qui in superiori est contemplatio, in inferiori est operatio. Ad superiora tendit, ut in eis quiescat; ad inferiora tendit, ut ea ad se reducat. Sursum ergo charitas movetur, ut illic maneat; deorsum, ut redeat. Propterea motio charitatis in superioribus quidem ad inferiores reductiva, et activa dicitur. Reductiva in eo, quod illos ad Creatorem suum eodem igne charitatis succendens convertit. Activa in eo, quod illos accepta claritate illustrans ad ipsius voluntatem componit. Reductiva est ergo subjectorum, quia illos ad superiora trahit. Activa, quia illos in inferioribus disponit. Reductiva, ut ad Deum tendant. Activa, ut secundum Deum incedant. Hujusmodi ergo motionis reductivæ, et activæ subjectorum, id est quæ subjecta reducit ad ea, quæ sunt supra se, et ad agendum instituit in se, exemplativum est forma illa dilectionis, in qua exemplo superiorum subjectis ostenditur, quanto affectu charitatis, et secundum Deum incedere, et ad ipsum debeant inhiare. Sive ut ita legatur, exemplativum subjectorum, id est quod subjectis in exemplum proponitur: reductive et active adverbialiter pronuntiat, eodem sensu manente. Videte ergo quomodo se expandit charitas, omnia complecti desiderans in illis spiritibus beatis, et Deo proximis, quasi e vicino ardentibus, et ferventibus amplius. Ignis dilectionis ad superiora quidem reducit, dum per dilectionem Dei bonum suum sitiens, movetur et ad inferiora et subjecta, participes boni sui, et consortes secum colligere volens. Diligentes ergo diligendi forma subjectis tribuunt, et ardentibus in se alios quoque flamma dilectionis succendunt. Propter hoc itaque dilectio illorum exemplum facta est subjectorum ad superiora tendendi et secundum superiora incedendi, tanquam recalificans illa, videlicet subjecta et resuscitans in similem caliditatem, ut similiter ardeant, etsi non æqualiter. Quod autem ait « recalificans, et resuscitans, » non ita intelligendum est, quasi prius extincti, et mortui, iterum accendantur et vivificentur; sed quod per dilectionem desuper venientem ad eadem rursus, quæ sursum

sunt, amanda et expetenda excitentur. Per ignem ergo dilectionis quasi recalefiunt et resuscitantur, in quibus accensa dilectionis flamma ad illa rursum amanda reducitur, a quibus et principalius amantibus in subsequentes, et subjectos amatores oriebatur. Omnia ergo hæc docet cognominatio seraphim, sive manifestatio. In eo namque quod Seraphim, id est incendentes, aut calefacientes cognominantur, et cognominatio ipsis est, et nobis manifestatio, quia et ipsis in voce cognominatio exprimitur, et nobis in vocis interpretatione proprietas cognominationis manifestatur, quia non manifestarentur nisi cognominarentur. Qui enim sibi noti sunt contemplatione, nobis innotescunt cognominatione : et idcirco ipsis quantum ad vocem cognominatio dicitur, nobis quantum ad vocis interpretationem manifestatio appellatur. Ipsa ergo cognominatio, sive manifestatio seraphim omnia hæc docet, id est videlicet mobile eorum circa divina, et incessabile, et docet etiam calidum, et acutum, et superfervidum motionis eorum intentæ, et intimæ et inflexibilis, et docet etiam exemplativum subjectorum, reductive, quod in ipsis est, et ab ipsis ad reductionem, et actionem subjectis præbetur, ut recalefiant et resuscitentur in caliditatem similem caliditati superiori et fervorem. Docet etiam ipsa cognominatio seraphim « igneum cœlitus, et holocauste purgativum, et incircumvelatum, et inextinguibile. » Quod in ipsis est primum cœlitus sive divinitus descendens in ipsos : deinde ab ipsis, ut ardeant et succendant, purgentur et purgent, revelentur et revelent.

Et docet etiam ipsa cognominatio seraphim luciformem, et illuminativam proprietatem eorum habentem se semper sic : sic, id est uno eodemque modo, ac sine varietate, et mutabilitate permanentem, et persecutricem omnis tenebræ obscurificationis, ut ad ipsam non accedat ; et manifestatricem, ut extra ipsam non lateat : hæc ergo omnia seraphim cognominatio, aut manifestatio docet. Et hæc omnia, sicut diximus, in una dilectione sunt, et una dilectio sunt : quæ ipsis desuper datur, et per ipsos ad subjectos derivatur. Cujus dilectionis triplicem vim in illis summis spiritibus, hac enumeratione auctor distinguit : supra ipsos, in ipsis, et sub ipsis. Supra ipsos mobilem, in ipsis vitalem, sub ipsis operantem. Supra ipsos per desiderium, in ipsis per sensum, sub ipsis per affectum. Supra ipsos quærentem, in ipsis sentientem, sub ipsis colligentem. Supra ipsos, in eo quod appetunt ; in ipsis, in eo quod sentiunt, sub ipsis, pro iis, quos ad id quod sentiunt in se, et ad id quod appetunt supra se, secundum trahunt. Propter hujusmodi mirabiles operationes dilectionis tam multa de ipsa dixit : in quibus fortassis totum dixisset, si totum dici potuisset. Nos vero utrumque pertimescimus, si

vel negligentes, vel fastidiosi fuerimus. Durum nobis est in re tam dulci aliquid negare, quod accepimus ; et rursum temerarium nobis videtur adjicere quidquam, quod non debemus. Quid est, putatis, dilectio ? Quando totum dicitur ? Ecce diximus « mobile » illud ipsis, « et incessabile, et calidum, et acutum, et superfervidum, et intentum, et intimum, et inflexibile, et exemplativum, et reductivum, et activum, et recalificans, et resuscitans : » et videbatur hoc multum esse, forsitan satis : nisi adhuc sequerentur alia mira, nescio utrum mirabiliora. « Igneum, » inquit, « cœlitus, et holocauste purgativum. » Duo notanda sunt, quia igneum nominavit, et id ipsum cœlitus. Nam et igneum aliud est a terra, sed non est simile illi, quod igneum cœlitus est. Urit enim, et consumit, et vastat, et destruit ; nec societas illi esse potest cum alio. Qui enim illi approximant, læduntur : et si omnino ad illud contingunt, jam consumi incipiunt. Quod vero igneum cœlitus est, suaviter ardet ; et accendit quidem, sed non consumit ; et si quid consumit, non tamen ad lesionem, sed ad purgationem : hoc enim consumit, quod læderet, si consumptum non esset. Propterea post « igneum cœlitus, » sequitur « purgativum holocauste ; » quia ipsum igneum purgat, et totum purgat, et ex toto purgat, non solum a corruptione mali, sed etiam a defectu boni. Quædam enim fuerunt, quæ corruptionem mali contraxerant ; quædam fuerunt, quæ perfectionem boni nondum perceperant : et erant utraque purganda ; altera a corruptione, altera ab imperfectione. Quæ in terra erant, purganda erant a corruptione ; quæ autem in cœlo, purganda erant ab imperfectione. Illa, quia in prima conditione non erant perfectione. Illa, quia in prima conditione non erant perfecta ; ista, quia post primam conditionem erant corrupta. Illa purgata sunt ab imperfectione, quando in glorificatione sunt consummata ; ista purgata sunt a corruptione, quando a peccato sunt liberata. Illorum ergo purgatio non erat mali emendatio, quod non habebant ; sed boni consummatio, quod minus habebant. Istorum autem purgatio prius erat emendatio ; postea consummatio. Talem ergo purgationem in illa spiritali cœlestique natura intelligimus. Sed et si quis in illis purgationem intelligat, non quæ inerat corruptionis, quia semper mundi erant, sed perfecte munditiæ, cui nihil corruptionis inesse poterat, et hoc convenienter intelliget. Illud ergo « igneum cœlitus, » quo inflammantur, ut ardeant et purgantur vel ab imperfectione ad consummationem, vel ad plenam munditiam contra omnem corruptionem « holocauste purgativum » est, id est universaliter purgativum, vel in toto purgativum : quia totum purgat et in toto purgat ; vel ne aliqua sit corruptio, vel aliqua desit perfectio. Holocaustum enim est, quod totum incenditur, et totum crematur.

LIBER SEPTIMUS.

Expositio in reliquam partem capitis septimi divi Dionysii Areopagitæ de cœlesti hierarchia, cujus littera præmissa est.

Otia longa novum exordium poscunt. Paulo superius ingressi fuimus sermonem de cognominatione angelorum, ubi auctor demonstrat quare singulis ordinibus angelorum tales sunt cognominationes, sive appellationes attributæ. Et de primo quidem, atque supremo ordine, qui seraphim cognominatur, ejusdem appellationis rationem, quæ a theologia data est, secundum capacitatem nostram prosecuti sumus. Nunc superest ut eam quoque, quam de sequentis ordinis cognominatione rationem reddit, consideremus. Prius dixerat, quod cognominatio, sive manifestatio seraphim docet « mobile illorum, et incessabile, et calidum, et acutum, et superfervidum, » quæ post hæc adjuncta sunt : nunc vero infert et dicit, quod ipsa cognominatio, sive manifestatio cherubim docet « cognoscibile eorum, et deividum, » etc. Ait enim : « Ipsa vera cherubim. » Duo a superiori repetenda sunt, cognominatio et docet. Ac si diceret : Ipsa cognominatio cherubim docet, id est in eo quod cherubim, quod interpretatur *plenitudo scientiæ*, cognominantur, docetur et significatur « cognoscibile eorum, » id est cognitio sive notitia et scientia, quam habent ; et significatur etiam hoc nomine « deividum eorum, » id est visio Dei quæ est in eis, quia per lumen sapientiæ inditum sibi majestatem Creatoris sui clare contemplantur. Significatur etiam « acceptivum altissimæ donationis luminum : » hoc est, significatur, quod lumina divinitus data altissime et perfectissime acceperunt. In eo enim quod plenitudinem scientiæ ex ipsa sua cognominatione habere significantur, profecto ejusdem sapientiæ lumen aliunde accepisse docentur ; quia secundum Apostoli dictum : « Si non accepissent, omnino habere non potuissent (I Cor. iv). » In eo vero, quod habent, notatur acceptio ; in eo, quod plenitudinem habent, notatur profectio. Est autem ordo, quod primum lumen sapientiæ divinitus datum accipiunt, et postea eodem lumine illustrati auctorem luminis Deum vident et cognoscunt. Bene ergo illuminantur, qui sic illuminantur, ut eum videant et cognoscant, a quo illuminantur. Multi illuminantur ut cætera videant, et ipsum, per quem vident, non videant. Sed non est magnum, opus videre, si artificem ignores. Species facta beatificare non potest, si ad operatricem pulchritudinem non pertingas. Propterea ergo cherubim cognominatio docet « cognoscibile eorum, et deividum, et altissima luminundationis acceptivum. » Nota inusitata compositio in eo, quod ait deividum, et luminundationis. Docet

A etiam cognominatio cherubim contemplativum scilicet eorum in prima operatrice virtute divinæ pulchritudinis, et sapientificæ traditionis repletum, et communicativum copiosæ ad secunda fusioni donatæ sapientiæ. Sic distingue : Cherubim cognominatio docet contemplativum divinæ pulchritudinis iis prima operatrice virtute. In eo namque quod cherubim, id est pleni scientia dicuntur, ostenditur quod per lumen datæ sapientiæ divinam pulchritudinem contemplantur ; quoniam profecto quidquid scirent, pleni sapientia non essent, si divinam pulchritudinem, a qua, et in qua pulchre, et rationabiliter ordinata sunt omnia, non cognoscerent. Quia ergo pleni sunt sapientia, divinam utique pulchritudinem contemplantur. Nec quolibet modo contemplantur, sed in prima operatrice virtute ut primum scilicet et principaliter illuminati a Deo cæteros post se illuminent. Divina enim virtus primum, et principaliter, et per se operatur in eos, qui proximi sunt ; deinde autem per illos in alios, qui subsequuntur. Hoc ergo docet cognominatio cherubim, contemplationem scilicet pulchritudinis divinæ in illis esse per primam operatricem virtutem ; quia primum Deus operatur in eis, ut postea per eos operetur. Docet etiam repletum sapientificæ traditionis, hoc est docet repletos eos esse gratia divina : quæ sapientificæ traditione Creatoris aliis plus, et aliis minus in participatione distribuitur. Mira igitur excellentia illorum ostenditur, quia illius boni, quod sapientia Creatoris ad pulchritudinem universorum dissimiliter traditum est, non partem sed plenitudinem habere prædicantur. Potest et aliter distingui, ut dicatur quod cherubim cognominatio docet contemplativum illorum repletum, id est contemplationem illorum repletam divinæ pulchritudinis, et sapientificæ traditionis in prima operatrice virtute. Potest autem non inconvenienter per divinam pulchritudinem et sapientificam traditionem hoc intelligi, quod divina sapientia ex eo ipso majorem in operibus suis pulchritudinem efficit, quod dona sua non uno et eodem modo omnibus participanda consedit. Cujus nimirum pulchritudinis, et traditionis summi isti spiritus idcirco repleti sunt : quia dona, quæ inferioribus, et subjectis ex parte datæ sunt, secundum plenitudinem possidere meruerunt.

D Sequitur : « Et communicativum copiosæ ad secunda fusioni donatæ sapientiæ. » Iterum repetendum est a superiori. Docet cognominatio cherubim communicativum eorum, id est communicationem, vel participationem copiosæ fusioni donatæ sapien-

tiæ, hoc est quod communicantes participant non modice, sed copiose fusioni donatæ eis sapientiæ. Quæ videlicet fusio primum in eis copiose facta est, ut per eos deinde fiat ad secunda : quatenus lumen sapientiæ, quod ipsis primum desuper copiose infunditur, per ipsos postmodum ad secundos, id est sequentes ordines illuminandos transfundatur. Hanc ergo plenitudinem, et dignitatem, et excellentiam in dono sapientiæ, et lumine veritatis cherubim cognominatio docet.

Sequitur : « Ipsa autem altissimarum et compactarum sedium omni diligenter exaltari ignominia subjectionis, et ad summum supermundane sursum ferens, et omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, et circa vere excelsum totis virtutibus incommutabiliter et stabiliter collocatum : et divini superadventus in omni impassibilitate et immaterialitate acceptivum, et deiferum, et famulanter in divinas susceptiones apertum. » Post cognominationem seraphim, et cherubim, ad cognominationem thronorum transit explanandam. Ac si dicat : Sicut seraphim cognominatio ardorem dilectionis, et cognominatio cherubim claritatem cognitionis, ita quoque cognominatio thronorum celsitudinem significat dignitatis, pro eo quod invisibilis Conditor in ipsis sedens, per eos subjecta omnia judicando disponit. Propter hanc enim dignitatem et excellentiam iudicii divini, quod per eos exercetur, ipsos thronos altissimas et compactas sedes nominavit ; altissimas, propter dignitatem ; compactas, propter veritatem. Thronos namque regnantium et judicantium sedes esse manifestum est. Et ad regnantem quidem sublimitas, ad judicantem vero veritas pertinet. Et idcirco ipsos thronos merito altissimas sedes nominavit, quia in eis regnans superiorem non habet ; et compactas, quia in eis iudicans a veritate non desidet. Quid est compactum ? Apte et convenienter conjunctum. Videte juncturam sedium Dei. Junctura sedium Dei convenientia est iudiciorum. Omne iudicium ex alio aliud infert. Ex culpa pœnam, ex justitiâ gloriam, ex merito præmium, ex qualitate operis qualitatem retributionis. Invenit culpam, adjudicat pœnam. Invenit justitiam, adjudicat gloriam. Bene jungitur, compacta est sedes ista. Bene convenit et apte cohæret. Pœna culpæ, gloria justitiæ. Si gloria culpæ jungeretur, et pœna justitiæ, non convenirent ad invicem, neque compactam sedem haberet iudicium. Compactio ergo sedium veritas est iudiciorum. Sciendum vero est quod omne inferius iudicium cum in quæstionem venerit aut contradictionem a superiori, aut testimonium, aut firmamentum sumere solet. Summum autem iudicium, quia supra se aliud non habet, a quo confirmetur ; jure sedes Dei non solum compactæ per veritatem, sed altissimæ nominantur per dignitatem. Si autem non compactas, sed sublevatas legerimus, quod ex ambiguo Græcæ dietionis similiter intelligi potest : hoc significatur, quod cœlestes illi spiritus, quibus ad iudicandum præsidet Deus, quod singulariter alti

sunt in gloria non per celsitudinem naturæ, sed per sublevationem gratiæ meruerunt. Dicit ergo : « Ipsa autem altissimarum et compactarum sedium, » id est thronorum (iterum a superiori subaudiendum est cognominatio) docet hoc, scilicet eosdem thronos exaltari, sive exaltatos esse diligenter, id est perfecte ab omni ignominia subjectionis, hoc est ab omni ignominiosa subjectione. Nam quanto perfectius præsidenti Deo subjecti sunt tanto verius per ipsum, et in ipso supra cætera omnia sublimari meruerunt. Quia ergo throni non subjectionem, sed dominationem significant, dum cœlestes illos spiritus sermo Dei thronos nominat, in eo ipso perfecte dominantes, et ab omni subjectione liberos esse demonstrat. Sic ergo cognominatio thronorum docet eos ab omni ignominia subjectionis exaltatos, docet etiam sursum ferens illorum, id est sublevationem illorum usque ad summum : et hoc supermundane, id est spiritualiter sive invisibiliter, exaltatione videlicet spiritali et invisibili, atque omnem mundanam et visibilem celsitudinem transcendendi. Cognominatio ergo thronorum non solum docet eos per dominationem inferioribus esse prælatos ; sed per sublevationem quoque usque ad summum exaltatos, ut videlicet inter ipsos, et eum qui summus est, medium non sit aliquid.

Sequitur : « Et omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum : et circa vere excelsum totis virtutibus incommutabiliter, et stabiliter collocatum. Ipsa scilicet thronorum cognominatio docet collocatum, id est collocationem illorum, sive stabilimentum incommutabiliter, et stabiliter factum, totis virtutibus, id est omnimodo virtute, et inconcussa fortitudine. Factum dico ineffabiliter longe ab omni extremitate, hoc est ultra omnem finem, in sublimissimum, et circa vere excelsum. Ubi enim esset sedes Dei, nisi ubi Deus sedet ? Ubi habitat Deus, ubi regnat, ubi sedet, ubi quiescit, ubi throni ejus sunt, et sedes ejus. Videte quam longe sunt a nobis. Quam longe est ab omni subjectione summa majestas, ab omni corruptione æterna incommutabilitas. Ubi majestas est, thronus est ; ubi incommutabilitas est, sedes est. Thronus significat incommutabiliter. Ergo in ipsa æternitate, in ipsa incommutabilitate sedes Dei collocatæ sunt. Et quam longe hoc sit ab omni extremitate, quis dicere potest ? Quid est extremitas ? Finis : ubi finis est, extremitas est. Finis in summo, finis in imo. In utroque creatura finem habet. Finis in imo est, ubi cessat defectus, ne in nihilum eat, quod aliquid est. Finis in summo, ubi se sistit profectus, ne extra mensuram se extendat, quod magnum est. Quantum ergo infima superant, qui ineffabiliter summa transcendunt ? Possumus adhuc alio modo non inconvenienter extremitates istas interpretari. Extrema quippe sunt ; quippe sunt visibilia omnia ; quia sicut ab infimis sursum ascendenti superum est, quo nihil est altius, ita ab intimis foras prodeunti extremum est, quo nihil est exterius. Subsella ergo divina, sicut in eo quod throni dicuntur

tur, a subjectione infimorum ostenduntur per dignitatem in summo excellenter sublevata, ita quoque, in eo quod sedes dicuntur, demonstrantur ab omni fluctuatione extremorum per stabilitatem in intimo incommutabiliter collocata. Et tamen neque sursum sublevata ineffabili celsitudini æquari possunt, sub qua sunt; neque ad interiora collecta simplici unitati comparari, circa quam sunt. Propter hoc ergo sedes dicuntur, quia et subtus sunt per ineffabilem majestatem superius præidenti, et in circuitu sunt per incommutabilem unitatem interiorius quiescenti. Hoc ergo cognominatio thronorum docet: et non solum hoc, sed docet etiam « acceptivum divini superadventus, » hoc est, quod divinitatem desuper eis advenientem accipiunt in omni impassibilitate et immaterialitate, hoc est incorrupte et pure. Quia enim illam accipiunt in puritate, immaterialiter illam accipiunt; et rursum quia illam sine labore, et fatigatione suaviter influentem accipiunt, impassibiliter illam accipiunt. Qui ad occultæ divinitatis notitiam per studium et laborem proficiunt, isti divinum superadventum passibiliter accipiunt. Rursum quibus occulta divinitas per signa exteriora, et figuras corporales cognoscendam se ingerit, ad ipsos quodammodo quasi materialiter venit. Quia ergo summi illi spiritus ad percipiendam divinitatis notitiam nec studio proficiunt, nec materialibus figuris erudiuntur: recte divinum superadventum et impassibiliter et immaterialiter accipere perhibentur.

Sequitur: « Et deiferum, et famulariter in divinas susceptiones apertum. » A superiori iterum subaudiendum est, cognominatio thronorum docet, scilicet deiferum illorum, hoc est quod Deum sibi prædentem ferunt; et famulariter apertum in divinas susceptiones, hoc est, quod famulariter, id est obedienter seaperiunt et voluntarie coaptant, ut ipsum Deum advenientem in se suscipiant, quatenus divinæ operationi voluntas subjecta respondeat, et ministerium sacrum non necessitudinis, sed dilectionis esse comprobetur. Rectus ordo. Primum subsellia Dei sublevantur per dignitatem; deinde collocantur propter stabilitatem; postea Deum advenientem in se suscipiunt, et ferunt. Postremo, quia rationalia sunt vehicula, ut opus felicitatis sit, ministerio desiderium, et voluntatem adjungunt.

Sequitur: « Hæc quidem nominum ipsorum quantum ad nos declaratio. Continuat seipsum ad sequentia. Dictis enim cognominationibus trium ordinum, nunc ad eorundem hierarchiam, id est, sacram potestatem definiendam, et exponendam transit. « Hæc quidem, » scilicet hæc, quam supra diximus, « est declaratio nominum ipsorum, » videlicet trium ordinum. Est dico quantum ad nos, id est quantum nobis videtur, vel quantum ad nos est declaratio nominum ipsorum, id est propter nos, ut nobis per nomina declarentur, non propter ipsos, qui sibi, et sine nominibus noti esse possunt.

Sequitur: « Dicendum vero, quam hierarchiam

eorum existimamus. » Ac si diceret: Hactenus de cognominatione illorum diximus; nunc vero de sacra potestate eorum, qualem eam existimamus esse, dicere debemus. « Omnis quidem enim hierarchiæ speculationem Deum imitanti deiformitate dependentem ineffabiliter esse, et dividi omnem hierarchicam actionem in participationem sacram, et traditionem purgationis puræ, et divini luminis, et perfectivæ scientiæ: sufficienter jam a nobis dictum esse arbitror. » Sensus hic est: Arbitror sufficienter dictum esse jam a nobis, omnis hierarchiæ speculationem, id est, generalem hierarchiæ definitionem, ineffabiliter dependentem esse ex deiformitate, hoc est ex similitudine Dei: similitudine, dico, imitanti Deum, hoc est ex similitudine imitationis Dei. Satis, inquit, jam dictum arbitror quid sit hierarchia generaliter definita, scilicet deiformitas, id est conformatio vel similitudo ad Deum, quæ in est imitantibus Deum. Superius namque in tertio capitulo universaliter hierarchiam ita definit. Hierarchia est ad Deum, quantum possibile est, similitudo et unitas. Propter hoc ergo arbitror sufficienter jam dictum esse quid sit hierarchia, quantum scilicet pertinet ad generalem definitionem. Similiter arbitror satis jam dictum esse, omnem hierarchicam actionem dividi, id est, quod omnis hierarchica actio dividitur in participationem sacram et traditionem purgationis puræ, et divini luminis, et perfectivæ scientiæ. Omnis enim sacre potestatis actio vel in eo constat, quod participant a superiori; vel in eo, quod tradunt inferioribus purgationem, et illuminationem, et perfectionem. Triplex est gratia, quam duobus modis exercent, accipiendo, et impertiendo: primum est purgatio ad puritatem; deinde illuminatio ad veritatem; deinde perfectio ad bonitatem. Hæc est enim perfectiva scientia, quæ perficit, et perfectos facit, quando ex habitu virtutis veritas percipitur. « Nunc autem dicere digne prosequamur excellentissimos intellectus, quomodo jam secundum eos hierarchia ab eloquiis manifestatur. » Ac si diceret: Quoniam superius universaliter hierarchiæ et definitio, et divisio sufficienter a nobis data est; nunc prosequamur digne dicere excellentissimos intellectus, id est, supremos spiritus seraphim; scilicet cherubim, et thronos, in quibus prima angelica hierarchia ordinata est. Prosequamur, dico, dicere quomodo hierarchia secundum eos, id est, quomodo eorum hierarchia ab eloquiis sacris manifestatur. Hoc enim ordo rationis expostulat ut post generalem definitionem et divisionem hierarchiæ, ad specialem tractationem ejus sermo descendat. In primis quidem de prima hierarchia, quæ in tribus illis summis ordinibus consistit, quærendum est qualem eam esse sacra eloquia manifestant. Et ne forte quis putaret eorum sacram potestatem idcirco diversam esse, quia ordines eorum differentes inveniuntur, dicit in omnibus tribus unam esse omnino, et consimilem hierar-

chiam, in quantum videlicet omnes summæ et principali hierarchiæ primo loco uniuntur, et ab illa suæ sacræ potestatis dignitatem immediate sortiuntur.

Hoc est enim, quod subjungit, dicens : « In primis essentiis, quæ post substantificam earum divinitatem collocatæ, et velut in vestibulis ipsius ordinatæ, omnem sunt invisibilem, et visibilem super excellentes factam virtutem, propriam existimandum est esse et omnino æquiformem hierarchiam. » Primæ essentiæ supremi illi sunt, et principales tres ordines angelorum quæ inter omnes creaturas primæ sunt, et post divinitatem substantificam earum, id est, quæ eas subsistere facit, primo constitutæ, et veluti in vestibulis ipsius ordinatæ, id est ita prope, ut quidquid ultra sit, non nisi in ipsa, et ipsa sit divinitas. In illis ergo primis essentiis, quæ ita collocatæ, et ordinatæ, proximæ divinitati superexcellentes sunt, et transgredientes omnem factam virtutem invisibilem, et visibilem, id est, omnis facturæ, sive creaturæ virtutem invisibilis et visibilis ; in illis, inquam, essentiis existimandum est esse hierarchiam, id est sacram potestatem ; propriam, id est discretam, et differentem ab aliis in se, et omnino æquiformem, id est consimilem et æqualem inter se. In illa enim sacra potestate, quam habent, sicut sunt aliis omnibus excellentiores, ita adinvicem omnino æquales existunt, ita ut singuli in eo quod a summa divinitate immediate accipiunt, alias superiores non habeant ; et in eo quod inferioribus ex divina participatione largiuntur, omnes similiter primi dispensatores existant. In hoc ergo una est, et consimilis hierarchia in tribus.

Sequitur : « Puras igitur eas esse existimandum : non ut immundis maculis et inquisitionibus liberatas, neque ut materialium receptivas phantasiarum, sed ut omni diminutione mundas, et altiores : et omni superfirmato templo secundum excellentissimam castitatem omnibus deiformissimis virtutibus supercollocatas : et proprio per se motu, et eodem motu secundum diligentis Deum inconversibile ordinis, ineffabiliter receptas : et in subjectis contumeliam omnino nescientes, sed incasualem ut et intransmutabilem habentes propriæ deiformis specialitatis purissimam collocationem. » Superius dixit in tribus illis excellentissimis ordinibus angelorum unam esse, et consimilem omnino hierarchiam, id est sacram potestatem : nunc consequenter adjungit ea, quæ ad hierarchicam actionem, id est, sacræ potestatis operationem pertinent, perfecte illis inesse, hoc est, purgationem, illuminationem, perfectionem. Quæ tria omnis sacra potestas sub summa potestate ordinata duobus modis exercet, scilicet a superiori accipiendo, et inferioribus impertiendo. Dicit ergo, quod istæ primæ essentiæ in quibus est prima hierarchia ordinata, purgationem habent, quam et a superiori divinitate accipiunt, ut purgentur, et inferioribus conferunt, ut purgent. Accipiunt autem purgationem non quasi ab aliqua

immunditia, vel corruptione liberandæ, sed ab omni imperfectione, et diminutione perficiendæ. hoc est, quod dicit : Existimandum est puras eas esse, videlicet primas illas essentias : puras dico, non tamen ita quasi liberatas ab aliquibus immundis maculis, et inquisitionibus ; quia nunquam immunditiam aliquam, aut inquisitionem habuerunt ; neque ita puras quasi receptivas materialium phantasiarum, quia omnino materiales phantasias non recipiunt, et propterea purgari ab eis non indigent, quia omnino eas non habent ; sed potius ita puras, quasi mundas, et alienas ab omni diminutione et imperfectione. Sane per immundas maculas, et materiales phantasias duo genera spiritualis inquisitionis expressit : unum, quod est in desideriis pravis ; alterum, quod est in cogitationibus vanis. Desideria enim prava munditiam cordis quasi lutum inquinant, vanæ autem cogitationes quasi pulvis quidam superasperitas claritatem ejus obnubilant. Quia igitur purissima illæ essentiæ summorum spirituum, neque in pravis desideriis, nec in cogitationibus vanis corruptionem ullam suscipiunt, idcirco neque ab immundis maculis, neque a materialibus phantasias mundari exposcunt. Puræ igitur intelligendæ sunt, non quasi purificatæ a corruptione, sed quasi mundæ ab imperfectione ; nec solum ab imperfectione alienæ, sed etiam per excellentiam perfectionis cæteris omnibus perfectis altiores, et supercollocatæ.

Hoc est enim, quod sequitur : « Et altiores, » subauditur existimandum est, esse primas illas essentias, « et supercollocatas omnium superfirmato templo, » id est, omni rationali creaturæ, in qua Deus habitat, et quæ per inhabitantem ipsum ad summum bonum est confirmata. Omnibus his primæ illæ essentiæ supercollocatæ sunt secundum excellentissimam castitatem suam, id est, excellentiorem castitate reliquorum omnium : castitatem, dico, existentem in omnibus virtutibus, hoc est omnimodis virtutibus, illarum, deiformissimis. hoc est, ad conformitatem Dei magis accedentibus, quam virtutes aliorum accedunt. Sic ergo existimandum est primas illas essentias, et puras esse, et per excellentiam puritatis cæteris altiores, et supercollocatas esse. Et existimandum est etiam ad ipsam puritatem in Deo participandam ineffabiliter receptas esse proprio motu per se, hoc est, sine mediatore ; et eodem motu, hoc est, sine deviatione semper in idipsum intendente ; secundum inconversibile, hoc est, inconversibilitatem ordinis Deum diligentis. Qui enim nunquam tepescunt a dilectione, nunquam flectuntur aut convertuntur ab intentione.

Sequitur : « Et in subjectis contumeliam omnino nescientes, subauditur existimandum est. Sicut enim puritatem Dei desuper participant sine diminutione, ita inferius participandam præbent sine elatione : in hoc ipso Deum imitantes, « qui dat omnibus affluenter, et non improperat (Jac. 1). »

Propterea, inquit, « existimandum est nescientes esse contumeliam in subjectis; sed potius habentes collocationem propriæ deiformis specialitatis incasualem, ut et intransmutabilem. » Propriam deiformem specialitatem intelligit, excellentem, et singularem conformationis divinæ pulchritudinem: quæ in illis summis essentiis est; in qua ita purissimæ et perfectissimæ collocatæ sunt, et fundatæ, ut collocationem habeant incasualem; cui casus dominari non potest; et merito incasualemente, utpote intransmutabilem, vel incommutabilem. Summa ergo hujus capituli hæc est, quod primæ et principales illæ essentiæ purgationem, sive puritatem suam sine diminutione participant, sine elatione participandam præbent, sine mutabilitate incorruptam possident. Et hæc quidem de purgatione illorum dicta sunt.

Postea de illuminatione jungit dicens: « Contemplativasque iterum sensibilibus symbolorum, aut intellectualium speculativas, neque ut varietate sacrescribentis theoriæ in divinum reductas; sed, ut omnis immaterialis scientiæ altiori lumine repletas, et formificæ et principalis pulchritudinis, et superessentialis, et terlucentis contemplatione, quantum fas, refertas, communionem autem Jesu similiter dignefactas: non in imaginibus sacrefictis formative figurant deificam similitudinem; sed ut vere ipsi approximantes in prima participatione scientiæ deificæ ejus luminum: et quia a Deo simile ipsis substantialiter donatum est. Commu-
cant autem hujusmodi, ut possibile, in præoperatrice virtute deificæ ipsius, et humanis virtutibus. » Hoc totum de illuminatione dictum est. Ac si diceret: Non solum existimandum est primas illas essentias purgationem habere et puras esse; sed iterum, hoc est, adhuc existimandum est, illuminationem habere, et contemplativas esse sensibilibus symbolorum, et speculativas intellectualium. Sensibilia symbola materialia sunt signa, sive in creaturis, sive in Scripturis, sive in sacramentis divinis, ad demonstrationem invisibilium proposita: quorum mysticam significationem et invisibilem veritatem summi illi angelici spiritus per divinam illuminationem contemplando agnoscunt. Speculantur etiam per eandem illuminationem intellectualia, subaudi symbola, id est spirituales theophanias, id est divinas manifestationes, per quas eis intus occultæ, et invisibilis divinitatis natura manifestatur. Vel sic legi potest. Existimandum est eas, scilicet essentias contemplativas esse sensibilibus symbolorum, et speculativas intellectualium, et non (subaudi) symbolorum. Foris enim in sensibilibus ubi materialia signa sunt, symbola sunt: intus autem in intellectualibus, ubi signa non sunt, sed veritas symbola non sunt. Propterea in sensibilibus sacris symbolis signa veritatis contemplantur, intus autem in intellectualibus absque signis nudam veritatem speculantur. Propterea existimandum est, contemplativas esse sensibilibus symbolorum, et similiter

A speculativas intellectualium; non tamen quasi reductas in divinum, hoc est in divinam cognitionem, varietate, id est multiplici doctrina theoriæ, id est divinæ Scripturæ; theoriæ dico sacrescribentis; quia scilicet de divinis et sacris rebus scribit et loquitur. Per divinæ enim contemplationis simplicem illuminationem, non per variam et multiplicem Scripturarum doctrinam eruditæ, omnes sacras figurationes, et sensibilia signa, quæ vel in Veteri, vel in Novo Testamento, utpote tabernaculum fœderis, et arcam testamenti, et cætera hujusmodi, quæ ad demonstrationem invisibilium Scriptura proponit: visibiles etiam species creaturarum, per quas invisibilia demonstrantur; mysticas quoque revelationes per sensibiles formationes factas, omnia scilicet hæc sacra symbola contemplantur. Et non solum hæc, quæ foris sunt, sed intellectualia quoque, quæ per puram et nudam veritatem intus lucent, speculantur. Ad horum autem omnium speculationem, et divinam cognitionem non existimandum est eas reductas esse varietate sacrescribentis theoriæ, hoc est, multiplici doctrina divinarum Scripturarum, quæ ad hoc solum necessaria est, ut mentes hominum abalienatæ a Deo ad cognitionem veritatis reducantur, et per varia dispersa colligantur in unum. Non ergo existimandum, summas illas essentias horum omnium cognitionem habere quasi per doctrinam Scripturarum eruditæ, sed potius ut repletas altiori lumine, id est excellentiori cognitione omnis immaterialis, hoc est spiritualis scientiæ. Altius quippe et dignius est lumen cognitionis, quod intus per invisibilem aspirationem infunditur, quam quod extrinsecus per doctrinæ eruditionem possidetur. Ipsas itaque summas, scilicet essentias existimandum est visibilibus et invisibilium cognitionem habere, utpote repletas tali lumine; et ut etiam refertas contemplatione pulchritudinis formicæ principalis, et superessentialis, et terlucentis. Refertas dico, quantum fas est, id est possibilitati creaturæ concessum. Significat autem divinam pulchritudinem: quæ formifica est, quia secundum se formavit a se facta omnia, et principalis est, quia, cum sit forma omnium, ipsa tamen ab alio formam non accepit; et superessentialis est, quia non solum præcedit per formam in eo, quod exemplar est omnium, sed transcendit quoque per essentiam in eo quod est creatrix universorum.

Sequitur: « Et terlucentis, » scilicet pulchritudinis « contemplatione refertas existimandum est. » Terlucentem pulchritudinem eandem divinam pulchritudinem significat: quæ in tribus lucent, cum ipsa tamen triplex non sit, sed una, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus tres personæ sunt; sed Deus unus, Deitas una, natura una, essentia una, pulchritudo una. Vides Patrem, pulchritudinem illam lucentem vides in Patre; vides Filium, pulchritudinem illam lucentem vides in Filio; vides Spiritum sanctum, pulchritudinem illam lucentem vides in Spiritu sancto. Quasi ergo terlucent, quia in tribus lucent,

cum tamen ipsa triplex non sit; sed una, quæ lucet. **A** quia illuminatos a se per divinam similitudinem, quodammodo deos efficiunt. Alius est Pater in persona, ibi lucet. Alius est Filius in persona, ibi lucet. Alius est Spiritus sanctus in persona, ibi lucet. Et tamen Patris et Filii, et Spiritus sancti, sicut Deitas una, et natura una, ita pulchritudo una. Propterea inquit, « existimandum est terlucentis pulchritudinis contemplatione refer-
tas. » Quid ergo mirum est, si summæ illæ essentiae opera divina visibilia et invisibilia perfecte cognoscunt, quæ ipsius Creatoris contemplatione quantum scilicet creaturæ possibile est, plenæ sunt.

Sequitur : « Communionem autem Jesu similiter digne factas, » subauditur existimandum est. Nota ibi esse compositionem « dignefactas, » id **B** est dignas factas. Non solum, inquit, divinitatis contemplationem et cognitionem percipere meruerunt, sed illius etiam salvationis, quæ in humanitate Jesu perfecta est, communionem et cognoscendo, et participando dignefactæ sunt. Communicaverunt enim Jesu : mysterium incarnationis ejus, et antequam fieret prædicando, et cum fieret administrando et postquam perfectum est, homini ad æternitatem reparato in eadem beatitudinis societate congaudendo. Postea subjungit, ostendens quod divinam contemplationem sine aliquibus figuris immediate ab ipsa divinitate illuminatæ percipiunt. Sicut enim superius demonstravit quod cognitionem omnium visibilium et invisibilium non per exteriorem doctrinam, sed per internam in ipsa Dei sapientia legunt et hauriunt; ita nunc demonstrat quod eandem contemplationem divinam non per aliquas formas, vel imagines mediantes, sed ab ipsa divinitate primo loco immediate, nude et pure percipiunt. « Non, inquit, figurant deificam similitudinem formative in imaginibus sacrefictis; sed potius figurant eam, ut vere approximantes ipsi, » scilicet deificæ similitudini, vel divinitati, « approximantes, » dico in prima participatione scientiæ « deificum ejus lumen, » id est, deificantium ejus illuminationum. Deifica similitudo ipsa contemplatio divina; quia, dum per eam illuminati lucentes sunt, quodammodo ipsius lucis illuminantis similitudinem accipiunt. In hac autem deifica similitudine non se figurant, neque illam sibi acquirunt per aliquas **D** sacras imagines formatas et fictas, id est compositas ad demonstrationem spiritualium; sicut homines, qui per visibiles et materiales demonstrationes in sacro eloquio erudiuntur ad invisibilium cognitionem. Non ergo mediantibus ejusmodi illæ summæ essentiae illuminantur contemplatione divina. Sed, ut vere approximantes ipsi, id est non per aliud, sed per ipsam veritatem approximantes ipsi veritati, quia inter ipsas, et veritatem nihil est medium : et idcirco approximantes sunt in prima participatione scientiæ; quia primo loco participant scientiam deificum ejus lumen; quia immediate contemplantur, et sciunt et cognoscunt lumina ejus deifica, id est deificantia;

Sequitur : « Et quia Deo simile ipsis substantialiter donatum est. » Ideo etiam, inquit, vere, et in prima participatione approximantes sunt ipsi Divinitati; quia Deo simile donatum est ipsis, id est quia similitudo Dei donata est ipsis substantialiter. Quod enim Deo similes sunt non ex alio, aut per alium habent; sed quia ipsam divinitatem substantialiter nude et pure percipiunt. Vel simile Deo donatum est eis subjectissime, quia proximo loco subjecti sunt, ut ipsam similitudinem Dei prima participatione suscipiant.

Sequitur : « Communicant hujusmodi, ut possibile est, in præoperatrice virtute deificis ipsius, et humanis virtutibus. » Concludit supradicta. Quia enim refertæ sunt hujusmodi, id est istæ summæ essentiae contemplatione principalis pulchritudinis, idcirco communicant deificis virtutibus; et quia dignefactæ communionem Jesu idcirco communicant humanis virtutibus; et quia primo, et proximo loco participant, idcirco communicant in præoperatrice virtute Dei : quæ scilicet primum in eis operatur, et postea operetur per eos. Vel humanas virtutes Jesu vocat virtutes ejus ex humanitate, id est ex clementia sive benignitate exhibitas : ut sit sensus : Quoniam, sicut ejus virtutibus communicant in contemplatione majestatis, ita etiam communicant in cooperatione benignitatis. Communicant ipsi per contemplationem in sua majestate; communicant **C** ipsi per ministerium cooperationis in nostra redemptione. Sic ergo communicant deificis et humanis virtutibus ipsius : et hoc est quantum possibile est eis secundum datæ gratiæ mensuram. Hactenus de illuminatione illarum dictum est. Nunc tertio loco subjungit de perfectione.

Sequitur : « Perfectas autem similiter non ut sacra varietate analyticam scientiam illuminatas, sed ut prima; et supereminenti deificatione repletas, secundum excellentissimam, quantum in angelis, divinorum operum scientiam. » Ac si dicat : Non solum puras et illuminatas eas esse existimandum est; sed etiam perfectas in scientia ex habitu virtutis percepta, non tamen quasi illuminatas, sive eruditas scientiam, vel disciplinam analyticam, id est resolutoriam; sacra varietate, id est **D** multiplicitate doctrina sacra Scripturæ. Non enim sicut homines foris multiplicitate sermonis erudiuntur, ut eis per disputationes et discretionem ea, quæ occulta sunt et perplexa, in scientia ac disciplina resolvantur, sed per simplicem intus contemplationem illuminari accipiunt, ut ab eorum cognitione nihil eorum, quæ sciri possunt, abscondatur. Sic igitur eas existimandum est esse perfectas, non quasi illuminatas ad resolutivam et explicabilem scientiam per varietatem sacri eloquii; sed quasi repletas prima, et supereminenti deificatione, hoc est divina illuminatione, qua ante alias omnes cœlestes essentias illuminantur secundum scientiam divinorum operum,

excellentissima, quantum in angelis scilicet excellens esse potest. « Non enim per alias sanctas essentias, sed ab ipsa Divinitate sanctificatæ, in ipsam immediate extenduntur : omnibus supereminenti virtute et ordine et ad castissimam omnino fortitudinem collocantur, et ad immaterialem et invisibilem pulchritudinem, quantum fas in contemplationem adducuntur : et ad divinorum operum scibiles rationes ut primæ et circa Deum essentiae, flectuntur, et ab ipso perfectionis principe excelsissime sanctificatæ sunt. » Probat summa istas essentias ante omnes alias, et supra omnes alias cœlestes essentias illuminationem divinam percipere ; quia non per alias sanctas essentias, sed ab ipsa Divinitate sanctificatæ, in ipsam immediate per dilectionem et sublimationem extenduntur, secundum virtutem et ordinem, hoc est, gratiam et dignitatem, quam habent omnibus supereminentem. Sic itaque Divinitati immediate conjunctæ ab ipsa sola accipiunt et purgationem, et illuminationem, et perfectionem, hoc est quod dicit, collocantur, id est stabiliuntur ad castissimam omnino fortitudinem, sive inflexibilitatem, hoc est, fortem et inflexibilem, et incorruptibilem castitatem. Adducuntur etiam per illuminationem, quantum fas, id est licitum vel concessum est, in contemplationem ad immaterialem et invisibilem pulchritudinem Creatoris contemplandam. Flectuntur etiam sicut in molli cera, vel informantur vel erudiuntur, sive etiam perficiuntur ad scibiles rationes divinorum operum, ut primæ essentiae et circo Deum proximo loco consistentes, et quæ ab ipsa perfectionis principe scilicet Divinitate excelsissimæ sanctificatæ sunt.

Sequitur : « Hoc ergo et theologi aperte declarant, suppositas quidem cœlestium essentiarum dispositiones a superfirmatis ornate erudiri deificas scientias : omnium vero altiores ab ipsa Divinitate, quantum fas, ad doctrinam illuminari. » Auctoritate probat, quod dixerat, supremos scilicet angelorum ordines a sola Divinitate illuminari ; inferiores autem a superioribus erudiri. Hoc enim theologi, id est prophetæ, et qui sancti de cœlestibus et divinis locuti sunt, aperte declarant : suppositas quidem dispositiones, id est inferiores ordines cœlestium essentiarum, ordinate, id est pulchre et convenienter erudiri ad deificas scientias, a superfirmatis, id est superpositis ordinibus ; eas, vero, quæ altiores sunt omnium, ab ipsa Divinitate, quantum fas est, id est possibile illis, ad doctrinam illuminari.

Sequitur : « Quasdam enim earum introducunt a prioribus sacre eruditas, Dominum esse cœlestium virtutum, et Regem gloriæ in cœlos humanitus receptum. » Exemplum ponit, ubi cœlestes essentiae inferiores a superioribus eruditæ sunt : ubi scilicet theologi introducunt quasdam earum a prioribus sive a superioribus eruditas, ut scirent Deum Dominum cœlestium, et regem gloriæ secundum humanitatem suam in cœlos esse recep-

tum. Sic enim scriptum est, quod Salvatore secundum carnem acceptam, ascendente in cœlum, quibusdam angelorum humanitatis ejus exaltationem adhuc ignorantibus, atque ideo admirantibus, et dicentibus : « Quis est iste rex gloriæ ? » ab aliis amplius illuminatis dictum est Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. (*Psal. xxiii*). In quo probatur aliquando alios ab aliis erudiri.

Sequitur : « Quasdam vero apud ipsum Jesum quærentes, et pro nobis suæ divinæ actionis scientiam discentes ; et eas ipsum Jesum immediate docentem, et prælargiens eis manifestantem suam humanam benignitatem. Ergo enim, inquit, disputo justitiam, et iudicium salutaris. » Hoc exemplum de Isaia sumptum est ad probandum, quod supremi ordines angelorum a solo Deo ad scientiam veritatis illuminantur. Quasdam vero solas cœlestes essentias introducunt ipsi theologi, quærentes, id est quæstionem facientes apud ipsum Jesum ; et discentes, non ab alio, sed ab ipso, qui Deus est, scientiam suæ actionis divinæ pro nobis exhibitæ. Actionem divinam ipsius Jesu vocat passionem et mortem quam pro nobis sustinuit. Quæ actio divina dicitur ; quia soli Deo possibile fuit ut per mortem mortis destrueret potestatem. Hujus ergo actionis scientiam cœlestes essentias ab ipso Jesu quærentes introducunt, ubi indumentum carnis assumptæ sanguine passionis cruentatum cernentes dicunt : « Quis est, qui venit de Edom tinctis vestibibus de Bosra ? (*Isai. lxxiii*). » Et deinceps : « Quare ergo rubrum est vestimentum tuum, et indumentum tuum sicut calcantium in torculari ? (*ibid.*) » Ita ergo quærentes, et discere appetentes introducunt. Introducunt etiam ipsum Jesum eas immediate, et per semetipsum docentem, et manifestantem eis suam humanam, id est elementem benignitatem, quam nobis exhibuit. Quam manifestationem eis confert, prælargiens, id est ante omnes alios largiens scientia operationis suæ. « Ego, » inquit, « disputo justitiam, et iudicium salutaris. (*Ibid.*) » Justitia, et iudicium salutaris, id est salvatoris sive salvationis, redemptionem significat generis humani. In qua et justitia fuit, in quantum scilicet factor creaturam suam ab aliena dominatione revocavit ; et iudicium, in quantum diabolum invasorem alieni juris ab eo, quem possidebat, homine, potenter ejecit. Hanc autem justitiam, et iudicium idcirco disputare se dicit, quia eam, quæ ad dolores carnis assumptæ pertinuit, cum labore, et quasi quadam concertatione adimplevit.

Sequitur : « Miror autem, quod et cœlestium essentiarum primæ, et tantum simul omnes supereminentes divinis illuminationibus, ut mediatæ quæstiones reverenter appetunt. » Ad hoc respicit quod dicitur summas essentias immediate a Deo illuminari, et erudiri, quia contrarium videtur, quod in hoc loco non solum a superiori suo, sed ab invicem quoque quærentes, et quasi discere volentes inveniuntur. Sed sciendum est quod hæc

quæstio non doctrinæ inquisitio est, sed ignorantia professio. Quærent enim, ostendentes quod nesciunt, et quod doceri opus habent. Ubi autem omnes quærent, profecto aliunde se doceri debere ostendunt. Quærent ergo inter se, docendi supra se. Quia tam mutua quæstio doctrinæ, et scientiæ ab invicem inquisitio esse videtur, cum eas a solo superiori erudiri constet, idcirco ait. Miror quod primæ illæ, et principales cœlestium essentiarum, id est inter cœlestes essentias, et tantum supereminentes divinis illuminationibus, omnes simul alias cœlestes essentias; miror, dico, quod appetunt quæstiones, id est faciunt quæstiones appetentes scientiam, reverenter id est humiliter sicut humiles et inferiores, et quasi excellentiam illuminationis suæ non attendentes; et hoc est quod ait, « ut mediatæ, » id est velut illæ quæ medium habent inter se et Deum, et ab aliis erudiri indigent; vel ut mediatæ, quia non vere mediatæ, quia ad alias quæstionem non faciunt; nec tamen vere immediate, quia non ad ipsum principium suum, sed adinvicem quæstionem referunt.

Sequitur: « Etenim non inde interrogant: quare tua rubra vestimenta? » Probat quod vere ut mediatæ quæstionem faciunt, quia non ad ipsum Jesum prius, sed ad invicem verba dirigunt, dicentes: « Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? » Non enim, inquit, inde interrogant, hoc est ab illo interrogationem incipiunt, quare tua rubra vestimenta? ubi immediate ad ipsum Jesum sermone dirigunt; sed prius inter se quasi mediatæ: « Quis est iste, » et cætera. Unde mirum est, quod illæ supremæ essentiæ, cum primæ sint, et proximæ Divinitati, quasi mediatæ faciunt quæstiones.

Sequitur: « Apud seipsas vero deliberant ante interrogare, ostendentes quod discunt, et deificam scientiam appetunt. » Solvit modo quæstionem, quare scilicet summæ illæ essentiæ, cum sint proximæ Deo, inter se quæstionem faciunt; quia scilicet apud semetipsas deliberant interrogare, ne forte nimis festiva interrogatione præsiliant, sive præveniant illuminationem illam, quæ in ipsis fit per divinam processionem; hoc est, per divinam gratiam in ipsas illuminandas procedentem; ostendentes etiam per ipsam deliberationem interrogationis suæ, quod appetunt deificam scientiam. In eo quippe, quod interrogant, significant se scientiam appetere; in eo autem quod prius inter se conferunt quæstionantes et deliberant, demonstrant quod divinam in se processionem non audent prævenire.

Hoc est enim quod sequitur: « Non autem præsilientes per divinam processionem inditam illuminationem. » Appetunt enim scientiam; et ideo interrogant, sed non præsilientes illuminationem divinam, donec ipsa seipsam offerat sponte procedens in ipsas, ideo deliberant apud se, prius non audent Jesum interrogare quousque se ipse offert, dicens: « Ego sum, qui loquor justitiam. » Tunc

A demum assumpta fiducia ad ipsum quæstionem dirigunt. « Quare rubrum est indumentum tuum, et vestimentum tuum sicut calcantium in torculari. »

Sequitur: « Num ergo prima cœlestium intellectuum hierarchia ab ipsa perfectionis principe sanctificata in eo quod in eam immediate extenditur sanctissima purgatione, multo lumine, antepfecta consummatione proportionaliter eam implens, purgatur, et illuminatur, et perficitur? » Sensus hic est. Num pro nonne ergo prima hierarchia cœlestium intellectuum purgatur, et illuminatur, et perficitur. Sanctificata ab ipsa principe perfectionis, hoc est ab ipsa divinitate, quæ princeps est, et principium omnis sanctificationis. Sanctificata, dico, in eo quod ipsa divinitas immediate in eam extenditur, illustrans, sive irradians, vel replens eam proportionaliter, id est differenti participatione ab illuminatione reliquorum, cum sanctissima purgatione, et cum multo lumine, et cum antepfecta, id est superexcellenti consummatione vel perfectione. « Purgatur, » dico, et « illuminatur, et perficitur, ut sit pura ab omni minoratione vel imperfectione, et ut plena primi luminis, » hoc est, in eam primum ante alias lucentis; et ut sit « perfecta participans perfecta scientia, et cognitione primo sibi data. » Quod autem ait, « sanctificata, » vel ut commodius fortassis quamvis inusitatius transfertur, pontificata ab ipsa principe purgationis; ipsam, ut diximus divinitatem significat, quæ Græce teletarchia, id est princeps purgationis sive sanctificationis vocatur.

Sequitur: « Comprehendens autem et hoc dixerim fortassis non immerito. » Tanquam si quæretur, quæ sit ista purgatio, respondet, quod assumptio divinæ scientiæ in animo rationali, et purgatio est, et illuminatio, et perfectio. Purgatio, quia ignorantiam purgat; illuminatio, quia divina cognitione illuminat; perfectio, quia illuminando scientia perfectarum doctrinarum, sive disciplinarum secundum habitum illuminatum consummat, hoc est quod dicit: « Comprehendens, » hoc est, breviter in unum supra dicta colligens; etiam hoc non immerito fortassis dixerim, quod et purgatio est, et illuminatio, et perfectio divinæ scientiæ assumptio. Et reddit causam, quare purgatio, et illuminatio, et perfectio dicitur. « Ignorantiam quidem utpote purgans secundum ordinem indita scientia perfectarum doctrinarum. » Ideo purgatio dicitur, utpote purgans ignorantiam indita scientia, hoc est per inditam scientiam perfectarum doctrinarum. Indita, dico, secundum ordinem; hoc est, secundum quod dignitas, et excellentia uniuscujusque ordinis exposcit. » Illuminans autem ipsa divina cognitione, per quem et purgat non prius contemplantem. » Ideo illuminatio dicitur, quia illuminat unamquamque hierarchiam divina cognitione, per quam scilicet divinam cognitionem etiam purgat ipsam hierarchiam. Hierarchiam, dico, non prius contemplantem, quam purgetur, sicut scriptum est

« Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbant (*Matth.* v). »

Sequitur : « Quam manifestat per altiore illuminationem, et perficiens iterum ipso lumine secundum habitum scientia lucidissimarum doctrinarum. » Quam scilicet hierarchiam ipsa divinæ scientiæ assumptio manifestat per altiore illuminationem. In hoc enim eam altiore cæteris omnibus esse declarat, quod eam altiori, et excellentiori lumine divinæ cognitionis illustrat.

Sequitur : « Et perficiens iterum ipso lumine secundum habitum scientia lucidissimarum doctrinarum. » Non satis manifeste distinguit illuminationem et perfectionem, pro eo quod utrumque in cognitione et scientia assignare videtur. Hoc tamen interest, quod illuminatio proprie ad illam cognitionem pertinet, quæ scientiam ædificat ; perfectio autem ad illam cognitionem, quæ bonorum morum formam, et habitum virtutum demonstrat. Sunt enim quædam, quæ tantum investigantur ad cognitionem intelligendi ; quædam vero specialiter pertinent ad intelligentiam faciendi. Ad illa necessaria est illuminatio ; ad ista perfectio. Non enim perfectum facit cognitio veritatis, nisi habitus virtutis subsequatur. Idcirco lucidissimam doctrinam vocat, quæ in habitu virtutis constat, quia magistra intelligendi experientia est ; et ille optime virtutem novit, qui eam non audiendo solum, sed et gustando et faciendo didicit. In experientia et habitu virtutis, cognitio veritatis perficitur, quæ in sola intelligendi illuminatione inchoatur. Quod totum quia per divinæ scientiæ assumptionem acquiritur, idcirco ipsa et purgatio, et illuminatio, et perfectio convenienter appellatur.

Sequitur : « Ipsa ergo est, quantum ad nostram scientiam, prima cœlestium essentialium dispositio, in circuitu Dei, et circa Deum immediate stans, et simpliciter, et incessanter circuiens æternam ejus scientiam, secundum excellentissimam, quantum in angelis, semper mobilem collocationem. » Infert e supradictis. Ac si diceret : Quandoquidem illa summorum spirituum hierarchia primum, et principaliter ab ipsa Divinitate et purgatur, et illuminatur et perficitur ; ergo ipsa est prima et principalis dispositio, sive principalis ordo cœlestium essentialium, stans immediate ; et in circuitu, et circa Deum. Stat enim per incommutabilitatem contemplationis ; circuit autem per vivificum et incessabile desiderium æternæ dilectionis. Ideo incessanter, quia non deficit a dilectione ; ideo simpliciter, quia circuiens non recedit ab unitate. Ipsa unitas in medio est simplicitas Divinitatis ; cui in circuitu, et circa sunt, in quantum immediate illi appropinquant. In circuitu etiam, quia ineffabili ejus occultæque incomprehensibilitati quodammodo foris et ipsæ sunt, ad quem omnino non penetrant. Tamen ambiunt et desiderant ; et ad interiora nituntur ; et cognitione, et dilectione accedentes proximæ fiunt secundum excellentissimam collocationem, quam

habent juxta Deum ; excellentissimam, dico, quantum in angelis, id est quantum ad comparationem illius, quæ in cæteris omnibus angelis invenitur. Et collocationem dico semper mobilem, quia et contemplatione non recedunt, et desiderio semper accedunt. Propter hæc ergo omnia principalis est ista dispositio inter omnes alias cœlestes essentias, principalis, dico, quantum ad nostram scientiam scilicet quantum per nostram scientiam comprehendi potest. Subjungit adhuc in laudem hujus hierarchiæ, alia post alia ; multa excelsa, et sublimia, et divina admiratione digna accumulans, et profunda quædam, et non nisi puris nota. Talis, inquit, est dispositio illa, sive ordo, primæ hierarchiæ collocatione proxima, desiderio et intentione ardentissima ; quæ, licet ad totum quod Dei est incomprehensibile penetrare non valeat, æterna tamen dilectione quantum capi potest et comprehendere a creatura ambire non cessat. Sed ne forte laboris, non felicitatis studium videretur, si semper ambiret, et nunquam attingeret, semper quæreret, et nunquam perciperet ; semper desideraret, et nunquam gustaret, adjungit fructum inquisitionis et desiderii effectum, dicens : « Multas quidem, et beatas videns pure contemplationes, simplicisque et immediatos fulgores, illuminata, et divino alimento repleta. Multa quidem primo data fusione, solaque domestica, et unifica divinæ refectio- nis unitate multaque communionem Dei, et cooperatione digna effecta ad eam, ut possibile, similitudine bonarum habitudinum et actionum ; multa- que divinorum superposito cognoscens, et divinæ scientiæ, et cognitionis in participatione, secundum quod fas est, facta. » Dixit quomodo dicere potuit : Tres trinitatem circumstant, seraphim dilectione, cherubim cognitione, throni dominatione. Tota hic trinitas est. Dominatio in Patre, sapientia in Filio, dilectio in Spiritu sancto. Videbatur seraphim superposuisse, quia charitas supereminet ; sed et ecce videmus quia thronus Patris est, et junguntur throni cum Patre, et dilectio Spiritui sancto datur. Si thronos subjectos putas, quia post seraphim et cherubim nominantur ; puta etiam prælatos, quia ad Patrem pertinent, qui ante Filium et Spiritum sanctum dicitur. Sed in Trinitate gradus non est. Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus est Deus. Non potest unitas inferior esse seipsa. Propterea hierarchia illa summorum spirituum, quæ a summa et supereminenti Divinitatis dominatione primo, et principaliter formatur quantum ad excellentissimam similitudinem, qua simplicem unitatem imitatur, gradum in dominatione non habet, quamvis tamen secundum eam (qua creatura Creatori æquari non potest) mensuram participationis, et distributionem gratiæ, differentiam habeat. Propterea una est trium dominatio, qua universaliter subjectis omnibus post supremam et supereminentem Deitatis dominationem præferuntur, adinvicem non subjiciuntur. Propterea omnes simul primum locum habent, et circumstant proxima

collocatione singuli, ut alium alius nec interveniat A
positione, nec præveniat participatione, nec trans-
cendat dominatione. Ita est dispositio ista prima
in circuitu Dei, et circa Deum immediate stans ita
proprie. Et quis est fructus hujus tantæ familiari-
tatis ?

Audi quod sequitur : « Multas quidem et beatas
videns pure contemplationes simplosque et imme-
diate fulgores illuminata, et divino alimento re-
pleta. » Ne ergo mireris si sic ambiunt et elon-
gari non patiuntur. Aliquid ibi est quod trahit ;
et quid hoc est ? Exspectas, ut dicatur quid sit il-
lud quod in tantum desiderantium affectum incit-
tat et provocat dilectionem. Sed quomodo putas
a nobis dicitur, quod ab illis non penetratur ?
Illi adhuc non intraverunt, sed in circuitu stant ; B
et magnum illis est accedere ad illud, ut videant,
et contrectent, et gustent, et experiantur qualis sit
dulcedo boni sine obstaculo dilectoribus expositi ;
nec intrant tamen nec penetrant ut comprehen-
dant, et usque ad totum capiant, quanta sit im-
mensitas occulti. Quomodo ergo tu foris exponere
putas, cui et illi qui intus sunt foris manent ? Non
ergo dici potest a nobis bonum illud, quod illos
beatos animos per gaudium æternæ contemplatio-
nis juxta se immobiles tenet, ut ad caduca non
effluant ; et rursum per desiderium movens ad se
trahit, ut ipsum incessabili dilectione appetant.
Sed ne omnino taceatur, quod prorsus dici non
potest, audi quid sit, quod illos et tenet juxta se, et
trahit ad se. Bonum quoddam, et magnum supra C
bona ista omnia, quæ nosti, aliud prorsus non so-
lum differentia, sed supereminetia, ut tamen se-
cundum hæc, quæ nosti, bona tibi insinuetur, et
notum fiat, sicut potest esse, dicamus : lumen est
et dulcedo bonum illud. Quare lumen ? quia oculo-
s clarescere facit. Quare dulcedo ? quia reficit.
Duo sunt ista apud nos magna bona, et non inve-
niuntur alia majora his, neque ad gaudium vel ad
felicitatem nostram magis operantia : lumen et
dulcedo. Alterum est ad illuminationem, alterum
ad refectionem. Si illuminaris et non satiaris, ma-
gnum bonum est sed non plenum. Si satiaris et
non illuminaris, magnum item bonum est sed non
perfectum. Refectio jucundum facit, quod intus
est ; illuminatio jucundum exhibet, quod foris est, D
utrumque ad gaudium plenum exigitur. Si enim
in altero reficeris, et in altero afficeris, non est
lætitia perfecte, cui tristitia mista est. Quære
ergo refectionem, ut jucundum tibi sit quod in te
est, quære et illuminationem, ut jucundum tibi sit,
quod extra te est. Videtur quidem relectio magis
necessaria esset, quemadmodum magis pro-
prium est tibi bonum, quod in te est, quam
quod extra te est bonum. Verumtamen illuminatio
contemplationis quantum jucunditatis apponit ?
Dulce lumen, et delectabile oculis videre solem.
Aspice mundum istum, qui multa spectacula
jucunditatis præbet ? Et omnia hæc per sapientiam
Dei facta sunt. Totum quod vides, inde exivit, ubi
ratio, et causa est omnium. Si ergo tam pulchrum

est videre dispositionem et formam operis ; quam
jucundum esse putas et delectabile sapientiam arti-
ficialis contemplari ? Noli autem cogitare, quia una
sapientia nominatur quasi solitariam quamdam
et fastidiosam contemplationem videntium illam,
una est, sed non ita una. Quomodo enim putas
esse unam sapientiam Dei ? Forte, quemadmodum
dicis essentiam unam, speciem unam et formam
unam, locum unum et tempus unum : hæc omnia
numero unum sunt. Quid est numero ? discre-
tione. Quid est numero ? parvitate. Quid est nu-
mero ? imperfectione. Sic enim numeras hoc et il-
lud. Cum enim muneris dicis hoc et non illud.
Quod ergo unitate numeratur, unitate separa-
tur ; et eadem unitate probatur ab omnibus esse
diminutum, a quibus ostenditur ipsa unitate dis-
cretum. Nunquid sapientiam Dei ita unam esse
putas ? Ergo ipsam numeras, et dicis, recte hoc
et non illud. Si ergo ipsa est, et non illud ; ergo
non totum est ipsa ; et aliquid est extra ipsam.
quod non est in ipsa. Si totum in ipsa est, totum
ipsa est ; quomodo tu dicis hoc et non illud ipsa
est ? Noli ergo numerare. Scriptura tibi dicit : « Sa-
pientia ejus non est numerus. Omnia, quæ ex ipsa
sunt, in numero facta sunt et pondere, et mensura.
Ipsa autem sub numero non est ; » in qua vera
unitas est sine parvitate, et universitas sine multi-
plicitate ; nec sub pondere est, inestimabilis ; nec
sub mensura, incomprehensibilis. Quid ergo putas
esse videre sapientiam Dei ? Quando mundum is-
tum vides, quanta in ipsos vides ? Et totum hoc
inde venit ; et ibi est totum, ubi est sapientia Dei.
Et quid dico totum hoc ? Parum enim est hoc.
ut in sapientia Dei non aliud sit. Si intelligit opu-
suum Deus, et seipsum non intelligit, quæ est
sapientia ista ? Plus enim est quod est Deus quam
quod est factum a Deo. Si ergo novit quod
fecit, et non novit quod est ipse qui fecit ;
quod majus est ignorat, et non est sapientia
perfecta in eo. Si cor tuum capere potest, et com-
prehendere ea quæ facis et quæ explicas opere.
universa ratione intus dictante disponis, et qui-
facturus es omnia prius in ratione concipis ; et
cum ad opus exeunt, a ratione non recedunt :
quomodo in æterna ratione Conditoris non esse
potest omne quod factum est ? Rursum si parum
est animo rationali videre et comprehendere quæ
foris sunt, nisi ea quæ intus sunt, multo majora
et mirabiliora contempletur, et majus agnoscat
esse quod ipse est, quam omne quo extra ip-
sum est, non potest æternus artifex in ea sapien-
tia, qua videt omne quod ipse fecit, ignorare
quod majus omnibus est ; quod est ipse qui
fecit. Attende ergo quæ sit sapientia ista, in qua
sunt omnia quæ facta sunt, et præter omnia, et
super omnia, quod majus omnibus est ille, a
quo omnia facta sunt. Qualis putas est species ista
in qua tanta pulchritudo est ? Cum ergo audis sa-
pientiam Dei nominari, hoc totum cogita, hoc to-
tum in ipsa est ; et ipsam videre, totum hoc vi-
dere est. In ipsa videntur omnia quæ facta sunt.

et in ipsa videtur a quo omnia facta sunt. Propterea summi illi spiritus, qui per excellentiam supereminentis gratiæ immediate appropinquant, ab ipsa illuminantur ad contemplandam ipsam, et in ejus contemplatione vident, et quod factum est per ipsam, et quod est in ipsa, et eum qui per ipsam fecit in quo est ipsa. Istæ ergo sunt contemplationes, quas pure videt prima hierarchia, ad simplos fulgores immediate illuminata, quæ contemplationes et multæ sunt, in quantum illic omnia videntur; et beatæ sunt, quia cum omnibus ille etiam qui fecit omnia videtur. Non enim præter ipsum videtur quod in ipso videtur, quia et unum est quod videtur, quod ipse est; et in ipso uno omnia videntur, in quo omnia unum et unum omnia est. Vide quam multæ sunt contemplationes, ubi nihil omnium absconditur, quam beatæ contemplationes, ubi in summo bono cuncta videntur; ubi videre et habere; amare et gustare bonum idem est; ubi non videtur, nisi veritas; non amatur, nisi bonitas. Duo sunt enim, cognitio et amor. Alterum ad illuminationem pertinet; alterum ad refectionem. Cognitio illuminat, dilectio satiat. Cognitio veritatis, amor bonitatis: in his beatitudo constat cognoscere et amare bonum. Gustate, inquit Scriptura, et videte, quoniam suavis est Dominus (*Psal. xxxiii*). » In « gustate » dilectio; in « videte » cognitio est. Duo ista distincte commendat, scilicet cognitionem et dilectionem. « Multas quidem, et beatas videns pure contemplationes simplosque, et immediate fulgores illuminata. » Hoc de illuminatione et cognitione dictum est.

Sequitur: « Divino alimento repleta. Multa quidem primo data fusione, solaque domestica, et unifica divinæ refectionis unitate. » Hoc dictum est de dilectione et refectione. Utramque multis modis commendat. Primo cognitionem in contemplationibus multis et beatissimis pure visis per illuminationem fulgorum simplicium. Qui sunt simplices fulgores? puræ illuminationes. Per puras illuminationes venit ad puras contemplationes. Pura illuminatio est quando veritas per semetipsam concipitur; pura contemplatio est quando veritas in semetipsa videtur. Quando per subjectam imaginem vel figuram veritas addiscitur, non est pura illuminatio; quando in subjecta imagine vel figura veritas cognoscitur, non est pura contemplatio. Neque enim simplicitas esse potest, nisi ubi solum est; neque puritas, nisi ubi verum est. Simplicitas in solo; puritas in vero. Propterea qui immediate contemplantur, et per semetipsos ad veritatem accedunt, soli simplices illuminationes habent et puras contemplationes.

Sequitur: « Divina alimento repleta. » Quod est divinum alimentum? divina relectio. Et ipsa relectio quæ est, nisi Dei dilectio? Propterea cum dixisset, « Supereminentem illam dispositionem angelicam repletam divino alimento, » adjunxit etiam, dicens: « repletam unitate divinæ refectionis. » Quid autem est divina relectio, nisi divinum alimentum?

PATROL. CLXXV.

A Unitas ergo refectionis, et unitas alimenti una est relectio, et unum alimentum. Ergo in mensa Dei non nisi unum ferculum apponitur. Sed noli contemnere. Satietas multa est. « Satiabor, » inquit Psalmista, « cum apparuerit gloria tua (*Psal. xvi*). » Multa in hoc mundo sunt, et hæc omnia cor hominis satiare non possunt. Unum autem bonum est apud Deum, et hoc solum cum percipitur, satietas invenitur. Ergo non in multitudine, sed in unitate satietas est. Quando satietas? quando satis est satietas. Pone modo, ut ex his multis, quæ in mundo sunt, quædam aliqua habeas, quæ diligis et videbis, quod non sufficit. Veniant plura: adhuc non dices, sufficit. Apponantur universa; et invenies te egentem adhuc, et nondum satis habentem. In omnibus ergo his satietas esse non potest, ubi satis esse non potest. Veniet autem unum illud bonum; et satietas erit, quia satis erit. Non mireris. Omnia hæc multa sunt, sed multum non sunt. Illud unum est, et multum est. Propterea peccatrix illa quia multa dimittenda habuit, non multa sed multum dilexit. Multa dimisit, et multum elegit. Sapiens erat; non attendit acervum, sed pretium pensavit. In multis parum; in uno multum. Propterea non attendas ad numerum, sed fructum inquire. Unum est bonum, quod tibi præparavit Deus. Noli timere cum audis unum; unum bonum est, sed in illo bono omne bonum est. Unam refectionem, unum cibum, unum ferculum, unum panem præparavit, sed ne despicias. Audi quod scriptum est: « Habentem omnem saporem, et omne oblectamentum suavitatis (*Sap. xv*). » Hoc divinum alimentum, et multa fusio, vel abundans effusio qua videlicet fusione beata illa societas primo loco sibi data repletur. Est etiam unitas divinæ refectionis, qua scilicet unitate sola, hoc est singulari et domestica, et unifica specialiter digna effecta est. Ipsa vero una, et simplex divina relectio, idcirco singularis dicitur, quia cum aliena delectatione et dulcedine extranea non percipitur; domestica, quia amicis tantum et familiaribus præparatur. Unifica, quia unum secum efficit omnes, quibus se sumendam et participandam concedit.

Sequitur: « Multaque communionem Dei et cooperationem: » subauditur repleta est dispositio, vel hierarchia primæ cœlestium essentialium. Ipsa dico, digna effecta ad eam, scilicet communionem et cooperationem Dei, ut possibile sibi est; similitudine bonarum habitudinum, id est virtutum et actionum. Per bonas enim habitudines, digna effecta est communionem; per bonas actiones, digna cooperationem. Et rectus est ordo. Primum per claritatem cognitionis illuminatur; postea per dulcedinem dilectionis reficitur, ut sic Deo et communicet in virtute, et cooperetur in actione, sicut scriptum est: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (*Joan. xiv*). »

Sequitur: « Multaque divinorum superposite cognoscens, et divinæ scientiæ et cognitionis in par-

tipatione, secundum quod fas est, facta. » Hoc est, ipsa hierarchia cognoscens est multa divinorum, id est multa de divinis, sive de Deo superposite, id est excellenter super alias hierarchias « et facta est in participatione, » hoc est, particeps facta est divinæ scientiæ et cognitionis divinæ, secundum quod fas est illi, id est concessum.

Sequitur : « Propterea et laudes ipsius theologia iis qui in terra sunt, tradidit in quibus mirabiliter manifestatur excelsissima ipsius illuminationis eminentia. » Ac si diceret : Quia tanta est excellentia hierarchiæ primarum essentialium, propterea theologia, id est divina Scriptura tradidit iis, qui in terra sunt, hoc est, hominibus, laudes sive laudationes ipsius. In quibus scilicet laudationibus mirabiliter manifestatur eminentiam excelsissimæ illuminationis ipsius. Ac si diceret : Quia tanta est sublimitas ejus, propterea theologia hominibus laudationes ejus, quibus ipsa Deum laudat, manifestavit, ut per excellentiam laudationis manifestaretur eminentia illuminationis.

Sequitur : « Alii enim quidam ejus sensibilibus dicendo tanquam vox aquarum reboant. Benedicta gloria Domini ex loco suo. » Ac si diceret : Vere excellentes sunt laudationes hujus hierarchiæ, quæ a Scriptura divina manifestantur, quia alii ejus, id est quidam ex ea sensibilibus sonando reboant, vel resonant, sive clamant tanquam vox aquarum : Benedicta gloria Domini ex loco suo. Vel sic legi potest. Theologia tradidit laudes ipsius sensibilibus, id est per similitudinem sensibilibus, et corporaliis de spiritalibus dicendo, quod « alii ejus. » Hoc est, de numero ipsius « reboant tanquam vox aquarum. Benedicta gloria Domini ex loco suo. » Hoc testimonium de Ezechiele sumptum est, ubi propheta vocem commotionis magnæ post se factam commemorat. Quæ vox, quamvis ibi prolata non dicitur, tamen iste a summis eam cælestium ordinum spiritibus sine ambiguitate factam esse testatur.

Sequitur : « Alii vero illam valde laudabilem et piissimam reclamant theologiam : Sanctus, sanctus sanctus : Dominus Deus Sabaoth. Plena omnis terra gloria ipsius (Isa. vi). » Hoc testimonium de Isaia sumptum est, ubi duo seraphim volantes alter ad alterum, hanc theologiam, id est divinam allocutionem, sive laudationem ad invicem proclamasse commemorantur.

Sequitur : « Has autem excelsissimas cælestium animorum hymnologias, jam quidem in iis, quæ sunt de divinis laudibus, quantum possibile, aperuimus. Et dictum est de his in illis quantum ad nos, sufficienter. » Has supradictas hymnologias, id est divinas laudationes cælestium animorum, hoc est, cælestium spirituum ; dicit se aperuisse, vel exposuisse, quantum sibi possibile fuit, in aliis Scripturis, quæ sunt ab ipso factæ de divinis laudibus ; et de his scilicet hymnologiis, in illis (subaudiatur) Scripturis sufficienter dictum esse testatur, quantum ad eum, hoc est ad ejus possibilitatem pertinuit. Hæc

A autem Scriptura, quam se de divinis laudibus fecisse asserit, inter hæc ejus scripta, quæ apud nos sunt, minime reperitur. Ex hac tamen sententia possumus cognoscere de divinis laudibus ipsum scripsisse, quoniam in libro de divinis nominibus ex amatoris hymnis sancti Hierothei quædam introduxit, in quibus de supradictis laudibus nonnihil tractatur.

Sequitur : « Ex quibus in recordationem sufficit dicere tantum secundum præsens tempus, quod theologiam scientiam ipsa prima dispositio, quantum fas, illuminata est a divina bonitate, per quam tanquam deiformem hierarchiam et aliam seipsam deinde tradidit. » Ac si diceret : Ex quibus, scilicet laudibus divinis in supra memorato libro sufficienter expositis, nunc secundum præsens tempus in recordationem, vel admonitionem tantum sufficit dicere hoc, scilicet quod ipsa prima dispositio, hoc est, prima hierarchia angelorum illuminata est theologiam, id est divinam scientiam ab ipsa divina bonitate. Nota constructionem in eo quod ait, illuminata scientiam. Sic enim dicitur : Erudior autem, doceor disciplinam. Dicit ergo quod prima dispositio a sola divina bonitate illuminata est ad scientiam ; per quam videlicet scientiam ipsa dispositio tradidit seipsam ; deinde, hoc est, consequenter aliis hierarchiis post se sequentibus. « Tradidit, » dico, « seipsam tanquam deiformem hierarchiam, » hoc est, Dei conformitatem et similitudinem habentem, et Deum imitantem in eo quod ab ipso illuminata alios illuminat, et seipsis quasi formam, et exemplar proponit divinæ conformitatis. Hoc ergo nunc sufficit dicere de supradictis laudibus, quod in eis prima dispositio angelorum Creatorem suum laudans, formam laudandi aliis post sequentibus hierarchiis semetipsam tradidit, « subintroducens, » hoc est, suggerens eis, vel insinuans « illud per breviter dicendo. » Subintrodixit enim, vel suggestit quasi occultum quiddam, et paucis manifestum. Suggestit autem per breviter dicendo aliud quod suggestit. Et recte nonnisi occulte suggereretur, quod erat invisibile, et nonnisi breviter dicebatur, quod erat ineffabile. Quantumcunque enim exponeretur ad cognitionem, occultum esset, quod erat impenetrabile ; et quantumcunque extenderetur per sermonem, breve esset ad ipsum, quod erat interminabile. Suggestit tamen, et insinuavit, et exposuit, ut per eam ad aliorum cognitionem veniret, quod ipsa nullo mediante perceperat. Quid suggestit ?

Audi : « Ipsam piissimam, et summe benedictam, et omnino benedictam divinitatem, fas est benedictam esse ex Deum recipientibus quantum possibile est eam cognosci, et laudari intellectibus. Ipsi enim sunt tanquam deiformes divini loci, divinæ, ut eloquia aiunt, quietis. » Exponit supra memoratum testimonium de Ezechiele sumptum. « Benedicta gloria Domini ex loco suo. » Ipsa, inquit, prima hierarchia clamans, « benedicta gloria Domini ex loco

suo, » docet, quod fas est, hoc est justum, vel debitum, vel dignum, ipsam piissimam et summe benedictam, et omnino benedictam divinitatem, benedictam esse ex intellectibus. Deum recipientibus et in tantum benedictam, quantum possibile est eam cognosci et laudari. Justum est, inquit, ut ipsa divinitas, quæ in se semper piissima est, parata scilicet largiri, et non indigens accipere: et quæ summe benedicta est, et omnino, vel fortissime benedicta, hoc est cujus gloria in semetipsa tanta est, ut nec alieno beneficio augeri, nec aliena laude amplius commendari possit. Fas, inquit, est, ut quamvis in se ita perfecta sit, ut benedici, vel laudari non egeat: tamen ut intellectus, id est, corda rationalia, eam benedicant et laudent, quantum scilicet eam cognoscere, et secundum cognitionem perceptam laudare possunt. Quamvis enim gloria ejus ex semetipsa perfecta sit, nos tamen a benedictione et laude ejus cessare non debemus: qui et si benedicendo et laudando illi non perficimus, perficimur tamen ex illa. Vel aliter intelligi potest, quod dicit, justum esse, ut divinitas, quæ in se summe benedicta est, ex intellectibus Deum recipientibus benedicatur. Ac si diceret: Quamvis laus Dei in semetipsa summe perfecta sit, hoc tamen laudi ejus jure adducitur, quod per gratiam corda a se facta inhabitare dignatur. Sic ergo justum est divinitatem in semetipsa summe benedictam pro eo etiam benedici, et benedictam esse, quod se mentibus beatificandis recipendam præbet, et eas tanquam locum proprium inhabitare dignatur. Non enim ita in eis habitat quasi stabilitamentum quærens, et velut ruitura, si fulcimentum non habeat. Non enim locum quærit Deus sibi, quasi esse non posset, nisi contineretur; sed quasi receptaculum quærit cui se infundendum præstet: quod utique beatum esse non posset, nisi ab ipso repleretur. Adjicitur ergo super omnem laudem ejus, quod summe benedictus in se alios benedictos facit ex se. Benedicatur ab illis, benedicatur et pro illis. Ab illis benedicatur quantum illis cognoscendus et laudandus revelatur; pro illis benedicatur, quantum in illis manifestatur.

Sequitur: « Ipsi enim sunt tanquam deiformes divini loci, divinæ, ut eloquia aiunt, quietis. » Reddit causam, quare ex eo, quod dictum est, benedicta gloria Domini ex loco suo: » signatum intelligat, gloriam benedictam esse debere ex intellectibus Deum recipientibus, quia, inquit, ipsi intellectus Deum recipientes, ipsi sunt loci divini. Theodocos enim Græce dicitur, hoc est, Dei receptor. Quo nomine omnis purus animus sive humanus, sive angelicus potest significari. In ipsis enim duobus Deus habitat, et quiescit. Ipsi ergo tanquam deiformes divini loci sunt. Quasi rationem reddit, quare divini loci dicuntur. Eadem enim causa est, quare loci sunt, et quare deiformes sunt. Ex eo quippe, quod lumen capiunt, locus luminis fiunt et rursum ex eo ipso, quod lumen capiunt, lucentes fiunt, et conformes umini existunt. Sunt ergo divini loci, utpote

A deiformes, et ex inhabitante Deo Dei similitudinem habentes. Rursum quia loci divini sunt, constat quod divinæ quietis loci sunt, quia divini loci omnino esse non possent, nisi quietis et pacis loci essent quia eloquia aiunt: « In pace factus est locus ejus (Psal. LXXV). »

Sequitur: « Et quod monas est, et unitas tres substantialiter: et super cœlestibus essentiis usque ad novissima terræ extendens bonitatem suam in omnia, quæ sunt, providentiam tanquam omnis essentiæ super principale principium, et causa, et omnium superessentialiter immensurabili continentia circumligans. » Hoc de sequentis expositione, quod de Isaia sumptum fuerat, adjungit. Ac si diceret: Sicut prima illa cœlestis hierarchia clamans, « benedicta gloria Domini de loco suo, » Deum non solum in se, sed in sanctis etiam suis benedicendum et glorificandum esse docuit, ita quoque ter sanctum proclamando, et non dominos sed Dominum Sabaoth subjungendo, tres personas in una Deitate, non tres deos, sed unum Deum esse significavit. Hoc est, quod dicit. Et quia monas est, et unitas tres substantialiter, quasi diceret: Non solum hoc, quod supradictum est de gloria Domini ex loco suo benedicenda ipsa prima hierarchia cœlestis sequentibus se hierarchiis subintroduxit; sed etiam hoc, quod monas, et unitas, hoc est divinitas, quæ vere una est, et simplex natura, tres personæ est substantialiter, hoc est, quod tres personæ una essentia vel substantia, et una essentia tres personæ; quia Deus in essentia unus est, et trinus in personis. Sane quod monas et unitas cum idem esse videatur, geminate positum est, pro Græco factum est: in quo duo nomina sunt monas, et henas: puse quamvis unam habeant apud nos interpretationem (utrumque enim sonat unitas) hæc tamen differentia esse videtur, quod monas illam magis unitatem significat, quæ secundum discretionem dicitur henas vero illam, quæ secundum simplicitatem notatur. Omne enim, quod simplex est, unum est. Non autem omne, quod unum est, simplex est; quoniam et unum collectione dicitur et unum compositione, et unum similitudine. Quæ omnia, quia non totum, quod sunt unum sunt vere unum non sunt, et unitatis nomen similitudine tantum mutantur, non proprietate. Divinæ autem naturæ, cui unum est et simplex esse, totum quod est, vere unum esse est et ideo recte non solum monas, sed henas quoque appellari debuit; quia unitas ejus in vera ejusdem atque indivisæ substantiæ semper simplicitate subsistit. Dicat ergo, quia in vera Deitate monas et unitas substantialiter sunt; quia, sicut trinitas personarum in Deo essentiæ unitatem non dividit, ita unitas naturæ trinitatem personarum non confundit. Sed tres unum substantialiter sunt, quibus tribus substantia est una.

Sequitur: « Et super cœlestibus essentiis usque ad novissima terræ extendens bonitatem suam in omnia, quæ sunt providentiam. » Et hoc, inquit,

prima hierarchia sequentibus post se insinuavit : A quod vera unitas, et summa trinitas extendit, vel penetrare facit bonitatem suam a super cœlestibus essentiis, usque ad novissima terræ, id est, a summis usque ad ima ; bonitatem, dico existentem providentiam in omnia, quia omnibus providet et nihil a se alienum relinquit, utpote quæ est super principale, vel super essentielle principium omnis essentiæ, et causa omnium ; quia ab ipsa, et ad ipsam facta sunt omnia : et quæ est omnium circumli-

gans, id est circumligatio, quia circumligat omnia, et complectitur, et continet superessentialiter cum immensurabili continentia, quæ totum comprehendit, et in ipsa incomprehensibilis manet. Quia ergo principium est, a quo facta sunt omnia, et causa per quam facta sunt omnia, et circumligans continentia, in qua subsistunt universa. Idcirco plena est omnis terra gloria ejus, quoniam ab ipsa bonitate replentur, et nutriuntur omnia, ut subsistant in ipsa, quæ facta sunt per ipsam.

LIBER OCTAVUS.

TITULUS CAPITULI VIII :

De dominationibus, et potestatibus et de media eorum hierarchia.

LITTERA.

Transeundum autem nunc nobis in mediam cœlestium intellectuum dispositionem, dominationes illas supermundanis oculis quantum possibile est, explorantibus, et vere potentia speculamina divinarum potestatum, et virtutum. Etenim unaquæque supra nos essentialium cognominatio Dei imitatorias earum significat deiformes proprietates. Igitur sanctarum dominationum manifestativam nominationem existimo declarare absolutam quamdam, et omni pedestri minoratione liberam anagogen, nullaque tyrannicarum dissimilitudinum ullo modo universaliter eam inclinatam, liberaliter severam dominationem, omni minutivæ servituti superpositam, superiorem subjectioni omni, et remotam ab universa dissimilitudine, et dominationis incessanter appetentem, et ad illius ipsius naturaliter subsistentis virtutis similitudinem, quantum possibile est, et seipsam, et quæ post eam sunt, optime, et speciose conformantem, ad nullum unum videntium, sed ad proprie òv universale conversam et Dominicæ semper deiformitatis in participatione, secundum quod possibile est ipsi factam. Ipsam vero sanctarum virtutum fortem quamdam, et incommutabilem virilitatem in omnes secundum earum deiformitatem operationes, ad nullam susceptionem inditarum ei divinarum illuminationum imbecilliter infirmatam, potenter in imitationem Dei reductam, non relinquentem suimet imbecillitate deiformem motum, sed firmiter ferentem in superessentialem, et potentificam virtutem, et ipsius imaginem virtuti similem, juxta quod licet, factam et ad ipsam quidem ut principalem virtutem potenter conversam : ad secunda vero virtutem dando [dans et] deiformiter provenientiem. Ipsam autem sanctarum potestatem æquipotentem divinarum dominationum, et virtutum bene ornatam, et inconfusam circa divinas susceptiones ordinationem, et ordinatum supermundanæ et intellectualis potesta-

tis, non tyrannice in ea, inferiora sunt, potestatis virtutibus præcipitatæ, sed potenter in divina potestate bene ordinatas reductæ, et quæ post eam deiformiter reducentis, et ad potentificam causalem potentiam, quantum fas est, assimilatæ, et eam ut possibile, angelis revelantis in bene ornatis per ipsam ordinibus potestativa virtute. Has habens deiformes proprietates media cœlestium aninorum dispositio purgatur quidem, et illuminatur, et perficitur, quemadmodum dictum est, a divinis illuminationibus inditis sibi secundo per primam hierarchiam dispositionem, et per mediam illam secunda manifestatione delatis. Itaque per alium dictum venientem in alium angelum auditum, symbolum faciemus longe super perfectæ, et per processionem occultæ in sequentia perfectionis. Nam sapientes circa sacras nostras immolationes aiunt, per seipsas lucratas divinarum plenitudines per alias contemplativarum participationum esse perfectiores. Sic existimo et angelicorum ordinum immediatam participationem primo in Deum extentorum perfectorem esse per medietatem perfectorum. Propter quod et a sinistra sacerdotali traditione perfectivæ, lucificæ et purgativæ virtutes primi intellectus nominantur inferiorum, tanquam per eos in omnium superessentiali principio reductorum, et mysticarum participationum et illuminationum et perfectionum in participatione, secundum quod eis fas, factorum. Hoc enim est omnino divina ordinatione divinitus promulgatum, per prima secunda divinis participativis illuminationibus. Invenies autem hoc et multoties theologis expressum. Quando enim divina et paterna humanitas Israel nutritive pro eo sacra ejus sancta corripit, et ulciscitibus, et immanibus nationibus in correptionem tradens, omnigena provisorum melius traductione, et captivitatem dimisit, et priorum clementer reducit beneficentiam, et theologorum unus Zacharias unum primorum existimo, et circa Deum angelorum (communi)

enim, ut dixi, est omnibus hæc angelica cognominatio) ab ipso Deo discentem de hoc consolatoria, ut dictum est, verba. Alterum vero subjectorum angelorum in occursum primi proveniente, tanquam ad illuminationis susceptionem et perceptionem, deinde ab ipso divinum consilium tanquam a summo sacerdote eruditum, et hoc docere theologum conversum, quoniam fructuose habitabitur Hierusalem a multitudine hominum (Zach. 1). Alter autem theologorum Ezechiel (Ezech. viii), et ab ipsa, inquit, hoc sacratissime promulgatum esse cherubim superfirmata gloriosissima divinitate. Ipsum enim Israel, ut dictum est, dux exercitus humanitas per disciplinas in melius traducens justitia divina corrigentibus respondetur, correctos justificavit. Hoc docetur, primus post cherubim lumbos sapphiro præcinctus, qui poterat juxta symbolum hierarchicum induebatur. Reliquos autem angelos, qui secures habebant, divinam ordinatio imperat a priori doceri de hoc divinum iudicium (Ezech. x). Ei quidem enim dixit mediam pertransire Hierusalem, et dare signum in frontes correctorum virorum: aliis: Exite in civitatem post eum, et percutite, et nolite parcere oculis vestris; ad omnes autem, super quos est signum, ne appropinquetis (Ezech. ix). Quid fortassis quis dixerit de dicente angelo ad Daniele: Exiit sermo; aut de ipso primo ignem ex medio cherubim recipiente (Dan. ix). Aut illud ejusdem quod abundantius in ordinis angelici ostensionem, quoniam et cherubin immittit ignem in manus sanctam stolam induti (Ezech. x); aut de vocante divinissimum Gabrielem, et dicente ei: « Fac illum intelligere visionem (Zach. 1); » aut quæcunque alia a sacris theologis dicta sunt de cœlestium hierarchiarum deiformi ornatu. Ad quem nostræ hierarchiæ ordinatio, secundum quod possibile est, assimilata, angelicam pulchritudinem, quantum in characteribus habebit formata per eum, et reducta ad superessentialem simul omnis hierarchiæ.

EXPOSITIO.

Octavum caput est de dominationibus, et virtutibus, et potestatibus, et de media, quæ eorum est hierarchia. In præcedenti siquidem capite tractavit de tribus primis ordinibus, seraphim, et cherubim, et thronis, et de hierarchia, id est sacra potestate eorum, quæ in cœlesti dispositione prima est et principalis, et post Deum immediate ordinata. Nunc ergo consequenter ingreditur tractare de tribus sequentibus ordinibus, id est dominationibus, virtutibus et potestatibus; et de hierarchia, id est sacra potestate eorum, quæ in cœlesti dispositione secunda, vel media est constituta, id est, post primam, et ante ultimam. De hac ergo hierarchia, eodem, quo et de superiori ordine tractat, primum ostendendo causam vel rationem cognominationis, quæ ipsis ordinibus hujus hierarchiæ attributa est, deinde virtutem ipsius sacre potestatis latius exponendo.

« Transeundum, inquit, nunc nobis est in mediam cœlestium intellectuum dispositionem: dominationes, illas super mundanis oculis, quantum possibile est, explorantibus, et vere potentia speculamina divinarum potestatum, et virtutum. » Continua: seipsum ad sequentem dictionem, ac si diceret. Post expositionem suprenæ hierarchiæ ordo exoptulat ut transeamus ad mediam, id est ad expositionem mediæ hierarchiæ cœlestium intellectuum, id est angelicorum spirituum. Postea exponit nominatim qui sunt illi ordines angelorum, in quibus media illa potestas sacra constat: ad cujus expositionem se transire debere dicit, addens: « Dominationes: illas supermundanis oculis, quantum possibile est, explorantibus, et vere potentia speculamina divinarum potestatum et virtutum. Transeundum, inquit, est nobis, » dicit, « explorantibus in illa, » scilicet hierarchia dominationes, « et vere potentia speculamina potestatum et virtutum, » id est et potestates, et virtutes. Isti enim sunt tres ordines secundæ hierarchiæ, quorum virtutem et officia diligenter explorare oportet, qui eorum sacram potestatem exponere desiderat. Ideo, inquit, « supermundanis oculis, » id est spiritualibus explorandum. Non enim ista corporalibus oculis videntur. « Explorantibus » itaque « nobis illas, » scilicet dominationes cœlestes, et « explorantibus speculamina, » id est speculationes, vel contemplationes « potestatum, et virtutum. » Quod dicit exploratum se speculationes vel contemplationes potestatum et virtutum: vel ita intelligendum est, ac si diceret, per speculationem vel contemplationem de illis habitam se illorum dignitatem exploratum, vel ipsam eorum contemplationem, qua Deum contemplantur, et divina percipiunt exploratum, et investigatum se testatur. Vere potentia speculamina, vel potentes speculationes vocat propterea, quod ipsos vere potentes explorant. Potentem enim speculationem potentium speculationem intelligit. Vere potentes idcirco nominat, quia in bonitate potentes et in veritate. Malum siquidem posse, vere posse non est, sed non posse, sicut scriptum est: « Quid gloriaris in malitia, qui potens est in iniquitate (Psal. li): » Quapropter et ipsas potestates divinas vocat, quia ex Deo et in Deo possunt omne quod possunt.

Sequitur: « Etenim unaquæque supra nos essentialium cognominatio Dei imitatorias earum significat deiformes proprietates. Ac si diceret: Recte potestates, et virtutes divinas nominavi, quia et hoc ipsa earum cognominatio docet. Sicut unaquæque cognominatio essentialium, quæ supra nos sunt, id est cœlestium, significat deiformes proprietates earum: et ideo deiformes, quia Dei imitatorias. Quod enim formitatem habent cœlestes illæ essentialium, non ex qualitate habent, sed ex imitatione, quia similitudinem Dei illis non natura confert, sed gratia.

Sequitur: « Igitur sanctorum dominationum manifestativam nominationem existimo declarare, ab-

solutam quamdam, et omni pedestri minoratione liberam anagogem; nullaque tyrannicarum dissimilitudinum ullo modo eam inclinatam universaliter, liberaliter severam dominationem, omni minutivæ servituti superpositam: superiorem subjectione, omni et remotam ab universa dissimulatione, et dominationis incessanter appetentem; et ad illius ipsius naturaliter subsistentis virtutis similitudinem, quantum possibile, et seipsam, et quæ post eam sunt, optime, et speciose conformantem; ad nullum vana videntium sed ad proprie *ὄν* on universale conversam, et Dominicæ semper deiformitatis in participatione, secundum quod possibile est ipsi factam.» Hæc omnia nominatio dominationum docet; in eo enim, quod dominationes appellantur, hæc omnia, quæ de seipsis dicta sunt, habere et facere significantur. Hoc est quod dicit: « Existimo manifestativam nominationem sanctarum dominationum, » id est nominationem, qua manifestatur et declaratur earum virtus, et excellentia, et dignitas: existimo, inquit, illam nominationem declarare hæc omnia. Quæ omnia? Audi. « Multa enim sunt, » Ideo dixi hæc omnia: quia multa sunt ad nos, sed pauca ad ipsas. » Existimo, inquit, sanctarum dominationum nominationem declarare absolutam quamdam, » id est liberam, et ab omni depressione alienam « anagogem, » id est excellentiam, sive sublimitatem, vel sursum ductionem earum, qua ad summum elevantur, ut nulli infra summum subjiciantur. Et existimo ipsam nominationem etiam declarare, eam scilicet anagogen, sive excellentiam ipsarum non esse inclinatam universaliter ullo modo, id est nullo modo omnino esse inclinatam ulla tyrannicarum dissimilitudinem, id est per ullam, sive secundum ullam tyrannicam dissimilitudinem, id est secundum aliquam tyrannidem, quæ omnino ab earum dominatione dissimilis est. Ac si diceret: Sicut per excellentiam universalem supra omnem subjectionem elevantur, ita ad oppressionem subjectorum per nullam tyrannidem inclinantur.

Sequitur: « Liberaliter severam dominationem; omni minutivæ servituti superpositam. » A superioribus (subaudiendum est) existimo declarare nominationem dominationum, dominationem earum liberaliter severam, id est benigne severam. Severitatem habentem in potestate, liberalitatem in benignitate. Severam, quia a superioriti potestas exercetur, inferiori libertas non tollitur. Ideo liberaliter severam dominationem, omni minutivæ servituti superpositam, id est non subjectam alicui ad servitutem, quæ libertatem imminuat, sed superiorem omni subjectione, et remotam ab universa dissimilitudine, id est ab omni minoritate, sive imperfectione, quæ eam dissimilem Creatori suo efficiat, et incessanter appetentem dominationis, id est per similitudinem dominationis, et conformitatem Creatoris respicientem, sive tendentem, vel inhærentem, et conformantem se, et ea, quæ post eam sunt, ut singula, quantum sibi possibile est, divinam

A virtutem optime et speciose imitentur. Propterea inquit, « existimo declarare nominationem earum dominationem conformantem se, et ea quæ post eam sunt, divinæ virtuti; et ad nullum vana videntium, sed ad proprie *ὄν* on universale conversam. Videntium ponit pro eo, quod dicere debuerat visorum, usitatissimo Græcorum more quoniam a verbo *δοκῶμαι*, hoc est, video vel videor, quoniam commune est, derivatur: ut sit sensus: Existimo declarare conversam non ad aliquid eorum quæ vana videntur, id est quæ per se considerata imæ apparent, et transitoria. Sed conversam potius ad proprie *ὄν* on universale, id est conversam ad id, quod est proprie, et universale; ad Deum, scilicet cui et proprium esse est, quia per se subsistit, et universale, quia omnibus esse tribuit. Sciendum vero quod *ὄν* on apud Græcos quando per *ὄν* *μικρόν* per omicron, id est o breve seu parvum scribitur, neutrale est, et interpretatur *quod est*. Quando vero *ὄν* per *ὦν* *τὸν μέγα*, id est *ω* longum vel magnum scribitur, masculinum est, et interpretatur *qui est*. On ergo, ipse est Creator omnium, et principium, qui est, et quod est proprie in se, et universale ad omnia: ad quod principium dominationem hac conversam dicit, et factam in participatione, id est participem effectam Dominicæ deiformitatis, id est divinæ similitudinis, quam semper, id est incommutabiliter retinet: factam dico, secundum quod possibile est ipsi. Hactenus demonstravit quid significet nominatio dominationum; nunc transit ut demonstret quid significet nominatio virtutum.

Sequitur: « Ipsam vero sanctorum virtutum fortem quamdam et incommutabilem virilitatem in omnes, secundum earum deiformitatem, operationes, ad nullam susceptionem inditarum eis divinarum illuminationem imbecilliter infirmatam. potenter in imitationem Dei reductam: non relinquentem suimet imbecillitate deiformem motum, sed firmiter ferentem in superessentialem, et potentificam virtutem, et ipsius imaginem virtutis similem, juxta quod licet, factam, et ad ipsam quidem ut principalem virtutem potenter conversam. Ad secundam vero virtutem dans et deiformiter proveniente. » Ipsam, inquit, sanctarum virtutum (subauditur cognominationem) existimo declarare quamdam virilitatem fortem et incommutabilem in omnes operationes: virilitatem dico, inditam eis secundum deiformitatem earum, quia in hoc similes, vel conformes Deo sunt, quod ad omnia agenda fortem et incommutabilem virilitatem, sive virtutem accipere meruerunt. Divina siquidem virtus et fortis est agendum ut non frangatur in difficultate alicujus operis, et incommutabilis est ad perseverandum ut non langueat, aut infirmetur spatio diurnitatis. In hoc ergo virtutes deiformes sunt, et ideo consimiles sunt quod ad omnia agenda robur forte habent: et incommutabile. Nec solum virilitatem habent fortem, et incommutabilem ad omnia agenda subse- sed habent etiam virilitatem sive virtutem non in-

firmatam imbecilliter, ad illam susceptionem inditarum ei divinarum illuminationum. Fortes enim sunt in executione operum, fortes etiam sunt in perceptione donorum, quia virtutes eorum, et si infirmetur ad divinam virtutem comparata, non tamen infirmatur ad divinam conformata. Infirmitur conditione ad capiendum totum, quod Creatori proprium est; sed non infirmatur corruptione ad percipiendum totum, quod creaturæ debitum est. Non ergo imbecilliter infirmatur: quæ etsi virtutem non habeat Creatori æqualem, habet tamen fortitudinem creaturæ sufficientem. Propterea virilitatem habet fortem, et incommutabilem ad executionem faciendorum, et non infirmatam ad perceptionem munerum; et reductam potenter, hoc est, conversam sive reformatam in imitatione Dei, hoc est, ut Deum imitetur; reductam quidem per illuminationes, in imitationem per operationes. Et habent virilitatem non relinquentem deiformem motum aliqua imbecillitate suimet. Deiformem motum vocat, quod ipsæ virtutes cœlestes incessabiliter moventur, ut Deum imitentur; vel desuper scilicet appetendo accipere, quod ille habet, ut idem sint cum ipso; aut deorsum, faciendo quod facit, ut non recedant ab ipso. Sic itaque habent virilitatem non relinquentem deiformem motum; sed per illum deiformem motum firmiter ferentem se, vel extollentem in superessentialem, et potentificam virtutem Creatoris: ac per hoc factam imaginem similem virtuti ipsius Creatoris, juxta quod licet, hoc est, secundum quod concessum est ipsis, vel possibile. In hoc enim quod virilitas illorum per deiformem motum in superessentialem, et potentificam virtutem Creatoris sustollitur, ejusdem divinæ virtutis imago et similitudo fieri comprobatur. Propterea, inquit, existimo virilitatem illorum imaginem effectam similem divinæ virtuti, et conversam ad illam divinam virtutem, utpote ad principalem virtutem; ad secunda vero virtutem dans, et deiformiter provenientes. Sic, inquit, cognominatio virtutem docet virilitatem eorum conversam ad superiorem virtutem Dei, ut ab illa quasi a prima deiformitatem accipiat; et docet etiam eam provenientes vel procedentem ad secunda, id est, ad subsequentes ordines, ut illis deiformiter proveniat, dans eis virtutem, et in ipsa virtute Dei conformitatem, ut ipsam deiformitatem, et a superiori accipiat, et inferioribus tribuat: accipiat per donum, tribuat per exemplum.

Sequitur: « Ipsam autem sanctarum potestatum æquipotentem divinarum dominationum, et virtutum bene ornatam, et inconfusam circa divinas susceptiones ordinatione, et ordinatum supermundanæ, et intellectualis potestatis, non tyrannice in ea, quæ inferiora sunt, potestativis virtutibus præcipitate, sed potenter in divina post bene ordinatas reductæ: et post eam deiformiter reducentis, et ad potentificam causalem potentiam, quantum fas est, assimilata: et eam, ut possibile, angelis revelantis in bene ornatis per ipsam ordinibus potestativa

A virtute. » Post cognominationem virtutum transit ad cognominationem potestatum. Ipsam autem sanctarum potestatum (subauditur nominationem) existimo declarare ordinationem quamdam illarum, æquipotentem divinarum dominationum, et virtutum, id est æqualis potentiae cum dominationibus et virtutibus ordinationem, dico, bene ornatam et inconfusam circa divinas susceptiones, id est circa dona divina suscipienda, quia dona Dei, quæ ad ornatum pulchritudinis spiritualis suscipit, in suo gradu, et ordine humiliter persistens sine confusione custodit. Existimo etiam ipsam nominationem potestatum declarare ordinatum, id est ordinationem potestatis supermundanæ, et intellectualis: potestatis, dico, non præcipitate tyrannice in ea, quæ inferiora sunt, cum potestativis virtutibus, id est violenta fortitudine. Sed potius reductæ, sive conversæ potenter in divina post bene ordinatis, id est post virtutes, quæ ante eam ordinate sunt: et potestatis, dico, reducentis deiformiter, id est secundum similitudinem divinam, quæ post eam sunt, id est, illos ordines angelorum, qui post eam subsequuntur. Sicut enim ipsa meditantibus superioribus ad similitudinem Dei convertitur, ita mediante ipsa quæ inferiora sunt ad eandem Dei similitudinem revocantur. Adhuc sequitur: Potestates assimilatae, quantum fas est, id est, vel licitum, vel concessum ad pontificam, causalem potentiam; quia omnia potest, et causa est omnium. Et potestatis, dico, revelantis, eam scilicet divinam potentiam, quantum possibile est, angelis eam revelare. Quomodo revelantis? potestativa virtute. Ubi revelantis? In ordinibus per ipsam bene ornatis, hoc est, in subsequentibus ordinibus, quos ornat, divinam eis potentiam exemplo sui revelando.

Sequitur: « Has habens deiformes proprietates media cœlestium animorum dispositio, purgatur quidem, et illuminatur, et perficitur, quemadmodum dictum est, a divinis illuminationibus inditis sibi secundo per primam hierarchiam dispositionem, et per mediam illam secunda manifestatione delatis. » Media, inquit, dispositio cœlestium animorum, de qua scilicet hactenus tractatum est quæ constat dominationibus et virtutibus, et potestativis: ipsa habens deiformes proprietates, has scilicet quas supra diximus, purgatur et illuminatur, et perficitur, quemadmodum superius dictum est de prima hierarchia; purgatur dico, a divinis illuminationibus inditis sibi secundo (subauditur loco) per primam hierarchicam dispositionem. Prima hierarchica dispositio in tribus primis ordinibus constat, id est seraphim, cherubim, et thronis: quæ primo loco ab ipsa divinitate divinas suscipit illuminationes: quibus illuminationibus postea secunda manifestatione per mediam illam ad secundam hierarchiam delatis, ipsa secunda hierarchia per easdem divinas illuminationes secundo loco purgatur, et illuminatur, et perficitur.

Sequitur: « Itaque per alium dictum venientem

in alium angelum auditum, symbolum faciemus a longe super perfectæ, et per processionem occultæ in sequentia perfectionis. » Exemplo et auctoritate probat quod dixerat, scilicet mediam dispositionem angelorum illuminari a prima, sive per primam, hoc est, quod dicit : Symbolum faciemus, hoc est exemplum, sive demonstrationem perfectionis, scilicet divinæ a longe super omnia perfectæ : et occultæ per processionem in sequentia ; quia, cum in se occulta sit et invisibilis, per processionem tamen exit, et manifestatur in sequentia, id est, in eos qui post ipsam primo loco sunt immediate, sive in eos qui post illos sequuntur. Hujusmodi, inquam, perfectionis divinæ in se perfectæ et occultæ, et tamen per largitionem gratiæ in sequentia procedentis symbolum faciemus, dictum, id est dictionem, sive sermonem per alium angelum prolatum et postea venientem in alium angelum, et ab eo auditum. In eo enim quod alius angelus dixit, alius audivit, alius doctrinam protulit, alius suscepit : symbolum factum est, hoc est demonstratio, sive argumentum, quod divina perfectio per priores et superiores ad sequentes et inferiores participanda procedit. « Nam sapientes circa nostras sacras immolationes aiunt per seipsas lucentes divinorum plenitudines, per alias contemplativarum participationum esse perfectiores. » Ac si diceret : Non est mirum, si in angelis, alius docuit, alius docebatur, quando alius alio doctior est. Nam qui sapientes sunt circa sacras nostras immolationes, id est circa nostra sacrificia sive sacramenta, ipsi aiunt divinorum plenitudines, id est illos angelos, qui pleni sunt divinis donis, sive illuminationibus et per seipsos lucent, perfectiores esse participationum contemplativarum per alios. Genitivum enim posuit pro ablativo. Qui, inquit, sapientes sunt, vel periti in nostris sacramentis, testantur, quod illi angelici spiritus qui per semetipsos divinam immediate contemplationem suscipiunt, perfectiores sunt quam cæteri, qui mediantibus superioribus eandem participant contemplationem.

Sequitur : « Sic existimo et angelicorum ordinum immediatam participationem primo in Deum extentorum perfectiorem esse per medietatem perfectorum. » Quia, inquit, sapientes hoc testantur, propterea et ego existimo immediatam participationem angelicorum ordinum, primo in Deum extentorum, hoc est, illos angelicos ordines, qui primo loco, et principaliter in Deum extenti immediate ipsum participant, perfectiorem esse, id est, perfectiores participatione esse perfectorum per medietatem, hoc est, perfectis participantibus per medietatem, hoc est, perfectiores esse quam iis, qui perfecti sunt aliis mediantibus.

Sequitur : « Propter quod a nostra sacerdotali traditione perfectivæ, lucificæ, et purgativæ virtutes primi intellectus nominantur inferiorum ; tanquam per se in omnium superessentiale princi-

piū reductorum ; et mysticarum purgationum, et illuminationum, et perfectionum in participatione, secundum quod eis fas factorum. » Ac si diceret : Quia superiores spiritus perfectiores sunt inferioribus et consequentibus, propterea a nostra sacerdotali traditione primi intellectus, id est, supremi ordines angelorum vocantur perfectivæ, et lucificæ, et purgativæ virtutes inferiorum, quia per eos inferiores perficiuntur et purgantur, et illuminantur : virtutes nominantur inferiorum, utpote reductorum per se, hoc est, per seipsos in superessentiale principium omnium, id est Deum, et inferiorum, dico, factorum in participatione, quia participes facti sunt, quantum eis fas est, mysticarum purgationum, et illuminationum, et perfectionum. Per ipsos itaque superiores, per quos purgantur, et illuminantur, et perficiuntur.

Sequitur : « Hoc enim est omnino divina ordinatione divinitus promulgatum : per prima secunda divinis participare illuminationibus : hoc, inquit, est divinitus promulgatum, » vel manifestatum « omnino, » id est, universaliter de divina ordinatione, quod secunda ubique per prima participant divinis illuminationibus.

Sequitur : « Invenies autem hoc et multoties a theologis expressum : » hoc, inquit, quod dico secunda per prima participare divinis illuminationibus, invenies tu expressum, id est, manifeste magnificatum, et notatum in Scripturis scilicet sacris : a theologis, id est, iis qui de divinis ratiocinati sunt, et scripserunt.

Sequitur : « Quando enim divina et paterna humanitas Israel nutritive pro sacra ejus salute corripit et ulciscitibus, et immanibus nationibus in correptionem tradens omnigena provisorum in melius traductione : et captivitatem dimisit, et ad priorem clementer reduxit beneficentiam : Vidit theologorum unus Zacharias unum primorum, ut existimo, et circa Deum angelorum (communis enim, ut dixi, est omnibus hæc angelica cognominatio) ab ipso Deo discentem de hoc consolatoria, ut dictum est, verba. Alterum vero subjectorum angelorum in occursum primi prevenientem, tanquam ad illuminationis susceptionem, et perceptionem ; deinde ab ipso divinum consilium tanquam a summo sacerdote eruditum : Et hoc docere theologum conversum, quoniam fructuose habitatur Hierusalem a multitudine hominum. » Probat exemplum, quod dixerat in Zacharia propheta legitur angelum mandato accepto a Deo exisse, et angelo alteri sibi occurrenti mandatum dedisse ut curreret, et prophetæ nuntiaret, quod adhuc absque muris habitaretur Hierusalem. Hoc est enim quod dicit : « Quando divina, et paterna humanitas, » id est pietas Dei paterna, « nutritive corripit, » id est, more nutriti qui parvulum filium ad hoc flagellat, ut castiget. corripit Israel flagello Babylonicæ captivitatis pro sacra ejus salute, ut scilicet dum corporaliter eum ad tempus exterius disperderet, inte-

rius ad sanctitatem reparando salvaret. Sic itaque pietas Dei paterne corripit Israel et tradens eum in correptionem, ad hoc scilicet ut corrigeretur tradens eum nationibus, Chaldæis videlicet: nationibus dico, et ulciscuntibus, et immanibus; quia et injuriam Dei ultæ sunt, et tamen hoc non zelo justitiæ sed crudelitatis furore fecerunt. Tradens dico traductione; ut scilicet traducerentur de patria in exilium, de terra sua in terram alienam, de Hierusalem in Babylonem, de visione pacis in captivitatem confusionis: traductione dico omnigena, id est universali, sive generali omnium provisorum in melius, hoc est, ad salutem prædestinatorum. Per hanc siquidem captivitatem et reductionem, quæ in uno populo corporaliter facta est omnium electorum, et a captivitate peccati liberandorum forma demonstrata est. Quando igitur divina pietas paterne tradens Israel tali traductione; postea et captivitatem dimisit, et ipsum Israel ad priorem beneficentiam clementer reduxit. Tunc « vidit unus theologorum Zacharias scilicet, unum primorum angelorum, » id est, unum de primis angelis, hoc est unum de excellentibus et superioribus, et circa Deum positis angelis. Dicit, « unum de primis, ut ego existimo: » nam theologia hoc non dicit, quod ille unus de primis fuerit. Sed ego existimo, quod ille unus de primis fuit, quia præceptum ab alio priore non accepit, sed mandatum ad secundum dedit. Ideo, inquit, « existimo ego, » quod ille unus fuit primorum angelorum. Quomodo primorum angelorum, cum angeli primi non sint, quoniam qui ultimi sunt et infimi tantum angeli nominantur? Non inquit, sic angelum dico. Sed secundum hoc, quod communis est aliquando omnibus, sicut supra dictum est, hæc angelica cognominatio nunc supremos ordines angelos voco. Sic itaque unus theologorum Zacharias vidit unum primorum angelorum ab ipso Deo discentem consolatoria verba, de hoc scilicet negotio captivitatis, et reductionis Israel, ut dictum est in prophetia, scilicet ipsius Zachariæ. Vidit etiam alterum subjectorum angelorum in occursum primi angeli proveniente id est exeuntem, vel prævenientem, id est, præcurrentem antequam vocetur, tanquam paratum, et devotum per se ad susceptionem, et perceptionem illuminationis suæ, quam accepturus erat ab illo. Deinde vidit ipse Zacharias illum secundum angelum eruditum consilium ab ipso primo angelo tanquam a summo sacerdote, utpote scilicet a superiori, et sacradante: et vidit etiam eundem secundum angelum postea conversum, hoc docere theologum, hoc est conversum a primo angelo, cui intendebat; ad theologum, hoc est ad ipsum Zachariam, ut eum doceret, hoc scilicet consilium divinum, quod ipse didicerat a primo angelo: primus autem angelus a Deo, hoc est autem consilium, quod ipse annuntiavit « quoniam fructuose, » id est, copiose « habitabitur » Hierusalem a multitudine hominum. Alia translatio dicit: « Absque muris

habitabitur Hierusalem. » Sub eodem utique sensu, pro eo quod post internicien captivitatis divina gratia populus ille in tantum multiplicandus foret, ut ambitu murorum Hierusalem habitantium multitudo includi non posset.

Sequitur: « Alter autem theologorum Ezechiel: et ab ipsa, inquit, hoc sacratissime promulgatum esse cherubim superfirmata gloriosissima divinitate. » Alterius theologi testimonio probat, quod dixit, scilicet quod divina consilia a primis angelis immediate suscepta; deinde per inferiores angelos usque ad theologorum animos deferuntur, hoc est, quod ait: « Alter theologorum Ezechiel, » scilicet hoc consilium divinum etiam ab ipsa gloriosissima divinitate, et superfirmata sacratissime promulgatum esse cherubim: hoc, inquit. Ezechiel dicit, quod divinitas ipsa gloriosissima in majestate superfirmata in æternitate, consilium suum cherubim sacratissime promulgavit vel revelavit, a quibus postea consequentibus est ordinibus manifestatum amplius? « Ipsum enim Israel, ut dictum est, dux exercitus humanitas, per disciplinas in melius traducens, Justitia divina corrigentibus respondetur, correctos justificavit. » Humanitas, inquit, id est, pietas, dux exercitus sive magistra exercitationis, traducens ipsum Israel in melius per disciplinas, noxios condemnavit, correctos justificavit, et hoc scilicet iudicium ex divina justitia respondetur corrigentibus angelis, qui missi erant ad puniendum: quod idcirco divina pietas flagella induceret, ut reprobos condemnaret, correctos justificaret. Vel ipsa divina justitia respondetur corrigentibus quod justum est, ut reprobi condemnentur, correctiificentur. Vel corrigentibus Chaldæis, id est, persequentibus per quos Deus populum suum flagellavit et correxit, ex divina justitia respondetur, ut recipiant sicut meruerunt; Israelitas autem correctos divina pietas justificavit. « Hoc docetur primus post cherubim lumbos sapphiro præcinctus, qui podere juxta symbolum hierarchicum induebatur: » hoc, inquit, divinum consilium condemnationis et justificationis « docetur, primus post cherubim constitutus qui induebatur podere juxta symbolum hierarchicum. » Quod enim post cherubim quidam apparuit lumbos sapphiro præcinctus, et podere indutus, symbolum erat hierarchicum, id est figura hierarchica, quia hierarchia visibilibus figuris utitur ad invisibilium demonstrationem. Et non solum ille, qui post cherubim primus erat, docetur divinum consilium, sed etiam reliqui, qui sequuntur. Hoc est enim quod subjungit: Reliquos autem angelos, qui secures habebant, divina ordinatio imperat a priori doceri de hoc divinum iudicium. De hoc scilicet consilio, sive de hoc opere divina ordinatio imperat ipsi cherubim « reliquos angelos doceri ab eo, » qui primus erat post cherubim, ut eo ordine præceptum divinum primum in cherubim descendere, deinde per cherubim ad eum qui proximus erat podere indutus, per quem tandem ad con-

sequentes angelos, qui cum securibus parati erant veniret.

Sequitur : « Ei quidem enim dixit mediam pertransire Hierusalem, et dare signum in frontes correctorum virorum : » vel ei, hoc est, cherubim dixit divina ordinatio, ut ille præciperet sequentem se pertransire mediam Hierusalem, etc. Vel ei, hoc est, sequenti post cherubim, per ipsum cherubim « dixit mediam pertransire Hierusalem, » etc. Et non solum illi per cherubim præceptum dedit, sed aliis etiam post ipsum sequentibus hoc est, quod subdidit : « Aliis exite in civitatem post eum, et percutite ; et nolite parcere oculis vestris. Ad omnes autem super quos est signum, ne appropinquetis. » Hæc autem omnia, quæ de visionibus prophetis assumpta sunt, ad hoc valent, ut ostendatur, quod primi et summi angeli ab ipso Deo erudiuntur, secundi a primis, tertii a secundis.

Sequitur : « Quid fortassis quis dixerit de dicente angelo ad Danielelem : Exiit sermo ; aut de ipso primo ignem ex medio cherubim recipiente ? aut illud ejusdem, quod abundantius in ordinis angelici ostensionem ; quoniam et cherubim immittit ignem in manus sanctam stolam induti ; aut de vocante divinissimum Gabrielem, et dicente ei : Fac illum intelligere visionem. Aut quæcunque alia a sacris theologis dicta sunt de cœlestium hierarchiarum deiformi ornatu, ad quem nostræ hierarchiæ ordinatio, secundum quod possibile est, assimilata, angelicam pulchritudinem, quantum in characteribus habebit formata per eum et reducta ad superessentialem simul omnis hierarchiæ. » In his testimoniis prophetis, sicut supra diximus, hoc solum probare intendit, quod in angelis alii alios docent, et inferiores a superioribus præceptum, et doctrinam suscipiunt ; sive etiam cum homines ab angelis erudiuntur, et inferiores a superioribus cognitionem accipiunt. Quid enim dixerit quis, hoc est, aliquis, de angelo dicente ad Danielelem, nisi, quod inferior a superiore eruditur, et doctrinam suscipit ? Aut etiam quid dixerit aliquis de illo primo superius post cherubim commemorato podere induto, et ignem, ex medio cherubim recipiente, nisi hoc similiter, quod alius ab alio accipere ostenditur, quod per se habere non potest ? Aut quid aliud est etiam illud ejusdem, scilicet visionis, sive exempli, quod abundantius est sive copiosius in ostensionem angelici ordinis, id est ad ostendendum, quod in angelis alii alii superiores ordines ordinati sunt, sicut dico, quod cherubim immittit ignem in manus sanctam stolam induti, nisi manifeste dispensatio

A per alium in alium fieri demonstratur ? Illud quidem in visione Ezechielis, de qua hoc sumptum est. testimonium conjicitur magis, quam exponit ; quoniam ex eo quod primus ille post cherubim sanctam stolam, sive podere indutus de medio cherubim ignem accipere jubetur, eundem ignem ab ipso cherubim non inconvenienter accepisse creditur. De hoc itaque quid dicere poterit aliquis, nisi quod manifeste ostenditur divinam largitionem per alios ad alios transire ? Aut etiam de angelo vocante divinissimum Gabrielem, et dicente ei : Fac illum intelligere sermonem [visionem] : quid dicere poterit aliquis, nisi quod secundum ejusdem dispositionis ordinationem livinum præceptum per alios ad alios descendit ; et qui superiores sunt, inferioribus imperant facienda, quemadmodum cognoscenda insinuant ? De his itaque aut etiam de aliis omnibus, quæcunque alia a sacris theologis dicta sunt de cœlestium hierarchiarum deiformi ornatu, quid aliquis dicere poterit, nisi quod supradictum est ? Ad quem scilicet ornatu cœlestium hierarchiarum nostræ, id est humanæ, sive Ecclesiasticæ hierarchiæ ordinatio assimilata, quantum ei possibile (scilicet assimilari) ex ipsa similitudine habebit angelicam pulchritudinem quantum in characteribus, hoc est, figuris, et similitudinibus. Quantum enim modo habet in figura similitudinis, tantum postmodum habebit in celsitudine glorificationis. Modo quidem characterem et signum habet in figura ; tunc rem et veritatem habitura in gloria. Quidam characteres istos extranee interpretari conati sunt ; in illa futura gloria beatitudinis supernæ phantasias quasdam et imagines errorum pro Deo in contemplatione speculantibus opposentes, Deum in sua substantia nulli unquam visibilem asserentes. Sed nos beatitudinem non exspectamus in contemplatione figurarum, quibus veritas ipsa promissa est. Nostræ igitur hierarchiæ dispositio ad angelicum ornatu formata, quantum modo in characteribus et figura habet similitudinis, tantum postmodum habebit in gloria pulchritudinis. Modo quidem formata per eum : hoc est, et secundum eum angelicum scilicet ornatu, et mediante eodem ornatu angelico, reducta ad superessentialem simul omnis hierarchiæ, hoc est, reparata ad similitudinem Dei, qui est superessentialis omnis hierarchiæ ; quia ab eo omnis hierarchia non solum formam, sed etiam substantiam habet ; quia omnem hierarchiam ipse non solum instituit, sed etiam creavit, ut post ipsum esset similitudine, sub ipso conditione.

LIBER NONUS.

TITULUS CAPITULI IX.

De principatibus, archangelis et angelis, et de ultima eorum hierarchia.

LITTERA.

Reliquus nobis in contemplationem ornatus ange-

licas concludens hierarchias a deiformibus principibus, archangelis, et angelis dispositas. Et primo

quidem dicere necessarium existimo, secundum quod mihi impossibile, sacrarum earum cognominum manifestationes. Manifestat enim ipsa quidem cœlestium principum illud deformiter principale inductivum cum ordine sacro, et principalibus decentissimis virtutibus, et ad superprincipale principium eas universaliter converti, et alias hierarchice ducere, et ad illud ipsum, quantum possibile, formari principium, manifestareque superessentialem ejus ordinationem ornatumque principalium virtutum. Ipsa autem sanctorum archangelorum æquipotens quidem est cœlestibus principatibus. Est enim, et eorum, et angelorum, ut dixi, hierarchia una, et dispositio. Verumtamen quoniam quidem non est hierarchia non et primas, et medias, et ultimas virtutes habens, archangelorum sanctus ordo communicative hierarchicæ medietati extremorum recipitur. Etenim sacratissimis principatibus communicat, et sanctis angelis. Ipsi quidem quoniam ad superessentiale principium principaliter convertitur, et ad ipsum, ut possibile, reformatur, et angelos unificat secundum bene ornatos ejus, et ordinatos, et invisibiles ducatus. Istis vero, quod et eis propheticum est ordini, divinas illuminationes hierarchice per primas virtutes suscipiens, et angelis eas deformiter annuntians, et per angelos nobis manifestans secundum sacram uniuscujusque divinitus illuminatorum analogiam. Ipsi enim angeli, sicut prædiximus, complete consummant omnes cœlestium animorum dispositiones, secundum quod consummandum est: quippe in cœlestibus essentiis habentes angelicam proprietatem et magis apud nos angeli, quam priores aptius nominati, quantum circa id, quod manifestius est, ipsis et hierarchia, est magis circumornatus. Excellentissimam quidam enim, ut dictum est, dispositionem tanquam ipsi occulto primitus ordinate proximantem, clam, formans [formantem] existimandum ordinare secundam. Secundam vero, quæ completur a sanctis dominationibus, et virtutibus, et potestatibus, ei, quæ est principibus, et archangelis, et angelis, hierarchiæ præesse. Primam quidem hierarchiam manifestius; eam vero, quæ est post eam, occultius. Principatum autem, archangelorum, et angelorum manifestativam dispositionem, humanis hierarchiis per consequentia præcipere, ut si per ordinem ad Deum ascensus, et conversio, et communicatio, et unitas. Et quidem necnon a Deo omnibus hierarchicis optime indita, et communicative superveniens, et cum ornatu sacratissimo processio. Inde theologia nostram hierarchiam angelis distribuit, principem Judæorum populi Michaelem numinans (Dan. x), et alios gentium diversos. Statuit enim Excelsus terminos gentium, secundum numerum angelorum Dei (Deut. xxxii). Si autem quis dixerit, et quomodo Hebræorum populus reductus est solus in divinas illuminationes, respondendum quod non angelorum rectas dominationes accusari oportet aliarum gentium in non existentes deos errore, sed illos ipsos propriis influxionibus ex ea quæ est in divinum recta

A reductione recedentes amore proprio, et superbia ipsis visorum divinitus, et corrationaliter cultui. Hoc perhibetur et ipse Hebræorum populus perpressus esse. Cognitionem enim Dei repulisti, ait, et post cor tuum existi (Ose. iv; Jer. ii). Neque enim coactam habemus vitam; neque per providentium propriam potestatem, divina lumina providæ illuminationis revelantur, sed intellectualium visionum dissimilitudo superplena paterna bonitate lucis donationem, aut omnino non participatum facit, ad earum reformationem non distributam, aut participationes facit differentes, parvas aut magnas, obscuras aut claras, unius et simplicis, et semper eodem se modo habentis, et superexpensi fontalis radii. Deinde quia et aliis gentibus, ex quibus et nos respeximus in illud, omnibus paratum in traditionem et apertum divini luminis, et magnum, et copiosum pelagus, non alienigenæ quidam imperabant dii: unum autem omnium principium, et ad ipsum reduxerunt sequentes, secundum unamquamque gentes sacerdotio fungentes angeli. Melchisedech intelligendum summum sacerdotem existentem Domino amicissimum existentium, non existentium, sed vere existentis excelsi Dei. Etenim sic simpliciter Melchisedech ipsi theosophi non amicum Dei tantum, sed et sacerdotem vocaverunt (Gen. xiv). An ut sapientibus aperte significarent, quod non solum ex iis in ipsum, qui vere est, Deum convertit. Adhuc autem et aliis ut summus sacerdos educet ea, quæ est ad veram, et solam divinitatem reductione. C Et hoc autem tuam summe sacerdotalem intelligentiam admonebimus, quod et Pharaoni apud ipsos Egyptios imperante angelo (Gen. xli), et Babyloniorum principi præside proprio, omni providentia, et dominationis providum, et potestativum secundum divisiones distributum, et gentibus illis veri Dei ministri duces statutis sunt formationum ab angelis visionis manifestatione, angelis continuo sacris viris Joseph, et Danieli ex Deo per angelos revelatæ (Dan. ii). Unum enim est omnium principium, et providentia. Et nullo modo existimandum Judæos quidem pleniter dixisse divinitatem; angelos autem specialiter, aut æque honorabiliter, aut oppositis, aut Deos quosdam altero imperare aliis gentibus. Sed et eloquium illud secundum ipsam sacram intelligentiam accipiendum non ut patiente Deo cum alteris diis, aut angelis nostrum ducatum, in Israel principatam, et gentis ducatum Israel contento. Sed ut ipsa quidem una simul, et excelsa providentia omnes homines salutariter priorum angelorum restitutoriis manuductionibus distribuyente, solo fere ultra omnes Israel in veri Dei illuminationem, et cognitionem converso. Unde theologia quidem ipsum possedissee Israel in veri Dei famulatum significans, facta est portio Domini, ait (Psal. cxxxiv; Deut. xxxii; Isa. xix), Ostendens autem et eum viritim cæteris gentibus distribuisse quidam sanctorum angelorum in cognoscendum per eum unum omnium principium Michaelem, dixit Judaicum duxisse populum (Dan. x), aperte nos edocens unam esse omnium providentiam, simul omnibus invisibilibus et visibilibus vir-

tutibus superessentialiter supercollocatam. Omnes autem per singulas gentes imperantes angelos in ipsum, ut proprium principium sequentes, voluntate essentiali quasque virtutes extendere.

EXPOSITIO.

« Reliquus nobis in contemplationem ornatus, angelicas concludens hierarchias a deiformibus principibus archangelis, et angelis depositas. » Plana sunt verba. Ornatus, inquit, concludens angelicas hierarchias, dispositas a deiformibus principibus archangelis, et angelis, est nobis reliquus, id est reliquum nobis est nunc hoc, ut contemplemur sive consideremus ornatum, id est pulchram dispositionem angelicæ hierarchiæ, quæ quasi conclusio est duarum præcedentium, et finis, in qua dispositi sunt tres ordines, id est principatus, angeli et archangeli.

Sequitur : « Et primo quidem dicere necessarium existimo secundum quod mihi possibile, sanctarum earum cognominationum manifestationes. » Ego, inquit, existimo necessarium esse, ut primum dicam manifestationes cognominationum earum, ut per interpretationem cognominationum manifestentur proprietates earum. Hoc igitur primum existimat exponendum, quare in hac ultima hierarchia alii principes, alii archangeli, alii angeli nominantur, quia ex ipsa discreta cognominatione proprietates singulorum manifestantur. Hoc est, quod subdit : « Manifestat enim ipsa quidem cœlestium principium illud deiformiter principale eductivum cum ordine sacro et principalibus decentissimis virtutibus et ad super principale principium eas universaliter converti; et alias hierarchice ducere; et ad illud ipsum, quantum possibile formari principium principium, manifestareque superessentialem ejus ordinationem, ornatumque principalium virtutum. » Exponit quid singulares cognominationes in hac hierarchia ultima significant : et primum de cognominatione principatum tractat, ostendens quod ipsa scilicet cognominatio manifestat illud principale eductivum, hoc est, illum principalem ducatum, quem habent deiformiter, hoc est similitudinem Dei; quia sicut Deus unus, et summus princeps est omnium, ita ipsi principes, et duces sunt subjectorum angelorum et hominum. Hunc itaque ducatum ipsa cognominatio manifestat, cum ordine sacro, et principalibus decentissimis virtutibus, quia ipsum ducatum et ex ordine sacro, habent, et ex principalibus virtutibus. Quia quod duces et principes aliorum sunt, et ex eo habent, quod ad hoc ex officio ordinati sunt, et ex hoc, quod principalibus virtutibus cæteris excellentiores existunt.

Sequitur : « Et ad super principale principium eas universaliter converti; » hoc, inquit, etiam manifestat cognominatio principium, eas scilicet virtutes, quas ipsi habent : unaversaliter converti ad superprincipale principium, hoc est, Deum. Et significat etiam ipsa eorum cognominatio, alias scilicet virtutes, vel aliorum virtutes ducere ad

illud ipsum principium principium, quantum possibile est, eas scilicet virtutes formari ad illud, vel conformari illi : ducere, dico, hierarchice, id est secundum modum et mensuram prælationis suæ. Suæ enim virtutes ad principium suum ducunt, universaliter convertendo; aliorum virtutes ad principium suum ducunt hierarchice præcedendo: quia in tantum ducere habent, in quantum præcedere, vel præesse debent. Ideo hierarchice ducunt, quia in eo, in quo prælati non sunt, recte duces esse non possunt. Hoc itaque manifestat eorum cognominatio, quod scilicet principatum habent ad similitudinem Dei ex officio, et virtute: et quod ad principium suum et suas virtutes convertunt, et aliorum virtutes ducunt. Manifestat etiam eorum cognominatio ornatum ipsarum principalium virtutum, hoc est ipsorum principatum dispositionem, manifestare superessentialem ordinationem ejus principii primi. Ex ipsa quippe cognominatione principatum innuitur, quod in eorum prælatione primus principatus manifestatur, quia ipsum principando et imitantur, et manifestant.

Sequitur : « ipsa autem sanctorum archangelorum æquipotens quidem est cœlestibus principatibus. Et enim et eorum, et angelorum, ut dixi, hierarchia una et dispositio. » Ipsa (subauditur) cognominatio « sanctorum archangelorum, æquipotens est, » id est æquam potentiam, vel æqualem potentiam, significat, « cœlestibus principatibus: » quia una hierarchia est, et una dispositio trium ordinum, hoc est, et angelorum, et eorum scilicet archangelorum et principatum. Et licet ex eo, quod una est hierarchia, una est et æqualis potestas trium: tamen quia nulla hierarchia est, que non habeat et primos, et medios, et ultimos ordines, ideo archangeli inter principatus, qui primi sunt, et angelos qui ultimi sunt, medio loco constituti, utrorumque participant proprietatem. Hoc est, quod dicit : « Veruntamen quoniam quidem non est hierarchia, non et primas, et medias, et ultimas virtutes habens, archangelorum sanctis ordo communicative hierarchiæ medietati extremorum recipitur. » Quoniam, inquit, non est hierarchia aliqua quæ non habeat et primas, et medias, et ultimas virtutes: ideo « sanctus ordo archangelorum recipitur communicative medietati hierarchiæ extremorum » : hoc est, recipitur ut in medietate sit extremorum communicative hierarchiæ, id est sacræ potestati illorum, vel hierarchicæ medietati recipitur, hoc est ad possidendam hierarchicam medietatem, quæ communicative est extremorum, hoc est, quod sequitur : « Et enim sacratissimis principatibus communicat sanctis angelis. » In quo autem utriusque communicet, subsequenter ostendit, dicens : « Ipsa quidem, quia ad superessentialia principium principaliter convertitur, et ad ipsum, ut possibile reformatur; et angelos unificat secundum benedictos, ejus, et ordinatos, et invisibiles ducatus. » Et hoc, inquit, participat archangelorum ordo cum

principatibus in eadem virtute, quia « convertitur ad superessentiale principium suum, et reformatur ad ipsum, » quantum possibile est sibi : et quia etiam unificat, hoc est, ad unitatem ejusdem principii colligit angelos post se ducendo secundum ducatus invisibiles, et ordinatos, quibus illos subjectos et sequentes ducere habet. In hoc ergo archangelorum ordo virtuti principatum communicat, quod ad similitudinem, sive imitationem illorum ad primum principium suum et se convertit, et sequentes se colligit. Et non solum principatibus supra positis, sed etiam angelis infra constitutis communicat ipse ordo archangelorum. Hoc est, quod subdit : « Istis vero, quod et eis propheticum est ordini divinas illuminationes hierarchice per primas virtutes suscipiens : et eas angelis deiformiter annuntians : et per angelos nobis manifestans secundum sacram uniuscujusque divinitus illuminatorum analogiam. » Illis, inquit, id est principatibus communicat, sicut supra diximus, ordo archangelorum. Istis vero, id est, angelis in hoc communicat, quod eis et propheticum est ordini, id est, ordo propheticus, et ad prophetandum ordinatus, prophetans eis utpote inferioribus divina secreta, divinas quidem illuminationes suscipiens per primas virtutes, hoc est, per principatus, qui priores, et superiores sunt : ipse suscipiens, dico, « hierarchice, » hoc est, secundum quod ordo, et dispositio hierarchica exposcit, ut scilicet inferiores a superioribus suas illuminationes suscipiant. « Suscipiens, » dico, « et annuntians eas, » scilicet illuminationes, quas a superioribus suscipit, angelis inferioribus : annuntians autem deiformiter, ut in hoc, quod a superioribus suscipit, hierarchicam dispositionem custodiat ; in hoc vero, quod inferioribus tribuit a Dei conformitate non recedat, qui summus omnium universis subjectis sua dona participanda largitur. Illuminationem quippe a superiori suscipere hierarchicum est, inferiori autem dare divinum. Ac per hoc ordo archangelicus medio constitutus secundum dispositionem hierarchiæ et superioribus et inferioribus participat, divinas illuminationes a superioribus suscipiens principatibus, et angelis inferioribus eas annuntians : et per angelos nobis quasi postremis et infimis easdem divinas illuminationes annuntians secundum sacram uniuscujusque divinitus illuminatorum analogiam, hoc est secundum modum et mensuram capacitatis uniuscujusque nostrum ad eandem divinam illuminationem percipiendam ; vel annuntians nobis per angelos secundum sacram analogiam uniuscujusque illorum, scilicet angelorum, divinitus illuminatorum, id est in tantum per unumquemque divinam illuminationem annuntiant, in quantum unusquisque aptus est ad eam capiendam in se, et annuntiandam aliis per se.

Sequitur : « Ipsi enim angeli, sicut prædiximus, complete consummant omnes cœlestium animorum dispositiones, secundum quod consumman-

dum est. » Ac si diceret : Congruè nobis ordo archangelicus per angelos divinas illuminationes annuntiat, quia ipsi angeli in cœlesti dispositione ultimi sunt, et hominibus proximi, et in eis complentur, sive terminantur et consummantur omnes dispositiones sive ordines cœlestium animorum, hoc est angelorum. Ita ergo angeli omnes cœlestes ordines consummant, secundum quod consummandum est, ut subaudiatur de eis ; vel, ut expressius dicitur, secundum quod consummandi sunt ipsi scilicet ordines angelorum. Quomodo autem perficiant, aut consumment ipsi angeli cœlestes ordines, subjungit, dicens : « Quippe in cœlestibus essentiis habentes angelicam proprietatem, et magis apud nos angeli quam priores aptius nominati, quantum circa id quod manifestius est ipsis est hierarchia, et magis circumornatus. » Non, inquit, mirum est si in eis cœlestes ordines terminantur, quia inter omnes cœlestes essentias eorum proprium est nobis divina secreta nuntiare ; et in hoc habent angelicam proprietatem, quod eorum proprium est nuntios esse nobis ; et idcirco apud nos aptius angeli nominati sunt magis priores sive superiores, in quantum videlicet ipsis est hierarchia, id est potestas, vel officium circa id quod manifestius est nobis, et in quantum etiam ipsorum ornatus, sive dispositio, vel ordo magis circum, id est circumscriptibilis est, et intelligibilis nobis propter ministerium visibilibus appropinquans. Ideo eis magis est circumornatus, hoc est cognoscibilis vel comprehensibilis ordo, quia nobis proximus.

Sequitur : « Excellentissimam quidem enim, ut dictum est, dispositionem tanquam ipsi occulto primitus ordinare proximantem clam formans [forma] existimandum ordinare secundam. Secundam vero, quæ completur a sanctis dominationibus, et virtutibus, et potestatibus, ei quæ est principibus et archangelis, et angelis, hierarchiæ præesse. Primam quidam hierarchiam manifestius eam vero quæ post eam, occultius. Principatum autem, et archangelorum, et angelorum manifestativam dispositionem, humanis hierarchiis, per consequentia præcipere, ut sit per ordinem ad Deum ascensus, et conversio, et communicatio, et unitas. » Existimandum est, inquit, excellentissimam dispositionem, hoc est, supremam hierarchiam tanquam primitus, id est, principaliter approximantem ipsi occulto, id est Deo, ordinare, secundam, clam, id est, occulte, vel incomprehensibiliter formans eam. Secundam vero hierarchiam, quæ completur a sanctis dominationibus, et virtutibus, et potestatibus, existimandum est præesse ei, scilicet hierarchiæ, quæ ex principatibus, et archangelis, et angelis, et existimandum est primam quidem hierarchiam, hoc est, supremam, percipere manifestius divinas illuminationes, vel manifestius præesse tertiæ ; eam vero, quæ post eam est, hoc est, secundam, occultius scilicet præesse. Dispositionem autem, id est, hierarchiam principatum, et archangelorum, et angelorum,

manifestativam, id est notam, et notificantem existimandum est præcipere humanis hierarchiis per consequentia, hoc est, consequenter postquam ei a superioribus præceptum fuerit : ut sic sit per ordinem ad Deum ascensus, et conversio, et communicatio, et unitas, id est, ut humanæ mentes per inferiorem hierarchiam ad mediam, et de media ad supremam conversæ, ascendant ad illum unum communicandum quod Deus est.

Sequitur : « Et quidem necnon a Deo omnibus hierarchicis optime indita, et communicative superveniens, et cum ornatu sacratissimo processio. » Tali, inquit, ordine unum bonum ab omnibus communicatur, a Deo procedens in omnes hierarchicos ordines, ut eos ornet superveniens eis et inditum per communicationem. Hoc est, quod ait : *Et quidem necnon*, id est, etiam, processio fit a Deo illius summi videlicet boni, omnibus hierarchicis, subauditur ordinibus, optime indita : eis « superveniens communicative, » hoc est ad communicandum, et cum ornatu sacratissimo. In hoc enim magnum est ornatus divinæ dispositionis, quod cum unum bonum omnes participant, non uno tamen modo communicandum provenit, sed per alios alii illud percipiunt, et rursum aliis post se communicandum præbent. Quemadmodum in illis spiritibus prima hierarchia secundæ, secunda tertiæ, tertia nostræ, id est humanæ, divinas illuminationes communicandas præbet. Hoc est, quod subsequenter adjungit, dicens : « Inde theologia nostram hierarchiam angelis distribuit, principem populi Judæorum Michaellem nominans, et alios gentium diversos. » Inde, ait, hoc est, propterea, quia inferiores a superioribus reguntur, theologia, id est, divina Scriptura, distribuit nostram hierarchiam angelis regendam, nominans Michaellem principem populi Judæorum, et alios angelos diversos principes gentium scilicet nominans : sicut in Daniele principem Persarum, et principem Græcorum nominatum legimus. Et non solum in illis testimoniis probatur angelos principari hominibus, sed etiam alibi testatur Scriptura, dicens : Statuit excelsus terminos gentium secundum numerum angelorum Dei (*Dan. x*). » Terminos, hoc est, divisiones, sive distributiones gentium statuit Altissimus juxta numerum angelorum Dei : quia numero angelorum numerum gentium aptavit, ut singulis gentibus singuli angeli præessent ; quamvis quia secundum aliam translationem ibi non angeli, sed filii Dei, nominantur, aliud aliquid significatum videatur.

Sequitur : « Si autem quis dixerit : Et quomodo Hebræorum populus reductus est solus in divinas illuminationes ? Respondendum quod non angelorum rectas dominationes accusari oportet, aliarum gentium in non existentes deos errore, sed illos ipsos propriis inflexionibus ex ea quæ est in divinum recta reductione recedentes amore proprio, et superbiâ, ipsis visorum divinitus et corrationabiliter cultui. » Ac si diceret : Mirum quidem videtur. Si

A quis, ait, miratur cur boni angeli illas gentes quibus præfuerunt a cognitione veri Dei recidere passi sunt, respondendum hoc culpa angelorum factum non esse, et quod non oportet accusari rectas dominationes angelorum pro errore gentium aliarum, quæ non fuerunt ex Israel, in deos non existentes, id est, quia errando illos coluerunt qui non erant dii ; sed illos ipsos propriis inflexionibus, id est, propria voluntate, recedentes a recta reductione, id est cognitione, per quam homo reducit in divinum, ut crederent deos, qui non erant dii ; illos, inquam, ipsos accusandos, qui propria voluntate, in quantum liberi arbitrii erant, a veritate in errorem lapsi sunt, et hoc ex amore proprio, quia se ipsos amaverunt plusquam Deum, et suam gloriam quærebant, et ideo superbi erant ; et ex superbia visorum ipsis divinitus, id est, eorum quæ ipsis revelata sunt divinitus, et quæ revelata sunt eis etiam corrationabiliter cultui scilicet divino, id est, ex quibus rationabiliter vel probabiliter intellexisse potuissent quemadmodum Deum colere deberent. Quia sicut dicit Apostolus : « Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt ; sed evanuerunt in cogitationibus suis. Dicentes enim se esse sapientes [ecce superbia] stulti facti sunt, et obscuratum est insipiens cor eorum [ecce error in non existentes deos], quia servierunt potius creaturæ quam Creatori, qui est benedictus in sæcula (*Rom. 1*), » Vel divinitus et corrationabiliter retribuente, subauditur eis, Deo : hoc est, sapienter et condigne cultui ; hoc est, sicut decebat cultores falsorum, scilicet deorum, visorum ipsis, hoc est, qui ipsis videbantur dii, et non erant. In hoc enim sapienter et rationabiliter retribuit eis Deus, quod sicut dicit Apostolus, quia Deum non probaverunt habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant quæ non oportet in semetipsis. In semetipsis enim puniendi fuerant, qui in semetipsis peccaverant.

Sequitur : « Hoc perhibetur et ipse Hebræorum populus perpressus esse, hoc scilicet, quod a cultu Dei recessit, sicut et aliæ nationes recesserant in culturam idolorum ; vel hoc, id est, vindictam divinam consimilem, quia similiter a cultu Dei recessit, et cognitionem Dei abjecit. Ait enim divina vox ipsi Israel. « Cognitionem Dei repulisti : et post cor tuum existi. » Relicto scilicet Deo, qui intus pura mente colitur. Existi foras per amorem visibilium, quo te cor tuum, id est, desiderium et voluntas prava distrahebat. In quibus omnibus liberi arbitrii potestas apparet, quia sine coactione homo, sive ad bonum adjutus, sive ad malum permissus, propria voluntate inclinatur. Hoc est quod sequitur : « Neque enim coactam habemus vitam. » Voluntas enim rationali creaturæ dari potest libera, sed cogi omnino non potest. » Et sicut in nostra potestate non est ut divinæ illuminationis donum nobis offeratur, ita non nisi in nostra potestate est ut oblatum suscipiatur. Nam aliquando et cum nolumus offertur.

sed nunquam suscipitur, nisi cum volumus. Et cum volumus, quidem a Deo volumus, quia donum Dei est voluntas bona. Cum autem nolumus, a nobis nolumus, quia nolle nihil aliud est quam non velle : quod desertio boni est ad non esse, et nihil, quod sine ipso factum est. Itaque « divina lumina providæ illuminationis, » quia per ea Deus provide illuminat, illa quidem non « revelantur per propriam potestatem providentiam : » id est, eorum qui ex eis acceptis providentes fiunt ; vel provisorum, id est, eorum qui provisi sunt, vel prædestinati a Deo ad illa accipienda. Notandum, quod ubi nos *revelantur* habemus, alia littera habet *obcæcantur* ; quæ licet diversa sint, ad eandem tamen veritatem astruendam pertinent : ut scilicet ostendatur quod utrum divina lumina revelentur, id est, manifestentur, an obscæcentur, id est, abscondantur et occultentur, non in potestate accipientium, sed in arbitrio dantis constat. Sed tamen quamvis ipsa manifestatio vel occultatio in eorum potestate non sit, susceptio tamen nunquam fit, nisi cum eorum voluntate, quia rationale bonum est quod non potest nisi a cognoscente et volente percipi. Igitur aut prava voluntate fit ut omnino repellantur, aut differentia bonæ voluntatis, ut dissimiliter participentur. Hoc est quod dicit : « Sed intellectualium visionum, » hoc est, spiritualium oculorum rationalium scilicet mentium, « dissimilitudo facit donationem lucis, » venientem scilicet « de superplena, » hoc est, de valde plena et excellenter plena paterna bonitate ; illam inquam, donationem facit ipsa dissimilitudo, aut omnino non participantem, et non distributam ad earum scilicet visionum reformationem : « aut facit participationes differentes, hoc est, parvas aut magnas, obscuras aut claras, unius fontalis radii, et simplicis, et semper eodem modo se habentis, et superexpansi. » Radius enim divinæ illuminationis a fonte boni descendens in se unus et simplex, et semper eodem modo se habens, cunctis rationalibus mentibus superexpanditur, et ab eis non secundum suam simplicitatem, sed secundum illarum diversitatem differenter participetur. Aut enim pravæ sunt, et omnino illam repellunt, et faciunt ut nullo modo participetur, neque distribuatur ad earum reformationem ; aut dissimiliter bonæ sunt, et differenter eum suscipiunt.

Sequitur : « Deinde quia et aliis gentibus, ex quibus et nos respeximus in illud, omnibus paratum in traditionem et apertum divini luminis, et magnum, et copiosum pelagus ; non alienigenæ quidem imperabant dii, unum autem omnium principium ; et ad ipsum reduxerunt sequentes secundum unamquamque gentem sacerdotio fungentes angeli. » Ac si diceret : Quod gentibus boni angeli prælati fuerint, non solum ex eo probari potest, quod Altissimus terminos populorum constituisse dicitur juxta numerum angelorum Dei sed ex eo etiam, quod ipsis gentibus non alienigenæ dii ab initio imperabant, sed unus Deus. Probabile enim

est omnino quod bonus Dominus in republica sua bonos sub se ministros constituerit : quorum ministerio et hoc postea factum est, qui ex gentibus credimus, respeximus per fidem ad Deum, et ad plenitudinem illuminationis ejus, reducti per eos : quod utique non fecissent, si boni non fuissent. Hoc est quod dicit. Deinde etiam ex hoc probari potest, quod boni angeli prælati fuerunt gentibus, quia scilicet ipsis aliis gentibus, quæ non fuerunt ex Israel, ex quibus gentibus et nos, qui postea credimus, respeximus, conversi per fidem in id magnum et copiosum pelagus divini luminis, quod paratum est et apertum omnibus in traditionem, sive largitionem, quia largitur se et tradit omnibus volentibus et desiderantibus illud accipere. Illis videlicet gentibus non imperabant alienigenæ quidam dii, quamvis hoc videri posset, quia idola coluerunt, et falsos deos adoraverunt. Sed unus Deus illis imperabat, et dominabatur, quia sicut est unum principium omnium, a quo sunt omnia, ita est unus Dominus, et rector, sub cuius potestate constituta sunt universa. Qui sicut in seipso bonus est, ita ministros bonos sub se rectores et duces angelos constituit, et illi angeli reduxerunt nos sequentes per fidem ad ipsum principium nostrum. Reduxerunt, dico, secundum quod erant sacerdotio, id est sacra prælatione, fungentes secundum unamquamque gentem, hoc est, unusquisque ex ea gente in qua sacerdotio, id est sacra potestate, fungebatur, ad fidem convertit eos, qui crediderunt, et ad principium suum respexerunt.

Sequitur : « Melchisedech, intelligendum, summum sacerdotem existentem Domino amicissimum existentium, non existentium, sed vere existentis excelsi Dei. » De angelorum ministerio et officio tractans, subito de Melchisedech narrationem inducit : non quia, ut quidam putaverunt, angelum ipsum fuisse, aut per hoc ejus sacerdotium inter ministeria angelorum commemorandum existimet, sed ut ostendat quod non solum angelorum, sed etiam sanctorum et Deo placentium hominum aliisque hominibus in iis quæ divina fuerunt præpositorum, opere et ministerio factum sit quod increduli ex gentibus ad fidem et cultum veri Dei conversi sunt. Secundum hunc itaque modum, quo angeli ex officio prælationis suæ sacerdotio functi sunt in gentibus, ad fidem veri Dei convertentes, intelligendum est Melchisedech summum sacerdotem fuisse existentem Domino amicissimum omnium existentium, imo potius non existentium, sed vere existentis excelsi Dei. Littera perplexa est. Sensus autem hic est. Quia dixerat Melchisedech Domino fuisse amicissimum omnium existentium, quasi corrigens dictum suum, quia eos qui vere non sunt existentes dixerat, subjungit, non existentium, secundum quod scriptum est : « Omnes gentes quasi non sint, sic sunt corameo (Isa. xl). » Et quasi quæreretur quis ergo existat, subjungit : « Solus excelsus, Deus qui veram habet existentiam. » Quod autem non ait

vere existens excelsus Deus, « sed vere existentis A excelsi Dei, propter similitudinem præcedentis vocis factum est, ut per eundem casum responderet non existentium, « si vere existentis excelsi Dei. » Vel sic legi potest. Melchisedech existentem Domino amicissimum omnium existentium intelligendum est fuisse sacerdotem non quorumlibet existentium, sed excelsi Dei vere existentis, sicut scriptum est : « Erat enim sacerdos Dei altissimi (Gen. xiv). »

Et sequitur : « Etenim sic simpliciter Melchisedech ipsi theosophi non amicum Dei, sed et sacerdotem vocaverunt. » Bene, inquit, dixi Melchisedech sacerdotem intelligendum quia theosophi, id est divina scribentes non sic simpliciter amicum tantummodo Dei, sed etiam sacerdotem vocaverunt. Et quare sacerdotem vocaverunt subjungit, B dicens : « An ut sapientibus significarent aperte quod non solum ex eis in ipsum qui vere est Deum convertit ? Adhuc autem et aliis ut summus sacerdos educet ea quæ est ad veram et solam divinitatem reductione. » Quod, inquit, Melchisedech, qui de Judæis non erat, non solum amicum Dei, sed etiam sacerdotem Dei vocaverunt ; an ideo hoc fecerunt ? utique sic ideo hoc fecerunt, ut sapientibus aperte significarent quod non solum ex eis, id est ex Israel, qui soli tunc ad cognitionem divinam reducti et conversi videbantur, convertit in ipsum Deum, hoc est, ad fidem et cognitionem ipsius Dei, qui vere est, sed etiam ex aliis gentibus multos educet de tenebris ignorantie, videlicet ea reductione quæ est ad veram et solam divinitatem, C hoc est, ad cognitionem Dei. Non quod ipse Melchisedech aliquos ex Israel convertisse legatur, qui necdum populus erat : nisi forte Israel in patribus superioribus accipiamus, ex quibus aliqui fortassis per ipsum Melchisedech tempore ipsius ad notitiam Dei ducti sunt. Vel ut sic legatur, quod scilicet idcirco non solum amicus Dei, sed et sacerdos vocatus sit, quia convertit, subauditur, ignaros et nescios, ad ipsum Deum, cui vere est credendum. Et quasi aliquis objiceret, quod ipse Melchisedech, qui de Israel non erat, sed alienigena, nullum ad fidem Dei convertit, quia solus Israel Deum cognovit, respondet quod non solum ex Israel ad fidem Dei conversi sunt, sed etiam ex aliis gentibus : quæ scilicet conversio aliorum per ipsum Melchisedech facta est. Qui tunc quidem, id est D quando Abraham benedixit, sacerdos Dei altissimi vocatus est, cum non esset ex Israel, ut ostenderetur quod educturus esset ad Deum multos, et quod Deus non solum in Israel, sed etiam in gentibus et sacerdotem haberet et populum. Propterea non ait eduxit, sed « educet, » inquit. Ad illud quidem tempus, quando hæc dicta sunt, futurum significans, quando vel ipse Melchisedech postea per se ex gentibus ad Deum convertit : vel Christus, cujus ille typus erat, non solum ex Israel, sed etiam ex omnibus gentibus per fidem multos ad Ecclesiam suam de tenebris infidelitatis eduxit.

Sequitur : « Et hoc autem, tuam, summe sacer-

dotalem intelligentiam admonebimus quod et Pharaoni apud ipsos Ægyptios imperante angelo et Babyloniorum principi præside proprio, omni providentia, et dominationis providum, et potestativum secundum divisiones distributum : et gentibus illis veri Dei ministri duces statuti sunt formationum ab angelis visionis manifestatione, angelis continuo sacris viris Joseph et Danieli ex Deo per angelos revelatæ. » Adhuc aliam subjungit auctoritatem, ex quo probare vult gentibus bonis angelos a Deo prælatos, quod videlicet apud Ægyptios Pharaoni angelus visionem demonstrat, et per eam illi de futura sterilitate cautelam imperat : manifestata deinde eadem visione per Joseph, et similiter Babyloniorum principi, scilicet Nabuchodonosor, proprius præses, id est proprius præpositus suus, videlicet proprius angelus visionem format. eademque postea per Daniele reserando manifestat. In quibus omnibus apparet quod Deus omnium rerum et providentia habet, et dominationem, et potestatem, secundum quod per illas visiones discretum, vel distinctum, vel distributum est : quæ visiones primum angelis revelatæ sunt a Deo, et deinde continuo per angelos sacris viris Joseph et Danieli, hoc est quod dicit : O Timothee, non solum superiora, sed etiam hoc admonebimus tuam, summe, sacerdotalem intelligentiam, id est intelligentiam tuam, qui summus sacerdos es, admonebimus hoc, quod angelo imperante Pharaoni apud Ægyptios, et Babyloniorum principi imperante præside proprio, id est, angelo, qui ei prælatus erat ; per hoc, inquam, quod angeli illis imperasse leguntur, distributum est providum et potestativum divinæ providentiæ et damnationis secundum illas, scilicet visiones, id est ostensum est : quod Deus providentiam suam et potestatem singulis gentibus gubernandis distribuit ; et ostensum est etiam quod gentibus illis veri Dei ministri duces statuti sunt ; et quomodo ostensum sit, hoc subjungit : manifestatione, scilicet visionum formationum ab angelis, hoc est, visionis in qua demonstratæ sunt formationes, sive figuræ ab angelis factæ in mentibus prophetarum, ad significanda futura, quales fuerunt vaccæ, et spicæ, quas vidit Pharo (Gen. xli), et arbor, et statua, quam vidit Nabuchodonosor (Dan. ii). Tali itaque visionis manifestatione demonstrata est divina providentia et potestas, per angelos gentes disponens ; visionis, dico, primum revelatæ angelis a Deo, et deinde continuo per angelos revelatæ sacris viris, Joseph scilicet et Danieli ex Deo.

Sequitur : « Unum enim est omnium principium et providentia : et nullo modo existimandum Judæos quidem pleniter duxisse divinitatem : angelos autem specialiter, aut æque honorabiliter, aut oppositis, aut deos quosdam alteros imperare aliis gentibus. » Repetitio probat, quod supra dixit, quod unum est principium et providentia omnium id est, unus Deus, a quo sunt omnia, et per quem reguntur universa ; et idcirco nullo mo-

do existimandum est divinitatem duxisse Judæos, hoc est, ducatum præbuisse Judæis pleniter, vel absolute, hoc est, per semetipsam, scilicet sine mediante angelorum ministerio : aliis autem gentibus imperare angelos specialiter, hoc est, particulariter, sive minus excellenti potestate, aut æque honorabiliter, hoc est potestate æquali et consimili divinæ dominationi, aut oppositis (subauditur imperiis), quemadmodum apostata angelus dixisse legitur sedem se ad aquilonem positorum et Altissimo potestate futurum consimilem (*Isa. xiv*). Aut etiam non est existimandum alteros quosdam deos imperare aliis gentibus, quasi unius et veri Dei potestati et dominationi omnia subjecta non sint. Non est, inquit, ita existimandum quasi si in solis Judæis verus Deus potestatem habeat, et aliis gentibus sive angeli, sive alteri quidam dii, sive æquali, sive inæquali, contraria tamen et extranea divinæ dominationi imperent potestate. Vel sic legatur : Nullo modo existimandum Divinitatem per se ipsam sine interposita subjecta potestate angelica, Judæis ducatum præbuisse : angelos autem aliis gentibus imperasse specialiter, hoc est, particulariter, scilicet in gentibus potestate et dignitate inferioribus quam ipsi Judæi fuerunt : aut æque honorabiliter, hoc est, in gentibus scilicet æque potentibus et honorabilibus : aut etiam in oppositis gentibus, quæ ipsis scilicet Judæis oppositæ et contrariæ fuerunt, oppugnantes et opprimentes eos. Non est, inquit, ita existimandum, quod scilicet Deus idcirco Judæos per semetipsum duxerit, quasi ipsi cæteris gentibus omnibus honorabiliores fuerint, alias autem gentes quasi inferiores et viliores dominationi angelicæ reliquerit, cum in aliis nationibus plures non solum æque honorabiles, sed etiam fortiores et potentiores, ipsosque Judæos, sua potentia et fortitudine opprimentes fuisse non dubitentur. Nam quod dictum est : « Quando dividebat Altissimus gentes, statuit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei : pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus ; » non ita intelligendum est, quasi cæteras gentes angelis regendas dederit, solo Israel sibi, hoc est, suæ providentiæ et gubernationi retento : ut videlicet vel ipse Israel sine angelis vel angeli reliquas gentes sine ipso disponerent, quia et Israel Michael prælatus legitur, et Deus omnes gentes in sacro eloquio possidere et gubernare memoratur. Non itaque sic intelligendum est quod scriptum est : « Sed eloquium illud, » in quod videlicet hoc dicitur accipiendum ; « est secundum ipsam sacram intelligentiam, » hoc est, secundum talem intelligentiam, quæ a sacro, hoc est a veritate, non discordet. Hæc autem est sacra intelligentia, ut intelligamus hoc dictum non ita ut, hoc est, quasi, partiente Deo ducatum nostrum, id est humani generis cum alteris quibusdam diis aut angelis : partiente, dico, in principatum Israel, et in ducatum gentis, contento scilicet Deo Israel, id est, princi-

PATROL. CLXXV.

A patu in Israel, aut retento sibi, ita ut illi soli princeps et dux esset. Non, inquam, ita intelligendum est. Sed ita ut, hoc est, quasi, ipsa quidem excelsa, vel Excelsi providentia, quæ est una simul omnium, quia omnibus providet ; illa, inquam, providentia salutariter distribuyente omnes homines restitutoriis manuctionibus propriorum angelorum, id est ducatus, quibus quasi cæci in tenebris ignorantiae manuducerentur, et ad lumen veritatis restituerentur, et solo Israel converso in illuminationem et cognitionem veri Dei fere ultra omnes gentes. Propterea enim solus Israel a Deo in portionem acceptus, et ductus legitur ; quia solus tunc ex omnibus gentibus ad cognitionem Dei revocatus est, et ad cultum divinum institutus. « Unde, inquit, theologia significans ipsum, » hoc est Deum, « possedisse Israel in veri Dei famulatum, » ait : « Facta est portio Domini, » ipse scilicet Israel. Sic itaque portio ejus fuit Israel, qui sic ab ipso possidebatur, ut ipsum possideret et haberet.

Sequitur : « Ostendens autem et eum viritim cæteris gentibus distribuisse, cuidam sanctorum angelorum in cogoscendum per eum unum omnium principium Michaellem dixit Judaicum duxisse populum. » In hoc, inquit, quod sacra Scriptura dixit Michaellem duxisse Judaicum populum, ostendit plane eum, id est Deum distribuisse etiam in cæteris gentibus scilicet ducatum viritim, hoc est sigillatim, cuidam, hoc est, alicui sanctorum angelorum, vel, ut expressius dicatur, unam uni, vel unamquamque unicuique vel singula singulis : distribuisse, dico, in cogoscendum per eum scilicet angelum, hoc est, ut unaquæque gens per suum angelum cognosceret unum omnium principium, a quo sunt omnia, et sub quo reguntur universi, ut hoc, inquit, ostenderet sacra Scriptura, dixit Michaellem ducem Judaici populi, quem specialiter Deus sua sub providentia, et gubernatione tuendum susceperat. Nam, hoc dicens, aperte nos edocuit unam esse providentiam, quæ omnibus gubernando præsidet, sub qua per singulas gentes imperantes angeli easdem gentes sequentes ipsos voluntate essentiali, hoc est libero arbitrio naturaliter insito, extendunt vel promovent in ipsum proprium principium, scilicet suggerendo et adjuvando, Scriptura, inquit, dixit Michaellem Judaicum duxisse populum, cujus ducem ipsum Dei alibi commemoraverat. In hoc « aperte nos edocens unam esse omnium providentiam superessentialiter supercollocatam, » hoc est, non solum potentialiter, sed etiam naturaliter præsentem simul omnibus invisibilibus et visibilibus virtutibus, angelorum scilicet et hominum. Hoc est enim, quod in utrisque bonum constat. Ostendens etiam « omnes angelos sub illa providentia per singulas gentes imperantes extendere quasque, » sive singulas virtutes illarum videlicet gentium in ipsum subauditur Deum, » ut in proprium principium : » virtutes, dico, « sequentes

voluntate essentiali, » hoc est arbitrio libero naturali. Angeli enim humanas mentes ad Deum aman-

dum virtutes suggerendo excitant, non coactas necessitate, sed « sequentes voluntate. »

TITULUS CAPITULI X.

Synagogæ angelicæ ordinationis repetitio.

LITTERA.

Connexa est itaque sic ipsa quidem honorabilissima circa Deum animorum dispositio ex perfecta illuminatione ordinata, in eam immediate ascendendo occultior: et manifestior divinitatis illuminatione purgatur, et illuminatur, et perficitur. Occultior quidem tanquam invisibilior, et magis simplificada et unificata. Manifestior vero ut ante data, et primo lucet, et universalior, et magis in eam, ut oportet, forma effusa. Ab ipsa autem iterum proportionaliter secunda, et a secunda tertia, et ex tertia secundum nos hierarchia, secundum ipsam bene ornantis ordinationis legem in harmonia divina, et analogia ad simul omnis boni ornatus super principale principium et consummationem hierarchiæ reducitur. Manifestatores autem omnes sunt et angeli eorum, qui ante ipsos sunt. Ipsi quidem honorabilissimi Dei moventis, proportionaliter autem cæteri ex Deo motorum. Tantum enim omnium superessentialis harmonia unicuique rationalium, et intellectualium sacro ornatu, et ordinata ductione prævidit, quantum ipse hierarchiarum unusquisque ordo sacre, et decenter positus est. Et omnem hierarchiam videmus in primas, et medias, et ultimas virtutes divisam. Sed et ipsam, per singulas specialiter dicendum, dispositionem ipsis divinis harmoniis discrevit. Propter quod et ipsos divinissimos seraphim theologi aiunt alterum ad alterum clamare (Isai. iv), aperte hoc, ut existimo, declarantes, quod theologicas sententias ipsi primi secundis tradunt. Addiderim autem fortassis, et hoc non incongrue, quod et secundum se ipsum unusquisque et cælestis, et humanus animus speciales habet et primas, et medias, et ultimas ordinationes, et virtutes, ad jam dictas per unumquemque hierarchicarum illuminationum proprias anagogas proportionaliter manifestatas: per quas unumquodque in participatione fit, sicut id ipsum et fas est, et possibile, superincognitissimæ purgationis plenissimi luminis, antepfectæ perfectionis. Etenim nihil per se perfectum indigens universalis perfectionis, nisi vere perfectissimum et ante perfectum.

EXPOSITIO.

Decimi capitis titulus est: Synagogæ angelicæ ordinationis repetitio. Hic enim breviter repetitur, quod supra dictum est, scilicet, ordinata Synagoga, id est congregatio, vel multitudo angelica in omnibus suis primis, et secundis, et tertiis. Caput autem sic incipit:

« Connexa est itaque sic ipsa quidem honorabilissima circa Deum animorum dispositio, ex perfecta illuminatione ordinata, in eam immediate

ascendendo, occultior et manifestior divinitatis illuminatione purgatur, et illuminatur, et perficitur. » De prima hierarchia dicit, quæ in tribus constat ordinibus, seraphim, cherubim et thronis. Hæc itaque dispositio, sive ordinatio animorum, hoc est spirituum honorabilissima vel excellentissima omnium: connexa est circa Deum, hoc est. et inter se concorditer juncta, et Deo immediate sociata; sic ordinata ex perfecta illuminatione, id est divina, quæ sola perfecte lucet et illuminat. Quicumque enim ab ipsa illuminantur, lucendo quidem ei assimilantur, et illuminando alios eam imitantur. Sed tamen nec in eo quod lucent, ei cœquantur, nec in eo quod illuminant, comparantur. Propterea hierarchia ista, quæ sola ab ipsa illuminatur immediate, singulariter ex perfecta illuminatione ordinatur. Alii quippe, qui inferiores illuminationes mediate suscipiunt, convenienter etiam inferius dispositi et ordinati sunt. Ista vero hierarchia, quæ ex perfecta, sive teletarchica, et divina illuminatione, quæ princeps est sanctificationis, id est prima, et maxima, ac singularis causa sanctificationis ordinatur, vel, ut expressius dicitur, pontificatur, hoc est in pontificalem ordinem, sive dignitatem sublimatur: convenienter cunctis, dignitate superponitur, in eam videlicet illuminationem immediate ascendendo, occultior existens, et manifestior ex eadem divinitatis illuminatione purgatur, et illuminatur, et perficitur. Quomodo autem prima hierarchia, ex eo quod divinam illuminationem immediate suscipit, et occultior, et manifestior sit, verbis subsequentibus exponit, dicens: « Occultior quidem tanquam invisibilior, et magis simplificada et vivificata. Manifestior vero ut quæ ante data lucet, et primo lucet, et universalior est, et magis in eam ut oportet, forma effusa. » Occultior, inquit, est in eo quod invisibilior est, et magis simplificada, et unificata. In eo occultior est quod magis invisibilis est, et propinquior simplicitati et unitati Deitatis. Manifestior autem est, utpote quæ lucens ex luce data sibi ante, id est priusquam aliis: ideo primo lucet, et excellentius. Manifestior est etiam, quia universalior est, in qua una similitudo in pluribus constat, quia magis notum est quod magis commune est, pluribus convenit. Unde autem universalior sit et magis consimilis, adinvicem consequenter ostendit, quia scilicet forma, id est divina illuminatio, ex qua formatur ut luceat, magis, id est expressius, vel abundantius effusa est in eam, quam in alias hierarchias subditas. Sensus autem hic est: Quia scilicet divina illuminatio in istam hierarchiam primo effunditur, id-

circo ipsa perfectius illuminatur. Quanto autem perfectius ii, qui in ea sunt, spiritus unam illuminationem suscipiunt, tanto perfectius et clarius lucentes in ipsa una forma unius luminis unum fiunt: et quod in ipsis diversum ex natura multipliciter distinguitur, una claritatis forma supervenienti cunctis dissimile non videtur. Ita ergo ista hierarchia, quia prius lucet, perfectius lucet; et quia perfectius lucet, universalius, vel similis, vel expressius lucet, quia expressius lucet, manifestius lucet. Quæ ergo essentialiter occultior est, formaliter est manifestior; et quæ subtilior est ex natura, clarior est ex gratia.

Sequitur: « Ab ipsa autem iterum proportionaliter secunda, et a secunda tertia, et ex tertia secundum nos hierarchia, secundum ipsam bene ornantis ordinationis legem in harmonia divina, et analogia ad simul omnis boni ornatus super principale principium et consummationem hierarchice reducitur. » Ab ipsa, inquit, hierarchia prima reducitur vel convertitur a secunda et a secunda tertia convertitur, et a tertia convertitur illa scilicet hierarchia, quæ est secundum nos. Prima enim hierarchia angelica convertit secundam, secunda tertiam, tertia angelica convertit humanam. Quomodo autem convertat ostendit, dicens: Ad super principale principium, et consummationem simul omnis bonus ornatus, id est ad Deum, qui principium est et perfectio omnis bonæ et pulchræ dispositionis. Reducit autem hierarchice, hoc est secundum officium, vel ordinationem, sive legem hierarchicarum in quibus ordinatum est, ut superiores secundum modum et virtutem suam inferiores illuminando et suggerendo ad principium suum convertant. Convertunt autem secundum ipsam legem bene ornantis ordinationis, id est divinæ ordinationis, quæ ornat omnia: cujus lex est et institutio, ut alii ab aliis illuminentur, et convertantur in harmonia et analogia divina, hoc est, in concordia et proportione a Deo universitati collata. In eo enim quod boni participatio per alios aliis proportionaliter transfunditur, concordia in universitate perficitur et consummatur. Quod autem ait iterum reducitur, sic intelligendum est quasi secunda reductione. Prima enim reductio est, quando primi ab ipso Deo illuminati in ipsum Deum convertuntur. Secunda quando a primis secundi, vel a secundis tertii. « Manifestatores autem sunt omnes, et angeli eorum, qui ante ipsos sunt. » Omnes, inquit, spiritus cælestes manifestatores sunt, et angeli, hoc est, nuntii eorum qui sunt ante ipsos. Quod enim a præcedentibus accipiunt sequentibus post se nuntiant et manifestant.

Sequitur: « Ipsi quidem honorabilissimi Dei moventis, proportionaliter autem cæteri ex Deo motorum. » Dixerat omnes nuntios esse præcedentium ad sequentes: nunc subdistinguit, quod ipsi quidem honorabilissimi, id est, excellentissimi spiritus, qui solum Deum ante se habent, nuntii sunt ipsius Dei moventis eos per inspirationem, ut per

A eos secreta sua sequentibus revelet. Cæteri autem, qui post ipsos sequuntur, nuntii sunt ipsorum motorum ex Deo. Nuntii, inquam, sunt proportionaliter, id est, secundi primorum, et Dei per primos; tertii secundorum, et primorum per secundos; Dei autem per secundos et primos; atque in hunc modum cæteri post hoc sequentes. Quomodo autem proportionaliter singuli divina secreta revelent, subsequentibus verbis exponit, ostendens quod unicuique tantum posse datum est, quantum competit ordini et loco in quo positus est. Hoc est, quod dicit: « Tantum enim omnium superessentialis harmonia unicuique rationalium et intellectualium sacro ornatu et ordinata ductione prævidit, quantum ipse hierarchiarum unusquisque ordo sacre et decenter positus est. » Superessentialis, inquit, harmonia, id est, divina providentia, quæ omnia concorditer disposuit tantum prævidit, scilicet virtutis vel potentiæ, unicuique rationalium vel intellectualium, cum sacro ornatu, et ordinata ductione, scilicet sacre ornans, et ordinate ducens; tantum, inquam, prævidit, quantum est sacre et decenter positus unusquisque ordo hierarchiarum, hoc, quantum decet sanctitatem et decentiam ordinis uniuscujusque. De quo ordine in unaquaque hierarchia distinctiones subjungit, dicens: Et omnem hierarchiam videmus in primas, et medias, et ultimas virtutes sive ordines divisam. » Et non solum unamquamque hierarchiam, sed etiam unumquemque ordinem per singulas hierarchias. Hoc est, quod sequitur: « Sed et ipsam, per singulas specialiter dicendum, dispositionem ipsis divinis harmoniis discrevit. » Ipsa, inquit, divina providentia discrevit, vel distinxit, ipsam scilicet unamquamque dispositionem, hoc est ordinem, divinis harmoniis, ut scilicet distinctio esset, et discrepantia non esset. Et hoc dicendum est specialiter per singulas hierarchias: singuli ordines speciales habent discretionem.

Sequitur: « Propter quod et ipsos divinissimos seraphim ipsi theologi aiunt alterum ad alterum clamare: aperte, ut aperte existimo, declarantes quod theologicas sententias ipsi primi secundis tradunt. » Propter quod, quia scilicet singuli ordines in semet discreti sunt, idcirco ipsi theologi aiunt ipsos seraphim, qui divinissimi sunt, id est, divinitatis propinquissimi, clamare alterum ad alterum, sicut in Isaia legitur (*Isai. vi*). In hoc scilicet quod alterum ad alterum clamare dicunt, aperte declarantes quod theologicas, id est divinas sententias, ipsi qui primi sunt in illo ordine tradunt iis qui secundi in eodem ordine constituti sunt. In quo claret unum eundemque ordinem primos et secundos habere. Quod si de primo et de supremo ordine veraciter accipitur, de sequentibus nullo modo dubitari potest.

Sequitur: « Addiderim autem fortassis et hoc non incongrue, quod et secundum seipsum unusquisque et cælestis et humanus animus speciales habet et primas, et medias, et ultimas ordinationes et virtutes, addictas per unumquemque hierarchicarum

illuminationum proprias anagogas proportionaliter manifestatas: per quas unumquodque in participatione fit, sicut idipsum et fas est, et possibile, super incognitissimæ purgationis, et plenissimi luminis, et ante perfectæ perfectionis. » Sensus hic est: quod non solum universalis hierarchia in primam, et mediam, et ultimam hierarchiam, et singulæ hierarchiæ in primos, et medios, et ultimos ordines, et singuli ordines in primos, et medios, et ultimos spiritus dividuntur; sed etiam ipsi singuli spiritus angelici, si humani in semetipsis virtualiter discreti sunt; primas, et medias, et ultimas virtutes continent: per quas propriis anagogis, id est, sursum ductionibus, sive ascensionibus, ab infimis ad medias, et a mediis ad supremas, secundum hierarchicas illuminationes proportionaliter ascendentes, participes fiunt, quantum eis possibile, divinæ purgationis, quæ est incognitissima, vel occultissima, quia intime purgat, et divini luminis, quod est plenissimum, quia omnes tenebras fugat, et divinæ perfectionis, quæ et antepfecta, quia cunctis et prior est æternitate, et superior dignitate, et plenior veritate. Hierarchicas autem illuminationes idcirco proportionales dicit, quia in sacris potestatibus, ubi alii superiores, alii inferiores constituti sunt, divinas illuminationes non omnes uno modo percipiunt. Superioribus enim et capacioribus in donis gratiæ amplius tribuitur, inferioribus secundum modum capacitatis suæ minus participandum præbetur. Secundum hunc itaque modum, quo vel in singulis hierarchiis diversis ordinibus et diversis animis differenter divinæ illuminationes tribuuntur, unusquisque etiam animus in semetipso in eisdem illuminationibus rationabili differentia a minoribus ad majora crescens provehitur. Hoc est quod dicit: « Addiderim autem et hoc non incongrue, » ac si diceret: Non solum de singulis hierarchiis sive ordinibus congrue dicere possum quod habeant et primos, et medios et ultimos ordines, vel spiritus; sed etiam hoc fortassis non incongrue supradictis addere possum, quod unusquisque et cælestis et humanus animus secundum seipsum, vel in seipso, habet speciales, hoc est proprias, et primas, et medias, et ultimas ordinationes et virtutes, hoc est, virtutes in ipso primo, et medio et ultimo loco ordinatas. Ad quid autem virtutes habeat differentes, subjungit, scilicet ad proprias anagogas, ut habeat

A videlicet ascensiones suas unusquisque proprias, et promotiones in melius, sicut et scriptum est: « Ascensiones in corde suo disposuit (*Psal. LXXXIII*); » et iterum: « Ascendunt de virtute in virtutem: et videbitur Deus deorum in Sion. » Ad has autem anagogas, id est ascensiones, dispositæ sunt virtutes aliæ inferiores, aliæ superiores, ut ab inferioribus ad superiora ascendendo participes tandem fiant summi boni, quod est Deus deorum in Sion. Habet, inquit, unusquisque spiritus proprias virtutes, primas, et medias, et ultimas, ad proprias anagogas, id est, ascensiones faciendas. Anagogas dico, dictas jam, id est quas supra jam diximus, per unumquemque scilicet ordinem hierarchicarum illuminationum: quia cum ostendimus qualiter in distributione hierarchiarum distincti ordines differentes illuminationes percipiunt, demonstravimus etiam quemadmodum in eis inferiores proportionaliter, id est, rationabili differentia promotionis per superiores ad suprema ascendunt. Propterea dixit anagogas hierarchicarum illuminationum proportionaliter manifestatas, sive in proportionibus manifestatas, sive ex præcedenti tractatione, in qua hoc demonstratum est quod ascensiones istæ proportionaliter fiunt vel in hoc proportionaliter manifestatas, quia quanto magis crescit ascensio, tanto magis crescit cognitio propter has igitur ascensiones gradus virtutum dispositi sunt, per quas videlicet ascensiones unumquodque, id est, unusquisque animus ascendens per eas fit in participatione, id est, fit particeps superincognitissimæ purgationis, et plenissimi luminis, et antepfectæ perfectionis. Particeps, dico, fit sicut idipsum, id est ut particeps fiat, fas est et possibile: fas, quantum ad participandi boni dignitatem; possibile, quantum ad suam capacitatem.

Sequitur: « Etenim nihil per se perfectum indigens universalis perfectionis; nisi vere perfectissimum, et ante perfectum. » Bene, inquit, dixi divinam perfectionem antepfectam; quia omnia, quæ perfecta sunt, ex ipsa perfecta sunt; quia nihil est per se perfectum, et nihil quod non sit per se imperfectum, et quod non sit indigens per se invisibilis, vel omnis perfectionis, nisi illud bonum summum: quod est et vere perfectissimum quia nihil ei deest; et ante perfectum, quia ejus plenitudo æterna est.

TITULUS CAPITULI XI

Quare omnes cælestes essentia communitur virtutes cælestes nominantur.

LITTERA.

His autem definitis, illud dignum intelligere oportet, ob quam causam omnes similiter angelicas essentias, virtutes cælestes vocare consuevimus. Non enim est dicendum ut in angelis, quod omnium novissima est dispositio ipsa sanctarum virtutum. Et quidem novissimarum sanctam, et decoram illuminationem superpositarum essentia-

rum dispositiones participant; ultimæ vero primarum nullo modo. Et cujus gratia cælestes quidem virtutes omnes divini intellectus nominantur; seraphim autem, et throni, et dominationes nullo modo. Participatæ enim extremæ ab excellentissimis sunt universalibus proprietatibus. Ipsi namque angeli, et ante angelos archangeli, et principatus, et potestates post virtutes ab ipsa theologia ordinati communitur sæpe a nobis similiter cum aliis

sanctis essentiis cœlestes virtutes vocantur. Dicitur autem quod communiter in omnibus utentes cœlestium nominatione virtutum, non confusionem quamdam uniuscujusque dispositionis proprietatum introducimus; sed, quia in tria dividuntur secundum se supermundana ratione omnes divini intellectus, in essentiam, et virtutem, et operationem, cum simul omnes, aut eorum quosdam inobservate cœlestes essentias, aut cœlestes vocamus virtutes, periphrasticos, de quibus sermo est, significare nos existimandum, ex ea, quæ per singulos eorum est, essentia vel virtute. Neque enim superpositam proprietatem facile est jam a nobis discretarum sanctarum virtutum minoribus omnino annectere essentiis in conversione inconfusæ angelicorum ornatuum ordinationis. Juxta enim sæpe a nobis recte redditam rationem ipsæ quidem superfirmatæ dispositiones abundanter habent minorum etiam sacras proprietates; ultimæ vero majorum superpositas universitates non habent, particulariter in eas primo apparentibus illuminationibus per primas proportionaliter eis distributis.

EXPOSITIO.

Undecimi capitis titulus est: Quare omnes cœlestes essentiæ communiter virtutes vocantur. Hæc est quæstio: Cum unus tantum ordo in cœlestibus spiritibus virtutes vocetur, quare hoc vocabulum omnibus communiter tribuatur. Dicit autem:

« His autem definitis, illud dignum intelligere oportet, ob quam causam omnes similiter angelicas essentias virtutes cœlestes vocare consuevimus. » Hoc quippe dignum inquisitione est; quia non eam causam hic esse constat, quam reddimus quando omnes cœlestes essentias, angelos vocamus: quod scilicet ordo angelorum ultimus est: et ideo nomen ejus ad superiores ordines assumitur, quia ab eis proprietates ejus participatur; quoniam omnes superiores sicut omnes proprietates inferiorum participant, ita etiam convenienter aliquando nomen eorum assumunt. Sed hic similiter dicere non possumus, quando omnes cœlestes spiritus virtutes nominamus; quia, cum quidam ordines inferiores sint ipsis virtutibus, illi sicut non participant in proprietate superiorum, ita etiam videtur, quod in vocabulo participare non debeant. Hoc est, quod dicit: « Non enim est dicendum ut in angelis, scilicet quod ipsa sanctarum virtutum dispositio novissima sit omnium. » Hoc enim si verum esset, non esset mirum, si nomen earum omnes alii ordines participarent, quia proprietatem ipsarum utpote superiores participarent. Hoc est, quod sequitur: « Et quidem novissimarum essentialium, » id est, ultimum spirituum « sanctam, et decoram illuminationem participant dispositiones superpositarum essentialium; ultimæ vero, » subauditur dispositiones, « nullo modo, » scilicet participant illuminationem primarum essentialium.

Sequitur: « Et cujus gratia cœlestes quidem virtutes omnes divini intellectus nominantur; seraphim autem, et throni, et dominationes nullo

modo. » Dignum, inquit, est intelligere cujus, subauditur rei, gratia omnes divini intellectus cœlestes virtutes nominantur, cum nullo modo nominentur seraphim, et throni, et dominationes. Nam, quod angeli nominantur, mirum non est quia angeli ultimi sunt, et eorum proprietates a superioribus participatur universaliter. Hoc est, quod dicit: « Extremæ enim, » subauditur essentiæ, ut sunt angeli, « participatæ sunt ab excelsissimis virtutibus » in omnibus proprietatibus suis; sed non enim diverso, superiorum proprietates ad inferiorum participationem universaliter veniunt. Propterea mirum est quomodo angeli, et qui ante angelos sunt, archangeli, et principatus, et potestates nomen virtutum assumant, cum non participant proprietatem; quia « post virtutes ab ipsa theologia ordinati sunt, » id est a divina Scriptura post virtutes ordinati referuntur. Et tamen « similiter cum aliis sanctis essentiis vocantur a nobis cœlestes virtutes. »

Sequitur: « Dicimus autem, quod communiter in omnibus utentes cœlestium nominatione virtutum, non confusionem quamdam uniuscujusque dispositionis proprietatum introducimus. » Modo solvit quæstionem quare nomen virtutum inferioribus ordinibus tribuatur. « Dicimus, inquit, quia nos utentes nominatione cœlestium virtutum, communiter etiam omnibus, non inducimus, confusionem aliquam proprietatum uniuscujusque dispositionis, » id est per hoc quod nomen commune facimus, discretionis proprietatem non confundimus. Sed potius quando inferiores ordines virtutes nominamus, non illius ordinis proprietatem, sed communem cunctis virtutem significamus. Omnes enim divini intellectus in tria dividuntur, non inter se, alius scilicet ad alium, sed unusquisque secundum se, sive in se, « supermundana ratione, » id est spirituali. Quod enim dividuntur non fit ex consideratione partium, ubi non simplicitas essentiæ, sed spiritualis est discretio, ubi non totum in partes, sed natura discernitur in proprietates. Postea subjungit, in quæ tria unusquisque spiritus in se dividatur, « scilicet in essentiam, et virtutem, et operationem. » In omni enim spiritu hæc tria sunt. Primum essentia, in qua subsistit; deinde virtus, secundum quam valet; deinde operatio per quam efficit. « Cum igitur omnes simul » scilicet spiritus, « aut quosdam eorum, inobservate, » id est indistincte sive communiter, « vocamus aut cœlestes essentias, aut cœlestes virtutes, existimandum est nos eos, de quibus sermo est, significare periphrasticos, » id est, per circumlocutionem, « ex ea essentia, vel virtute quæ per singulos eorum est, » id est quæ communis est omnibus, non ex ea, quæ proprie singularis, cujus ordinis dignitatem discernit. Quare autem singularem proprietatem unius ordinis aliis subjectis ordinibus attribuere noluit, ostendit, dicens: « Neque enim, inquit, facile nobis est superpositam proprietatem sanctarum virtutum jam a nobis discretam, » id est proprie et singulariter eis attributam, « minoribus essentiis annectere. »

tere, » sive tribuere, « in conversione ordinationis inconfusæ angelicorum ornatuum ; » quia si hoc facerem, converterem sive perverterem ordinationem angelicorum ornatuum, quæ inconfusa est. Quomodo autem inconfusa sit ordinatio angelicorum ornatuum, id est angelicorum ordinum pulchre sive ornate dispositorum ostendit, quia scilicet servant discretionem suam, nec se commiscunt superioribus, quorum proprietatibus participare non habent. « Ipsæ quidem superfirmatæ dispositiones, » id est superiores ordines « abundanter » sive plene « habent etiam minorum sacras proprietates ; ultimæ vero majorum superpositas universitates non habent. » Superius aliquantulum jam diximus, quomodo illic, ubi Deus est omnia in omnibus, aliquid proprium esse possit alicui, quod omnibus commune non sit. Hic quoque non omnino tacuit auctor, quomodo id intelligendum sit in eo, quod ait : « Abundanter habent. » In hoc ergo proprietas intelligenda est, quæ superioribus con-

venit, inferioribus non convenit ; quod superiores abundanter habent, quidquid inferiores habent ; inferiores vero abundanter non habent quidquid superiores habent. Quid enim tam magnum potest esse ibi, quod in communionem universorum non transeat, ibi charitas communis est, quæ major omnibus est ? Ergo omnia sunt omnium. Sed hoc solum proprium ibi est, quod abundanter alicui est quod omnibus non est, quia superiores quidem virtutes inferiorum universaliter et abundanter habent ; inferiores autem non æque virtutes superiorum habent universaliter, id est, secundum omnem plenitudinem illuminationibus divinis « tantummodo particulariter primo in eas apparentibus. » Non in eas primo apparentibus, sed primo particulariter in eas. Nam in alias, id est, in superiores prius apparent universaliter, et deinde postea per ipsas primas proportionaliter, hoc est, secundum proportionem, non secundum omnem plenitudinem ejus distribuuntur.

TITULUS CAPITULI XII.

Quare secundum homines hierarchiæ angeli vocantur.

LITTERA.

Quæritur autem et hoc intelligibilium eloquiorum studiose intuentibus. Si enim participantia excelsiorum virtutum universitatum non sunt ultima, ob quam causam secundum nos, summus sacerdos, angelus Dei omnipotentis, ab eloquiis nominatur ? (Malach. II ; Apoc. II.) Est autem non contraria ratio, ut existimo, ante definitis. Dicimus enim, quod ab universali, et superposita majorum ornatuum virtute relinquuntur ultimi. Mediam enim et proportionalem participant juxta unam simul cunctorum conjunctivam societatem : quale est, quod sanctorum cherubim ordo participat sapientiam et scientiam altiorem. Sub ipsis autem essentialium dispositiones participant quidem et ipsæ sapientiam, et scientiam, particularem tamen ad illos et subjectam. Et quidem omnino in participatione sapientiæ esse et scientiæ, commune est omnibus deiformibus intellectibus. Attente autem, et primo, aut secundo, aut infra, nequaquam commune ; sed sicut unicuique ante propria definitur analogia. Hoc autem et de omnibus divinis mentibus non fortassis quis errans definit. Etenim sicut primi abundantius habent minorum sanctas, pulchrasque proprietates, sic habent ultimi eas priorum ; non tamen similiter, sed infra. Nihil ergo, ut existimo, inordinatum, si et secundum nos summum sacerdotem angelum theologia vocat, juxta virtutem propriam angelorum participantem prophetica proprietate, et ad manifestativam eorum similitudinem, quantum possibile hominibus, extentum. Invenies autem, quod et deos theologia vocat, et cælestes supra nos essentias, et apud nos amicissimos Dei, et mirabiles viros. Et quidem divinum secretum superessentialiter simul omnibus et remotum, et supercollocatum, et nullum ei eorum, quæ ab eo sunt, simile nominari proprie, et omnino valet. Verumtamen quæcunque et intelle-

ctualium et rationalium ad unitatem ejus, et quæviscunque virtus, universaliter convertitur, et ad divinas ipsius illuminationes, quantum possibile, incessabiliter extenditur secundum virtutem, si justum dicere, divina imitatione, et divina invocatione digna facta est.

EXPOSITIO.

C Duodecimi capituli titulus est : Quare secundum homines hierarchiæ angeli vocantur. Cujus sensus est : Quare illi, qui sunt hierarchiæ, id est sacri principes secundum homines sive inter homines, sicut sunt summi pontifices, vel quilibet sacerdotes et alii ministri verbi Dei, quare illi scilicet angeli vocantur, cum dictum sit superius quod inferiores sicut superiorum proprietates non participant, ita etiam nomina assumere non debent. Si enim ordo angelorum quia inferior virtutibus est, nomen ipsarum secundum proprietatem earum participare non potest ; nec homines (quia indubitanter angelis inferiores sunt) nomen ipsorum secundum proprietatem eorum usurpare possunt. Sed hæc quæstio in eo solvitur, quod supra diximus, quia dona gratiæ spiritualis, quæ in communionem omnium transeunt, appellationem quoque in participationem universorum deducunt : et quamvis eo quod singulariter per excellentiam a quibusdam possidentur, discretam appellationem faciunt ; eo tamen quod secundum aliquem modum communia sunt, nomina quoque aliquando secundum exigentiam causarum ad communem appellationem deducunt.

D « Quæritur autem et hoc intelligibilium eloquiorum studiose intuentibus. » A studiose intuentibus, hoc est, a studiosis inspectoribus intelligibilium eloquiorum, id est divinatorum eloquiorum : quæ sunt intelligibilia, id est spiritualia et profunda de rebus intelligilibus facta : quæritur, dico, hoc scilicet quare homines prælati aliis, angeli vocantur.

Quare autem hoc quærat rationem subjungit: « Si enim ultima, id est inferiores ordines non sunt participantia virtutum universitatem excelsiorum, » id est proprietatum, quæ sunt in excelsioribus universaliter, vel, ut expressius dicatur universe, id est plene et perfecte: « Ob quam causam ergo sacerdos, qui secundum nos » sive inter nos scilicet homines « summus est, nominatur ab eloquiis angelus Dei omnipotentis? » Si enim singularitatem proprietatis non habet, quare expressionem appellationis assumit? Contrarium videtur, ut nomen discretionis ad communionem deducatur. Sed tamen inquit, « non est contraria ratio ista, » sive assertio, « ut existimo, ante definitis, » hoc est, iis quæ ante definita sunt, scilicet de discretionem singulorum. In hoc enim, quod talem communionem appellationis concedimus plurium, discretionem non tollimus singulorum. « Nos quippe dicimus vere, quod ultimi » sive infimi scilicet ordines « relinquuntur ab universali, et superposita virtute majorum ornatum, » id est excellentiorum ordinum, ut scilicet non participant virtutes superiorum secundum illam universitatem, sive totalitatem, sive vel plenitudinem, qua illi participant. Et tamen possunt aliquando convenienter nomen illorum, participare; quia, quamvis non participant virtutem illorum secundum æqualem plenitudinem, participant tamen secundum consimilem imitationem.

« Mediam enim, inquit, et proportionalem participant, » subauditur virtutem, hoc est, participant virtutem illorum etsi non secundum summam participationem, in qua sint æquales, participant tamen secundum mediam, vel mediocrem et inferiorem quamdam participationem, in qua possint esse consimiles: hæc autem participatio fit non secundum singularem uniuscujusque perfectionem sed « juxta unam simul cunctorum et conjunctivam societatem, » hoc est non juxta id quod unicuique singulare est, sed juxta id quod omnibus est commune. Quod quia unum, id est commune cunctis est, in eo simul omnes conjuncti sunt et sociati. Secundum itaque quod commune cunctis est, singularia nomina ad communem significationem trahuntur; quia sicut diximus, illud etiam, quod per excellentiam aliquibus proprium est, per participationem cunctis commune est. « Quale est, quod sanctorum cherubim ordo participat sapientiam, et scientiam altiorem, » etc. Exemplo subjecto probat, quod dixit: Quod id, quod quidam tantum excellenter possident, secundum inferiorem communionem in participationem cunctorum venit: quale est hoc, quod ordo sanctorum cherubim participat sapientiam, et scientiam altiorem. « Dispositiones autem essentialium, » id est ordines spirituum, qui sunt sub ipsis cherubim, « participant et ipsæ quidem sapientiam, et scientiam; sed tamen particularem, et subjectam ad illos, » id est non ita perfecte, neque ita excellenter ut illi. Et vere non soli cherubim sapientiam et scientiam participant, sed etiam alii inferiores;

A quia « in participatione sapientiæ et scientiæ esse omnino, » id est universaliter, « commune est omnibus deiformibus intellectibus, » id est omnibus spiritibus per insitam rationem Deo conformibus et similibus. Participare quidem sapientiam aliquo modo omnibus commune est. Sed « attente et primo, » hoc est, expresse et principaliter « eam participare, aut secundo, aut etiam infra eam participare, nequaquam omnibus commune est. » Qui enim primo non participant, participant secundo, aut infra, hoc est inferius et imperfectius participant; sed non participant et primo; quia, quicunque perfectionem habent, habent et inchoationem; sed non quicunque inchoationem habent, statim perfectionem habere possunt. « Sed » habent tantummodo unumquodque « sicut unicuique definitur, » vel dispensatur, vel determinatim unum aliquid tribuitur « ante propria analogia, » id est secundum regulam, vel modum, vel mensuram propriam, quæ ei ante omnia in æterna Dei providentia prædestinata et prævisa fuit. « Hoc autem, » scilicet quod superiorum virtutes inferiores non secundum plenitudinem, tamen aliquo modo participant fortassis « de omnibus divinis mentibus, » hoc est rationalibus spiritibus « aliquis definit, » vel affirmabit, « non errans » in hoc, quia verum est. « Etenim sicut primi, » et superiores ordines « abundantius habent sanctas, et pulchras proprietates minorum; sic ipsi ultimi, et minores habent eas proprietates, quæ sunt priorum: non tamen similiter, sed infra, » hoc est imperfectius quam illi. Propterea, inquit, « ut ego existimo, nihil inordinatum, » subauditur, fuit vel fit, « si theologia angelum vocat summum sacerdotem secundum nos, » id est eum, qui secundum nos homines summo sacerdotio fungitur, vel angelum vocat secundum nos, quia nobis videlicet annuntiat verbum Dei: et ideo angelum, quia « participantem juxta virtutem propriam, » hoc est, secundum gratiam ex proprio officio sibi datam: « participantem » dico « prophetica proprietate » angelorum, quia ei competit prophetizare, et annuntiare verbum Dei sicut angeli annuntiant. Et illum dico, etiam « extentum, » vel propectum, sive sublimatum ad manifestativam similitudinem eorum scilicet angelorum, quia in hoc similis est angelis quod secreta Dei ad eruditionem subjectorum manifestat vel revelat. Nec mirum si homines angeli vocantur, cum angeli, et homines pariter dii vocati sunt.

Hoc est, quod dicit: « Invenies autem, quod et deos theologia vocat ipsas cœlestes, et superiores essentias, » hoc est angelos, et non solum illos, sed « etiam quosdam » apud nos, id est nostri generis viros, scilicet « mirabiles et amicissimos Dei. » Quare autem homines angeli, vel homines dii vocentur, causam subjungit: Quia videlicet divinitas, cum sit secreta et remota secundum excellentiam naturæ suæ ab omni creatura, tamen a rationabilibus mentibus, quæ se per virtutem ad unitatem illius et illuminationem convertunt, quodammodo concipitur, et participatur: et ideo inquantum divi-

nitatis participes sunt, secundum aliquem modum non inconvenienter dii vocari possunt.

Hoc est, quod dicit: « Et quidem divinum secretum, » id est divinitatis secretum, « et remotum est, et supercollocatum est superessentialiter simul omnibus rebus; et nullum eorum, quæ ab eo sunt, » subauditur condita, « valet omnino, et proprie nominari simile ei; » quia Creator et Creatura expresse similia esse non possunt. « Verumtamen quæcunque virtus intellectualium, et rationalium, » hoc est angelorum « et, » ut universaliter dicatur, « qua-

lisunque virtus, » sive angelorum, sive hominum « convertitur ad unitatem ejus, » scilicet divinitatis; et qualiscunque virtus extenditur incessabiliter ad divinas ipsius Deitatis illuminationes capiendas, illa virtus digna facta est divina imitatione per similitudinem, et divina univocatione per appellationem: digna dico facta est virtus illa secundum virtutem, id est intantum digna inquantum virtus est. Ita tamen si hoc justum est dicere, ut aliqua virtus quantumvis magna digna esse possit « divina imitatione, et divina univocatione. »

TITULUS CAPITULI XIII.

Quare a seraphim dicitur purgatus fuisse propheta Isaias.

LITTERA.

Age et hoc secundum virtutem inspiciamus ut quid a theologis seraphim missus fuisse dicitur (Isai. vi). Etenim responderit quisquam, quod non suppositorum quis angelorum, sed unus quisdam de maximis essentiis, et intimis purgat sacerdotem. Quidam ergo aiunt, quod juxta jam ante redditam cunctorum intellectuum societatis definitionem non unam circa Deum primarum mentium nominat eloquium in theologi purgationem venisse; quemdam vero præstantium nobis angelorum sacrificantem prophetæ purgationem, seraphim æquivocatione vocatum fuisse, propter igneam et cælestem dictorum ablutionem peccatorum, et purgati in divinam obedientiam resuscitationem. Et eloquium unum ex seraphim simpliciter dixisse aiunt, non unam circa Deum collocatarum, sed nobis præstantium purgativarum virtutum. Aliter autem non nimis inconvenientem quamdam præstitit mihi apologiam super hujusmodi statu. Ait enim, quia propriam purgativam sacrifice magnus ille, qui tunc erat, visionem formans angelus, in docendum divina theologum, in Deum, et post Deum in præoperatricem reposuit hierarchiam. Et nonne igitur hæc ratio verax est? Ait enim qui hoc dixit: Quomodo divina virtus in omnia veniens implet, et per omnia immensurabiliter pervenit, et omnibus iterum est invisibilis non solum, quasi ab omnibus superessentialiter remota, sed et quasi occulte in omnia permittens providas suas operationes. Sed tamen et in omnibus intellectualibus proportionaliter superlucet, et propriam illuminationem ingerens pretiosissimis essentiis, per eos quasi primas in alias sub illis munitas se bene ordinate distribuit secundum uniuscujusque dispositionis contemplativam commensurationem. Quam, ut apertius dicam, et per propria exempla etsi deficientia Deo omnibus remoto, verumtamen nobis manifestiora. Solaris radii distributiones in primam materiam bene distributæ implent omnium lucidiorem, et per eam manifestius proprios declarat splendores. Accedens vero crassioribus materiis obscuriorem habet distributivam superapparitionem ex illuminandarum materialium ad illuminationis distributivum habitum in opportunitate, et paulo post ex hoc ad perfecte fere indistributum coarctatur. Iterum ignis caliditas magis seipsam distribuit in capaciora, et ad

B similitudinem suam bene convenientia et facilia. Ad vero reformationibus contrarias essentias, ipsa nullum absconsum primitivæ operationis vestigium manifestat. Et hoc eo amplius, quia iis, quæ non sunt cognata per opportuna sibi habentia admittitur, primum utpote ignita faciens ab igneis facile mobilia, et per hæc aut aquam, aut alterum quid, non facile ignescentium proportionaliter calificans. Juxta hanc igitur naturalis ordinationis rationem, supernaturalis ipsa omnis boni ornatus visibilis, et invisibilis, ordinatio, congrue dilucidationi claritatem primo apparentem ut in copiosissimis effusionibus, excelsissimis manifestat essentiis: et per eas quæ post sunt essentiæ divinum participant radium. Hæ enim primæ cognoscentes Deum, et divinam supereminenter desiderantes virtutem, et præoperatrices fieri, quantum possibile, Deo simili virtute, et actione dignæ effectæ sunt, et post se essentias ipsæ ad similem virtutem, ut virtus deiformiter extendunt, copiose ipsis tradentes ex superveniente in eas claritate, et illæ iterum subjectis: et per singulas prima ei, quæ est post eam, tradit. Ipsa aqua nonne et in omnes proportionaliter pervenit? Est ergo simul cunctis illuminatis principium illuminandi Deus quidem natura, et vere et proprie, ut luminis essentia, et ipsius esse, et videtur causalis. Tum deiformiter, et Deo similiter permanens superpositum, post se unicuique divina lumina per se in illud transvehendo. Ergo excellentissimam cælestium animorum dispositionem simul omnium reliquarum essentiæ, secundum quod consequens est, post Deum principium mirantur, omnis sacræ et divinæ scientiæ, et divinæ imitationis, tanquam per illos in omnes, et nos divina illuminatione distributa. Propter quod et omnem sacram. et Deo similem operationem in Deum quidem quasi causalem referunt; deinde in primos deiformes intellectus tanquam primos operatores divinorum, et magistros. Num ergo prima sanctorum angelorum dispositio magis simul omnibus habet igneam proprietatem, et effusam divinæ sapientiæ traditionem, et mysticum excelsissimæ divinorum illuminationum scientiæ, et sessivam proprietatem gestantem, divinam susceptionem significantem. Ipsæ vero suppositarum dispositiones essentialium, igneam, sapientem atque scientem Dei susceptoriam virtutem participant quidem infra, et ad pri-

mas aspicientes, et per eas ut imitatione divina præoperatrices dignefactas in deiformitatis possibile reductæ. Dictas ergo sanctas proprietates, quarum participatio per primas post eas subsistentes fiunt, in ipsis illis post Deum tanquam in hierarchiis reponunt. Ait ergo hæc, dicens (ibid.): Visionem ab illa descendente, ab ipso susceptam fuisse theologo, per unum imperantium nobis sanctorum et beatorum angelorum, et ante illuminativum ipsius manuductionem in illam sanctam contemplationem reposuisse. Et supersedere vidit excelsissimas essentias, quantum in symbolis dicendum, post Deum, et circa Deum collocatas et cum Deo; omnibus etiam ipsis superarcane sublimiorem superprincipalem summilitatem in medio superfirmatarum virtutum supercollocatam. Didicit ergo visionibus ipse theologus, quod juxta omnem superessentialem superexcellenti-
Bam incomparabiliter supercollocatum est divinum omnium invisibili visibilique virtuti. Atque quod ab omnibus est remotum ut universale, neque primis eorum, quæ sunt, essentiis simile. Adhuc et omnium ipsum principium, et causam substantificam esse, et eorum, quæ sunt, secreta singularitate immutabile fundamentum, ex quo esse, et bene esse etiam ipsis summe munitis est virtutibus. Deinde easdem sanctissimorum seraphim edoctus est deiformes virtutes; sacra quidem ipsorum cognominatione, quod est ignitum de quo paulo post nos dicemus, quantum nobis possibile, subintroducere in deiforme ignitæ virtutis anagogas. A larum vero expansa sacra formatione in divinum in primis, et in mediis, et in ultimis intellectibus absolutam, et altissimam extensionem. Sed et eorum multificum, et multiforme videns intellectualis theologus, et alis distinguere eam subtus pedes, et eam subtus facies visionem, et eum in mediis alis semper motum, ad invisibilem eorum, quæ visa sunt, reductus est scientiam, manifestata ei altissimorum intellectum multivia, et multivida virtute: et eorum sacra formidine, quam habent supermundane in altiorum, et inferiorum superbam, et audacem, et impossibilem scrutationem: et in commensuratione Deum imitantium actionum incessabile, et altivolum semper motionis. Sed et illam divinam, et multum pretiosam hymnodiam eruditus est, formante visionem angelo secundum virtutem ipsi theologo, et tradente propriam sacram scientiam. Docuit ergo eum et hoc, quia purgatio est quantumcunque purgatis ipsa divinæ claritatis incognitæ, quantum possibile, participatio. Hæc autem ex ipsis divinitatis remotis causis, qua omnes sacros intellectus superessentiali occultatione perficit, altissimis circa se virtutibus manifestior quomodo est, et magis semetipsam manifestat, et distribuit. Deinde secundis, aut novissimis, aut nostris intellectualibus virtutibus, quantum ab ipsam unaquæque secundum deiforme exstitit, sic manifestam suam illuminationem conducit ad propriæ occultationis laudandum ignotum. Lucet autem per singula, secundis per prima. Et si oportet breviter dicere, primo ex occulto ad manifestum ducitur per primas virtutes. Hoc ergo theologus di-

A dicit ex lucem ducente angelo, hoc est purgationem et omnes divinas operationes per primas essentias relucentes, et in omnes reliquas distribui, secundum uniuscujusque ad deificas participationes analogiam. Propter quod et ignite purgativam proprietatem ipsis seraphim consequenter post Deum reposuit. Nihil ergo inordinatum, si purgare theologum dicitur seraphim. Sic enim Deus purgat omnes, quorum totius purgationis est causa. Magis autem proxime utemur exemplo: sicut qui secundum nos est summus sacerdos per suos ministros aut sacerdotes purgans, aut illuminans ipse dicitur purgare, et illuminare per ipsum purgatis ordinibus per se in ipsum reponentibus proprias sacras operationes; sic et propriam purgativam scientiam, et virtutem, ipse purgationem theologo perficiens angelus in Deum quidem veluti causalem deinde in ipsum seraphim tanquam primo agentem summum sacerdotem reponit: veluti fortassis quis cum angelica reverentia, purgatum edocens, dixerit quod in te perficiendæ purgationis ante me principium quidem est excelsum, et essentia, et creator, et causalis, primasque essentias adesse adducens, et circa se collocatione continens: et observans inconversibiles, et casu carentes: et seipsum movens in primas propriarum providarum operationum participationes: hoc enim hæc me docens ait ipsius seraphim manifestare missionem. Summus autem sacerdos, et post Deum dux ipse, præstantium essentiarum ornatus, a quo ergo purgare deiformiter eruditus sum, ipse igitur est per me te purgans, per quem proprias providas actiones ex occulto etiam in nos produxit ipsa totius causa, et opifex purgationis. Hæc ille quidem docuit me: tibi autem ego trado, tuæ autem concesserim intellectuali, et discretivæ scientiæ, aut alteram partem dicendarum causarum absolvi dubitatione; et eandem honorari ante alteram, tanquam consequens, rationabile, et æque verum habentem, aut a teipso, quod vere veri vicinius sit, inveire, aut ab altero discere, Deo videlicet dante, et prius recipientibus angelis, angelorum amicis nobis revelare, per ejus magis amabilem contemplationem.

EXPOSITIO.

« Age et hoc secundum virtutem inspiciamus. »
D Eia, inquit, o Timothee, post cætera, quæ dicta sunt, etiam hoc consideremus secundum virtutem et possibilitatem nostram, « ut quid scilicet a theologis dicitur unus de seraphim missus fuisse » in Isaia videlicet, quando forcipe carbone sublato de altari, prophetæ labia purgavit (Isa. vii) Et necesse est ut hanc quæstionem inspiciamus, et discutiamus, quia dubium fieri potest utrum per seraphim hic unus aliquis de superiori ordine intelligendus sit, propter proprietatem nominis; an de inferioribus, propter proprietatem administrationis, quia infirmorum et extremorum proprium est nostram hierarchiam administrare. Ideo inspicienda est quæstio, ut ambiguitas existimationis tollatur. Fortassis enim « quisquam responderit, quod non suppositorum quis, » hoc est aliquis Angelorum, « purgat sacerdotem, »

Isaiam scilicet; « sed unus quidem de intimis et maximis essentiis, » hoc est, supremis spiritibus. Sed hoc rursum alicui dubium esse potest, propterea quod supremi ordines ad exteriora dispensanda, sive administranda non mittuntur.

Propterea « quidam aiunt quod juxta definitionem societatis cunctorum intellectuum jam ante redditam » a nobis, id est secundum hoc quod superius definivimus, omnes spiritus societatem quamdam habere inter se proprietatum et nominum dicunt, quod eloquium « non nominat, » id est, « non » dicit « venisse in purgationem theologi unam aliquam primarum mentium, » id est primorum spirituum circa Deum, subauditur, constitutorum. Sed dicunt « quemdam potius præstantium nobis, » qui nobis tantum hominibus prælati sunt « sacrificantem purgationem prophetæ, » id est facientem sanctam, et Deo quasi gratum sacrificium offerentem, « vocatum fuisse seraphim, æquivocatione, » id est nominis, non excellentia proprietatis. Qua similitudine autem angelus extremi ordinis seraphim vocatus sit, subjungit: « Propter igneam et cœlestem ablutionem, » sive mundationem « dictorum » jam superius « peccatorum » ipsius prophetæ, et propter « resurrectionem » etiam, vel vivificationem ipsius « purgati in divinam obedientiam; » quia sicut ignis est rubiginem cremando purgare, et mortua atque extincta calefaciendo vivificare; sic isto divino igne et a peccatis purgatus est, et ad amorem Dei inflammatus. Quod quia ministerio angeli factum est, « aiunt » quidam « eloquium » sacrum « unum ex seraphim simpliciter dixisse non unam » aliquam virtutum « collocatarum circa Deum, » sed unam potius « purgativarum virtutum nobis, hoc est, hominibus, prælatorum propter similitudinem actionis tamen ipsum seraphim appellatum.

Sequitur: « Alter autem non nimis inconvenientem quamdam præstitit mihi apologiam super hujusmodi statu. » Quidam, inquit, dicunt angelum qui prophetam purgavit de supremis fuisse spiritibus, propter hoc quod seraphim appellatus est. Alii autem dicunt eum de inferioribus fuisse, et propter similitudinem actionis tantum seraphim appellatum: ita singuli pro sua opinione verisimiliter definiunt. Sed « alter » quidam neque cum illis neque cum istis omnino consentiens, « præstitit mihi quamdam apologiam, » id est excusationem, vel satisfactionem, sive defensionem « non nimis inconvenientem, » super hujusmodi statu, id est definitione, per quam status rei describitur: vel super hujusmodi instantia, id est quæstione, quæ quodammodo instat, et importuna est donec solvatur. Quam autem satisfactionem vel defensionem ipse præstiterit circa quæstionem hanc subjungit: « Ait enim (subauditur ille apologiam præstans) quia magnus ille angelus, qui tunc erat formans visionem in theologum docendum divina, » hoc est, in mente theologi, quem per illam

visionem divina docere debuit ille scilicet angelus propriam purgativam sacriificationem, hoc est operationem, qua ipse tunc proprie et singulariter prophetæ labia purgavit, et sacra fecit, illam suam operationem reposuit « in Deum, » hoc est attribuit Deo, « et post Deum reposuit in præoperatricem hierarchiam, » id est in hierarchiam in qua et per quam Deus primo, id est ante omnes alias operatur. Ideo autem suam actionem illi hierarchiæ attribuit, a qua ut hoc ageret post Deum principaliter accepit. Et hæc est ratio quare seraphim summus dicitur, scilicet quia qui hoc fecit angelus sicut illud post Deum ipsi seraphim attribuit. Hanc ergo rationem reddidit ille circa quæstionem hujusmodi. « Et nonne igitur hæc ratio verax est? » Verba sunt auctoris, qui videtur suam existimationem huic sententiæ accommodare. Verax videtur esse ratio hæc quia ille talis « qui hoc dixit, » ait ostendens « quomodo divina virtus in omnia veniens implet omnia » et non solum venit, sed etiam pervenit, et penetrat per omnia immensurabiliter transiens ea, « et est invisibilis omnibus. » Et iterum hæc est ita invisibilis transcendens omnia sine termino, sicut invisibilis est omnibus subsistens ante omnia sine principio. Vel « iterum invisibilis est » per immensitatem, sicut invisibilis est per æternitatem, quia sicut æternitatem non capit intelligentia temporalis, sic immensitatem non comprehendit natura circumscriptibilis. Vel iterum « invisibilis est, » id est non solum in se secundum quod est essentialiter et ineffabiliter ab omnibus remota, sed etiam nobis secundum quod est incomprehensibiliter omnibus occulta. In se igitur est invisibilis, et in nobis invisibilis, et in utroque modo manet incomprehensibilis. Hoc est quod ait ille: « Quia solum invisibilis est in se, quasi ab omnibus superessentialiter remota, sed » etiam in nobis est invisibilis, « quasi occulte permittens, » penetrare faciens « in omnia providas suas operationes. » Ita ergo divina virtus ei in se invisibilis est quasi remota, et in nobis invisibilis est quasi occulta, per operationem, quæ secundum providentiam sua operatur in nobis. « Sed tamen » quamvis ita invisibilis sit, superlucet effundens se ad manifestationem « omnibus intellectualibus, » hoc est rationalibus mentibus. « Superlucet » dico, « proportionaliter, » id est aliis plus, aliis minus, secundum uniuscujusque mensuram scilicet et capacitatem. Et cum omnibus communiter superlucet, excellenter tamen « propriam illuminationem ingerens per-tiosissimis essentiis, » id est subtilissimis et excellentissimis spiritibus: « per eas » videlicet essentias « quasi primas » postea distribuit se hierarchice « in alias » scilicet essentias « sub illis primis » munitas, » id est firmatas, vel collocatas vel dispositas. « Distribuit » dico, « secundum contemplativam commensurationem uniuscujusque dispositis, » id est secundum hoc quod utriusque quæque dispositio, sive ordo secundum propriam

mensuram capax est contemplationis illius : A
 « quam, » subauditur, distributionem divinæ illuminationis ita differenter secundum mensuram accipientium pervenientem, « ut apertius dicam et per propria exempla ; » propria, inquam, « et si » hoc est, quamvis, tamen « deficientia, Deo omnibus remoto ; » hoc est ad comparationem Dei deficientia, qui ab omnibus rebus remotus est, et nulla similitudine proprie demonstrari potest. Ergo deficientia, et non propria. « Verumtamen » propria, quia « nobis manifestiora. » Non propria ad divinam majestatem, propria ad humanam possibilitatem ; non propria, sicut in illo est, propria sicut nobis ostendi potest. Ut ergo per exempla Deo non propria nobis propria divinæ illuminationis dispensari distributionem ostendam, hanc similitudinem propono. « Solaris radii distributiones in primam materiam bene distributæ implent omnium lucidiorem, et per eam manifestius proprios declarat splendores. » Distributiones, inquit, sive effusiones solaris radii bene distributæ in primam materiam, hoc est in illam materiam venientes quæ est prima, hoc est optima et purissima, et ad illuminationem aptissima ; ad talem, inquam, materiam venientes implent eam, nullum in aliqua parte obstaculum lumini invenientes, et implendo faciunt eam lucidiorem, prolucidissimam omnium ; et sic per eam ipse radius manifestius declarat proprios splendores, quia quanto perfectius radiat, tanto perfectius illuminabitur ; et quanto perfectius illi infunditur, tanto clarius refunditur ex illa. C
 « Accedens vero crassioribus materiis, » hoc est, ad crassiores materias, et quæ minus illuminationi sunt aptæ, illic « obscuriorem habet distributivam super apparitionem. » Sicut enim cum se infundit in illis capitur imperfecte, ita et cum se effundit per illas super hoc extrinsecus apparet obscure : quod provenit ex « inopportunitate illuminandarum materialiarum : » inopportunitas nocet, et impedimento est ad « distributivum habitum illuminationis, id est ad hoc ut illuminatio ipsa vel distribuatur, vel habeatur. Ita ergo in puris et levigatis corporibus perfectius lucet, in crassioribus et grossioribus minoratur ; et paulo post ad alia adhuc minus apta descendens ex hoc defectu, id est, post hunc defectum, coarctatur fere ad perfecte indistributum, hoc est ad hoc ut nullo modo distribuatur. A subtilissimis enim materiis, a quibus perfecte comprehenditur, ad minus aptas descendens, a quibus imperfecte capitur, tandem ad alia tam fæculenta, et grossa, et obtusa pervenit, quæ fere omnino lumen repellunt, et nihil illuminationis capere possunt. Ad hunc modum spiritualis lux ad mentes rationales veniens, eas quas puras invenit, et defæcatas perfecte illuminat, eas vero quas minus aptas reperit minori claritate, et, ut ita dicam, luce obscuriori illustrat. Quas vero omnino contrarias et fæculentas offendit, sua prorsus participatione et communione immunes relinquit. Ita per similitudinem visibilium, invisibilium veritas demonstratur. Non

solum in lumine, sed etiam in calore materiali invisibilis veritatis imago est. Nam ipse calor ea corpora quæ magis apta susceptioni suæ invenit magis accendit : alia autem minus, donec tandem in contraria omnino et dissimilia offendens, nullum in eis suæ operationis effectum ostendit.

Hoc est quod dicit : « Iterum ignis caliditas, » ac si diceret : Non solum in splendore luminis, sed etiam in caliditate ignis supradicta similitudo videri potest. « Nam ignis caliditas magis seipsam distribuit in capaciora » subauditur corpora, et in ea quæ sunt bene convenientia ad suam similitudinem, ut scilicet ex calore calefiant, quia inter calidum et calorem similitudo constat, sicut inter album et albedinem, et bonum et bonitatem, et omnino omnis proprietatis ad affectum suum. Veniens vero ipsa, scilicet caliditas, « ad essentias contrarias reformationibus » suis, quia scilicet calefactioni, per quam ad similitudinem caloris reformari debuerunt, contraria qualitate repugnant, in eis ipsa caliditas « nullum manifestat vestigium, » vel saltem « absconsum, » sive obscurum « primitivæ operationis ; » hoc est, nullum effectum ibi ostendit, in quo vel tenuiter possit agnosci quod saltem principium ibi aliquod habeat operationis. In hunc modum rationales substantiæ cælestis amoris ignem aut suscipiunt, si aptæ fuerint, et præparata habitacula convenientia susceptioni illius, aut omnino repellunt, si discrepant qualitate contraria, aut accendi non possunt. Ego opto, ut anima mea nulla fæculentis sordium terrenarum lumen claritatis internæ repellat, nullo malitiæ frigore sanctæ devotionis calorem excludat, sed clarescat et caleseat cœlitus in divinam similitudinem reformata. O qualis essentia super essentiali bono conjuncta, beata natura supernaturali bono plena ! Feliciter facta est, quæ sic refici meretur. Si mihi hoc concessum fuerit, non habeo ultra quæri de his omnibus quæ priora transierunt. Monstrat creatura artificem, et mirabilium operum forma speciem commendat auctoris. Unum est bonum et una est pulchritudo, et ipsum bonum ipsa est pulchritudo. Summum bonum et summa pulchritudo, et in summo bono omne bonum, unum bonum, et in summa pulchritudine omnis pulchritudo, una pulchritudo. Non poterat autem visibilis natura in eo uno omnia continere ; et Deo multa bona facta sunt, ut unum bonum summum ostenderent, et similiter pulchra multa, et unius pulchritudinis summæ imaginem demonstrarent. Sed et vitæ multæ constitutæ sunt in iis quorum conditio amplius aliquid habere meruit, iis quæ bona quidem et pulchra facta sunt, et tamen hoc bonum quod vita est capere non possunt. Et hæc vitæ omnes unam vitam summum æmulantur : unaquæque in genere suo, in eo quod est, et quantum est ab ea, et secundum eam quæ sola vera est. Omnis autem vitæ corporeæ principia duo sunt, calor et humor : unum, scilicet humor, nutrimentum vitæ præstat ; alterum, id est calor, vitam sensificat. Sine calore non

vivit subsistens ; sine humore vivens non subsistit. Propterea hæc rationabili contemperantia cunctis se vivificandis infundunt, ut ex eis unaquæque vita mensuram capacitatis suæ, quantum oportet, accipiat, quatenus inferiores vitæ per gradus incrementorum suorum ad imaginem summæ vitæ proficiant. Primus enim gradus corporeæ vitæ est sensificatio ; secundus per sensum ingrediens, imaginatio ; tertius per imaginationem conceptuum, memoria : quartus secundum passibilem applicationem, sensus, quædam sine intelligentiæ discretionem providentia. In qua quidem quasi rationis imago est, sed ratio nulla est. Secundum hanc et bruta quædam animalia aliis sui generis callidiora videntur, et quædam quasi sensus facilitate rationalis mentis providentiam imitantia. Quod tamen magis sensus passio quam intelligentiæ operatio esse probatur. In his autem omnibus vita corporea vitam spiritualem imitatur. Primum videlicet in eo quod sentit ; secundo in eo quod sensum concipit ; tertio in eo quod concepta retinet ; quarto in eo quod sive in imaginatis sive in sensis per sensus passionem secundum quamdam rationis similitudinem vel ad appetendum vel ad fugiendum se inflectit. In his itaque omnibus vitæ corporeæ spiritualium vitarum imaginem tenent, et per medias eas summam vitam, quantum possunt, æmulantur. Nam et ipsæ spirituales vitæ omnes a summa vita accipiunt quod vitæ sunt, participant inde descendente spiritualem calorem, et humorem, quo nutriantur et vivificentur ut vivant. Duo ista spiritualiter concepta spiritualem vitam perficiunt : spiritalis humor nutriens per gaudium ; et non constat vita ulla quæ calorem et humorem suum non habeat nutrientem et sensificantem, ut in eo quod vita est subsistere possit ; et quæ magis hæc habet, merito magis vita nominatur. Ut multæ sunt vitæ, sicut participationes sunt multæ, et omnis participatio ab uno, et omnis vita ab uno ; sic itaque summum bonum in omnia se diffundens, omnem vitam constituit, et ad summam vitam omnem vitam formando reducit.

Sequitur : « Et hoc eo amplius. » Ac si diceret : Non solum hoc quod lucem corpoream et calorem materialem quædam corpora suscipiunt, quædam omnino repellunt, argumentum est invisibilis veritatis, sed hoc etiam, quod per ea quæ magis calent alia minus calida accenduntur : hoc, inquit, adhuc amplius argumentum est. Amplius post prima, non amplius supra prima : hoc argumentum est invisibilis veritatis. Quia ipsa caliditas materialis ignis admittitur, et infunditur iis scilicet corporibus « quæ non sunt cognata » sibi, id est, apta ad suscipiendam ipsam : infunditur, dico, illis « per alia habentia opportuna, » id est, quæ se habent opportune ad illam. « Primum, » illam suscipiunt, « utpote ignita faciens ab igneis facile mobilia. » Ipsa quippe caliditas ab igneis, quæ magis calent ignita, facit alia, quæ secundo et minus calefiunt, quæ tamen et ipsa ideo ignita fiunt ab igneis, quia facile mobilia sunt,

et apta ad susceptionem caloris. Sic itaque ab igneis primum et principaliter calentibus facta ignita, et per hæc ignita, scilicet postea, calificat adhuc frigidiora et remotiora, id est, aut aquam aut alterum quid, hoc est, « aliquid aliud non facile ignescentium, » id est eorum quæ non facile ignescunt. « Calificat, » dico, « proportionaliter. » hoc est, unumquodque secundum modum, et mensuram suam, et capacitatem suam ad calorem suscipiendum.

Sequitur : « Juxta hanc igitur, » etc. Adaptat similitudinem. « Secundum hanc, inquit, rationem, » id est similitudinem « naturalis ordinationis, » id est ordinationis naturalium rerum et visibilium, « etiam ipsa supernaturalis aliis ordinatio, » id est divinæ gratiæ distributio, quæ est « ordinatio omnis boni ornatus, » id est omnis ordinis bene et ornate dispositi, sive « visibilis » ut in hominibus, sive « invisibilis » ut in angelis ; illa itaque, supernaturalis ordinatio congrue manifestat primo « claritatem delucidationis, » id est manifestationis, vel revelationis, » excelsissimis essentibus, » id est supremis spiritibus : « claritatem » illam dico, « primo apparentem » in eis, utpote « in copiosissimis effusionibus, » hoc est, sicut eam decet apparere quando se copiose effundit, vel iis quibus se copiosissime effudit. « Et per eas » scilicet excelsissimas essentias, illæ essentias, « quæ post » ipsas « sunt, participant divinum radium, » id est claritatem divinam. « Hæc enim, » scilicet excelsissimæ essentia, « primæ sunt cognoscentes Deum, et desiderantes supereminenter divinam virtutem. » Et quia principaliter cognoscunt et diligunt, dignæ effectæ sunt « fieri preperatrices, quantum possibile est, virtute et ad se simili Deo ; » id est ut ante omnes alias post Deum in subjecta omnia operentur, divinam virtutem largiendo ; et in eo ipso similes Deo fiant, quia virtutem quam desuper accipiunt subjectis impendunt. Ipsæ enim essentias quæ post sunt, sive subjectæ sibi, « extendunt ad virtutem similem, » scilicet suæ virtuti, utpote virtus conformiter se habens, quia in eo quod hoc facit virtute sua Deum imitantur, « copiose tradentes ipsis, » scilicet subjectis essentibus, « ex claritate perveniente in eas. Et illæ » scilicet subjectæ essentia, « iterum » tradunt « subjectis » sibi ; « et ita » per singulas » effusione divini muneris corrente, « prima tradit ei quæ est post eam, » et sic deinceps usque in finem.

Sequitur : « Ipsa aqua, » etc. Post similitudinem quam de igne secundum claritatem et calorem proposuit, aliam iterum similitudinem de aqua proponit. « Ipsa, inquit, aqua nonne in omnes proportionaliter pervenit ? » Ipse humor aquæ, qui se per omnes partes terrenorum corporum diffundit, proportionaliter cuncta replet, alia plus alia minus humectans, secundum hoc, scilicet, quod unumquodque plus vel minus capax est humectationis. In hoc ergo exemplo similiter divinæ gratiæ distributio non pa-

modo cunctis, proveniens convenienter demonstratur.

Sequitur : « Est ergo, » etc. Quandoquidem, inquit, sicut unum visibile lumen multa illuminat, et ab illo lumine multa lucentia lucent, ita invisibilis lux cuncta invisibiliter lucentia illustrat. « Ergo Deus principium est illuminandi, » sive illuminationis « simul cunctis illuminatis. » Nec mirum : quoniam et ipse lumen est, et non quolibet modo lumen, sed natura, id est naturaliter, et vere, et proprie. Naturaliter, quia ex se ; et vere, quia in se ; et proprie, quia per se. Naturaliter, quia ex ipso quod est lumen est ; et vere, quia ipsum quod est lumen est ; et proprie, quia per ipsum quod est lumen est. Naturale siquidem est quod aliunde non assumitur, vere est quod essentialiter possidetur, proprie est quod per alium non confertur. Sic itaque Deus lumen est : et parum dico, cum dico eum esse lumen, utpote qui essentia est ipsius luminis. Cæteri enim qui lucent essentia luminis non sunt, sed effectus. Illi ergo, quod lumina sunt, ex lumine sunt ; ille vero lumen est ex eo quod est. « Et est etiam causalis esse et videre, id est essentialiter et visionis ipsius luminis ; » quasi sic diceretur : Deus essentia luminis est, et ipsius essentialiter etiam causa est, quia quod lumen est, essentialiter est ; et quod essentialiter est, ex se est. Sic ergo causa est essentialiter luminis : et non solummodo essentialiter luminis, sed etiam ipsius visionis, sive manifestationis luminis, quia non solum ex se habet quod essentialiter lumen est lucens per naturam, sed hoc etiam quod temporaliter lucet illuminans per gratiam.

Sequitur : « Tum deiformiter et Deo similiter permanens superpositum, » etc. In Deo, inquit, lumen ipsum aliud non est quam essentia ipsa illi, cui dem est esse et lumen esse, qui ex semetipso principium est illuminandi, quia eos qui primi lucent ex semetipso illuminat. Tum autem, id est, deinde post ipsum, scilicet Deum, unumquodque « superpositum permanens deiformiter et Deo similiter, » hoc est, secundum conformationem et similitudinem Dei, subauditur, principium fit illuminandi post se, « per se transvehendo divina lumina in illud » scilicet post se constitutum. Sensus hic est : Quod Deus, qui omnibus superpositus est, eos qui proximi sunt per se illuminat : et sic fit principium illuminationis primos lucentes illuminans ; deinde ipsorum primum lucentium nusquisque cæteris omnibus subjectis secundum conformatam et similitudinem Dei superpositum fit principium illuminationis unicuique subjecto- rum, divina lumina per se transvehendo in illud scilicet subjectum. Quod autem neutraliter posuit superpositum, pro eo quod dixisse debuisset superpositus, scilicet ordo, vel angelus, more Scripture factum est, maxime cum de ignotis et mirabilibus agitur, cum dicitur illud, ac si diceretur, quodcunque illud est. Quod vero subjunxit unicuique post se, sic videtur dictum quasi illud superpositum, quodcunque est, unum existens, singulis

subjectis principium illuminationis existat, ut non quasi multa multis, sed unum multis lumen præbeat. Sed in eo quod post hoc iterum adjecit, « in illud divina lumina transvehendo, » non unum multis, sed unum uni illuminationem ministrare videtur. Unde patet quod secundum morem Scripture vicissim, sive pro numero numerus, sive pro genere genus ponatur, ejusdem intelligentiæ veritas non mutatur.

Sequitur : « Ergo excelsissimam cœlestium animorum dispositionem. » Infert e supradictis, ac si diceret : Quandoquidem dispositio prima divina suscepit, et subjectis omnibus illuminationem præbet ; « ergo omnium reliquarum dispositionem essentialiter mirantur, » id est reliquorum ordinum omnium spiritus admirando et stupendo contemplantur « ipsam excelsissimam cœlestium animorum dispositionem, principium post Deum, secundum quod consequens est. » Ita enim consequens est, ut Deum primum principium cognoscant ; deinde et ipsos qui primi sunt post Deum suo modo principium ad sequentia venerentur, per quos gratia divina ad eos qui subjecti sunt descendit. Et hoc est quod sequitur : « Mirantur eos principium esse omnis sacræ et divinæ scientiæ et divinæ imitationis : » quæ scilicet ad subjecta per ipsos manant tanquam divina illuminatione distributa per illos in omnes alias cœlestes virtutes, et non solum in eas, sed etiam in nos ; videlicet homines, qui divinas illuminationes illis mediantibus accipimus. Et quia omnes reliquæ essentialiter cœlestes primis mediantibus illuminantur, idcirco quidquid sacram operari possunt, et Deo simile, hoc quidem primum Deo attribuunt, qui causa est omnium ; deinde ipsis primis spiritibus, quibus operantibus et mediantibus gratiam divinam percipiunt. Hoc est, quod dicit : « Propter quod, » scilicet, quia per illos a Deo illuminatos reliqui illuminantur, ideo ipsi reliqui « omnem sacram et Deo similem operationem suam in Deum quidem quasi causalem referunt » quia ipse est prima causa omnium ; « deinde referunt in primos intellectus, » id est, supremos spiritus, qui deiformes sunt, vel Deo, conformes, in hoc quod dona spiritalia tribuunt : non tamen ut Deus, qui prima causa est a quo sunt, sed tanquam primi effectus, per quos sunt. Ideo ad eos referunt bonum suum, per quos est « tanquam per primos operatores, et magistros divinorum, » scilicet donorum. Operatores quidem in eo quod movent efficiendo, magistri vero in eo quod præsentent dirigendo.

Sequitur : « Num ergo prima, » etc. Num pro nonne. « Nonne ergo, inquit, prima dispositio sanctorum angelorum, » quæ tantopere cæteris omnibus sublimior est, « magis omnibus habet, » summam et « igneam proprietatem, » hoc est, charitatem, sicut in seraphim ; « et effusam, » id est, abundantem « traditionem divinæ sapientiæ, et mysticum excelsissimæ divinarum illuminationum scientiæ, » id est mysticam, vel occultam sive profundam excel-

sissimam scientiam, quam ex divinis illuminationibus percipit, sicut in cherubim, et sessivam proprietatem, sicut in thronis, gestantem, Deum scilicet, et « significantem divinam susceptionem : » quia in eo, quod throni dicti sunt, aperte significatur quod Deum in se sedentem et quiescentem suscipiunt. Sensus est: Nonne prima hierarchia excellentius et abundantius cæteris omnibus habet et ignem charitatis, et lumen cognitionis, et iudicium discretionis? Habet utique hæc omnia amplius cæteris omnibus. « Ipsæ vero » dispositiones « suppositarum essentialium, » id est, subjectorum ordinum, participant quidem et ipsæ « igneam virtutem, » id est charitatem, sicut seraphim, sapientem, atque scientem « virtutem, » id est, cognitionem, sicut cherubim, et virtutem susceptoriæ Dei, sicut throni : « participant, » dico ; sed « infra, » id est, imperfectius quam primæ : « et aspicientes ad primas, » id est, imitantes primas, « et per eas, » scilicet primas, reductæ in id deiformitatis quod possibile ipsis est, hoc est, reductæ ad tantam deiformitatem quantam eis possibile est ; per eas scilicet primas, dico, « digne factas » hoc est, dignas factas, « divina imitatione, » id est, ut Deum imitentur « præoperatrices, » id est, prius et excellentius omnibus aliis ab ipso et secundum ipsum operantes.

Sequitur : « Dictas ergo sanctas proprietates, » etc. Quandoquidem, inquit, per primas subsequentes dona gratiarum accipiunt, ergo sanctas proprietates jam superius dictas, quale fuit prophetæ labia carbone incendere, quod proprium videtur esse seraphim, et scientiam docere, quod proprium videtur cherubim. Ejusmodi ergo proprietates, « quarum participatio fit per primas essentialis, » aliæ essentialis « subsistentes post eas, » has, inquam, proprietates, « reponunt in ipsis, » id est, attribuunt ipsis illis primis, scilicet per quas eas participant : « tanquam in hierarchis, » id est in principibus, et superioribus, ut eas ad illos referant, a quibus acceperunt. « Reponunt » dico « in illis post Deum : » quia primo eas Deo attribuunt, deinde illis qui proximi sunt post Deum. Quod autem ait, quod subsequentes essentialis participatio fiunt proprietatum primarum, modus loquendi talis est ac si diceret: Participes fiunt proprietatum primarum, quia quod primi possident per proprietatem, secundi communicant per participationem.

Sequitur : « Ait ergo hæc, dicens, » etc. Ille, inquit, de quo superius dixi, qui mihi non inconvenientem præstitit apologiam. Ille dicens hæc, quæ hactenus dicta sunt de divina illuminatione per alios ad alios descendente, ait visionem supradictam, de qua quæstio orta est de purificatione labiorum prophetæ « susceptam fuisse ab ipso theologo, » Isaias scilicet, « per unum sanctorum, et beatorum, » angelorum « imperantium nobis, » hominibus, « descendente ab illa, » subauditur, prima hierarchia. Hoc enim ait ille, quod visio illa, quam vidit Isaias prima hierarchia descendit, et allata est ipsi pro-

phetæ per unum angelum de novissimo ordine eorum, qui in angelis extremi sunt et nobis tantum præsentantur : et ideo ait illum angelum « ante illuminationem ipsius manuductionem, » id est revelationem illam, qua ipse manuduxit, et eruditur prophetam, et qua ipse ante illuminatus erat a prima hierarchia : « reposuisse in, » id est, rebus ad « illam sanctam contemplationem, » hoc est, in ipsam primam hierarchiam, a qua contemplabatur se habuisse quod habuit, et fecisse quod fecit. « Videt etiam » ipse Isaias « supersedere, » id est in alto et sublimi sedere, « excelsissimas essentialis, collocatas post Deum, et circa Deum, et cum Deo, quantum in symbolis, » id est, figuris et similitudinibus est « dicendum. » Hoc enim totum symbolicum est et figurativum, quod Deus secundum corporalem similitudinem in solio excelso sedere dicitur ; et seraphim circa eum et juxta stare perhibentur. Et videt etiam ipse Isaias summitatem sublimiorem « omnibus ipsis, » scilicet excelsissimum spirituum beatorum essentialis ; « etiam superæcane, » id est, excellentissimo modo : « summitatem, » dico, « super principalem, » id est Deum, qui summus et principalis omnium est, supercollocatam « in medio superfirmatarum virtutum. » In medio enim virtutum, id est sanctorum spirituum, qui firmati sunt et stabiliti æterna collocaione circa Deum super omnia, ipse Deus summus, et principalis sedens videtur in solio excelso et elevato. In his ergo visionibus didicit ipse theologus, « Isaias hoc scilicet, « quod divinum, » id est divinitas, « supercollocata est incomparabiliter supra omnem superessentialis superexcellentiæ omni invisibili, et visibili virtuti, » hoc est, quod divinitas incomparabiliter, transcendit secundum omnem excellendi modum, omnem virtutem, visibilem et invisibilem. Et non mirum, si transcendit omnem ipsum divinum : « atqui, » id est certe, « quia ab omnibus est remotum, » per excellentiam scilicet, utpote illud, quod universale est ab iis, quæ ex parte sunt omnia, et intantum remotum et excellens, ut « nec primis essentialis eorum, » quæ sunt « simile sit, » sed longe distans et transcendens. Quod autem ait « primis essentialis eorum, » sunt, » tale est ac si diceret, essentialis eorum sunt primi, vel essentialis quæ sunt primæ, id est supremis spiritibus angelorum. Nec solum didicit divinum ab omnibus remotum, et nulli simile esse. « Sed adhuc, » sive insuper etiam hoc didicit ipsum « esse omnium principium, » quia ab eo sunt omnia ; et causam sanctificam, quia per eum subsistent universa ; et immutabile fundamentum eorum, quæ sunt, secreta singularitate, quia in eis subsistentia perseverant universa : qui secreta occulta divinitate sua omnia continens unitas universitatem colligit, et singularitas multipliciter constringit. Ex quo et esse, et bene esse est etiam ipsis summe munitis virtutibus, id est illis spiritibus, qui in summa virtute et felicitate firmati et stabiliti : qui ab illo habent non solum ut sint sed etiam ut beati sint. Hoc ergo totum didicit

visione illa de divinitatis excellentia. « Deinde, » **A** etiam didicit, et « edoctus est, easdem sanctissimorum seraphim, » vel, ut expressius dicatur, eorundem sanctissimorum seraphim, « deiformes virtutes, » vel easdem virtutes quas in Deo esse didicerat, didicit etiam esse in seraphim ex conformitate Dei; quia, quod Deus habet per naturam, ipsi habent per gratiam, conformati Deo. Quas autem, et quales virtutes, sive etiam ex quo didicerit virtutes esse in seraphim subjungit, dicens: « Ex sacra quidem cognominatione ipsorum, quod, » id est, quæ cognominatio, « est ignitum. » Quia seraphim *ardens*, vel *succedens* interpretatur, et significat ignitum: « de quo » ignito, inquit, nos paulo post dicemus, quantum possibile nobis erit, subintroducere anagogas, » id est, sursum ductiones « virtutis ignitæ, » scilicet charitatis ipsorum seraphim, « in deiforme: » hoc est, in rem tam dignam et Deo consimilem. Vel sic: Ex hac, inquam sacra cognominatione, didicit ipse propheta: anagogas, id est sursum ductiones, sive ascensus, vel proventus ignitæ virtutis, id est, charitatis ipsorum seraphim. « In expansa autem sacra formatione alarum, » id est in sacra formatione expansarum alarum, didicit ipse propheta « absolutam, et altissimam in divinum extensionem, » quæ est « in primis, et in mediis, et in ultimis intellectibus. » Per cognominationem igitur, quæ ignitum sonat, didicit igneam virtutem; id est, charitatem desiderio ad alta ascendentem; per expansionem vero alarum, didicit cognitionem subtilitate in longinqua se porrigentem, et usque in divina capienda se extendentem, in primis, et mediis, et ultimis intellectibus, id est spiritibus in illo ordine primis, et mediis, et ultimis: vel primis intellectibus quibus divina capiunt supra se, mediis quibus divina capiunt in se, ultimis quibus divina capiunt sub se. Extensio vero ipsa, sive porrectio cognitionis et absoluta est, quia nulla ignorantie caligine ad immensitatem se diffundens circumvolvitur; et altissima, quia ad summa pergens nulla infirmitate prægravatur. Ei non solum ex iis, quæ dicta sunt, virtutem dilectionis et cognitionis ipsorum cognovit, « sed etiam multificum, et multiforme eorum videns ipse intellectualis theologus » Isaias, « et videns etiam eam visionem distinguendi alis subtus pedes, et distinguendi eam alis subtus facies: et videns etiam eum semper motum, » id est, qui semper est, in mediis alis: per hæc omnia « reductus est, » et eruditus « ad invisibilem scientiam eorum, quæ visa sunt. » Per hoc enim, quod distinctionem vidit alarum, quæ subtus pedes deorsum; et alarum, quæ subtus facies sedentis sursum porriguntur; et alarum, quæ in medio semper movebantur: per hoc scilicet vidit ipse multiplicem virtutem illorum, quæ et multiplicata est in opere, signata per notionem, et multiformis in cognitione et dilectione, significata per porrectionem. Et in his omnibus reductus est ille et admonitus, ut invisibiliter cognosceret, quod secundum speciem visi-

bilium vidit: « manifestata ei per hæc omnia multiviva, et multivida virtute istorum altissimorum intellectuum. » Quæ scilicet, virtus et multiviva est, in quantum multipliciter movetur appetendo; et multivida, in quantum multipliciter beatificatur possidendo. Multiviva in eo, qua pergit scrutando; multivida in eo, quod invenit penetrando. Multæ sunt viæ, quibus itur ad bonum unum: ideo recte multiviva. Sed quare multivida, cum unum sit, quod videtur, nisi quia in uno cuncta videntur? Sic ergo reductus est propheta ad scientiam veritatis, monstrata, ei per sacras imagines multiviva, et multivida virtute altissimorum intellectuum. Monstrata etiam « ei sacra formidine eorum, » sive reverentia, « quam habent supermundane, » id est, impassibiliter et pure, « in superbam et audacem et impossibilem scrutationem altiorum et inferiorum, » id est, ne superbe et audacter, et impossibiliter scrutentur, ultra mensuram possibilitatis suæ secreta Dei, quæ altiora ipsis sunt per majestatem, et inferiora per profunditatem. Ideo quippe velant caput, ut altiora tecta sibi profiteantur: ideo velant pedes, ut inferiora et profundiora impenetrabilia esse testentur. Propter ea superbi, et audaces esse formidant ad id, quod impossibile est scrutandum. Superbi ad alta, audaces ad profunda; superbi ne nimis eleventur, audaces ne præcipitentur. In hoc ergo sacram formidinem habent, quia sacrum est timere, quod præsumptum noceret, et supermundane habent, quia sine passione et afflictione formidant. Timent enim, et non afficiuntur; contremiscunt, et non concutiuntur. Pavent securi, et sine ulla molestia, vel corruptione suæ quietis verentur ad incomprehensibilem majestatem mensuram transire suæ possibilitatis. Ad horum omnium scientiam reductus est propheta, supradicta videns, in extensione alarum. Et videns etiam incesabile, et altivolum semper, scilicet perseverantis motionis in commensuratione constat actionum Deum imitantium, id est in actionibus ipsorum, quibus imitantur Deum, commensurantes se possibilitati suæ, ut nihil præter rationem et mensuram agere præsumant.

Sequitur: « Sed et illam divinam, et multum pretiosam gymnodiam eruditus est. » Ac si diceret: **D** Non solum in habitu seraphim virtutem eorum cognovit; sed etiam in voce eorum hymnodiam, id est laudem divinam, didicit « formante angelo visionem ipsi theologo secundum virtutem » capacitatis ipsius, » et tradente propriam sacram scientiam: » quia quod ipse angelus scivit, per hanc sacram visionem theologum scire fecit. « Docuit ergo » ipse angelus « eum, » scilicet theologum, in hoc quod labia ejus, qui jam justus videbatur, purgavit carbone sumpto de altari, « quia ipsa participatio incognitæ divinæ claritatis accepta, quantum possibile est, purgatio est quantumcunque perfectis. » Quia quantumcunque quis purgatus sit, purgator fit illa percepta.

Sequitur : « Hæc autem, » etc. Dixit, quod perceptio claritatis divinæ purgatio est : nunc consequenter ostendit quod hæc claritas, ex occulto summæ divinitatis procedens, ad perficiendos et illuminandos omnes sacros intellectus, primum se manifestat altissimis virtutibus apertius circa se positus : et ostendit quomodo est in proprio, et vero esse suo ; deinde post primas ostendit se secundis ; et postea novissimis ; ad postremum etiam, nostris humanis intellectibus, et ita descendens conducit illuminationem suam ad unamquamque virtutem, secundum quod unaquæque deiformis facta est ab ea, hoc est, quod ait : « Hæc, » scilicet « claritas procedens ex remotis causis divinitatis, a qua divinitate exiens, perficit omnes sacros intellectus, » id est rationales mentes, illustrando eos « superessentiali occultatione, » id est valde occulta et secreta aspiratione : ex illis, inquam, remotis causis procedens ad manifestationem, primum manifestior fit quomodo est, id est secundum verum esse suum, altissimis virtutibus circa se positus : et manifestat, « et distribuit semetipsam illis magis, » quam aliis ; « et deinde » post illas « manifestat secundis » se, « deinde novissimis, » postremo etiam « nostris intellectualibus virtutibus, » id est rationalibus mentibus ; « et sic » a primis usque ad ultima descendens, « conducit illuminationem suam per singulas virtutes : sic » hoc est, intantum manifestam in singulis, quantum unaquæque virtus existit ab ipsa scilicet claritate secundum deiforme, hoc est secundum conformitatem Dei. Tanto magis enim unamquamque virtutem illuminat, quanto magis eam ad deiformitatem coaptat. Quare autem claritas ista procedat ad manifestationem subjungit : « Ad propriæ occultationis laudandum ignotum. » Idcirco enim aliquid de ipsa percipimus, ut in illo, et per illud quod occultum, et ignotum, et incomprehensibile omnino in ipsa est, laudemus.

Sequitur : « Lucet autem per singula secundis per prima. » Ubique enim secundis lucet per prima, sive per primos. « Et si oportet breviter dicere, » hoc in summa dici potest, quod « primum ex occulto ad manifestum ducitur per primas virtutes. » Quod enim in seipsa est omnino occulta est ; et tunc primum incipit videri quando primum incipit haberi. Neque enim ab aliquo unquam videtur, nisi a quo habetur. « Hoc ergo theologus didicit ex lucem ducente angelo. » Ex ductore claritatis angelo didicit hoc. Nova compositio, lucem ducente, ac si diceret luciductore. Ab illo igitur didicit hoc theologus. Quid hoc ? hoc est scilicet quod didicit : « Purgationem, et omnes divinas operationes relucentes per primas essentias per eas in omnes reliquas distribui, secundum uniuscujusque reliquorum analogiam, » id est modum et mensuram, « ad deificas participationes. Propter quod et ignite purgativam proprietatem reposuit » ille angelus, id est attribuit, « ipsis seraphim consequenter post Deum : » et ideo « nihil inordinatum » dicitur « si seraphim dicitur purgare

A theologum. Sic enim et Deus purgat omnes, quorum totius purgationis, » vel quorum omnium purgationis, « est causa ; » et non solum Deus, sed magis in hoc exemplo videri potest quomodo facere aliquid dicitur, non per quem fit solum, sed etiam a quo fit. Quia « magis proxime utemur exemplo. » Sic seraphim dicitur purgare illum, quem purgat inferior angelus, accepta virtute et mandato a seraphim : « Sicut secundum nos summus sacerdos per suos ministros, aut sacerdotes purgans, aut illuminans, ipse dicitur purgare, et illuminare ordinibus per ipsum purgatis, proprias suas sacras operationes reponentibus in ipsum, » id est attribuentibus ei per se. Quod enim per illas operatur, per illas ei attribuitur. « Sic et propriam purgativam scientiam, et virtutem, ipse purgationem theologo perficiens, angelus, in Deum quidem veluti causalem, deinde in ipsum seraphim tanquam primo agentem summum sacerdotem reponit. » Ita ergo angelus quod fecit, primum Deo, deinde seraphim attribuit, per quos fecit. « Veluti fortassis quis dixerit, » id est ut verbi gratia : « Si quis cum angelica reverentia, » id est sub persona angeli, quæ est reverenda : « edocens, » prophetam « purgatum » esse a se, « diceret » ei : *O Isaia.* « purgationis perficiendæ in te, » scilicet *per me,* « non ego sum principium, sed ante me principium est excelsum quidem, » id est Deus, qui est et « essentia, et Creator, et causalis » omnium et adducens adesse primas essentias ; « et continens eas circa se collocatione, » id est stabili firmitate ; et conservans eas inconvertibiles, et casu carettes, » id est ne simul a se vertantur, et cadant : « et seipsum movens in primas participationis propriarum providarum operationum, » id est operationum, quas secundum providentiam facit ; quia omne quod temporaliter facit, in æterna providentia disposuit. Propria operatio Dei est, quando per semetipsum operatur sine mediante creatura, ex qua nimirum prima participatio venit ; quia illi eum sine medio suscipiunt, qui ejus operationis primi effectus fiunt. Prima siquidem Dei operatio est, quando se movet a se : prima participatio, quando sese præbet per se. Et illa quidem altissima creatura est, ad quam est prima operatio, et in qua est prima participatio per illam, deinde ad subsequencia descendens. Ad hunc modum subjectus angelus hoc quod fecit superiori seraphim attribuit, a quo, ut hoc facere posset, accepit. « Hoc enim, » quod ab alio illi facere posset, acceperit, ait « docens me hæc manifestare, » vel significare « missionem ipsius seraphim. » Ille inquit, qui supradicta hæc omnia apologiam præstans me docuit, ipse ait missionem seraphim significare hoc, quod scilicet illud, quod fecit ab illo utique facere acceperat, a quo venit. Idcirco convenienter ipse angelus prophætæ dicitur potest. « Ego purgationis, quam in te facio, principium non sum. Sed excelsum, et primum principium ante me est » Deus, qui est Creator et causa omnium. Deinde autem ipse « ornatus

præstantium essentialium, » id est ordo summorum spirituum, qui est « post Deum sacerdos, et dux » divina tribuens, et ad Deum reducens : « a quo » ordine et « ego eruditus sum deiformiter purgare, » quemadmodum nunc in te facio. « Ipse » scilicet ordo « est purgans te per me, » propter hoc quia me purgare docuit : « per quem, » scilicet ordinem, ipsa causa et opifex totius purgationis (subauditur divinitas) « providas suas actiones produxit ex occulto etiam in nos » extremos, scilicet angelos. Hæc et his similia verba si angelus purgationem faciens ad prophetam diceret, inconveniens non esset : unde patet quod cum seraphim ad prophetam volare dicitur, et prophetam purgare dicitur, non inconvenienter intelligi potest quod hæc operatio per subjectum quidem angelum administrata est, sed superiori, a quo erat, attributa.

Sequitur : « Hæc ille quidem docuit me : » verba sunt auctoris ad propositum redeuntis. Ille, inquit, qui apologiam mihi prestitit, docuit me hæc supradicta omnia. « Ego autem, » o Timothee ! « tibi tradit » omnia a me sive dicta, sive approbata, sed ad utramque partem habentia. « Tuæ autem intellectuali et discretivæ scientiæ, » id est discretioni : « concesserim alteram partem dictarum causarum absolvi » scilicet per te « dubitatione, » id est pro rata et indubitata haberi : « et eandem honorari ante alteram tanquam habentem consequens, et rationale, et æque verum. » Hoc et tuæ voluntati concedo, et discretioni, et scientiæ, ut alteram partem sententiarum istarum, remota dubitatione, eli-

gas, et honores plusquam alteram tanquam veram et rationabilem. « Aut » si hoc non placet, concedo tibi « a teipso invenire, quod vere vero vicinius sit. Aut, » si adhuc illud non placet, concedo tibi « ab altero discere, Deo videlicet dante, » sive hoc, sive ullo alio modo agnoscas : « prius » tamen ipsam scientiam veritatis « recipientibus angelis » a Deo, et postea per angelos angelorum amicis sanctis viris nobis revelare, id est ad hoc recipientibus, ut nobis eam revelent. Aut sic. Et concedo tibi revelare nobis « per ejus magis amabilem contemplationem, » angelis, et angelorum amicis recipientibus prius scilicet ipsam scientiam veritatis. Verbum mirabile. Angeli a Deo accipiunt, et homines ab angelis ; et ipsi rursus homines ab angelis docti alios homines docent ; et venit doctrina veritatis per alios in alios, et videntur multi esse magistri et doctores veritatis ; et nemo tamen docetur, quia ab ejus contemplatione non illuminatur. Alii magistri adhibent ministerium ; unus magister est, qui solus præstat sensum. Ille sine aliis docere potest ; alii sine ipso non possunt. Tu mihi das verbum. Quid autem est verbum sine intelligentia ? Per verbum quidem intelligentia venit. Sed ille intelligentiam in corde ponit, qui intus illuminat, non qui foris sonat. Unctio ejus docet nos de omnibus. Tu foris loqueris ; sed intus non ungis. Propterea amabilis mihi quidem est tua eruditio. Sed magis amabilis est ejus contemplatio ; quia et hoc, quod in tua eruditione amabile est, non nisi ex ejus contemplatione est.

TITULUS CAPITULI XIV.

Quid significat traditus angelicus numerus.

LITTERA

Quid significat angelicus numerus traditus. Et hoc autem dignum, ut existimo, intellectuali cognitione, quia eloquiorum de angelis traditio, « millies millia » esse ait, et « decem millia decies millies (Dan. VII), secundum nos sublimissimos numerorum in seipsam revolvens, et multiplicans, et per hoc aperte significans innumerabiles cœlestium essentialium ordinationes. Multæ enim sunt beatæ militiæ supermundalium intellectuum infirmam et coarctatam superantes materialium secundum nos numerorum commensurationem, et a sola gnostica definitæ supermundana, et cœlesti intelligentia, et scientia, secundum ipsam ditissime eis donatam sanitatem divinæ multæ scientiæ sapientificæ omnium simul quæ sunt superessentialiter subsistentis principii, et causæ substantificæ, et continentis virtutis, et ambientis consummationis.

EXPOSITIO.

« Quid significat angelicus numerus traditus, » id est datus, vel definitus a Scripturis sanctis ? Non solum, inquit, supradicta ; sed et « hoc intellectuali cognitione dignum est, » quare scilicet certus et definitus numerus angelicis spiritibus attribuat :

PATROL. CLXXV.

C « quia traditio » divinorum « eloquiorum de angelis ait esse millies millia, et decies millies decem millia » angelorum, « revolvens sublimissimos numerorum secundum nos, » id est numeros qui secundum nos sublimissimi sunt. Revolvens dico in seipsam, hoc est, in pronuntiatione verborum, quæ in ipsa continentur verba, revolvens in verba, et alia per alia multiplicans, sicut millia in millies et decem millia in decies millies per multiplicationem revolvuntur. Quod apertius dixisset revolvens numeros in seipsos, quamvis tamen hoc expressius dictum sit, quia non numeri, sed nomina numerorum per multiplicationem in se collocata revolvuntur. Si itaque traditio eloquiorum multitudinem cœlestium spirituum signans, ait millies millia, et decies millies decem millia esse angelorum, sublimissimos secundum nos numeros in se revolvens, vel inter se conferens, et alios per alios multiplicans. « Et per hoc aperte significans innumerabiles esse ordinationes cœlestium essentialium. » In eo enim quod maximos numeros posuit, patenter innuit quod adhuc dicere debuisset, si amplius dicere potuisset. Sane sciendum quod hoc, quod ait millies millia, et decies millies decem millia, nostra translatio hoc modo

non continet; sed millia millium, et decies millies A centena millia, quod tamen ad eandem veritatem spectat. Ideo ergo infinitos significare volens, maximos numeros finitos posuit, quia « multæ sunt beatæ militiæ, » id est beatæ multitudines Deo militantes, supermundalium intellectuum superantes infirmam et coarctatam commensurationem materialium numerorum secundum nos, et definitæ a sola gnostica, id est cognitiva scientia; vel cognitione scilicet divina, quæ omnia cognoscit, et sola novit numerum illarum supernarum virtutum, et sola discernit eas, et plene cognoscit secundum ipsam sanitatem, id est puritatem, vel integritatem simplicis et incorruptibilis naturæ earum, donatam eis ditissime et abundantissime « supermundana, et cœlesti sapientifica intelligentia et scientia divinæ, et multæ scientiæ principii omnium quæ sunt superessentialiter et existentis, et causæ substantificæ omnium et virtutis continentis omnia, et consummationis ambientis omnia. » Sensus talis est, quia sola Dei sapientia, quæ est gnostica, id est cognitiva omnium, definite et perfecte cognoscit nu-

merum illarum essentialium cœlestium in illa puritate et integritate, in qua eas creavit et formavit. Quæ scilicet scientia et cœlestis est, et divina, et multa. Cœlestis, per puritatem; divina, per veritatem; multa, per incomprehensibilitatem. Et cum talis sit in se, sapientifica etiam est in opere suo, sapienter faciens omnia, nihilque reprehensione dignum constituens. Et ista talis sapientia, per quam omnia creata sunt, et omnia cognoscuntur, ipsa est illius, qui est principium omnium, quæ sunt (quia ab ipso sunt omnia) superessentialiter subsistens per se, videlicet perfectus, et nullo indigens; et quæ est causa substantifica omnium, quia omnia subsistere facit, ut sint; et est virtus continens omnia, ut maneant in eo quod sunt; et est consummatio ambiens omnia ne diffluant, aut decidant ab eo, quod sic sint. Non ergo mirum est, si illi spiritus quorum numerus nobis incomprehensibilis est, per tantam et tanti scientiam discerni possunt: per quam omnia, quando non erant, creata sunt; et nunc ne ad nihilum facta revertantur, in ipsa subsistunt.

LIBER DECIMUS.

TITULUS CAPITULI XV.

Quæ sunt formativæ angelicarum virtutum imagines, et quæ deinde, id est et reliqua?

LITTERA.

Fer, age, quod restat dicamus, remittentes nostrum, si videtur, intellectualem oculum circa sublimes contemplationes angelice vigore intentum, ad dividuam et multipertitam latitudinem multiformis angelicarum specificationum varietatis, descendentes iterum ipsis, tanquam inconsequentibus in simplicitatem cœlestium animorum analytice reflexis. Unum autem sit tibi præcognitum, quomodo sacræ formatarum imaginum discretiones, easdem aliquando cœlestium essentialium dispositiones ordinantes significant, et iterum ordinatas, et novissimas ordinantes, ordinatasque primas, et easdem, ut dictum est, primas, et medias, et ultimas habentes virtutes, nulla inordinata ratione introducta, secundum hujusmodi reperationum modum. Siquidem enim ordinari quasdam a prioribus diceremus, deinde earumdem ordinantes priores, et iterum ordinantes ultimarum, ordinari ab ipsis illis ordinatis, vere inordinatione et confusione multa commista esset res interposita. Si vero easdem et ordinare, et ordinari dicimus, non autem earumdem, aut ab eisdem, sed eas singulas ordinari quidem a prioribus, ordinari autem novissimas: non inconsequenter fortassis quis dixerit in eloquiis sacrefactas formas, easdem aliquando posse primis, et mediis, et ultimis virtutibus pulchre et vere circumdari. Et sursum igitur conversibiliter extendi, et erga semetipsas firmiter convolvi propriarum existentes custo-

ditivæ virtutum, et erga venientia sociabili processionem provide eas in participatione virtutis esse, omnibus non falso coadunabit cœlestibus essentialibus aliis quidem superposite et universaliter, ut supra dictum est, aliis vero particulariter et subiecte. Inchoandum autem ratione, et quarendum in primis formarum discretione, ob quam causam theologice fere ultra omnes invenitur honorans ignitam sacram descriptionem. Invenies ergo eam non solum rotas igneas conformantem, sed et animalia ignita, et rotas quasi ignem fulgurantes, et circa eas cœlestes essentialium cumulos carbonum ignis circumponentem, et flumina immensurabili sonitu igne flagrantia (Ezec. 1; Dan. vii; IV Reg. ii). Sed et thronos aut ignes esse, et ipsos excelcissimos seraphim cœlitus ardetes ex cognominatione significare: et ignis proprietatem et operationem ipsis distribuit, et omnium sursum, deorsumque ignitam honorat selectim formarum facturam. Ergo igneam significare censeo cœlestium animorum deiformissimum. Ipsi enim sancti theologi (Hebr. x) superessentialem et informem essentialiam in igne sæpe describunt, tanquam habentes multas divinæ, si fas est dicere, proprietatis, quæ tantum in invisibilibus imagines. Ignis enim sensibilis est sic quidem dicendum, in omnibus et per omnia clare venit, et removetur ab omnibus; lucidus simul, et quasi occultus; incognitus ipse per ipsum nunc accumbente materia, in qua propriam manifestam actionem, immensurabilisque et invisibilis per se

ipsum potens simul omnium, et quæcunque in eis A
fiunt ad actionem propriam mobilis, tradens se-
ipsum omnibus quoquo modo approximantibus, re-
novativus, naturæ custodia, illuminativus circum-
velatis splendoribus, incomprehensibilis, clarus,
discretus, resiliens, sursum ferens, acute means,
excelsus, non recepturus contumeliam minorationis,
semper motus per seipsum motus, movens alterum,
comprehendens, incomprehensus, non indigens alte-
rius, latenter crescens a seipso, et ad suspectas ma-
terias manifestans suimet magnitudinem, activus,
potens, simul omnibus præsens invisibiliter, negle-
ctus non esse putatur, attritur autem, sicut quadam
vindicta, connaturaliter et proprie subito relucet, et
iterum incomprehensibiliter impalpabilis, non mi-
nutus, in omnibus ditissimis suimet traditionibus. B
Et alias multas fortassis quis inveniet ignis proprie-
tates pulchras, ut insensibilibus imaginibus, divinæ
operationis. Hoc ergo scientes theosophi, cælestes
essentias ex igne conformant, significantes earum
deiforme et, quantum possibile, Dei imitabile. Sed
et humaniformes ipsas describunt propter intel-
lectuale, et sursum habendo intuitivas virtutes, et fi-
guræ rectum et luculentum, et secundum naturam
principale et regale, et secundum sensum minimum
quidem quantum ad reliquas irrationabilium ani-
malium virtutes. Omnium vero potens, secundum
intellectus magnitudinem virtute, et secundum ra-
tionabilem scientiam continuitate, et secundum na-
turam animæ liberum et potentissimum. Est autem
et per singula, ut existimo, corporalis nostræ multi-
plicis partitionis invenire cælestes virtutes, dicentes C
conspectivas quidem significare virtutes, ipsum ad
divina luminaria clarissimum respectum, et iterum
teneram et liquidam et non repercussam, sed acute
mobilem, et puram, et plenam impassibiliter divi-
narum susceptionem illuminationum. Olfactuum
vero discretivas virtutes illud super intellectum
suave olentis distributionis, quantum possibile re-
ceptivum, et eorum, quæ sic non sunt, per scientiam
discretivum, et omnino refugitivum. Aurium vero
virtutes, illud particeps et gnosticum divinæ inspi-
rationis susceptivum. Gustativas autem invisibilium
escarum plenitudinem, et divinarum, et alentium
promotuum susceptivum. Tactivas vero convenien-
tis, aut nocentis per scientiam discretivum. Palpe-
bras, deinde, et supercilia divinarum visionum, et D
intelligentiæ custoditivum. Juvenilem vero et adul-
tam ætatem, illud innovantis semper vitalis virtu-
tis. Dentes autem divisivum inditæ nutrientis per-
fectionis. Unaquæque enim essentia intellectualis,
donatam sibi a diviniore uniformem intelligentiam
provida virtute dividit, et multiplicat ad inferioris
ductricem analogiam. Humeros autem, et brachia,
et item manus, factivum, et operativum, et acti-
vum. Cor vero symbolum esse deiformis vitæ pro-
priam vitalem virtutem deiformiter in ea, quæ præ-
intellecta sunt seminantis. Pectora iterum signifi-
care durum et custoditivum, ut a suppositio corde
vivificæ distributionis; dorsa vero continuum simul
cunctarum fertilium virtutum. Pedes autem mo-

bile, et velox, et cursile in divina semper euntis mo-
tionis, propter quod et pennatos theologia sancto-
rum intellectuum figuravit pedes (Ezech. 1). Penna-
tum namque significat anagogicam velocitatem, et
cæleste sursum versus itineris activum et ab omni
humili per sursum ferens remotum. Ipsa vero pen-
narum levitas nihil terrenum, sed totum munde,
et sine gravitate in excelsum ascendens. Nudum
quoque, et discalceatum (Gen. xviii, xix), et absolu-
tum, et demissum, et immensurabile, et purum, ad
eorum, quæ extra sunt, appositione, et ad simpli-
citatem divinam quantum possibile, assimilativum.
Sed quoniam iterum simpla, et multum varia
sophia, et nudos vestit, et vasa quædam dat ipsis
circumferre age animorum cælestium sacros ami-
ctus, et organa, secundum quod nobis possibile, ape-
riamus. Claram quidem enim vestem igneamque
(Apoc. 1), significare existimo deiforme, juxta ignis
imaginem et luculentum, propter in cælo quietes,
ubi lumen est omnino invisibile dicendum, aut in-
tellectualiter illuminans, aut intellectualiter illu-
minatum. Sacerdotalem vero vestem ad divina et
mystica speculamina ductivum, et totius vitæ votum,
Zonas quoque fecundarum ipsarum custoditivum
virtutum, et congregantem eas habitum in seipsum
unite converti, et circulariter cum facilitate casu ca-
rente a naturæ similitudine circa seipsum circum-
ferri. Virgas etiam regale ac principale rectaque
omnia definiens. Tela vero, et secures dissimilitudi-
num separativum, et discernentium virtutum acu-
men et efficax et actuosum. Geometrica et tectonica
vasa, fundativum, et ædificativum, et perfectivum,
et quæconque alia reducentis, et convertentis sunt
secundorum providentiæ. Est autem quando et in
nos divinorum judiciorum sunt symbola, illa quæ
acta sunt a sanctis angelis, organa: aliis quidem
declarantibus corrigentem disciplinam, aut punien-
tem justitiam; aliis vero de angustia libertatem, aut
disciplinæ finem, aut prioris beneficentiæ resump-
tionem, aut appositionem aliorum bonorum, parvo-
rum aut magnorum, sensibilium aut invisibilium
(Ezech. x; Judic. vi; II Machab. v; Ezech. xxxi;
Apoc. ii; Zach. viii). Et omnino forsitan non dubi-
taret perspicax animus pulchre invisibilibus adu-
nare visibilia. Ipsos etiam ventos nominari, veloci-
tatem, eorum significat, et in omnes fere absque
mora pervenientem effectum, et desursum in ea, quæ
deorsum ad sursumque ea, quæ deorsum sunt, trans-
vectivum motum, erigentemque secunda ad superio-
rem celsitudinem, moventemque prima ad commu-
nicativam, et providam minorum processionem
(Gen. xxviii; Joan. 1). Dicit autem fortassis quis,
aerei spiritus ventosam cognominationem, et dei-
forme cælestium significare: habet enim et hoc ope-
rationis divinæ imaginem et formam, ut in sym-
bolica theologia per tetrasticam dijudicationem per
plura demonstratur, secundum naturæ motivam,
et gignentem, et velocem, et potentem capacitatem,
et ignotum nobis, et invisibile latibulum moventium
principiorum et consummationum. « Nescis
enim, inquit, unde venit, et quo vadit (Joan. iii.

Isai. v). » Sed et nubis ipsis speciem theologia circumformat, significans per hoc sacros intellectus occulti quidem luminis supermundane superrepletos, primam manifestationem pompose accipientes, et ipsam copiose in ea, quæ sunt secunda, lucide et proportionaliter distribuentes : et quia genitale eis, et vivificum, et activum, et perfectivum subsistit juxta intellectualem imbrum conceptionem, excipientem sinum humidis pluviis in vitales partus evocantem. Ipsa etiam æris, et electri, et lapidum multicolorum speciem theologia cælestibus essentiis circumponit (Isai. xxxv; Apoc. 1; Dan. 11). Electrum quidem quasi auriforme, simul et argenteum significat, imputribilem ut in aure, et largum, et minutum, et incontaminatum splendorem, et apertam, ut in argento, et luciformem et cælestem claritatem. In ære autem secundum traditas rationes aut igneum aut auriforme, attribuendum. Lapidum vero multicolores species significare existimandum aut quasi albas, luciforme, aut quasi rubeas, auriforme, aut quasi pallidas, juvenile et novum; et per singulas species invenies anagogicam typicarum imaginum dijudicationem. Sed quoniam quidem hæc secundum virtutem nostram a nobis sufficienter dicta esse arbitror, transeundum in sanctam reservationem cælestium animorum sacrefiguratæ bestialis formationis. Leonem enim significare censendum, principale, et robustum, et indomitum, et abditum ineffabilis divinitatis ut virtus, assimilativum intellectualium vestigiorum circumvelamine et mystice fortassis pomposo amictu, secundum divinam illuminationem in semet restituto itinere. Ipsam vero bovis, firmum et novum, et intellectuales sulcos revocans [renovans] in susceptionem cælestium, et gignentium imbrum, et custoditivum et fortissimum. Ipsam de hinc aquilæ, regale, et altiferum, et citivolum, et ad potentificum alimentum acutum, et sobrium, et agile, et bene machinatum, et ad copiosum et multoluculentem radium divini solis desiderio in speculativarum virtutum sanis obtutibus immediate, recte et inflexibiliter contemplativum. Illam vero equorum, obediens, et frenabile; et album quidem, vere lucidum, et quasi maxime divini luminis cognatissimum. Eorum autem, qui nigri sunt, abditum; rubrum vero igneum, et activum: commistorum quoque ex albo et nigro, cum perfectiva virtute extremorum conjunctivum, et prima secundis, et secunda primis conversibiliter ac provide connectens. Sed si non sermonis terminarem commensurationem, et per partes ditorum animalium proprietates, et omnes corporales eorum conformationes adunassemus fortassis non incongrue cælestibus virtutibus secundum dissimile similitudines. Furibundum quidem in ipsorum intellectualem fortitudinem, cujus novissima furor est imago; ipsam vero iterum concupiscentiam in amorem divinum: et, ut summatim dicendum, simul omnes irrationabilium animalium, et sensus et multiplices partes in immateriales cælestium essentialium in intelligentias, et uniformes virtutes reducetes. Sufficiunt autem sapientibus non solum hæc

A ipsa, sed unius significativæ imaginis dijudicatio in proximarum simili modo declarationem. Inspiciendumque et hoc, fluvios dictos fuisse et rotas et currus connexos cælestibus essentiis (Dan. vii; Ezech. 1, x). Igneam enim quidem flumina significant divinos promotus copiosam ipsis, et non deficientem affluentiam donantes, et vivifica nutriendes fecunditate. Currus autem conjunctivam similitudinum societatem (IV Reg, 1; Ezech. 1), Rotæ autem pennatæ quidem cum sint, in ea, quæ ante conspectum sunt, inconversibiliter euntes per rectam, et justam viam exeuntis operationis earum virtutem in eandem sine flexu, et recte sectam viam simul omnium earum intellectuali rotatu supermundane directo. Est autem et per aliam anagogen dijudicare intellectualium rotarum imaginariam descriptionem. Vocitatum est enim eis, ut ait theologus, gel, gel, gel (Ezech. x). Significat autem hoc, juxta Hebraicam vocem, revolutiones et revelationes. Igneæ siquidem et deiformes rotæ, revolutiones quidem habent circa idipsum optimum semper mobili motu; revelationes vero secretorum manifestatione, et subjectorum circumreductione, et altarum illuminationum, in ea, quæ subjecta sunt, deductiva perfectione. Reliquus vero nobis in explanationem de gaudio cælestium dispositionum sermo. Etenim acceptrices omnino non sunt ejus, quæ secundum nos est, possibilis delectationis. Congaudere autem Deo (Luc. xvi) dicuntur perditorum inventionem juxta deiformem epulationem et in providentia, et in salute in Deum redeuntium deiformitatem, et in corruptionis lætitiâ, et illam beneficentiam ineffabilem, in cujus participatione saepe facti suat et vbi sancti per deificos divinarum, illuminationum desuper adventus. Tanta a me de sanctis formationibus dicta sunt, diligenti quidem earum manifestatione deficientia; perfecta autem, ut existimo, ad non humiliter nos remanendum in figurativis phantasias. Si autem et hoc dixeris, quomodo non omnium deinde angelicarum in eloquiis virtutum, aut operationum, aut imaginum fecerimus mentionem, respondemus verum quod, quarum quidem supermundanam scientiam ignoravimus, in ipsis nos alteram luciductorem docentem desideramus (Job xii). Quædam autem tanquam dictis æque potentia prætermisimus, commensurationi sermonis providentes, et supra nos secretum silentio honorificantes.

EXPOSITIO.

Decimi quinti et ultimi capitis titulus est : Quæ sunt formative angelicarum virtutem imagines. et quæ deinde, id est et reliqua! Hactenus enim tractavit de invisibilibus proprietatibus angelorum : quæ sunt scilicet dona illa virtutum, invisibiles operationes in eis. Nunc consequenter de visibilibus formationibus tractare incipit : quas sacrum eloquium ipsis secundum corporalium rerum imagines et similitudines mystica significatione attribuit. Fer, age, dic, eia, vox hortantis est vel seipsum, vel etiam Imotheum, ad quem loquitur : « Eia dicamus, quod restat. » Quid est quod restat? Hoc scilicet ut nos, « si ita videtur, » tibi remittamus, vel relaxemus

« nostrum intellectualem oculum, » hactenus « circa A
sublimes contemplationes de angelico vigore » in-
spiciendo habitas « intentum ; » et reflexo oculo
descendamus « ad dividuam, et multipertitam la-
titudinem multiformis varietatis angelicarum spe-
cificationum, » hoc est, ad multiformem varieta-
tem, vel multarum formarum varietatem, quæ est
in specificationibus, vel formationibus angelicis: in
qua varietate, quia ampla multitudo est, vel multa
amplitudo, pro simplicitate dividuum, et pro uni-
tate invenitur multipertitum. Sic ergo dicamus,
quod restat, remittentes, oculum nostrum ab invi-
sibilibus, et descentes ad visibilia. « Iterum in
ipsis, » scilicet descendentes, et considerationem
figentes, et tamen « reflexit » iterum, sive reductis
ipsis imaginibus « analytice, » id est resolutorie, B
in simplicitatem animorum cœlestium: tanquam »
per se « in consequentibus, » id est inconvenienti-
bus. Et est sensus: nos descendentes per contem-
plationem de invisibilibus, ad visibilia et in ipsis
scilicet visibilibus considerationem figentes, iterum
ipsa ad simplicitatem invisibilium reflectamus, re-
solvendo et exponendo, sive ostendendo quomodo
per id quod visibile cernitur, id, quod videri non
potest, significetur. Alioquin visibilis formatio in-
consequens, et inconveniens esset, si in illa sim-
plici natura hoc per veritatem essentiæ esse crede-
retur, quod ei secundum varias rerum corpora-
lium species in significatione multiplex attribuitur.
Sicut ergo descendimus simplices naturas vi-
sibilibus repræsentando, sic ascendimus, et quasi C
resolutorie ad divinam considerationem nos re-
flectimus, quando easdem formas spiritaliter expo-
nendo mystice intelligendas prædicamus. Descen-
dimus, quando simplicitati cœlestium naturarum
multiplicitatem corporalium formationum per
significationem aptamus: ascendimus, quando
eamdem multiplicitatem visibilium figurationum
ad intelligentiam simplicis veritatis exponendo re-
solvimus.

Sequitur: « Unum autem, etc. » O Timothee,
priusquam de visibilibus formationibus ange-
lorum tractemus, unum sit tibi præcognitum, ut
primum illud cognoscas. Quid est illud? hoc
scilicet ut cognoscas. « Quomodo sacræ discre-
tiones formatarum imaginum, » id est quomodo D
sacræ Scripturæ discretæ in imaginibus, quas for-
mant de ipsis, angelis, « significant et repræsen-
tant easdem dispositiones, » id est ordines « cœ-
lestium essentialium. » Aliquando inferiores ut
« ordinantes, et iterum » easdem ut « ordinatas »
a superioribus: in quo significant quodammodo
cas medias esse, et inferiores habere quos ordi-
nent, et superiores a quibus ordinentur. « Et rur-
sum aliquando significant etiam novissimas dispo-
sitiones ut ordinantes, et primas ut ordinatas: »
quod tamen mirum videtur, cum nec illæ inferio-
res habeant quos ordinent, nec istæ superiores a
quibus ordinentur. In quo tamen datur intelligi,
quod supremæ et si alios supra se non habent an-
gelos, a quibus ordinentur, habent tamen Deum,

a quo ordinantur et santificantur. Et novissimæ
iterum, et si non habent angelos sub se quos ordi-
nent, habent tamen homines, qui ordinantur, et
disponuntur, et santificantur ab ipsis. Vel certe
in hoc, quod supremi ordinati, et novissimi ordi-
nantes introducuntur, significatur, quod in ipsis
alii ab aliis differunt: et sunt in superioribus qui-
dam inferiores, qui ab aliis tamen in eodem ordi-
ne constitutis ad aliquid ordinentur et inferiori-
bus quidam superiores, qui alios in eodem ordine
collocatos ad aliquid ordinent. Et hoc est quod se-
quitur: Quia ipsa et eloquia significant easdem sci-
licet dispositiones, primas, et medias, et ultimas
habentes virtutes. Sicut jam superius dictum est,
unamquamque dispositionem habere in personis,
et unamquamque personam in proprietatibus, ita,
inquit, discretionem formationum sacrarum repræ-
sentant primos, et medios, et ultimos spiritus in
eodem ordine, et primas, et medias, et ultimas
virtutes in eadem persona; « nulla » tamen « in
hoc inordinata ratione introducta, secundum
modum hujusmodi reserationum, » id est exposi-
tionum. Si enim hoc modo intelligitur sicut nos
superius exposuimus, nihil inconvenientis est in
hac repræsentatione. Et bene dico in hac repræ-
sentatione, qua iidem et ordinantes et ordinati
introducuntur, nullam inconvenientiam esse,
quia confusio, sive transpositio nulla rectæ dispo-
sitionis est ibi, cum ab aliis ordinati, et alios ordi-
nantes introducuntur. Si vero respectu eorundem
ordinantes et ordinati dicerentur, inconveniens
esset, hoc est, quod dicit: « Si quidem dicere-
mus quasdam, » subaudi dispositiones, utpote
medias, « ordinari a prioribus; et deinde ipsas
« priores ordinantes » sive ordinatrices « earum-
dem » scilicet mediarum, « et iterum » per eas
medias « ordinantes sive ordinatrices « ultima-
rum: » si, inquit, illas priores ordinatrices media-
rum, et ultimarum converso ordine « ordinari di-
ceremus ab ipsis illis ordinatis: vere res interpo-
sita esset commista inordinatione, et confusione
multa; quia ordinatum non esset aliquos ordi-
nari ab iis, quos ordinant. « Si vero easdem, «
diverso respectu, « ordinare et ordinari dicimus;
non tamen earundem » ordinatrices a quibus
ordinantur, « aut ab eisdem ordinari, » quas ordi-
nant: « sed eas singulas, » id est discretas sine con-
fusione reciprocatationis permanentes « ordinari
quidem a prioribus, ordinare autem novissimas, »
nullum inconveniens est et secundum hoc fortas-
sis « non inconsequenter, » id est non inconve-
nienter « aliquis dixerit sacrefactas formas, quæ
sunt in eloquiis, aliquando posse et pulchre, et
vere, » id est et convenienter et veraciter « cir-
cumdari, » id est aptari « easdem et primis et me-
diis, et ultimis virtutibus. »

Sequitur: « Et sursum igitur, etc. » Ac si dicet
ret: Quandoquidem aliquis veraciter dicere potest
easdem formas convenienter aptari primis, et me-
diis, et ultimis virtutibus. Igitur ipse ille, qui hoc
dixerit, non falso coadunabit, id est communiter

attribuet omnibus cœlestibus essentiis : et sursum extendi per dilectionem Dei, et in seipsis firmari per custodiam sui et sub se progredi per dilectionem proximi, hoc est, quod dicit : « Sursum conversibiliter [convertibiliter] extendi, » scilicet per dilectionem Dei, « et erga seipsas firmiter convolvi, » id est constringi et ambiri : constringi ne bonum effluat ; ambiri, ne malum influat. In quo scilicet quia convolvuntur erga seipsas, « custoditivæ existunt propriarum virtutum, » id est proprias virtutes custodiunt. Hoc itaque, id est sursum extendi, et in se convolvi, « et esse eas in participatione virtutis, » subaudit paratas, « provide, » hoc est, intente sive devote « erga venientia consociabili processione. « Hæc ergo tria communiter aliquis attribuet vere omnibus « essentiis cœlestibus, » scilicet quod sursum extenduntur per dilectionem Dei, et quod erga se convoluntur per custodiam sui, et quod paratæ sunt provide, et intente, et devote ad participandam virtutem suam erga venientia ad se per amorem socialem procedentes, et ultro se offerentes ad dilectionem socialem. Hæc igitur omnia communiter omnibus attribui possunt : « Etsi, » id est quamvis, » aliis quidem superposite et universaliter, » id est excellenter et plene convenient, ut « sæpe jam dictum est ; aliis vero particulariter et subjecte. »

Sequitur : « Inchoandum autem ratione, » etc. Ac si diceret : Quandoquidem de formationibus angelicis tractandum est, ergo in primis inchoandum est ratione, id est rationabiliter « et quærendum in prima, » ipsarum « formarum discretione, » quare « theologia invenitur honorans ignitam sacram descriptionem, » id est, formationem, in qua ignis species ad significationem proponitur, « fere ultra omnes alias descriptiones. » Raro enim invenitur aliqua species visibilis (si tamen invenitur) excellentiorem habens ad invisibilia demonstrationem. « Invenies ergo eam, » scilicet theologiam « non solum rotas igneas formantem » ipsorum invisibilium significationi, « sed et animalia ignita, et viros quasi ignem fulgurantes ; » et invenies etiam ipsam theologiam « circumponentem cumulos carbonum ignis circa eas cœlestes essentias, » et describentem etiam « flumina igne flammam cum immensurabili sonitu. » Et non solum hoc : « Sed etiam thronos igneos ait, » scilicet ipsa theologia, in cœlo esse ; et ait etiam « ipsos excelsissimos seraphim ex cognominatione significare cœlitus ardentem, et distribuit » etiam « ipsis » seraphim « ignis proprietatem et operationem. Et, » ut breviter dicam, « omnino sursum, et deorsum, ubique honorat selectim, » id est specialiter ignitam facturam formarum.

Sequitur : « Ergo igneum, » etc. Ac si diceret : Quandoquidem theologia in tantum veneratur igneam formationem : « Ergo, » judico ego « igneum significare deiformissimum cœlestium animorum, » id est illam virtutem, quæ est in illis deiformissima. Et merito, quia « ipsi theologi sæpe descri-

bunt in igne, » id est in ignis specie, et figura etiam ipsam « superessentialem, et informem essentialiam » divinitatis : quæ et superessentialis est per majestatem, et informis per incomprehensibilitatem. Describunt dico in igne « tanquam habente multas imagines divinæ proprietatis, quantum in » rebus « visibilibus » haberi potest imago divinæ proprietatis. Ita tamen dico » si fas est dicere, » quod divina proprietas aliquam similitudinem habeat, quæ valde incomprehensibilis est et invisibilis.

Sequitur : « Ignis enim, etc. Nunc ingreditur proprietates ignis describere, in quibus ejus naturam, et qualitatem, et potentiam mirabilem ostendit, atque significationem excellentem demonstrat. « Ignis enim, » inquit, « sensibilis est. Sic quidem dicendum est, » scilicet quod sit sensibilis. Hoc adjungit idcirco : Quia aliquibus fortassis videri poterat, propterea quod natura igni non nisi in subjecta materia sensu percipitur, ignem omnino corpus non esse. Dicit ergo, quod ignis vere sensibilis est, et corpus quamvis longe excellentius et subtilius omnibus aliis rebus corporalibus, et naturæ spirituali proximum, ac per hoc longe dissimilium cunctis aliis effectum suum demonstrans. « Ignis enim in omnibus, et per omnia clare venit, et » tamen « removetur ab omnibus. » Prope est per præsentiam ; longe est per excellentiam. In omnibus est quia visibilem se præstat per illuminationem, et longe est ab omnibus ; quia perceptibilem se non præbet per discretam substantiæ suæ perceptionem. Hoc est, quod sequitur : Et « lucidus simul est, et quasi occultus. » Lucidus enim est, qui in subjecta materia percipitur ; occultus, quia in sua essentia corporaliter non videtur. « Incognitus » est « ipse per seipsum, non accumbente materia ; » quia sine subjecta materia, ut dictum est, percipi non potest : « in qua » videlicet materia « propriam manifestat actionem. » Ex quo quodammodo magis incorporeus esse videtur ; quia præter subjectam materiam ad sensum non venit. Unde videtur ignis quodammodo mediæ esse inter invisibilia et visibilia ? in quantum illis approximat incorporeus, et corporeus in quantum his appropinquat. Est etiam immensurabilis, quia in infinitum excrescit, et quantum materia subjecta sufficit, ipse non deficit, et est invisibilis, quia in sua pura substantia extra subjectam materiam non videtur. Est etiam « per seipsum potens simul omnium, » scilicet rerum, « et potens » etiam « omnium, quæcunque in eis » videlicet rebus « fiunt ad actionem propriam. In igne siquidem primus motus corporeus est, qui omnia alia movet, et ipse ab alio non movetur. Propterea quidquid in omnibus agitur, non ipsorum proprium est, in quibus fit, sed ipsius potius, per quem fit.

Sequitur : « Mobilis tradens seipsum omnibus quoquo modo proximantibus. » Quia enim per se movetur proprio motu, diffundit se in omnia, unumquodque movens secundum quod ei approxi-

mat, id est secundum quod plus vel minus mobile invenitur. Est etiam « renovativus » omnium, quia renovat veterascentia, ne omnino deficient, et in nihilum eant. Videmus enim per singulos annos quomodo ignis naturam innovat, quando ea quæ hiemali algore senuerant, verno calore calefacta reviviscunt. In hoc ergo ipse ignis « custodia » est « naturæ ; » quia naturam custodit ; ne omnino esse desinat, si semper defectum pateretur, et nunquam repararetur. Est etiam « illuminativus, » quia illuminat omnia, « circumvelatis splendoribus. » Splendores siquidem ejus ad illuminationem foris emicant, sed circumvelantur quando rursum sed ad secretum naturæ suæ reducti occultant. Propterea ergo est « incomprehensibilis, » quia foris quidem effusus sensus percipitur, sed introrsum subductus non comprehenditur. Est etiam « clarus, » manifeste apparens, et « discretus » diversa distinguens. Et est « resiliens, » quia deorsum pascitur, et sursum movetur. Inferiora ardore apprehendens, sed ab ipsius levitate propria ad alta resiliens.

Propterea sequitur : « Sursum ferens, » quia pondere carens summa petit, « et acute means, » quia propria virtutis motu cuncta penetrat, « et excelsus » quia supereminent universis ; quia quidquid corporeum præter ipsum est, natura sub ipso est : « Non recepturus contumeliam minorationis ; » quia, sicut cum effunditur non augetur, si cum recipitur non minoratur, neque, in eo quod augmentum accipere videtur capiens gloriam, neque, in eo quod minorari putatur passus contumeliam, quia quod est in se semper totus est. Est etiam « semper motus, » id est habens motum, et est « per seipsum motus, » quia motus, quem habet, ab alio non est ; et in eo quod se movet, alia omnia motum habentia movet ; et ideo est « movens alterum » et est « comprehendens » ipse « incomprehensus. » Omnem enim materiam virtute propria commutans utendo, et consumendo in se trahit, et a nullo corpore tenetur, cum consumpto eo, quod exurit, in semetipsum revertitur. Est igitur « non indigens alterius, » quia per subjectam materiam, in qua ardet, non tam tenetur, ut sit. quam tenetur, ut ibi sit ; et si crescere videatur ex ipsa, non accipit ex ipsa incrementi substantiam, quamvis ex ipsa crescendi in ipsa causa sumat, non fit major in se, sed in ipsa magis. Idcirco ait, quod est « latenter crescens a seipso, » quia quantum ad manifestum ab ipsa subjecta materia crescere videtur ; sed rei veritate a seipso crescit, non ut in se major sit, sed ut in ipsa materia magis sit : propterea incrementum quidem a seipso accipit, cum crescere videtur in res subjectas « manifestans tantummodo suimet magnitudinem ad illas materias, » in quibus est, hoc est, ita crescit in materia, quam suscipit, id est apprehendit, ut in ea quidem major appareat, sed tamen in semetipso major non sit. Non enim magnitudinem ibi

A accipit, sed ostendit, manifestans ibi aliquando, quod in se habet semper. Est etiam « activus, » et « potens, » quia potenter agit, atque movetur, cuncta obstantia destruens ; et est « simul omnibus præsens invisibiliter. » In quibusdam enim rebus videtur tantummodo, sed omnibus invisibiliter præsens habetur : quod apparet ex eo quod aliquando offensione et concursu corporum sine attritione inde etiam excutitur ubi non esse videbatur. « Neglectus » quidem, et non motus, sive quietus permanens, « non esse putatur ; attritu autem » sive attritione, provocatus, et commotus « quasi quadam vindicta subito relucet » exsiliens, et in ea quæ corripuerit desæviens : quod tamen « connaturaliter et proprie, » id est ex propria virtute et potentia facit. « Et iterum incomprehensibiliter impalpabilis, » cum relabitur, a sensu, incomprehensibilis manet : « non minutus » extinctione. sicut nec auctus accensione. Quod totum facit « in omnibus » rebus, « ditissimis suimet traditionibus ; » quia quidquid ex se rebus subjectis ad aliquam virtutem tradit, in se minus non habet, semper plenus persistens. Ista igitur ignis proprietates enumeravi, et fortassis « multas alias inveniet quis ignis proprietates, pulchras » scilicet similitudines « divinæ operationis : ut, » hoc est, sicut « in sensibilibus imaginibus, » scilicet similitudo illius esse potest. Et ideo « theosophi, hoc scientes, id est tantam excellentiam ignis « conformant, » vel figurant « cœlestes essentias ex igne : significantes » per hoc « deiforme earum, et Dei imitabile, » quod in eis est « quantum possibile » est haberi. Et non solum ex igne conformant eas, « sed etiam describunt eas humaniformes, » id est in humana forma, « propter intellectuale. » vel rationale eorum, id est rationalitatem eorum, sicut homo solus inter omnia visibilia rationalis invenitur. Similiter in humana forma describunt eas, propter « intuitivas, » id est contemplativas « virtutes » eorum, quas habent sursum habendo sese, sicut homo solus inter omnia animantia erectum habet vultum in superna : « et » describunt etiam eas in humana forma propter ipsius « figuræ » humanæ « rectum, » id est rectitudinem, quia erecta est statura humana, non prona sicut aliorum animantium ; « et » propter « luculentum, » id est clarum et evidens, sine insigne ipsius figuræ humanæ ; quia ex ipsa erectione sua magis evidentem præstat, et venustioris aspectum ; « et » propter, « principale, et regale, » quod ipsi homini datum est « secundum naturam, » ut principetur et dominetur cæteris creaturis : et propter « minimum secundum sensum quantum ad reliquas virtutes irrationalium animalium, » id est quia homo minus in sensu corporali viget, quam cætera animantia : quæ in vi sentiendi majorem ipso virtutem acceperunt. Propter minimum quidem in sensu : et propter Omnipotens in virtute, vel propter « potens » omni virtute « secundum intellectus magnitudinem et secundum rationalem scientiam continuitate » perma-

mentem, « et propter liberum, et potentissimum » A quod in eo est « secundum naturam animæ. » Propter hoc enim in forma humana angelus describitur ; quia homo quanto minus sensu viget, ubi a bestiis superatur, tanto potentior est ratione, et intelligentia, et libertate naturalis arbitrii, ubi angelis assimilatur.

« Est autem, » etc. Ac si diceret : Non solum propter hæc, quæ dixi, convenienter humana forma angelis per significationem aptatur, sed etiam « est, » hoc est, contingit « invenire cœlestes virtutes per singula nostræ corporalis multiplicis partitionis. » In singulis enim partibus humani corporis per mysticam significationem inveniri possunt spirituales virtutes ; quia omnia, quæ visibiliter facta sunt, aliquam ad invisibilia habent B significationem. Ita possunt recte considerantes ex visibilibus invisibilia perpendere. Unde contingit id invenire, « dicentes, » id est eos qui dicunt « ipsum clarissimum respectum, » qui homini datus est « ad divina luminaria, » utpote solem, et lunam, et stellas « significare conspectivas virtutes, » id est contemplativas, quæ sunt in rationalibus. Similiter dicentes adhuc ipsum respectum exterioris intuitus significare « susceptionem » quamdam « divinarum illuminationum, teneram, id est facile sentientem et liquidam, id est clare perspicentem, « et non repercussam, » id est efficaciter comprehendentem, sed acute mobilem, » quia non repercussam ; « puram, » quia liquidam ; « plenam impassibiliter, » quia teneram. Ita quidem ne visu corporali dicentes. « Olfactum vero, » C corporalium « discretivas virtutes, » dicentes significare « illud receptivum distributionis, » sive donationis, sive effusionis gratiæ spiritualis « suave olentis super intellectum. » Receptivum dico, quantum possibile est esse receptivum ; « et eorum quæ sic non sunt, » id est eorum quæ non suaviter olent ; « discretivum per scientiam, et omnino refugitivum. » Hoc est, olfactum dicunt significare specialiter vim illam sive virtutem animæ, quæ spiritualiter discernit inter ea, quæ spiritualiter bene olent, et quæ non ; et bene olentia appetit, male vero olentia refugit. « Aurium vero virtutes » dicunt significare « illud, » D quod in anima est » particeps ; et gnosticum, » id est cognitivum et susceptivum divinæ inspirationis. « Gustativas, » etc. Idem dicit, hoc est, gustativas virtutes dicunt significare « plenitudinem invisibilium, et divinarum escarum, » quibus cœlestes essentiæ reficiuntur ; significare etiam « susceptivum promotuum alentium, id est illud quod eis suscipit alentes promotus, hoc est, nutrientia incrementa. » Tactivas vero virtutes, » dicunt significare illud, quod in anima est, « discretivum per scientiam convenientis, aut nocentis. Palpebras deinde, et supercilia » dicunt significare « custoditivum intelligentiæ divinarum visionum ; juvenilem vero, et adultam ætatem » dicunt significare « illud, » quod in anima est « vitalis virtutis semper innovantis » eam. « Dentes

autem, » quibus cibus dividitur, et comminuitur, et in corpus nutriendum trajicitur, dicunt significare « divisivum nutrientis perfectionis inditæ, vel insitæ ipsi rationali spiritui. » Unaquæque enim essentia intellectualis uniformem intelligentiam donatam sibi a diviniore essentia » quasi cibum integrum « provida virtute dividit et multiplicat : » comminuens, et adaptans « ad ductricem analogiam inferioris, » hoc est, ad mensuram, per quam traduci possit ad participationem inferioris scientiæ. Nisi enim illud, quod magnum accipit et ad mensuram comminueret, nequaquam ad inferioris intelligentiæ participationem transire valeret. « Humeros autem, et brachia, et item manus » dicunt significare « factivum, et operativum, et activum. Cor vero » dicunt « symbolum esse, » id est figuram, « deiformis vitæ, » seminantis, vel spargentis, sive diffundentis « propriam vitalem virtutem in ea, quæ præintellecta sunt : » sicut cor motum diffundit vitalem ad membra cætera. Propterea dicunt cor esse in Deo, sive in rationali spiritu illam virtutem, a qua diffunditur gratia vitalis in alios, qui prævisi sunt a Deo, ut illam accipiant. Illis enim tantum datur, qui ad illam accipiendam prævisi sunt, et prædestinati ad vitam. « Pectora iterum » dicunt « significare durum, et firmum : et custoditivum » illius « vivificæ distributionis a corde » procedentis, utpote « a supposito » ipsi pectori, quia cor pectori suppositum est, ut ipso muniatur et custodiat. « Dorsa vero, » dicunt significare « continuum » id est continuationem « cunctarum fertilium virtutum ; » quia, sicut in dorso spina spinæ copulata est, ita in virtutibus una alteri cohæret. « Pedes autem » dicunt significare « mobile, et velox, et cursile motionis semper cunctis in divina. Propter quod » quia velocem motum habent, « theologia pedes sanctorum intellectuum pennatos figuravit. » Et merito, quia « pennatum significat anagogicam, » id est, sursum ducentem « velocitatem : » et significat etiam « cœleste activum, » id est cœlestem actionem, vel impulsionem, sive promotionem itineris, quod est sursum versus : et significat etiam « remotum, » id est remotionem, « ab omni humili, id est humilitate, vel abjectione, sive depressione : quod « remotum » in eis est « per sursum ferens, » quia in eo quod sursum feruntur ab omnibus, quæ in imo sunt, removentur. Ipsa vero pennarum levitas significat nihil terrenum aut ponderosum in eis esse, « sed totum ascendens in excelsum munde, et sine gravitate. Nudum quoque, et discalceatum, » quod eis attribuitur, significat « demissum » eorum, « et absolutum, et immensurabile, et purum ab » omni « appositione eorum, quæ extra sunt, » hoc est, quod nudi, et discalceati describuntur angeli, significat quod « ab » omni « appositione, » sive conjunctione « eorum, quæ extra sunt, » id est visibilibus, demissi sunt, id est laxati, et absoluti, et puri, ac per hoc immensurabiles. Quo enim minus corporea commistione, vel appositione

coarctantur, eo amplius per puritatem intelligentiæ A immensurabiliter dilatantur. Significat etiam « nudum, et discalceatum assimilativum eorum ad divinam simplicitatem, quantum possibile est, » quod a corporea admistione puri ex duplici substantia non subsistunt. Qua sententia feriuntur, qui angelos corpora habere dicunt. Auctor quippe ab omni appositione eorum, quæ extra sunt puros esse testatur et per nudam ac puram essentiam suam, in qua subsistunt, divinam simplicitatem imitari.

Sequitur : « Sed quoniam iterum, » etc. Ac si diceret : Dixi, quod divina Scriptura in eo quod angelos nudos describit, puritatem ac simplicitatem eorum significat. Sed quoniam iterum ipsa sophia, quæ et simpla est per veritatem, et multa varia per diversitatem formationum, « quoniam, » inquam, ipsa talis « sophia iterum et nudos vestit, et vasa quædam » id est instrumenta « dat ipsis circumferre : age, » id est eia, « aperiamus, secundum quod nobis possibile est, sacros amictus cœlestium animorum et organa, » id est instrumenta ; quia, sicut dictum est, et vestitu describuntur, et vasa quædam, sive organa eis in ipsa mystica descriptione circumferenda tribuuntur. Et bene dico aperiamus quid hæc significant, quia significativa sunt omnia. In primis ergo « claram quidem vestem et igneam, » quæ eis attribuitur, « existimo significare deiforme, » quod in eis est, « juxta ignis imaginem, » quæ similitudo est deiformitatis, « et luculentum, id est clarum existimo eis attribui, » propter quietes, » quæ sunt « in cœlo, ubi lumen est, » sed non quodlibet lumen, sed « omnino invisibile. » (Ita enim dicendum est, quod omnino sit invisibile lumen illud quod ibi est) « aut intellectualiter illuminans, » sicut in Deo, « aut intellectualiter illuminatum, » sicut in angelis. « Sacerdotalem vero vestem, » existimo significare « ductivum, » vel ducatum, sive directionem « ad divina et mystica speculamina, » et significare « votum totius vitæ. » In sacerdotali namque veste significatur, quod duces sunt ad divina, mystica speculamina, id est ad contemplationes divinas et mysticas, subjectos erudientes ad cognitionem, et quod illorum vitam Deo dedicant exhortantes, et confirmantes boni operis devotionem. « Zonas quoque » dicunt significare « custoditivum ipsarum fecundarum virtutum : » et significare « habitum congregantem eas » scilicet virtutes, « converti unite in seipsum, et circumferri circulariter circa seipsum, cum facultate carente casu a similitudine naturæ. » Sensus est : Quod zona quæ lumbos et umbilicum, in quibus est seminativum propagationis, ambit et constringit, significat custodiam fecundarum virtutum : quæ custodia ipsas virtutes ambit, et custodit, vel constringit, ne in sua multiplicatione extra metas justitiæ relaxentur, aut diffuant. Significatur etiam in ipsa zona, in eo quod corpus ambiendo more circuli in seipsum convertitur, et unitur : quod habitus virtutum ipsas virtutes in unum congregans, ne diffuant sive ab unitate concordie recedant; quod ille, in-

quam, habitus circa seipsum circulariter circumflectitur per cohærentiam universorum et per mutam ipsarum virtutum considerationem : circumflectitur dico cum facilitate, quia facilis propter similitudinem et concordiam de virtute in virtutem progressio fit : quæ facilitas casu caret a similitudine naturæ. Virtutum enim progressio, non corruptio, sed reparatio est naturæ. « Virgas etiam, » sive sceptrum dicunt significare, « regale et principale, et omnia recta definiens ; » sicut virga recta est, et gestamen regium. « Tela vero, et secures, » quibus incidi, vel dividi, vel secari solent integra, dicunt significare « separativum dissimilitudinum, » hoc est illam vim, quæ dissimilitudines separat, et inter bona ac mala discernit ; « et » dicunt significare ipsum « discernentium acumen virtutum, » id est subtilitatem scilicet inspiciendo ; « et efficax, et actuosum, » id est efficaciam agendi perficiendo : « Geometrica » autem « et tectonica vasa, » id est instrumenta mensurandi et ædificandi, dicunt significare « fundativum, et ædificativum, et perfectivum, et quæcunque sunt alia providentiæ reducentis, et convertentis secundorum. » Providentia enim primorum, et superiorum, quæ secunda, et inferiora in melius convertit, et reducit, spiritale in eis ædificium fundat, et ædificat, et perficit. Cujus operis signa sunt vasa geometrica, et tectonica secundum corporalem speciem in visione formata.

Sequitur : « Est autem, etc. » Ac si diceret : Ea quæ secundum visibilium formam angelis attribuantur, non solum signa sunt invisibilis virtutis eorum, sed significant etiam aliquando ea quæ in nobis et circa nos aguntur. Hoc est quod dicit : « Est, » hoc est, contingit, « quando illa organa, » id est instrumenta, « quæ acta sunt, » hoc est exhibita vel præsentia « a sanctis angelis, symbola sunt, » id est signa et demonstrationes « divinorum judiciorum, » quæ in nos vel erga nos exercentur. « Aliis quidem » scilicet organis per significationem « declarantibus corrigentem disciplinam, » scilicet Dei, sicut virga, quæ verberans videtur, « aut » declarantibus « punientem justitiam, » sicut secures et gladii. « Aliis vero » organis declarantibus « libertatem, » vel liberationem de angustia, « aut finem disciplinæ, » id est correptionis, et pœnæ « aut resumptionem, » id est recuperationem « prioris beneficentiæ, aut appositionem aliorum donorum » post priora data, « parvorum aut magnorum, sensibilium » sicut in corporalibus bonis, « aut invisibilium » sicut in spiritualibus. « Et, ut » universaliter dicam, « forsitan perspicax animus non dubitaret omnino, id est per omnia, « pulchre adunare, » id est adaptare per significationem, « visibilia invisibilibus, » ut nihil scilicet ex omnibus visibilibus relinqueret, quod non aliquam ad invisibilia significationem habere demonstraret. Et merito : quia etiam « ipsos » scilicet angelos « ventos, nominari, » hoc est, illud etiam, quod ipsi angeli venti nominantur, « significat eorum velo-

citatem, et effectum eorum pervenientem in omnes res fere absque mora. » Et significat etiam motum eorum transvectivum « desursum in ea quæ deorsum sunt, et « rursum ab iis, » quæ deorsum sunt ad ea quæ sursum sunt. » Quid autem motus ille hinc inde transvehat consequenter adjungit. « Motum » dico « erigentem secunda, » id est inferiora ad superiorem celsitudinem, « et moventem prima, » id est superiora « ad communicativam, et providam minorum processione, » id est ut procedant ad minora, id est inferiora, providere eis, et communicare eis virtutem suam.

Sequitur : « Dicet autem fortassis quis, » etc. Dixerat superius angelos ventos nominari propter velocitatem suam ; nunc subjungit, quod fortassis aliquis dicere poterit, quod venti nominantur propter divinam similitudinem ; quia et ventus secundum aliquid divinæ operationis formam, et imaginem habet, sicut in alia theologia de quaternaria dijudicatione, id est de quatuor elementorum significatione per plura exempla, aut argumenta se demonstrasse testatur : quod opus apud nos non habetur. « Dicet, inquit, fortassis quis, id est aliquis, ventosam cognominationem aerii spiritus, significare » non solum velocitatem, sed etiam « deiforme, » id est deiformitatem cælestium spirituum. « Habet enim etiam hoc » (subauditur elementum) in se « et imaginem, et formam divinæ operationis, » ut, hoc est, sicut per plura videlicet exempla demonstratur « in symbolica theologia, » id est in theologia, quæ de symbolis, id est de figuris et similitudinibus visibilibus demonstratur : dico « per tetrasticam, » id est quaternariam « dijudicationem, » ubi per singula quatuor elementa ostenditur, qualiter visibilia invisibilium, et similitudines sunt et signa. Secundum illam igitur dijudicationem demonstratum est, quomodo hoc elementum, id est ventus divinæ operationis et imaginem et formam habet. In quo autem habeat hanc imaginem et formam, subjungit : « Secundum capacitatem naturæ suæ motivam, et gignentem, et velocem, et potentem, » quia motus aer motum et incrementum rebus subjicit, et velociter currens extrinsecus potenter, sive violenter impellit « et secundum ignotum nobis, et invisibile latibulum moventium principiorum et consummationum. » Ventus enim motus foras ad sensum venit ; sed principium et finem motus ejus sensus non deprehendit. Unde scriptum est : « Qui producit ventos de thesauris suis (*Psal.* cxxxiv). » Ventos siquidem de thesauris producere, est et de occultis et latentibus causis spiramina ventorum per manifestam agitationem ad sensum proferre. Secundum hanc similitudinem etiam Creator spiritus, universis occulte præsidens et invisibilis permanens, cuncta movet et promovet sua virtute ; et videntur quæ moventur, at qui movet non videtur ; potens in faciendo, velox in perficiendo ; cujus opera quidem foris cernuntur, sed ignotum et invisibile latibulum primarum causarum et prin-

cipiorum moventium opera ipsa ad effectum, non penetratur. Similiter et consummationum ignotum latibulum non penetratur ; quia, cum quid ad effectum movetur, illud quidem, quod fit, cernimus ; sed unde sic fiat, vel ad quid fiat, non videmus. Hoc est quod in visione seraphim, caput et pedes contegunt in solio sedentis, quia divinæ operationis media, quæ in tempore aguntur, cernimus ; quæ autem ante tempora fuerunt prima, et quæ post tempora ultima futura sunt, investigare non possumus, quia latibulum moventium principiorum, et consummationum, invisibilis nobis est et ignotum. Similiter et quando spiritus ad cor venit, sentitur quidem in eo quod percipitur. « Unde » autem « veniat, aut quo vadat, » non investigatur. Unde venit, principium est ; quo vadit, consummatio et finis. « Sed nescis, » inquit, « unde venit, aut quo vadit, » quia et principii, et finis simul latibulum ignotum et invisibile est. Propterea nescis unde veniat, quia meritum in te non invenis, pro quo te gratiam dicas. Nescis quo vadit, quia ex percepto dono ad quem fidem pervenias, non intelligis. Secundum hæc itaque omnis ventus divinæ operationis imaginem habet et formam.

Sequitur : « Sed et nubis, » etc. Non solum, inquit, theologia angelos ventos nominat, « sed etiam speciem nubis circumformat, vel aptas ipsis : nubes eos vocando, » significans per hoc sacros intellectus super repletos supermundane, « id est spiritualiter, « occulti luminis, » id est invisibilis charitatis : illos dico « accipientes pompose, » id est excellenter « primam manifestationem » ipsius luminis in prima apparitione ipsius, quia primum eis monstratur, et excellenter ab eis percipitur : ideo sunt ipsi « accipientes primam manifestationem ejus pompose, » et gloriose, et sunt etiam distribuentes ipsam scilicet manifestationem « in ea, quæ secunda post eos ; distribuentes eis illam lucide, » id est clare « et proportionaliter, » id est secundum uniuscujusque mensuram. Sic et nubes primum lumen solis suscipiunt, deinde illud ex ipsis resplendens in subjecta diffundunt. Et ideo etiam angeli nubes dicuntur, quia « in eis subsistit generale, et vivificum, et activum, et perfectivum. juxta intellectualem conceptionem imbrium » spiritualium. Sicut nubes, quæ per effusionem imbrium terram fecundantes rebus ex ea nascentibus tribuunt vim gignendi, et vivificationis, et augmenti perfectionis. Sic ergo nubes dicuntur, propter hujusmodi imbrium conceptionem, dico « evocantem, » sive provocantem, vel elicientem « in vitales partus « excipientem sinum, id est terram, quæ imbres sinu suo excipit : » evocantem « dico, » humidis pluviis, « id est per pluvias humidas. » Per pluvias enim terram provocat nutriendo ad vitales partus procreandos.

Sequitur : « Ipsa etiam, » etc. Ac si diceret : Non solum in specie nubis ipsa theologia angelos describit, « sed etiam speciem æris, et electri, et multicolorum lapidum circumponit ipsa per » significa-

tionem « cœlestibus essentiis. » Et recte. Nam « electrum » quidem utpote « auriforme, simul et argenteum significat, » utpote in auro, splendorem « imputribilem, et simul largum, et non minutum, et incontaminatum, » sicut aurum non æruginat aliquando, sed « splendorem » purum habet, atque perpetuum. « Et » significat etiam utpote « in argento, claritatem apertam, et luciformem, et cœlestem, » sicut argentum nitidum est ut lucens. Sic ergo electrum secundum utramque speciem, auri scilicet et argenti significat nitidum et fulgidum, id est clarum et igneum, quia superna sapientia, quæ in illis spiritibus lucet, et clara est per cognitionem, et ignea per dilectionem. Hoc ergo per electri speciem in supernis spiritibus significatur « In ære autem attribuendum » esteis « aut igneum aut auriforme, secundum rationes » jam « traditas, » in expositione scilicet electri, ubi secundum aliquid similis species invenitur. « Lapidum vero multicolores species existimandum est significare aut luciforme quasi albas, » id est sicut albæ scilicet species significant, « aut auriforme, quasi rubras, aut juvenile et novum, quasi pallidas. » Et, ut breviter dicam, « per singulas species invenies anagogicam, id est spiritualem « dijudicationem typicarum, » id est figuratarum imaginum. « Sed quoniam quidem hæc secundum virtutem nostram a nobis dicta esse sufficienter arbitror, » ideo transeundum » est nunc « in sanctam resurrectionem, » id est expositionem « sacrefiguratæ bestialis formationis cœlestium animorum, ut scilicet exponamus bestiales formas, quæ sacrefiguratæ sunt cœlestibus animis ad significandos ipsos. « Leonem enim censendum est significare principale, et robustum, et indomitum, » quod in illis spiritualiter consistit, et significare etiam « assimilativum intellectualium vestigiorum » pergentium « ad abditum, » id est secretum « ineffabilis divinitatis. » Quæ vestigia, ut, id est sicut virtus, id est res spiritualis potest, imitantur vestigia leonis, quia sicut leo vestigia sua cauda delet et quodammodo planum, quod pede impresserat, reformat et restituit, ut occultus sit incessus ejus, ita invisibilis gressus cœlestium spirituum quodammodo formatur, « itinere suo in semet restituto, » id est ad priorem statum reducto, et in planum reducto, deletis vestigiorum signis « circumvelamine, id est per circumvelamen; et, ut ita fortassis potius mystice dicatur, « restituit in itinere pomposo amictu, » id est insigni, vel excellenti, sive splendido et glorioso amictu proveniente eis « secundum divinam illuminationem. » Pergentibus enim introrsum ad secretum divinitatis lumen contemplandum ex superveniente splendore vestigia delentur; quia omne quod prius per cognitionem inhærebat, a memoria tergitur, cum concupiscentibus animis desiderata claritas manifestatur. Hinc est quod Paulus dicit: « Unum, quæ quidem retro sunt obliviscens, in ea, quæ anteriora sunt, me extendo. » Quasi ergo deletis vestigiis incedere est, deleta ab animo omnium

A imaginationum cogitatione in incircumscriptum lumen contemplandum mente proficisci. Illic quippe intellectus, dum supervenientis claritatis splendore circumdatur, quasi quodam amictu tectus, quidquid præter illud lumen in semetipso est, etiam ipse videre non potest. Hæc ergo omnia leonis formam significare existimandum est. « Ipsam vero bovis » (subauditur formam) existimandum est significare « firmum et novum, » et revocans « et reparans intellectuales sulcos in susceptionem cœlestium, et gignentium imbrium; et « significare etiam » custoditivum et fortissimum. » Quia enim bos firmiter pedem figit, firmitatem et stabilitatem immutabilitatis significat. In hoc autem, quod terram sulcans revocat eam, et renovat ad susceptionem cœlestium imbrium quibus ad gignendum fecundatur, significat interiorem novitatem, qua mens temperatur et adaptatur ad susceptionem cœlestis gratiæ, quæ fecundata, germina virtutum profert. In hoc ergo, quod bos fortitudine cervicis eminet, et jugum portans custodit, significatur custodia mentis, qua in omni actu in sui custodia sine defectu perseverat. « Ipsam dehinc aquilæ » (subaudi formam) existimandum est significare « regale, » quia cæteris avibus præeminet; « et altiferum, » quia volatu in altum se fert; « et citivolum, » quia cito volat; « et ad potentificum alimentum, acutum et sobrium, » quia in sublimi volans alimentum suum acute prospicit, sobrie appetit, potenter rapit. Significat etiam forma aquilæ, « agile, » quia ad se movendum expedita est; « et » significat « bene machinatum, » quia in motu suo convenienter se coaptat; « et » significat etiam contemplativum « ad radium divini solis copiosum, et multoluculentem, » id est multum lucentem, una dictio. « Contemplativum » dico, « desiderio. » id est per desiderium « virtutum inspeculatarum, » id est intus vel interiora speculantium: et contemplationem dico « sanis obtutibus immediate, et recte, et inflexibiliter, » sicut aquila irreverberatis oculis radium solis intuetur. Hæc igitur omnia in contemplativis spiritibus formam aquilæ existimandum est significare. « Illam vero equorum, » subaudi formam existimandum est significare « obediens, et frenabile, et album quidem, » id est albam formam existimandum est significare « obediens, et frenabile, et album quidem, » id est albam formam existimandum est significare « vere lucidum, et quasi maxime cognatissimum divinum divini luminis. Eorum autem, » scilicet equorum, « qui nigri sunt, » formam existimandum est significare « abditum, » id est occultum incomprehensibilitatis scilicet divinæ, sicut niger color tenebrosus est, et visum repellit. « Rubrum vero » colorem existimandum est significare « igneum et activum, » quia fervorem innuit bonæ voluntatis, quæ in opere exercetur. » Commistorum quoque (subaudi equorum) « ex albo et nigro » colore, existimandum est significare « conjunctivum extremorum cum perfectiva virtute; » quæ sociat

per charitatem « prima secundis, et secunda pri-
 mis convertibiliter, ac proinde connectens, ut sci-
 licet adinvicem per amorem mutuam et providen-
 tiam connectantur. Hoc itaque in supradictis for-
 mationibus intelligi potest. Et fortassis, » si non
 terminarem sermonis commensurationem, « id
 est nisi hoc esset quod terminare volumus tali
 mensura sermonem, et amplius per singula expo-
 nenda non ire : et nisi etiam terminarem omnes
 proprietates, « et omnes coporales conformatio-
 nes » supradictorum animalium « per partes eo-
 rum » jam dictas, id est nisi per hoc quod ex parte
 jam de eis diximus, quidquid universaliter de
 ipsis dici potest, sive in interioribus proprietatibus,
 sive in exterioribus conformationibus una simili-
 tudine significare volumus : nisi hoc, inquam, B
 esse quod per singula exponendo ire nolumus,
 « fortassis non incongrue adunassemus cœlestibus
 virtutibus, » etiam furibundum, « secundum si-
 militudines dissimiles, » sicut superius dictum
 est, quasdam dissimilitudines similes, quasdam
 vero dissimiles esse. Secundum hunc itaque mo-
 dum non incongrue aptassemus « furibundum »
 cœlestibus virtutibus « in ipsorum intellectualem
 fortitudinem » significandam : » cujus « scilicet
 fortitudinis » furor novissima imago est « quia
 videlicet per contrarium et de longe significat. » Ip-
 sam vero concupiscentiam « irrationabilium, » non
 incongrue aptassemus » in amorem divinum « si-
 gnificandum. » Et, ut universaliter dicamus « sicut
 summam dicendum est, convenienter aptasse-
 mus » simul et omnes sensus, et omnes multipli-
 ces partes irrationabilium animalium, « ipsis scili-
 cet spiritualibus per significationem sensus et partes
 dico » reducentes « nos significando » in immateria-
 les, « id est spirituales » intelligentias, et uniformes
 virtutes essentiae cœlestium : quia per ea quæ cor-
 poraliter et materialiter in sensibus et membris ir-
 rationalium animalium describuntur ad immate-
 riales, id est spiritualem intelligentiam earum vir-
 tutum quæ uniformiter et pure in essentia sunt spi-
 ritualium excitamur. Possent multa alio dici, « sed
 sufficiunt sapientibus non solum hæc ipsa » quæ
 dicta sunt ; « sed » etiam « unius significantis
 imaginis dijudicatio in declarationem proxima-
 rum, » id est similitudinem imaginum « simili modo » D
 faciendam. Et ideo « inspicendum est etiam hoc »
 ipsos scilicet angelos « fluvios dictos fuisse, et
 rotas et currus connexos, » id est adaptatos per
 significationem « cœlestibus essentiis, » vel in-
 spiciendum est in cœlestibus essentiis, dictos,
 id est nominatos fuisse fluvios, et rotas et currus
 connexos, id est copulatos et conjunctos ad in-
 vicem. Nam « ignea quidem flumina significant
 divinos promotus, » id est promotiones sive effu-
 siones divinæ gratiæ « donantes » ipsis cœlestibus
 essentiis « copiosam, » id est « non deficientem
 affluentiam, et nutrientes » eas « vivifica fecun-
 ditate. Currus autem, » in quibus multa copulata
 pariter volvuntur, significant « conjunctivam so-
 cietatem similitudinum, » quæ sunt in ipsis, per

quas concorditer uno ascensu moventur ad omnia.
 « Rotæ autem » cum sint quidem « pennatæ, id
 est agiles ; » et cum sint euntes inconversibiliter,
 id est sine retrogradatione, et inflexibiliter, id est
 sine deviatione, » in ea quæ sunt ante conspectum,
 id est anteriora, significant « virtutem operationis,
 earum » scilicet essentialium : operationis dico
 exeuntis « per rectam et justam viam, » omnium
 simul earum essentialium intellectuali rotatu.
 supermundane, « id est spiritualiter » directo « in
 eandem rectam viam, ut simul et concorditer
 propositum iter incedant, sine flexu, id est sine
 deviatione, » et recte, « id est sine retrogradatione.
 Hoc itaque rotæ significant. Et non solum hoc,
 sed » est etiam, « id est contingit, vel convenit
 B « per aliam anagogen, » id est spiritualem inter-
 pretationem, « dijudicare imaginariam descrip-
 tionem intellectualium rotarum. Vocitatum enim est
 eis, » scilicet angeli, « ut ait theologus, id est pro-
 pheta : » Gel, gel, gel. » Dicit enim Ezechiel quod
 apparentibus et currentibus rotis audiente ipse
 angelus eas volubiles appellavit. In hoc ergo vocitatum
 est et clamatum gel, sive eis, sive ab eis.
 « Significat autem hoc, » id est gel, « juxta He-
 braicam vocem, revolutiones et revelationes.
 Utriusque interpretationis causam subjungit :
 « Ignæ siquidem et Deiformes rotæ, revolutiones
 quidem habent circa id ipsum optimum, motu
 semper mobili, id est per motum semper mobilem.
 Quemadmodum circulus propterea in semetipsum
 C revolvitur, quia circum unum et idem ipsum, id
 est centrum, semper movetur : sic spirituales rotæ
 quasi in semetipsas revolvuntur, dum circa ali-
 quod optimum, id est Deum, quasi circa
 centrum suum contemplatione semper ipsum
 ambiendo moventur. Et ideo semper mobili motu
 moventur, quia et desiderium est inexstinguibile,
 et quod desideratur incomprehensibile. Propter
 hæc omnia spirituales rotæ revolutiones habent.
 « Revelationes vero » habent in manifestatione
 « secretorum, » et in circumreductione subjecto-
 rum, « quia ad subjectos quidem descendunt,
 eos illuminando : sed iterum redeunt, ipsos per
 contemplationem ad superiora reducendo : et
 revelationes habent in » deductiva perfectione ali-
 tarum illuminationum in ea quæ subjecta sunt.
 D quia illuminationes quas ab alto suscipiunt ad
 perfectionem subjectorum deducunt, per quæ
 eadem subjecta rursus ad superiora reducunt.

Sequitur : « Reliquus vero nobis, » etc. Post
 explanationem figurarum et descriptionum ma-
 terialium, rursus ad interiora convertitur, gau-
 dia angelorum novissimo contemplaturus. Et
 bene sermo de cœlestibus gaudio terminatur
 quia cœlestium omnium gaudium finis est. « Re-
 liquus nobis » est « in explanationem sermo
 gaudio cœlestium dispositionum, » quia hoc so-
 lum nunc restat ut de gaudio cœlestium aliqua
 explanationis gratia sermone faciamus. Et bene
 non simpliciter de gaudio, sed de gaudio cœ-

lestium sermonem restare dixit quia cœlestes dispositiones « non sunt omnino acceptrices ejus passibilis delectationis quæ secundum nos est, » sed « congaudere Deo dicuntur, » id est, gaudio divino simili gaudio gaudere, de « perditorum inventione, » sicut quando perdita ove reducta, et drachma inventa ad gratulandum invitantur. Et « juxta deiformem exultationem » illam quæ prodigo filio revertente in vitulo saginato figurata est et perfecta. Vel sic legi potest : Congaudere Deo dicuntur de perditorum inventione, non aliqua temporali ei subito passibiliter exorta lætitia affecti, sed « juxta deiformem epulationem, » id est, delectationem et jucunditatem qua impassibiliter perfruuntur, æternum Dei gaudium imitantes. Et « congaudere Deo dicuntur » secundum deiformitatem, « in providentia et salute redeuntium in Deum, » quia ad similitudinem Dei saluti provident redeuntium ad Deum. Dicuntur etiam congaudere Deo secundum « incorruptionis lætitiā, » id est, incorruptam, sive plene et perfecte dulcem lætitiā, cui nulla amaritudo mista est ; et secundum illam « ineffabilem beneficentiam » divinæ gratiæ, per quam interna dulcedine effusa corda sancta reficit, « in cujus participatione, » id est, cujus scilicet dulcedinis vel beneficentiæ participes « facti sunt ; » et, id est etiam « sancti viri, per deificos adventus divinarum illuminationum, » desuper scilicet advenientium. « Tanta a me, » etc. Clausulam format in qua brevi recapitulatione finem narrationis constituit. « Tanta, » inquit, « a me dicta sunt de sanctis formationibus : » dicta dico « deficientia diligenti manifestatione, » hoc est, a diligenti manifestatione « earum, » scilicet formationum ; quia ea quæ a me dicta sunt minus sufficientia esse confiteor ad diligentem et perfectam manifestationem sanctarum formationum. Sed tamen quamvis ad hoc perfecta non sint, « perfecta » tamen sunt, « ut existimo, » ad aliud, scilicet « ad non remanendum nos humiliter in figurativis phan-

A tasiis, » id est, ad hoc ut erudiant nos, qualiter (omnino saltem) non remaneamus « humiliter, » id est, abjecte, « in figurativis phantasiis, » nihil aliud esse credentes quam quod secundum visibilium formationem scriptum invenimus. Sed eruditi potius a figurativis, ad eorum quæ vera sunt cognitionem ascendamus. « Si autem et hoc dixeris, » tu aliquis, vel tu, Timothee, « quomodo » nos « non fecerimus » memoriam vel « mentionem omnium angelicarum virtutum » et « operationum » et « imaginum » quæ « in eloquiis » inveniuntur : deinde, id est post illa quæ diximus, « respondemus verum, » id est, « quod » verum est ; et quod in ipsis quidem, scilicet virtutibus, aut operationibus, aut imaginibus, « quarum supermundanam, » id est, nimis altam « scientiam ignoravimus, alterum lucis ductorem desideramus docentem » nos, id est, ut doceat nos, et ducat ad lucem cognitionis. « Quædam autem tanquam æquepotentia dictis, » id est æqualia et non majora : iis quæ diximus, « prætermisimus ; » tamen « commensurationi sermonis providentes, » id est providentes ne sermo noster mensuram suam transiret, et nimis diceremus, si vel hoc totum diceremus, quod dicere possemus. Similiter etiam « honorificantes secretum » quod « super nos, » est « silentio, » id est, silendo aut per silentium. Silentium enim secretum honorat, quia illi quod tacetur aliquando major reverentia exhibetur. Et tegenda sunt nonnunquam aliqua quæ dici possent, ut semper supersit quod intus requiratur, et ne vilescat si totum exponatur.

Hæc quidem in hierarchiam B, Dionysii secundum sensus nostri possibilitatem præsumpsi. Sed timeo ne nostra illius adjiciens, marmoreum parietem luto superduxisse convincar. Propterea veritatur præsumptio, imploret devotio. Mihi autem solatium affert, quod illius quem exponendum suscepit, in quo sapientia transcendit sanctitas condescendit.

INDEX RERUM ANALYTICUS.

A

Abdiæ expositio, 372.
 Abel interficitur, 44. Abel defunctus quomodo adhuc loquatur, 630.
 Abigail ad David. Nabal, 696.
 Abner et Asael, allegorice, 698 et seq.
 Abram utrum voluerit mentiendi vitam servare, cum diceret : Dic quod soror mea sis, 50. Abraham credidisse Deo, quomodo dicatur ei reputatum ad justitiam, 489. Abraham exiens de terra sua. Ejus sacrificium, 645 et seq.
 Abscondita quid dicat Apostolus, 571.
 + Acedia, avaritia, gula et luxuria injurias ad nobis Deo illatas, quomodo ulciscantur, 776 et seq.
 Adam irrisorie dicitur factus quasi unus ex nobis, 43. Adæ fugienti a paradiso comparatur homo fugiens a veritate, 165 et seq. Adam an plus quam Eva peccaverit. An non sit seductus, 597 et seq. Adam,

Eva, serpens, et filii Adami et Evæ quid significant, 639, 640.

Adventus Domini supremus exponitur, 365, 366. Adventus Dei ad judicium utrum in die an in nocte futurus sit, 514. Adventus Christi cur plenitudo temporis, 561. Adventus Domini triplex, 587.

Ægyptii an viderint Israelitas cum eos persequerentur, 65.

Ægyptus, desertum et terra promissionis quid figurent, 658.

Ætates quæ et quot et quare dictæ, 24.

Afflictio animi nedum vanitas omnia, 173.

Agiographi cur novem tantum dicantur, 20.

+ Allegoria quid sit, 12.

Altare Dei, Christus, 277. Altare Dei fides nostra, 277.

Amalecitiæ, 696.

Amare est sapore, 195.